

Lymbus

MAGYARSÁGTUDOMÁNYI FORRÁSKÖZLEMÉNYEK

Lymbus

MAGYARSÁGTUDOMÁNYI FORRÁSKÖZLEMÉNYEK

Főszerkesztő
Ujváry Gábor

Felelős szerkesztő
Kerekes Dóra

Olvasószerkesztő
Nyerges Judit

A szerkesztőség címe:
1827 Budapest, Budavári palota F épület
+36 1 22 43 878
+36 1 37 56 167
E-mail: kiadvany@oszk.hu

A szerkesztőbizottság tagjai:
Fazekas István, Gecsényi Lajos, Gömöri György, Jankovics József,
K. Lengyel Zsolt, Mikó Árpád, Monok István, Pálffy Géza, Petneki Áron,
Szentmártoni Szabó Géza, Varga Katalin

*A kötetet kiadja a Balassi Bálint Magyar Kulturális Intézet,
a Klebelsberg Kuno Alapítvány, a Magyar Országos Levéltár,
a Nemzetközi Magyarástudományi Társaság
és az Országos Széchényi Könyvtár.*

A kötet megjelenését az Oktatási és Kulturális Minisztérium támogatta.

OKM

HU ISSN 08650632

A kiadásért az Országos Széchényi Könyvtár főigazgatója felel.
Borítóterv: Csizmadia Kata
A nyomdai munkálatokat az Akaprint Nyomdaipari Kft. végezte, 2008-ban.
Felelős vezető: Freier László
Megjelent 33,75 (B/5) nyomdai ív terjedelemben.

Lymbus

MAGYARSÁGTUDOMÁNYI FORRÁSKÖZLEMÉNYEK

Budapest

2008

Tartalomjegyzék

Közlemények

- 7 HORN ILDIKÓ
Bethlen Györgyhöz és Károlyi Klárához intézett levelek (1558–1574)
- 43 DOMINKOVITS PÉTER
Thurzó Szaniszló levele Vas vármegye rendjeihez (1620)
- 51 JANKOVICS JÓZSEF
Pázmány Péter tanúvallatása egy hármasságba torkolló gömöri határvillongás ügyében. Névtani és etnikai együttélés-történeti adalékok Ila Bálint Gömör megye-monográfiájához
- 63 SZABÓ ANDRÁS PÉTER
Esterházy Pál nádor néhány erdélyi vonatkozású iratmásolata. Ismeretlen források az 1658–1659. esztendő történetéhez
- 93 MORDOVIN MAXIM
Mezőörményesi udvarbírák XVII. századi levelezése, XVII. századi örményesi építkezésekre vonatkozó, eddig nem közölt források
- 163 KERÉKES DÓRA
Frakcióharcok Bécsben a XVII. század végén
- 193 BUJTÁS LÁSZLÓ ZSIGMOND
Pápai Páriz Ferenc ismeretlen levele Abraham Van Poothoz (1687). Adalék az erdélyi polihisztor holland kapcsolataihoz
- 211 STOHL RÓBERT
Festetics László neveltetéséről
- 235 SAS PÉTER
Tusnádi Kovács Miklós erdélyi püspök hagyatékának összeírási és árverési jegyzőkönyve (Kolozsvár, 1852. november 23.)
- 271 SERES ATTILA
Az Erdélyi Múzeum-Egyesület két világháború közötti válsága magyar diplomáciai iratok tükrében

- 309 SÓREGI ZOLTÁN
Hubertus-vadászlovaglás a harmincas években egy vidéki kisvárosban
- 315 SZAKÁLY SÁNDOR
Náday István „útravalója”
- 321 KOVÁCS ZOLTÁN ANDRÁS
Láday Istvánnak, a Szálasi-kormány belügyminisztériumi államtitkárának fogságban írott feljegyzései
- 357 SIMON ZSUZSANNA
Elsodort élet – Szabó Dezső húgának emlékei
- 365 TÜSKÉS ANNA
Jean Rousselot levelei Illyés Gyulához (Válogatás)

Kutatási beszámolók

- 411 NAGY KORNÉL
Az erdélyi örmény egyházhoz kapcsolódó olaszországi forrásokról
- 429 BENDA BORBÁLA–KOLTAI ANDRÁS
Kutatások az Erdődy család bécsi levéltárában
- 461 FÜREDER BALÁZS
A XVIII. századi kéziratos magyar szakácskönyvek tartalomjegyzéke (I. rész)
- 495 **Személy- és helységnévmutató**
- 519 **Szerkesztői kérések**
- 527 **A *Lymbus* korábbi számainak tartalomjegyzékei**
- 537 **Szerzőink**

Horn Ildikó

Bethlen Györgyhöz és Károlyi Klárához intézett levelek (1558–1574)¹

Kolozsváron, a Bethlen család keresdi levéltárában található az az iratköteg, amely Bethlen György és második felesége, Károlyi Klára levelezését tartalmazza. Ezúttal az anyag mintegy felét, a Bethlen György életében írt leveleket tesszük közzé, amelynek gerincét Harinnai Farkas Farkas Bethlenhez írt tizenkilenc levele adja.

Az utókor számára mind Bethlen, mind Harinnai kevésbé ismert alakja az erdélyi politikai életnek, pedig az elérhető legmagasabb pozícióba, a fejedelmi tanácsba jutottak.² 1562-ig mindketten a török szövetség elmélyítése ellen foglaltak állást, és azok közé tartoztak, akik I. Ferdinánd király (1526–1564) uralma alatt szertették volna elérni az ország egyesítését. Politikájukban a fordulópontot az 1561–1562-es Balassa Menyhért-féle szervezkedés hozta, amelyhez ugyan csatlakoztak, de még időben kiléptek ahhoz, hogy semmilyen retorzió ne érje őket. Ettől kezdve János Zsigmond erdélyi fejedelem legmegbízhatóbb híveinek számítottak.³ Súlyukat nem is annyira tevékenységükön, mint inkább szűk rokoni körükön mérhetjük le leginkább: Bethlent az erdélyi arisztokrácia minden jelentős családjához szoros szálak fűzték, és Harinnai jelentőségéről is sokat elárul, hogy egyik lányát Bekes Gáspár, a másikat – már Harinnai halála után – Kovacsóczy Farkas vette feleségül.

Korábban viszont egyáltalán nem tudtuk, hogy a két főurat is szoros rokoni kötelék fűzte össze: édesanyjuk révén féltestvérek voltak. György édesapja, Bethlen Elek Harinnai Farkas János fiatal özvegyét, Bánffy Druzsianát vette feleségül.⁴ Az előző házasságból maradt kisleány, Harinnai Farkas Farkas így mostohaapja gyámsága alatt, ezután születő féltestvéreivel együtt Bethlen várában, Búnban, illetve Keresden nevelkedett. Bár Harinnai Farkas Farkas és öccse, Bethlen György között legalább tíz évnyi korkülönbség lehetett, ez nem gátolta meg a bizalmas testvéri kapcsolat kialakulását.

A két főúr itt közölt levelezése viszonylag kevés politikai vonatkozást tartalmaz, nagy részét családi ügyek, esküvők előkészítése, valamint a sok rokonházasság miatti rendkívül kusza birtokperrek tették ki. A velük azonos generációhoz tar-

¹ Román Országos Levéltár Kolozs Megyei Igazgatósága. A Bethlen család keresdi levéltára. II. Családtagok iratai. Fasc. 12.

² Trócsányi Zsolt csak Bethlen György tanácsosságának a kezdetét (1559) ismerte, pedig 1574-ben bekövetkezett haláláig viselte a tisztséget. TRÓCSÁNYI, 1980. 25. Harinnai tanácsuraságáról két adatunk van: 1567-ben így szerepelt a lánya esküvőjére írt lakodalmi köszöntőben (Christian Schesaeus: Epithalamium in honorem numptialem magn. d. Casparis Boekes de Korniat stb. eiusque sponsae gen. Annae, egr. d. Wolffg. de Harinna filiae, scriptum a Christiano Schaeseo Mediensis. a. d. 1567. Albae Juli. RMNY I. 234.), 1570-ben pedig Gyulay Mihály végrendeletében. (MOL F 1 Libri Regii I. k. ff. 176–179.)

³ LUKINICH, 1927. 65–66.

⁴ Magyar Országos Levéltár, Gyulafejevári Káptalan Levéltára F 5 Cista diversorum comitatum 1. cs. fasc. 6. nr. 24.

tozó rokonok korai halála miatt, valamint társadalmi pozícióikból eredően az 1560-as évek elejére Harinnai és Bethlen György lettek a család vezetői. Gyámként sok özvegy és kiskorú árva gondja hárult rájuk, de gyakorlatilag a tág család minden kevésbé rangos tagja tőlük várta az útmutatást és jövője elrendezését. Széles és nagyon heterogén rokoni kör jött létre körülöttük, amit teljesen ők irányítottak, és az általuk javasolt házasságokkal, új embereknek a családba emelésével ők alakítottak tovább.

Források

1.

Harinnai Farkas Farkas levele féltestvérének, Bethlen Györgynek

Harina, 1558. február 27.

1. Nem neheztel azért, hogy Bethlen György nem tudta megvárni hazaérkezését, de feleségével együtt várja az újabb látogatását. – 2. Jelenleg búzáat csépeltem, ezért csak böjt idején tud zabot adni, amikor Báréban azt csépelik majd. – 3. Az elveszett párnazsákokat Dipsén és másutt is keresteti.

[1.] Egregie domine et frater amantissime, post salutem ac mei commendationem, ahol kegyelmed kér engemet azon, hogy ne nehezelleném, mivelhogy kegyelmed engemet meg nem várt volt az én házamnál, szinte most nem haraghatom, mert tudom, hogy oka volt az elsietésének. De ennek utána bizony igen kívánnám a kegyelmed idejöttét mind asszonyommal⁵ egybe. [2.] Ahol te kegyelmed kér azon is, hogy valami zabot adnék, bizony még kész annyira nincsen, mert e keddig mindenütt búzáat csépeltem, miért hogy mostan valami ára vagyon a búzának. De böjtre kelve csépletek Báréban, mert ugyanis ott kell vetni valót cséplettem.⁶ Mihelyt érkezék, örömet adok kegyelmednek. [3.] A párnazsákon⁷ választ is tudakoztatam, de még útjába nem eshettem, a Gergely uram⁸ szolgálja is mondá, hogy ő maga is betér Dipsére, megérti bizonynal, ha ott maradott-e, avagy nem. Én is tudakoztatok egyebütt is rajta, talán valahogy útjába eshetünk. Az Úristen tartsa meg kegyelmedet mind asszonyommal és a kisöccsével egybe minden javával. Ex Harinna Sabbato Carnisprivii 1558.

Volfgangus Farkas
de Harinna manu propria

Címzés: Egregio Domino Georgio Bethlen domino et fratri amantissimo

⁵ Bethlen György első felesége, Sükösd Anna. Az asszonynak ez már a második házassága, ezt megelőzően Béli Ferenc felesége volt. Bethlen Györggyel egy közös gyermekük született: Bethlen Miklós.

⁶ Szokatlanak tűnik cséplési munkákra a februári időpont, de ahol csak kézi erővel választották el a szalmától a szemet, a cséplés egész télen át tartott, ekkor a munkát cséplőpajtáikban végezték. ORTUTAY, 1977–1982. I. 487.

⁷ Zsák, amelybe az útravaló párnákat, ágyneműket tették. CZUCZOR–FOGARASI, 5. col. 86.

⁸ Bethlen Gergely (mh. 1567), Bethlen György unokatestvére, 1561-től fejedelmi tanácsos LUKINICH, 1927. 42–43.

2.

Harinnai Farkas Farkas levele Bethlen Györgynek

Harina, 1559. április 13.

1. Megérti, hogy nem találkozhatnak, mert Bethlen Györgynek mint megválasztott tanácsúrnak kell tevékenykednie, egyben figyelmezteti a tisztséggel járó felelősségre. – 2. Bár húga ügyében az udvarbíró kérésére Gyulafehérvárra kellene mennie a Szent György napi oktavára, a tekeiekkel való határügye miatt nem tud elmenni. – 3. Neki is hasonló hírei vannak a török határkérdésekről, mint amit Bethlen írt, de Gyulay Mihály szolnoki és budai követi útjáról nem tud részleteket. – 4. A Bethlen által ajánlott Máté nevű szolgát nem fogadhatja fel, mert a sajátjaiból is el kell küldenie kevés jövedelme miatt. – 5. Tíz segesvári köbölnyi búzát adat Bánból, de elhárítja az ezzel kapcsolatos szemrehányásaikat.

[1.] Egregie domine et frater observandissime, post salutem ac mei commendationem, bizony igen szívem szerint kívánom vala, ha kegyelmed idejöhet vala hozzám, de ím értem, hogy egyeben való dolga volt kegyelmednek. Azt is, hogy immáron el kell kegyelmednek mennie a tisztre, melyre kegyelmed választott.⁹ De én azt mondom, hogy ő felségeket olyra tanácsozzátok, ki országunk javára legyen, mert ha valami veszedelem történendik, mind ti, kik tanácsok vagytok, lesztek az oka.

[2.] Továbbá hul kegyelmed írja, hogy udvarbíró uram kéretett, hogy az húgom dolgára Szent György napjára Feiervárra mennék, bizony örömet elmennék, mert ugyan tartoznám is vele, de szinte a tájba vagyom dolgom az tekeiekkel¹⁰ valami határ dolga felől, hol ugyan kötél alatt ott kell én magamnak lennem. De mindazonáltal emberemet ereszttem akkorra alá e dologra, ha szükség leend, azután én magam is alá megyek. Húgom¹¹ is azon kér levelébe, hogy gondját viseljem kegyelmetekkel egybe, ha mire az Úristen eléggé teszen, bizony igen örömet gondját akarom viselnem.

[3.] Ami hírt kegyelmed énnekem Török Császár¹² felől ír, én is értettem ugyan eképpen, én is kegyelmednek egyéb újságot nem írhatok. Tudom, hogy kegyelmed hallotta, hogy megjöttek, akik határ járni voltak, de nem értem, hogy valamit engedtek volna, hanem csak előbb-előbb mutatnak. Mondák, hogy Gyulay Mihály¹³ esmét elment Zolnakba, onnét Budára is megyen. Mit járjon ott, nem értem, hiszem, hogy ugyan a határ dolga felől jár, valamint jár.

⁹ Az 1558-ban meggyilkolt Bebek Ferenc és a Kendy testvérek helyére választottak új tanácsosokat, ekkor került be Bethlen György is az uralkodói tanácsba. Tanácsúr társa volt például Balassa Menyhért, ecsedi Báthory György, Csáky Mihály, Szalánczy János, Kemény János stb.

¹⁰ Teke Besztercétől délre, Kolozs vármegyében fekvő falu, ekkor főként szászok lakták. A Harinnai, Bethlen és Károlyi családnek Teke környékén több részjószága feküdt.

¹¹ Valószínűleg Harinnai Farkas Borbála.

¹² Izabella a levélben alább említett Gyulay Mihályt küldte követségbe Szulejmán szultánhoz, aki engedélyt adott a Ferdinánd királlyal hét évre megkötendő békével kapcsolatos tárgyalásokra. EOE II. 48.

¹³ Gyulay Mihály tanulmányait Bécsben végezte, 1559-től kezdve többször járt portai követségben, diplomáciai szolgálatait Báthory István is igénybe vette. 1570-ben végrendelkezett, ebből tudjuk, hogy János Zsigmond tanácsura volt, és hogy jó viszonyban állt Harinnai Farkassal, aki testamentuma egyik hallgatója volt, míg a szintén a rokonsághoz tartozó Károlyi Lászlót gyermekei gyámjának kérte fel. Magyar Országos Levéltár, A Kolozsmonostori Konvent Országos Levéltára F 15 Protocolla, libri regii et styliionaria 6. fol. 176–179.

[4.] Ahul pedig kegyelmed engem azon kér, hogy én Mátét hozzám fogadnám, kegyelmed ajánlja hűségét is. Tudja azt te kegyelmed, hogy én is nem mostan esmerem, bizony hogy én is nem esmertem egyebet hozzá, de tudja azt kegyelmed anélkül is mennyi szolgám vagyok. Akik vannak is, el kell bocsátanom benne, mert én az én jövedelmemmel nem győzöm.

[5.] Kegyelmed azon is kér, hogy valami búzát adnék kegyelmednek. Panaszolódik is kegyelmed, hogy semmit nem várhatok rajtam. Az nem én bűnöm, hanem kegyelmedé, mert mindenkor úgy talál meg kegyelmed, hogy amit kérsz, én nálam is elfogyott. Ha idején találna meg kegyelmed tehát, nem volna tagadva. Bizony búzám is kevés vagyok, mert csak annyit tartottam vala, mivel házám szükségét érjem meg, de mindazonáltal, a kevésből is, keveset adok kegyelmednek, küldjön érte kegyelmed Banyba, s meghagyom, hogy adjanak vagy tíz köblöt, segesvári köblöt.¹⁴ Meghiggye kegyelmed, hogy még én is szűkön érem meg vele amennyi vagyok, mert sokféle való menésim vannak, arra kell sok is. Nem sok idő múlva talán én is szembe leszek kegyelmeddel, az egyéb dolgainkról többet szóljunk. Az Úristen te kegyelmedet tartsa meg minden javával, mind asszonyommal és fiókaival egybe. Ex Harinna feria quinta post dominicam Misericordia domini. Anno domini 1559.

Volfgangus Farkas
de Harinna manu propria

Címzés: Egregio domino Georgio Betlen consiliario suae maiestatis et domino et fratri observandissimo.

Mikor az nagyatyám atyját Izabella és kis János király tanácsává tették 1559. esztendőben, akkori levél. Bethlen Elek manu propria.¹⁵

3.

Károlyi Ferenc levele húgának, özvegy Apafi Gáspárné Károlyi Klárának¹⁶

Kékes, 1563. szeptember 21.¹⁷

1. Bethlen leveléből értesült, hogy Borsayt Gyulafehérvárra küldte az idézés miatt, de nem érti, hogy miért most hívták. – 2. Kis Ambrus üzenetéből tud Apafi Gergely praktikáiról, de nem hiszi, hogy ezzel eredményt ér el a neki adott jószág ügyé-

¹⁴ Száraz űrmérték. Ezen a néven nem ismert, feltehetőleg azonos a szásznak vagy szebeninek nevezett kis köböllel: 1 szebeni gabonaköböl = ½ kolozsvári gabonaköböl = 87,20 liter = 65,40 kg búza. BOGDÁN, 1991. 320.

¹⁵ Bethlen György dédunokájának, Bethlen Eleknek (1643–1696) a megjegyzése a levélhez. Kommentárjaival gyakran találkozhatunk a régi családi iratokon, ő írta meg elsőként a család történetét is.

¹⁶ Drághi Károlyi Ferenc (mh. 1574) Károlyi Klára és Károlyi László bátyja volt. Özvegy Apafi Gáspárné Károlyi Klára háromszor ment férjhez, először Sombory György, majd Apafi Gáspár felesége volt, másodszeri megözvegyülése után lett Bethlen György házastársa. Utóbbtól két fia született: Ferenc (mh. 1601) és Mihály (mh. 1602).

¹⁷ A dátum feloldása némiképp bizonytalan: a levél végén a dátum így szerepel: „Ez levél költ Kékesen szeredán Szent Máté napján anno 1563.” Máté napja azonban 1563-ban nem szerdára, hanem keddre esett. Február 24. Mátyás napja – ami latinul azonos a Mátéval – viszont szerdára esett. Az őszi időpont mégis valószínűbb, mert a levélben a törvénykezési ülésekről is szó lesz, és ez a dátum illesz-

ben, mert ezt a törvény előtt kell rendezniük. Példaként Balassi András esetét hozza fel, akinek birtokát, Almást hiába foglalta el királyi jóváhagyással Bornemisza Benedek, végül elvesztette. – 3. Húga ügyében elmenne Gyulaféhevárra, ha pontosan értené, miért van rá ott szükség. Balog Andrást küldte tájékozódni az ott levő Kis Ambrushoz. Ha Apafi Gergely levelet írna, küldjék meg neki is, ő is elküldte Apafi Gergely levelét és az arra adott választ minden érdekeltnek. – 4. Most nem tud hűgához menni, de ha ő üzenne, húga haladéktalanul jöjjön Csergedre, mert ha Balog András visszaérkezik, ott fogják megbeszélni a családi ügyeket az időközben Besenyőbe visszajövő Tetey Lőrincsel. – 5. Hallotta, hogy Mikefalván Apafi Lászlóné úgy nyilatkozott, hogy nem akarja a nagyfalvai szőlőrészt hűgának átengedni, meg kell tudni Apafinétól, mik a szándékai. – 6. Írt Apafi Gergelynek, mielőtt leányági örökösödésről beszélnének, ismerni kell Apafi Gáspár hagyatékát. Ebben és egyéb ügyekben Tetey Lőrinc jár el, minden esetleges kérését teljesítse.

[1.] Köszönetemet és szolgálatomat írom kegyelmednek mint szerelmes hűgomnak. Ím értem az kegyelmed levelét, értem azt is, hogy alá küldte volt kegyelmed Borsayt. Azért nem tudom, mi szükség volt alá is menni Borsaynak Feirvarra az hivatás dolgáért, hanem meg vagyok az hivatásban, hogy az terminusnak tizenötöd napjára hívták.¹⁸ Hanem ha nem tudták az hivatásit megmagyaráznia, abból is pedig Isten segítségéből nincsen semmi felesünk.

[2.] Továbbá ím értem azt is, az mit énnékem izent Kys Ambrus, de nem tudom, Apafy uram¹⁹ annyit praktikálhatna abban az dologban, ha igaz praktikál is, két pénzt nem adnék rajta. Én szoltam olyanokat felőle még ennek előtte, hogy semmi felesünk nincsen azokból. Az hol azt izeni, hogy mind neki engedtenek, az több Apafyak levelet is adtak neki, még másutt válék az el, mert még az fejedelem adná is, nem lehetne különben, hanem törvény szerint, mert még hűtlen jószágot²⁰ adjon az fejedelem valakinek is, ugyan törvény elé kell járnia. Miután másik Bornemisza Benedeknek²¹ adta király az Balassi András²² jószágát, rá is ment vala foglalni Almásra, de kitilták belőle, ki kellett belőle menni. Törvénnyel kell ezután keresni valamikor éri végét az mi dolgunk, különben vagyok pedig, nem úgy.

kedik a Szent Mihály-napi oktavához. Azonkívül 1563-ban Mátyás napjára egyéb ünnep is esett, a *Dies cinerum*, azaz hamvazószerda, ha tehát a februári időpontban kelt volna a levél, elképzelhető, hogy Károlyi inkább ehhez kötve datálta volna.

¹⁸ Peres ügyeik miatt lettek beidézve az oktavára. Az oktava vagy nyolcados törvényszék az országos ítélkezési fórum volt. Az ügynevezett nagy oktavákat Szent György (április 24.) és Szent Mihály (szeptember 29.) nyolcad napjára hívták össze, ezek 40 napig ítélkeztek. A kis vagy rövid oktavák vízkereszt (január 6.) és Szent Jakab ünnepének (július 25.) nyolcadán ültek össze, és 20 napig ítélkeztek.

¹⁹ Apafi Gergely (1486k.–1567k.) Apafi Gáspár apjának, Lászlónak a nagybátyja volt. Előbb Fráter György udvarmestere, majd 1563-tól János Zsigmond főudvarmestere volt, egyben tanácsos úr.

²⁰ A hűtlenség bűnébe esett, jószágvesztésre ítélt személyek birtoka.

²¹ Bornemisza Benedek felesége Balassa Margit (1548–1590) volt, így Balassa Andrással sógorságban állt. Ezen a jogon és saját érdemeiért kapta meg az elkobozott jószágok egy részét. Erdélyben több, egymással vérrokoni kapcsolatban nem álló Bornemisza család élt, és mivel Károlyi Ferenc felesége is az egyik Bornemisza családból származott, ezért írta az itt szereplő Bornemiszt „másiknak”.

²² Balassa András (1538–1591) Balassa Imre (mh. 1550 k.) erdélyi vajda és székely ispán fia. 1562-ben nagybátyjának, Balassa Menyhértnek a mozgalmához csatlakozott, ezért János Zsigmond elkoboztatta a birtokait. András ezután Magyarországra költözött, ahol Nógrád vármegye főispánja lett.

[3.] Kéret azon engemet szerető húgom, hogy alá mennék Feirvarra, csak érteném az dolgot bizonyosan, miért kelljen alámennem, kész vagyok mennem, de örömet érteném bizonyosabban, miért kell mennem. Hiában embernek fáradnia, és egynehány forintot elkölteni nem kellene, ha pedig az szükség mutatja, látja az Isten, hogy semmiben nem kímélem sem magamat, sem költségemet, szerető húgom, éretted. Azért mindazáltal ím mindjára elküldöm Balog Andrast Feirvarra, Kys Ambrushoz. Írok nekie, kéretem, hogy adja értenem levelében, mi legyen az dolog, mert oly titok nem lehetett, hogy kit levélben meg nem írhat. Ha ugyanazt írja, hogy alá kelljen mennem, menten megyek. Ha pedig ez közben valami levelét vagy mit vinnének reád, mindeneket tilos, mindent is énnekem mindjára tudtomra adjátok. Írott vala nekem is egy levelet Apafy Gergely, ím az mását beküldtem, azért én erre választ teszek neki olyat, hogy kivel megelégszik, Kys Ambrusnak is mását küldöm.

[4.] Továbbá kéret azon engemet, szerető húgom, hogy odamennék hozzád, látja Isten örömet mennék, de oly dolgok állanak előttem, hogy most mindjára nem mehetek. Hanem ím meghagyom Balog Andrasnak, hogy igen hamar járjon, mihelyt ő megjő, azonnal szembe leszek kegyelmeddel. De ha én izenem, jöjj Cergedre,²³ mert most Tetey Lőrinc²⁴ is bejött, ott vagy Besenyőben, szólnak vele minden dolgunkról. Nem²⁵ azelőtt is szóltam vala én kegyelmednek ő felőle, és az besenyői jószág felől, hogy ha gondodat viseli mindenből, bár megváltanók neki, az szegény sógorom is kész vala hozzá. Azért ím én írtam Teteynek, hogy szembe leszek vele, akkor szólhatunk vele, én megírom kegyelmednek, amikor Balog Andras megjő, és mely napot írjon kegyelmed Cergedre, én is akkor ott leszek.

[5.] Továbbá ím értem azt is, hogy Apafy Lazlone²⁶ ott vagyon Mikefalvan, adják azt is értenem, hogy eset volna ilyen szó tőle, hogy nem akarná az nagyfalvai szőlő részében kegyelmednek adni, azért ezt míveljed, hogy írj egy levelet neki avagy egyet az legényekben küldj hozzá, értsd meg tőle, mi legyen akarata. Izend avagy írd meg neki, hogy ezt adták volna érteni kegyelmednek, lássuk, mit mond felőle. Ennek idején akaratát, ha hatalmaskodni akar, lássuk, Isten hozzásegítvén, ha úgy kell lenni is, még ő ellene az mi részünkben betakarhatjuk, csak értsük akaratát.

[6.] Ím megírtam Apafy Gergelnek, hogy azhol azt írja, hogy leányágát akarunk az jószágba szállítanunk, az ki mondta, nem kellett volna mondania, mert háló előtt nem akarunk halat fognia, meglátjuk először, mi leszen az, azkivel az Úristen meghagyott Apafy Gaspártól. Ha mi egyéb dolgod történnék, ám nem nézvé Tetey Lőrinc, találj meg mindenből, mi atyánkfia. Az Isten tartsa meg kegyelmedet. Ez levél költ Kékesen, szeredán Szent Máté napján anno 1563.

Karoly Ferenc

²³ Nagy- és Kis-Cserged néven mind Küküllő, mind Fehér vármegyében volt település. Itt a küküllői Nagy-Csergedről van szó, amely a Marostól és a Harinnaiak által bírt Kerelőszentpáltól délre fekszik, és szomszédos a szövegben említett Tetey birtokkal, Búzásbesenyővel.

²⁴ Tetey Lőrinc, Doboka vármegyében birtokos, jogügyi szakember, 1569–1570-ben királyi jogügyi igazgató. Birtokainak egy része Bethlen Györgyével volt szomszédos. ETA VII/1. nr. 75, 235, 324.

²⁵ Hanem, továbbá értelemben.

²⁶ Apafi Lászlóné Bethlen Anna, Bethlen Elek és Bánffy Druzsianna leánya, Bethlen György húga, Harinnai Farkas Farkas féltestvére. Az ő fia volt Apafi Gáspár, az itt szereplő Károlyi Klárának tehát az anyósáról van szó.

Azt is írhatom kegyelmednek, hogy Istennek legyen hála mind az két húgoddal össze, egészségbe vagyunk.

Ha Tetey Lorincz valami szükségében megtalál, Istenében kérlek, hogy minden segítséggel légy nékie.

Címzés: Ez levél adassék Karoly Kalara asszonynak, néhai Apafy Gasparnak, nekem szerelmes húgomnak.

4.

Harinnai Farkas Farkas Bethlen Györgynek

Harina, 1565. december 6.

1. Szemrehányást tesz, hogy Bethlen György sokszori fogadkozása ellenére sem látogatta meg. Haladéktalanul jöjjön el, mert ők már húgával együtt mindent elkészítettek, amit Bethlen kért. Levélben nem írhatja meg, hogy állnak az ügyeik. – 2. Hozza magával a már korábban visszakért könyveket, a Bethlen Györgynek kölcsönadott Cronica Mundit és a Bethlen Gergelynél lévő könyvét is.

[1.] Egregie domine et frater observandissime, post salutem ac servitii commendationem, ez elmúlt napokban is írtam vala kegyelmednek, kibe kértem vala kegyelmedet, hogy kegyelmed idejönne hozzám. Ennekem kegyelmed akkor a választ tőtte vala, hogy ugyan a vásárhelyi sokadalomból²⁷ idejő kegyelmed. Nem gondolhatom, mi lőn az oka, hogy kegyelmed sem jőve, sem izene, mert bizony igen szűken vala a kegyelmed idejőtte, kit kegyelmed ennek utána is megírt. Azért kérem kegyelmed, hogy kegyelmed ne halogassa, jöjjön el kegyelmed, mert amiről kegyelmed énnekem írt vala, arra mind asszonyommal húgommal egybe gondunk volt. Mibe pedig a dolog álljon, kegyelmednek meg nem írhatom. Asszonyom húgom is felette igen kéri kegyelmedet, hogy kegyelmed eljőjön, egyebet benne ne tegyen, mert ő csak szinte kegyelmedért munkálódott vala azóta, hogy megjött vala. Mind kért, hogy kegyelmedhez küldjek, de én a kegyelmed leveléhez képest nem küldtem, mind vártam kegyelmedet, de lám, soha nem jőve kegyelmed. Azért kellek esmét kegyelmednek írnom, immár azért te kegyelmed jöjjön el.

[2.] Amint annak előtte is írtam vala kegyelmednek, kérem kegyelmedet, hogy az én könyvem, mind a Cronica mundit,²⁸ s mind a másikat, kit Gergely¹ uram elkéretett vala, hozza meg vele kegyelmed. Bizony hírt semmit most kegyelmednek írnia nem tudok, de míg Isten kegyelmedet idehozza, hiszem, hogy addig mindent

²⁷ vásárból

²⁸ Talán Johannes Nauclerus „Chronicon D. Johannis Navcleri praepositi Tvbingensis svccintim comprehendentivm res memorabiles seculorum omnium ac gentium ab initio mu[n]di vsq. ad annum Christi nati M.CCCC ... cum appendice nova rerum interim gestarum, videlissentis ab initio a. 1500 vsque ad Sept. 1564 ex optimisque scritoribus per Laurentium Surium Carthusianum summa fide et studio congesta” című művének 1564-es kölni kiadásáról van szó (1. és 2. kötet: Köln, Quentel-Calenius, 1564.).

¹ Bethlen Elek megjegyzése: Bethlen Gergely

érthetünk. Az Úristen te kegyelmedet tartsa meg minden javával. Ex Harinna in festo Sancti Nicolai episcopi anno domini 1565

Volfgangus Farkas
de Harinna manu propria

Címzés: Egregio Domino Georgio Bethlen domino et fratri amantissimo

5.

Harinnai Farkas Farkas Bethlen Györgynek

Harina, 1566. április 27.

1. Mivel híre jár annak, hogy háború lesz, korábbi kérésére hivatkozva kéri, hogy öt-hat pajzst és hat kopját vegyen neki és János fiának is Segesváron. – 2. Jól vannak, de a hírek miatt nem mert Szészármán maradni, úgy véli, Bethlen György Gyulafehérvárot pontosabban értesül az eseményekről.

[1.] Egregie domine et frater observandissime post salutem ac servitii commendationem, megemlékezhetik kegyelmed róla, mikor kegyelmed énnálam vala Zezermán,²⁹ kértem vala kegyelmed, hogy kegyelmed énnekem Segesvarat, egy néhány pajzst, kopját foglaltatna. Azért nem tudom, ha vagyon kegyelmed hírével avagy nincs, közhírrrel itt minálunk igen beszélnek, hogy hadunk lenne. Ha lészen, kiváltképpen afféle nélkül igen szűkösök vagyunk, pajzst kegyelmed vétetne ötöt vagy hatot, kopját is vagy hatot. János³⁰ is kérte volt kegyelmedet, hogy ugyan magának való kopjára szerződne kegyelmed. Mindezekre valamint megáruultat kegyelmed, énnekem írja meg, én mindjárt érte küldök, meg is küldöm az árát. Te kegyelmedet kérem, hogy asszonyomnak kegyelmed mondja szolgálatomat én szómmal.

[2.] Felőlünk azt írhatom kegyelmednek, hogy Istennek akaratából mindnyájan jó egészségbe vagyunk, melyet te kegyelmed felől is, mind asszonyommal egybe, kívánunk hallani. Hírt semmi bizonyosat kegyelmednek írnia nem tudok, de aminek közhírünk vala, engemet Zezermán elijesztenek, ott nem merek maradnom. Értem, hogy kegyelmed Fejérvárra ment volt, ott tudom, hogy mindent bizony érthetett kegyelmed. Az Úristen te kegyelmedet tartsa meg minden javával, mind asszonyommal egybe. Költ Harinnán, Szent Márk nap után való szombaton 1566.

Volfgangus Farkas
de Harinna manu propria

Egregio domine Georgio de Betlen [---]ⁱⁱ

²⁹ Szészárma falu Belső-Szolnok vármegyében, a Harinnai család birtoka már a XIV. század elejétől, kastélyuk is volt itt. TAGÁNYI-RÉTHY-POKOLY, II. 441.

³⁰ Harinnai Farkas János (mh. 1589 e.). Sógora, Bekes Gáspár oldalán részt vett a Báthory István elleni támadásban, a kerelőszentpáli csata után fogságba esett. Később testvérevel, Miklóssal együtt kegyelmet kaptak, de birtokaik visszaszerzéséért egész életükben hiába harcoltak. Jánosnak öt fia maradt: Tamás, István, János, Ferenc és Mihály. TAGÁNYI-RÉTHY-POKOLY, II. 434–435.

ⁱⁱ Tovább olvashatatlaná fakult a tinta, és foltos a papír.

6.

Harinnai Farkas Farkas levele Bethlen Györgynek

Harina, 1566. június 6.

1. Kéri, hogy a Segesvárott készítettett fegyvereket küldje el. – 2. Kifizette Lukács deáknak azt a hét forintot, amellyel Bethlen a gyerekei taníttatásáért tartozott, az összeget a szekerek árába számítsák be. – 3. Tájékoztatja Bethlent húguk, Bethlen Barbara anyagi helyzetéről és a szükséges lépésekről. – 4. Nincsenek biztos hírei sem a szultán tervezett magyarországi hadjáratáról, sem a saját hadaik készüléséről.

Egregie domine et frater observandissime, post salutem ac servitii commendationem. [1.] Ez elmúlt napokba kérttem vala kegyelmedet, hogy kegyelmed Segesvarat valami pajzsokat és kopjákat csináltatna, kiknek az árát im megküldtem kegyelmednek, azért kegyelmed a szekerin küldje meg. [2.] Ez elmúlt napokba jött vala ide hozzám Lukács deák, aki ezelőtt a gyermekeket tanítja vala, amivel kegyelmed neki adós volt, én neki megfizettem, azaz a hét forintot, kegyelmed adja immár azt ott a szekerim árába.

[3.] Továbbá húgom, Borbarasszony [!]³¹ felette igen kéri kegyelmedet, hogy kegyelmed ne hagyná valami nélkül, küldene kegyelmed valami kevés pénzt neki az adósságba, mert oly igen nagy szüksége volna most rája, hogy még csak inge sincsen, sehonnat nem tudja szerét is tenni, mert neki sehult semmije sincsen, azért kegyelmed ne hagyja szegényt. Aztán kegyelmed szólna Gergely urammal³² is, küldene el kegyelmed Benedek uramhoz, talán kegyelmed kivájhatna markából, ami marhája szegénynek nála volna. Ha nem akarná adni is, tudnánk egyenlő akarattal reá gondolnunk. [4.] Újságot, semmit kegyelmednek bizonyt írnia nem tudok. Tudom, hogy kegyelmed megértette, amit gyűlésbe szerzettenek. A Török Császár jövetelit³³ némelyek igen nyilván beszélnek, némelyek pedig azt mondják, hogy csak egy basája jó, immár nem tudjuk, melyiket kell hinnünk. A hadra igen meghagyják, hogy készüljünk, hogy első levél látva mindjárást indulhassunk, de hova megyünk, azt én nem tudom. Az Úristen tartsa meg kegyelmedet minden javával, mind asszonyommal egybe, asszonyomnak kegyelmed én szómmal mondja szolgálatomat. Ex Harinna feria quinta, post festum Pentecostes 1566.

Volfangus Farkas
de Harinna manu propria

Címzés: Egregio domino Georgio Bethlen domino et fratri observandissimo

³¹ Bethlen Borbála, Bethlen György és Harinnai Farkas Farkas testvére. Később Dobszay István ítélőmester felesége lett.

³² Bethlen Gergely. Benedek uram valószínűleg Patócsy Benedekkel azonosítható. Bethlen vára miatt a Patócsyak perben álltak a Bethlen család egyes tagjaival.

³³ Szulejmán szultán május 1-jén indult magyarországi hadjáratára. Május 28-án a tordai országgyűlés tudomásul vette a szultán mellé rendelt sereg vezetőinek kinevezését, és intézkedett a hadsereg el látásáról is.

7.

Harinnai Farkas Farkas levele

Bethlen Györgynek

Harina, 1567. május 5.

1. Bethlen Erzsébet egészségi állapotáról és Bethlen Gergellyel a malomcsináltatás miatt kialakult konfliktusáról tájékoztatja, és kéri Bethlen György segítségét. – 2. Fia, Harinnai Farkas János kiadásaira hat forintot kér. – 3. Üdvözli Gyulay Mihályt, valamint Károlyi Lászlót, akire neheztel, mert nem tartja vele a kapcsolatot.

Köszönetemet, és szolgálatomat írom kegyelmednek, mint szerelmes uramnak, s öcsémnek. Az Úristennek legyen hála, mi mindnyájan jó egészségbe vagyunk. Kívánnám az Úristentől, hogy te kegyelmed felől is azt halhatnám, de értem, hogy kegyelmed beteges volt. Engedje az Úristen, hogy láthassam kegyelmedet jó egészségbe. [1.] Hiszem, hogy kegyelmed is értett asszonyom felől, nekem is volt emberem ő kegyelménél, ki csak most jött. Megértem, hogy ő kegyelme is beteges volt, de most egészségbe vagyon. Engedje Isten, hogy az ő kegyelme betegeskedése legyen jó végre. Tudom, hogy kegyelmednél is nyilván vagyon, minemű háborgatása vagyon asszonyomnak Gergely uram miatt,³⁴ ő kegyelme nekem is megjelentette vala. Egyszer én ő kegyelmét nekibiztattam vala, hogy semmiképpen meg ne szűnnék ő kegyelme az malom csinálástól. De értem, hogy azután esmét elűztették róla, bizony nekem úgy tetszik, hogy kegyelmeteknek attól semmi félelme nincsen, azért kegyelmed szóljon barátival is felőle, kiváltképpen Gyulay Mihály³⁵ kománkkal. Tudom, hogy kegyelmed jó útba igazítja őt. Kegyelmed értesse asszonyomat, mert teljességgel elháborították szegényt.

[2.] Továbbá te kegyelmedet kérem, hogy kegyelmed megbocsásson, hogy kegyelmedet ilyenkor kell bántanom, de ilyen hirtelen nem lehete egyéb benne,^{III} fiam, János kér, hogy valami költséget küldjek neki, ha lehetséges, kegyelmed a hat forintot adja neki. Bizony volna alkalmason mind borom arra s mind búzám arra a szegényes pénzre, de ilyen hirtelen semmit fel nem vehetek benne e felette sok szedővedőtől.

[3.] Te kegyelmedet kérem, hogy kegyelmed Gyulay Mihály uramnak ajánlja a szolgálatoimat,^{IV} s mondja meg kegyelmed neki, hogy ha az Úristen megtart bennünket, az komaságot ugyanúgy te kegyelmeddel letesszünk, csak az Úristen ő kegyelmét hozza békével haza. Azon is kérem kegyelmedet, hogy kegyelmed Károly

³⁴ Bethlen Gergely hosszas, végeredményben sikertelen harcot vívott Bethlen Farkas és annak testvére, özvegy Patócsy Miklósné Bethlen Erzsébet ellen, akik Bethlenben a várat átépítették, amelybe így Erzsébet fiaival a Patócsy család is befészkelte magát. A malomépités miatt kialakult konfliktus szintén ennek a viszálynak a része volt.

³⁵ Gyulay Mihályra ld. a 2. számú levelet.

^{III} Az „egyéb benne” szavak utólag beszúrva.

^{IV} A hajtásnál a papír kiszakadt.

László³⁶ urammal esmérkedtessen [össze],^v mert azóta, hogy megleányozott,³⁷ lám nem akar esmérni, oly igen megkevélyedett. Megmondhatja kegyelmed neki, hogy én is voltam olyan szegény, mint ő kegyelme, ha Isten erre hozta dolgát, azért esmérne ő kegyelme. Ha kérdendi okát, miért ezt írom, megmondhatja kegyelmed, hogy én semmit ő kegyelme felől nem hallok magam, untalan jó emberünk onnét, azt sem tudom, ha vagyon-e vagy nincs, hogy sem ír, sem izen. Az Úristen te kegyelmedet gyógyítsa meg, és éltesse nagy sok esztendeiglen. Ez levél költ Áldozó nap³⁸ előtt való hétfőn. 1567

Az asszonyember kegyelmednek szolgálatát ajánlja

te kegyelmed atyafia
Harinnay Farkas
manu propria

Címzés: Egregio domino Georgio de Betlen et domino et fratri observandissimo

8.

Harinnai Farkas levele Bethlen Györgynek

Harina, 1567. november 2.

1. Két szekrényt és két ládát csináltatott negyvenegy forintért, amelyekre zárat is kér. Részletesen tájékoztatja Bethlent a fizetés mikéntjéről. A szekrényeket a küldött takarókba burkolják be, hogy meg ne sérüljenek. – 2. Bethlen segítségét kéri a menyezői előkészületekhez szükséges nagy vasfazekak beszerzéséhez. – 3. A menyezőbe,³⁹ amely november 27-én lesz, még azért nem hívta Bethlent, mert a módját megadva a saját házuknál akarta felkeresni és meghívni az előkészítésben tevékenykedő feleségével együtt, akinek köszöni segítségét. – 4. A hiányzó vontaranyról és a még szükséges dolgokról a vásárhelyi sokadalomban fognak beszélni. Ő Albert kovácsnál fog lakni, Bethlen is írja meg, hol lesz elérhető. – 5. Felesége és unokahúga, Apafi Lászlóné jókívánságait tolmácsolja. Felesége is szeretne egy hatforintos szekrényt csináltatni.

³⁶ Drághi Károlyi László (mh. 1585) Bethlen György sógora, a 3. számú levelet író Károlyi Ferenc testvére. Az 1560-as években János Zsigmond *aulae familiaris*a, jelentős birtokokat kapott tőle adományba. 1570-ben fejedelmi tanácsúrként említi Gyulay Mihály végrendelete. 1575-ben a szűk rokonságába tartozó Bekes Gáspár oldalára állt, ezért fej- és jószágvesztésre ítélték, de elmenekült, és később kegyelmet kapott. Éble Gábor csak Szini Klárát tüntette fel nejeül, de valójában több felesége volt, így a Bethlen családhoz is kettős rokoni kapcsolat fűzte: testvére, Károlyi Klára Bethlen György felesége volt, míg ő György testvérét, Bethlen Druzsiánát vette nőül. 1571-ben Pókay Annát vette feleségül. Gyermekai közül fia, ugyancsak László fiatalon, 1590 előtt meghalt, Anna lánya Erdélyi Miklós felesége lett 1582-ben. Kata először Bánffy István, majd Rhédey Ferenc, végül iktári Bethlen István felesége lett, míg Zsuzsanna Bethlen Gábor erdélyi fejedelem hitvese volt. ÉBLE, 1913. I. tábla; ETA VII/1 nr. 115, 116., LUKINICH, 1927. 62.

^v A hajtásnál kiszakadt a papír.

³⁷ Leánygyermek született. CZUCZOR–FOGARASI IV. col. 301.

³⁸ Áldozócsütörtök, ebben az évben május 8.

³⁹ Harinnai Farkas Farkas a lányának, Annának és Bekes Gáspárnak a menyezőjét készítette elő. Az esemény két részben zajlott: először november 27-én Harinán, majd 30-án Nagyenyeden. Ld. Bekes Gáspár 1567. október 29-én és Harinnai november 3-án a besztercei tanácshoz írt meghívóit. HORN–KREUTZER–SZABÓ, 54–55.

Köszönetemet, és szolgálatomat írom kegyelmednek, mint szerelmes uramnak öcsémnek. Te kegyelmednek azt írhatom, hogy az Úristennek akaratából mindnyájan jó egészségben vagyunk, keresztleánya is kegyelmednek jó egészségbe és igen vígan vagyon. [1.] Továbbá ím a szekrényekért elküldtem. Amint kegyelmed mondta vala, a szekrények egyikét csinálák huszonkét forintért, a másikat tizenkettőért, a két ládát, amint most kegyelmed írta, hét forintért, ki teszen mindenestől negyvenegy forintot. Abba, amint kegyelmed mondá, adtam kegyelmednek tizenöt forintot, ott Feirvarat esmét két forintot, ki teszen tizenhét forintot. Ím mostan küldök mind a szekrények, s mind a ládák áráért huszonnégy forintot, az zárákra is ím négy forintot küldök, mert nem tudom, mennyit kell küldenem. Ha többet kívánnak érette, te kegyelmed adja meg, én te kegyelmednek Vasarhelt megadom, valami mivel többet ad kegyelmed. Ím meghagytam, hogy takarókat is vigyenek, kegyelmedet kérem, hogy kegyelmed takartassa úgy be, hogy kár ne legyen benne.

[2.] Hagytam vala továbbá Komoniay Peternek, hogy megtudakoznék rajta, ha Tobiassi Janos hon vagyon-e, mert ő nála is vannak azt hallom, öreg vasfazakak, te kegyelmedet is kérem, hogy kegyelmed értekezzék meg rajta, ha hon vagyon. Ha hon vagyon, kéresse kegyelmed én szómmal. Ha lehetséges volna, hogy kegyelmed e munkától megóhatna, hogy el is hozatná, megszolgáltatnám kegyelmednek. Ha szinte nem lehetne is, csak te kegyelmed írja meg, én érte küldenék. Ha egyebütt tud is kegyelmed valahun, tegye egyebütt szerét, mert semmire nem esmérem nagyobb szükségünket, mint arra.

[3.] Ahun kegyelmed azt írja, hogy kegyelmedet még a menyegzőbe nem hívtam. Ugyan szembe nem akartam kegyelmedet hívnia, hanem meg akartam a te kegyelmednek tisztességét adnom, ugyan házánál akartam kegyelmedet meglelnem. Azért te kegyelmedet kérem, hogy kegyelmed ez jövendő Szent Katalin asszony nap után való csütörtökön⁴⁰ legyen itt a mi házunknál, mind asszonyommal egybe. Te kegyelmedet kérem, hogy kegyelmed mondja asszonyomnak ő kegyelmének szolgálatomat, és mondja meg kegyelmed, hogy megszolgálom ő kegyelmének, hogy ő kegyelme munkálkodik értünk. [4.] Azt is írja ő kegyelme, hogy vont arannyal⁴¹ töltené, ha akarnók. Mondja meg kegyelmed ő kegyelmének, hogy valamint ő kegyelmének jobbnak tetszik, úgy csinálja. Írja ő kegyelme, hogy vagyon még valami kevés vont aranya, ő kegyelme azt varrja fel addig. Ím értem, hogy kegyelmed is ott leszen Vasarhelt a sokadalomba, izenje meg ő kegyelme te kegyelmeddel, mennyit küldjek, én ugyan onnét megküldöm. Ami egyéb szükséges dolgaink lesznek, én magam bővebben szólok kegyelmednek felőle. Ennekem izenje meg, hun leszen kegyelmed szállása Vasarhelt, tudjam hun kerestetném kegyelmedet. Én Albert kovácsnál leszek. [5.] Az asszonyember te kegyelmednek szolgálatját ajánlja, kéri kegyelmedet, hogy kegyelmed asszonyomnak is mondja szolgálatát ő szavával. Húgom, Apafy Lászlóné⁴² asszonyom is kegyelmednek s mind asszonyomnak szolgálatát ajánlja. Az Úristen te kegyelmedet tartsa meg minden javával mind asszonyommal egybe. Költ Harinnán, Mindszent nap után való vasárnapon 1567.

Harinnay Farkas
manu propria

⁴⁰ November 27-én.

⁴¹ Vont arany = aranyszál, aranydrót.

⁴² Apafi Lászlóné Bethlen Anna, ld. a 3. számú levelet és a 26. jegyzetet.

Az asszonyember igen kéri kegyelmedet, hogy kegyelmed őneki is szerződtenne egy szekrényre, ki hat forintot érne. Megszolgálja kegyelmednek, meg is küldi az árát, mihelyt megkészül.

Címzés: Ez levél adassék Bethlen Georg uramnak, nekem szerelmes uramnak és öcsémnek.

9.

Illyei Gáborné Tholdy Luca levele Bethlen Györgynek

Várad, 1568. január 2.

Kéri, értesítse az örökségről való egyezkedés időpontjáról, mert ezen személyesen ő vagy férje jelen kíván lenni. Ha előbb megegyeznek, akkor a rá eső harmadrészt, pénzt, ingóságot, jószágot Bethlen György tartsa magánál, és senkinek, még testvérének, Sárosy Istvánné Tholdy Annának se adja át.

Írom köszönetömet, szolgálatomat, mint szerelmes bátyámnak. Továbbá ím értöm, hogy Kegeyelemed meg akar az atyafiakkal egyeződni, de kéröm Kegeyelmedet, mint szerelmes bátyámat, hogy te Kegeyelmed énnéköm írja meg, avagy izenje meg Kegeyelmed, amikor lészön az egyenösülés,⁴³ mert Sarosy Istvánné⁴⁴ ott benn, Erdélyben vagyon. De nem akarom, hogy az én részöm szörént valót sem ő kezében, sem hogy máséba adja Kegeyelmed. Azért akarom Kegeyelmedtől megértenöm az megegyenösülésnek⁴⁵ napját, hogy személyöm szörént, vagy én magam, vagy az én uram ott akarok lennöm. De ha Kegeyelmetek addiglan megegyenösödnék is, kéröm én Kegeyelmedet azon, mint jó bátyámat, hogy Kegeyelmed az én részöm szörént valót senki kezéhez ne adja Kegeyelmed, se a fizetést, se a jószágot, hanem én, vagy az én uram találjam Kegeyelmed kezénél meg, mert én Sarosy Istvánnéval atyjával, anyjával egy vagyok, azért az fizetésből harmad részének fele engömet illet: vagy pénz, vagy marha, vagy jószág, mindön engömet illet az harmad részének fele. Az Isten tartsa meg Kegeyelmedet. Ez levél költ Váradon, Kiskarácsony után való péntökön. 1568.^{VI}

Illey Gáborné
Tholdy Lwcha

Címzés: Ez levél adassék az Vitézlő Betlen Györgynek Búnon lakógyandónak [!] neköm szerelmes bátyámnak tulajdon kezében.

⁴³ Egyenesülés, megegyenesülés = megegyezés, egyezségkötés, osztálytétel. EMSZT II. 642.

⁴⁴ Sárosy Istvánné Tholdy Anna és Tholdy Luca Bethlen György unokatestvérei. Anyjuk, Tholdy Lukácsné Bethlen Jusztina és Bethlen Elek, György apja testvérek voltak. A szóban forgó örökségi ügyről nem tudunk részleteket.

⁴⁵ Megegyezés; itt: osztálytétel.

^{VI} A levélíró először 1567-t írt, majd a hetest áthúzta és nyolcasra javította.

10.

Harinnai Farkas levele Bethlen Györgynek

Torda, 1568. november 12.

1. Sajnálkozik Bethlen György beteg lába miatt, de a gyomrát jobban félti. – 2. Tetey Lőrincet kiengeszteli és ráveszi Bethlen ügyeinek intézésére. – 3. Majd megüzeni, mikor küldhet a halért, a kért szakácsot is hamarosan küldi, és a levelet pedig Nehéz János viszi.

Köszönetemet, és szolgálatomat írom kegyelmednek mint szerelmes uramnak, s atyámfiának, [1.] értem a kegyelmed lábának nyavalyáját, kit bizony igen bánok, de hiszem, hogy az Úristen kegyelmedet meggyógyítja, csak a gyomra legyen kegyelmednek egészséges, a lába kegyelmednek meggyógyul. [2.] Ahul kér azon kegyelmed, hogy Tetei uramat⁴⁶ engeszteljem, és kérjem a kegyelmed dolgai gondviselésére, azt örömet megmíveltem, hiszem, hogy gondja is léssen rá. [3.] Ahun kegyelmed azon kér, hogy megírjam, mikor küldjön kegyelmed a halért, azt én kegyelmednek most meg nem tudom írni, mert még a halászatot el [nem kel]zdet-ték,^{VII} de akitől kegyelmed megizeni, mikor a [---]lért^{VIII} küldök, akkor megírom, mikor küldjön kegyelmed. Én is Isten segítségével hétbe kelve haza megyek, szer-te leszek a halászatért, a szakácsokat sem ígérem sokára, valamikor szükség után oda ereszttem, ím érte leszek. A levélért is [----]^{IX} szerezhetem, elküldöm Nehéz János-tól. A[z Úris]ten gyógyítsa meg kegyelmedet és tartsa meg minden javaival, te kegyelmedet kérem, hogy asszonyomnak én szómmal mondja szolgálatomat. Datum Tordae feria sexta prima [!] post Martini Anno Domini 1568.

Volfgangus Farkas
de Harinna manu propria

Címzés: E[gregio] domino Georgio de Betlen [domin]o fratri observandissimo

11.

Bekes Gáspárné Harinnai Farkas Anna levele Bethlen Györgyné Károlyi Klárának

Gyulafehérvár, 1568. november 21.

1. Köszöni, hogy Bethlenné talált számára vénasszonyt, és kéri, hogy ne engedje elígérkezni máshová, amíg nem találkoznak. – 2. Beszámol az ingek varratásáról és vont aranyat kér a díszítésükhöz. – 3. A híreszteléseknek ne higgyen, csak az általa írtaknak. – 4. A süteményt köszöni, a legjobbkor érkezett, mert az apja, bátyja és sógora, Bekes Gábor is náluk evett.

⁴⁶ Tetey Lőrinc. Róla ld. a 3. számú levelet és a 24. jegyzetet.

^{VI} A pecsét felszakításakor a levélen két, kb. két centiméter átmérőjű lyuk keletkezett.

^{VII} A papír kiszakadt.

^{IX} A papír kiszakadt.

Szolgalatomat írom kegyelmednek, mint szerelmes asszonyomnak és anyámnak. Örülöm, hogy kegyelmed felől jó egészséget hallok. Istennek legyen hála, mi is még egészségben vagyunk. [1.] Ím értem kegyelmedet mit ír az vénasszony⁴⁷ felől, kegyelmednek megszolgalom, hogy kegyelmed énreám és az én dolgomra ilyen gondja legyen. De kegyelmedet kérem, hogy kegyelmed az vénasszonyt tartóztassa meg addig, míg kegyelmed énvelem szembe léssen, hogy sehova addig szót ne adjon, mert ugyan semmiképpen én az nélkül nem lehetek, miképpen kegyelmednek én megmondtam, hanem mikor az Úristen kegyelmedet idehozza, kegyelmeddel én akkor elvégezem.

[2.] Továbbá értem, az ingek felől kegyelmed mit ír. Ide öt ingnek az ujját és az gallérját hozták, de én arra gondot viselek, megvarratom, megcsináltatom, és kegyelmednek megküldöm. Az imegeknek egyiknek is nincs dereka. Az két tallért, az kit kegyelmed az gyöngyfűzőnek küldött, megadák, de az vont arannyal meg nem írták, hanem kegyelmed küldjön több vont aranyat. Kegyelmed nekem negyvent mondott vala, hogy csináltassak, de nem juték meg vele, kegyelmed többet küldjön. Kegyelmed azt is megírja, ha negyvent csináltassak, avagy többet.

[3.] Továbbá értem, hogy kegyelmedék különb-különb híreket vesznek, de kegyelmed senki beszédét ne higgye, míg nem az Úristen kegyelmedet vagy idehozza, avagy pedig kegyelmed az én leveletem látja, ha az Úristen békével azt az időt adja érnünk. [4.] Kegyelmednek megszolgalom az bélést,⁴⁸ ennie készségesek voltunk benne, hogy uram apám és bátyám, és Gábor uram⁴⁹ is itt volt, mind együtt voltunk, hogy megöztük. Szinte olykor találta volt küldeni, hogy szinte akkor jöttek vala ide. Asszonyom anyám kegyelmednek szolgálatját ajánlja, mint szerelmes asszonyának és leányának. Az hatalmas Isten tartsa meg kegyelmedet minden háza népével egyetembe. Ez levél költ Fejirvárat, Szent Erzsébet asszony nap után való vasárnap, anno Domini 1568.

Farkas Anna az nagyságos
Cornyodj⁵⁰ Bekes Gasparne

Címzés: Ez levél adassék Karolj Kalara asszonyinak Bethlen Giorgine asszonyomnak, nekem szerelmes asszonyomnak és anyámnak kezében.

⁴⁷ A vénasszony fontos szerepet töltött be az úrnő udvartartásában, főként gazdasági ügyekkel és a szobalányok irányításával foglalkozott. Bővebben: KOLTAI, 2001. 40.; RADVÁNSZKY, 1986. I. 179–180.

⁴⁸ Rétegesen töltött sült tészta. TESZ I. 274.

⁴⁹ Bekes Gábor (mh. 1581), Gáspár öccse, aki 1575 után bátyjával együtt menekülni kényszerült Erdélyből, majd miután kegyelmet kapott, ő is Lengyelországban szolgált. Részt vett mindhárom livóniai hadjáratban, ahol 500 lovas és gyalogos felett parancsnokolt. 1581-ben, Pszkov ostrománál esett el. DIVÉKY, 1944. 15–17.

⁵⁰ A Bekes család előneve Kornyi volt.

12.

Bekes Gáspárné Harinnai Farkas Anna⁵¹ levele Bethlen Györgyné Károlyi Klárának

Gyulafehérvár, 1569. március 20.

1. Sajnálkozik Bethlenék betegeskedésén, ő férjével és kisfiával együtt jó egészségnek örvend. – 2. Bethlenné ékszerét, a gyöngyös rózsát⁵² nem tudta megjavíttatni a vont arany hiánya miatt, amit Kolozsvárról akar beszerezni. – 3. Bethlenné ne küldje el a bölcső lábát, mert nemisokára úgylis találkozni fognak Fogarasban.

Szolgalatomat írom kegyelmednek, mint szerelmes asszonyomnak és anyámnak. [1.] Kívánnám az Úristentől, hogy kegyelmetek felől jobb hírt hallanék. Értem, hogy kegyelmetek betegesek, bizony nem tudom, ha az kegyelmed betegségin bánkódjam-e, vagy örüljek.⁵³ Bizony, hogy akarnám, ha György uram felől jobb hírt hallanék. Magunk felől kegyelmednek azt írhatom, hogy Istennek hála egészségben vagyunk mind az én szerelmes urammal⁵⁴ és kis^x fiammal egyetembe.⁵⁵

[2.] Értem mit ír kegyelmed az gyöngyös rózsá felől, bizonyost higgye kegyelmed, hogy eddig is megcsináltattam volna, de sehult vont aranyat nem találtathatok neki. Hanem ím mostan akarok Colosvarra küldeni, ha hoznak, mindjárt megcsináltatom én magamnak is. Ugyan sok dolgom múlt, hogy az mi megállott, nem csinálhattam, mivelhogy nem találtathattam vont aranyat.

[3.] Kegyelmed ír nekem az bölcső lába felől, kegyelmed ne munkálódtsassa ide, mert hiszem Istent, hogy mi rövid időn oda Fogarasba fogunk menni, megta-

⁵¹ Harinnai Farkas Anna (mh. 1573) Harinnai Farkas Farkas leánya. 1567. november 30-án ment férjhez Bekes Gáspárhoz.

⁵² Ékszer típus. Kapy György 1668-as inventáriumában „Vagyon egy gyöngyös rózsá, közepén egy boglár, kilenc gránátkő benne.” EMSZT IV. 809.

⁵³ Károlyi Klára terhességére utal.

⁵⁴ Bekes Gáspár Petrovics Péter szolgálatában kezdte pályáját. Az 1560-as évek derekától Erdély meghatározó politikusa: kincstartó, tanácsúr, János Zsigmond testamentumosa. Hatalmas birtokai közül kiemelkedett Fogaras és a testamentumosként egyharmad részben birtokolt Huszt. 1571-ben ő kötötte a Magyarország és Erdély kapcsolatát rendező speyeri egyezményt. A fejedelmi trónért a Báthoryakkal rivalizált, kudarca után 1573-ban és 1575-ben fegyverrel szegült szembe Báthory Istvánnal. Veresége után Lengyelországba menekült. Amikor Báthory István lett a lengyel király, a lengyel rendek kérésére megkegyelmezett neki. Bekes a livóniai háborúban bizonyította hűségét és tehetségét, élete végén Báthory legbizalmasabb tanácsadója lett, és szolgálataiért litvániai birtokokat kapott. Ismereteink szerint kétszer nősült, először Harinnai Farkas Annát, majd Sárkány Annát vette nőül, mindketten egy-egy fiút szültek neki: Lászlót, illetve Gábort.

^x A „kis” szó utólag beszúrva.

⁵⁵ Egyetlen közös fiuk: Bekes László apja halála után Báthory András mellett nevelkedett a pułtusi jezsuita kollégiumban, ahol unitáriusról katolikus hitre tért. Katonai pályára lépett, és az apja által nyert litvániai birtokain telepedett le. 1586-tól Jan Zamoyski kancellár mellett tevékenykedett. 1593-ban féltestvérevel, Gáborral együtt lengyel indigenátust nyert. 1594-ben Krzysztof Radziwiłł wilnói vajda litván segédcapatait vezetve harcolt Magyarországon a török ellen. 1598-ban részt vett III. Zsigmond lengyel királynak a trónért folytatott svédországi háborújában, 1600-ban pedig Zamoyski moldvai hadi vállalkozásában tüntette ki magát.

lálom én kegyelmedet ott bent.^{x1} Isten tartja meg kegyelmedet. Ez levél költ Feir-
várat, böjtközép vasárnap. Anno Domini 1569.

Anna Farkas consors
Magnifici Casparis Bekes

Címzés: Ez levél adassék Bethlen georgjne asszonyomnak Kalory [] Kalara asszo-
nyomnak és anyámnak kezébe.

13.

Harinnai Farkas levele Bethlen Györgynek

Harina, 1569. március 28.

*Az özvegy anyja, Bethlen Mihályné Sarmassághy Ilona megkeresésére támogatja
unokahúgúknak és gyámleányúknak, Bethlen Erzsébetnek Makray Bertalannal
kötendő házasságát.*

Egregie domine et frater observandissime, post salutem ac servitii commenda-
tionem. A te kegyelmed jó egészségét kívánnám nagy szívem szerint hallanom.
Magunk felől azt írhatom te kegyelmednek, hogy Istennek akaratából mi mind-
nyájan jó egészségbe vagyunk. Továbbá ez mai napon jöve én hozzám Betlen
Mihályné⁵⁶ asszonyom, mondá azt, hogy húgom felől, Erzsébet sszony felől valami
szó érte volna, de ő te kegyelmed és én hírem nélkül választ nem akart tenni, mi-
ért hogy mi vagyunk közelb való atyafiai. Akarná venni Makray Bertalan,⁵⁷ én az
én tétetésemet megmondám,⁵⁸ hogy bizony énnekem igen tetszik, mert jámbor
nemzet, ő maga is jámbor, csak egy főre is vagyon.⁵⁹ Azért ím asszonyom kegyel-
medet megtalálta ez dologról. Nem akar te kegyelmed híre nélkül és akarata nél-
kül semmit mívelni, azért te kegyelmed lássa. Látja kegyelmed, hogy az ember
igen szűk, nem szinte úgy válogathatunk benne, amint mi akarnok. Tetszik énne-
kem, hogy ebbe te kegyelmed se tartson semmi ellent. Az Úristen te kegyelmedet
tartsa meg minden javával mind asszonyommal egybe. Ex Harinna feria secunda,
post dominicam Judico. Anno domini 1569.

Volfgangus Farkas
de Harinna manu propria

Címzés: Egregio domino Georgio Betlen domino et fratri observandissimo

^{x1} Az „ott bent” utólag beszúrva.

⁵⁶ Bethlen Mihály Bethlen György bátyja és anyja révén Harinnai öccse volt, 1568 előtt halt meg. 1553.
március 18-án kelt végrendelete szerint két gyermeke élt: Ferenc és Erzsébet, akiknek gyámjaiul
Harinnai Farkas Farkast és Bethlen Györgyöt mint testvéreit kérte fel. MOL P 1955 A Bethlen család
levéltára 7. cs. 40. t

⁵⁷ Makray Bertalan birtokai Doboka, Szilágy és Hunyad vármegyében feküdtek. A szóban forgó házasa-
ság létre is jött: egy 1570-es peres irat Bethlen Erzsébetet nevezte meg Makray feleségéként. PETRI,
1901–1904. VI. 66. Lukinich Imre is Makray Bertalant tüntette fel a családfán Bethlen Mihály leánya,
Erzsébet férjeként. LUKINICH, 1927. 70. 1606-ban Bethlen Erzsébet már özvegyként szerepelt, és egy
Péter nevű fiát említették, akitől, miután 1610-ben részt vett a széki merényletben, elkobozták a bir-
tokait. TAGÁNYI–RÉTHY–POKOLY, II. 255., V. 300.

⁵⁸ Döntésemet közöltem.

⁵⁹ Jámbor, tisztességes családból származik, egyedülálló, csak ő örököl.

14.

Harinnai Farkas Farkas levele Bethlen Györgynek

Bán, 1569. április 18.

Előző napra Bánba várta a címzettet, hogy ígérete szerint találkozzanak. A közelgő október miatt sürgősen dönteniük kell a jószágról adandó kötelezvény ügyében, amit minden érintettnek külön-külön kell adnia. Károlyi László nem ad, ő viszont Gyulafehérváron az ítélmester előtt ki fog egyezni a másik féllel. Szerinte Dobszay István is így tesz majd. Bethlen értesítse őt, hogyan döntött.

Egregie domine, et frater observandissime, post salutem ac servitii commendationem. A te kegyelmed jó egészségét mind asszonyommal egybe kívánom az Úristentől. Magunk felől is azt írhatom, hogy Istennek akaratából mindnyájan jó egészségbe vagyunk. Ez elmúlt napokba írt vala kegyelmed énnekem, hogy ez tegnapi vasárnapra kegyelmed ide Baniba⁶⁰ jőne, hogy ami dolgaink volnának, szólnánk róla. Én aznapra idejöttem vala, várám kegyelmedet, de kegyelmed sem jöve, sem izene. Nem tudom mire vélni, jól tudja kegyelmed, hogy az Szent György napja szinte előttünk vagyunk, akkor mi tőlünk a jószágról menedéket kívánnak.⁶¹ Akarja-e kegyelmed a menedéket adni, avagy nem, azt én nem tudom, én senkiért menedéket nem adhatok, hanem csak én magamért. Kitől, kitől, mind személyek szerint kívánják. Károlyi László uramat értem, hogy nem akarja, avval ő legyen szabad. Én bizony erre többet nem költök, én önmagam felől megalkuszom velök, ám aki perleni akar, pereljen bátor. Azért, ha kegyelmednek az akarata, hogy kegyelmed is ne pereljen, tehát kegyelmed is Szent György napján ott legyen a mester⁶² előtt. Hiszem azt, hogy ott lesznek Feirvaratt, az Szent György napján. Én is, ha az Úristen egészségemet adja, ez jövendő pénteken elindulok. Dobszay⁶³ uramhoz is küldtem vala, izente vala, hogy húsvét másodnapján hozzám jő, de ő sem jöve, azt hiszem, hogy Feirvaratt fogjuk őtet is találni. Azért kegyelmed lássa, mit akar kegyelmed mívelni, és adja tudtomra kegyelmed, micsoda a kegyelmed akarata, tudjak mihez tartozni. Az Úristen tartsa meg te kegyelmedet minden javával mind asszonyommal egybe. Ex Bani feria secunda post dominicam Quasimodo anno domini 1569.

Volfgangus Farkas
de Harinna manu propria

Címzés: Egregio domino Georgio de Betlen et domino et fratri nobis observandissimo.

⁶⁰ Bán = Alsó, illetve Felső Bán, Kraszna vármegyei falvak, Valkótól délkeletre. A Harinnai-Bethlen-Károlyi rokonság számos részjószág tulajdonosa volt a környéken.

⁶¹ Nyugta, kötelezvény, menedéklevél, menlevél: az adósság vagy szolgáltatás megadására kötelező vagy annak kiegyenlítését bizonyító irat. TESZ 2. 889.

⁶² Wesselényi Miklós ítélmester járt el ügyükben.

⁶³ Dobszay István, Bethlen Borbálát vette feleségül, így Bethlen György és Harinnai Farkas Farkas sógora lett. Jogi pályát futott be, amelynek csúcspontja, hogy 1577 és 1580 között ítélmesterként tevékenykedett.

15.

Harinnai Farkas levele Bethlen Györgynek

Harina, 1569. szeptember 21.

1. Lány, Harinnai Farkas Kata súlyos beteg. – 2. Szerinte rokonaik jól jártak, hogy ha fizetés árán is, de jószágait megkapták. – 3. Találkoznunk kell, hogy Károlyi László birtokügyeiről és a Telegdi Mihálynak és Miklósnek adandó menedékleveleiről döntsenek. – 4. Bethlen beteg feleségét családi lekötöttségeik miatt nem tudták meglátogatni. – 5. Bethlen kérésére ügyelni fog, nehogy valaki beiktassa magát Bethlen János jószágába. A dologra Ferenc deák és Balog Pál is figyeljen. Az érintett nemesek nevét mellékeli.

Köszönetemet és szolgálatomat írom kegyelmednek, mint szerelmes uramnak s öcsémnek. [1.] Értem a kegyelmed leveléből te kegyelmed mind asszonyommal és kis fiacskájával egybe jó egészségét, kin az Úristennek nagy hálákat adok. Kívánom is az Úristentől, hogy azt sok ideig megtartsa. Magunk felől kegyelmednek azt írhatom, hogy Istennek kegyelmességéből, mimagunk jó egészségbe vagyunk, de a szegény kicsiny leánykánk, a Kató⁶⁴ igen beteg, valamit az Úristen teszen vele.

[2.] Ím értem a kegyelmed leveléből a szegény atyánkfiai dolga mibe legyen. Bizony igen akarom, hogy szegényeknek jószáguk megszabadult, ha fizetésekkel esett is, mégis jobb a jószágnak kezükbe lenni. [3.] Írja kegyelmed azt is, hogy kegyelmednek immár effelé kelletik jönni. A jószág felől bizony igen szükséges volna, mert Lazlo uram⁶⁵ ezt mind tovább tovább halogatja. Őneki könnyű, mert ez ideig is elég hasznát vőtte, a vámteheneket⁶⁶ is felvőtte, immár mind búzából, borból a magyar helyeken kilencedet kellett adni, hiszem hogy azt sem hagyta hátra, a Szent Márton adója⁶⁷ is majd előttünk lesz. A nap is, amely nap a Telegdi uraim,⁶⁸ az több atyafiakkal egybe, tőlünk a menedéket kívánják, Szent Márton nap után mindjárt előjő. Mindezekről igen jó volna idején végeznünk, mert bizony ez ideig is igen káros ilyen módon lenni, azért te kegyelmedet kérem, hogy te kegyelmed eljöjjön, ne késsék.

[4.] Te kegyelmed megbocsássa, hogy asszonyomat ő kegyelmét ilyen nyavalyájába meg nem láthatok, bizony az volt szándékunk, hogy kegyelmét meglátogassuk, de nagy sokféle dolgaink találának, kitől nem mehetünk. A fiammal való dolog is, a gyermek betegsége is tolá, mindez ilyen dologért nem mehettünk eddig. Amit én fiamnak Bekes uram előtt ígértem vala, azokat én mindeneket neki megadtam, még annál sokkal többet, amit ott ígértem, csak hogy immár lehetne nyugalmamra.

⁶⁴ Harinnai Farkas Kata szerencsésen túlélte ezt a betegségét, és 1580-ban Kovacsóczy Farkas kancellár felesége lett.

⁶⁵ Károlyi László. Az egész, tágan értelmezett Bethlen–Harinnai rokonságot megmozgató, hosszadalmas és szerteágazó per Valkó váráért és uradalmáért folyt. PETRI, 1901–1904. II. 250.

⁶⁶ A harmincadokon fizetendő állatvám, a vámsó, -búza, -zab mintájára. TÁJSZÓTÁR 2. col. 915., SZAMOTA–ZOLNAI col. 1055.

⁶⁷ Szent Márton-napkor (november 11.) a kincstárnak készpénzben fizetendő adó.

⁶⁸ Telegdi Mihály ekkor a székelyek főkapitánya, udvarhelyi várnagy. Testvére, Telegdi Miklós volt az alkancellár, akinek a szentjobb kolostor elleni véres támadás és a szerzetesek meggyilkolása miatt 1560-ban elkobozták csanádi birtokait. A két testvér, a katolikus Mihály és a protestáns Miklós egyébként világnézeti különbségük és birtokügyek miatt egymás elleni hadakozással töltötték életük nagy részét. BLAZOVICH–GÉCZI, 1995. 25–26.

[5.] Ahul te kegyelmed kér azon is, hogy én hallgattatnék, ha valaki iktatni akar-ná magát a Betlen Janos⁶⁹ jószágába, ím én is meghagyom Ferenc deáknak, hogy rá vigyázzon. De azért hagyja meg a kegyelmed szolga [!] is Balog Pálnak, hogy igen ráhallgasson, mert én is messze vagyok tőle. Ferenc deák is nem mindenkor va-gyon hon, azért ha előbb hírem lehet benne, én Balog Pálnak hírré teszem. Ím el-küldtem a nemes uraim nevek megtudni, s azt is kegyelmednek egy cédulácskába írva küldöm. Az Úristen te kegyelmedet tartsa meg minden javával, mind asszo-nyommal és kis fiacskájával egybe. Költ Harinnan, Szent Máté estéjén 1569.

Volfgangus Farkas
de Harinna manu propria

Címzés: Egregio domino Georgio de Betlenet domino et fratri amantissimo.

16.

Harinnai Farkas levele Bethlen Györgynek

Harina, 1569. október 29.

1. Örül, hogy Bethlenének gyermeke született. Ő viszont, mióta Erdődről visszatért, betegeskedik a gyomrával. Peres ügyében sem tudott személyesen eljárni; Dancs Ba-lázst küldte Csákány Balázshoz és Dobszay Istvánhoz. – 2. Bethlen György döntését és tanácsát várja a Károlyi László-féle birtokrész megszerzéséről. Beszámol Károlyi drági túlkapásairól. – 3. Múlt aratáskor két emberének ellopták a lovát, Bethlen szol-gája, Székely Márton a hozzá jutott lovakból csak az egyiket adta vissza, a másikon nyerészkedni próbál; kéri Bethlent, hogy járjon közbe. – 4. Felesége elvesztette láda-kulcsát, azért csak most tudja elküldeni a főköttöt Bethlen feleségének, Károlyi Klárá-nak.

Köszönetemet és szolgálatomat írom kegyelmednek mint szerelmes uramnak s öcsémnek. [1.] Értem a te kegyelmed leveléből, hogy az Úristen te kegyelmednek jó egészséget adott, mind asszonyommal egybe, kit bizony igen szívem szerint örülök. Nagy hálákat is adok az Úristennek, hogy ő szent felsége te kegyelmedet meglátogata.⁷⁰ Magam felől azt írhatom kegyelmednek, hogy bizony elég beteges vagyok, a ház népe, legyen az Úristennek hála, mind jó egészségbe vannak. Te kegyelmed pana-szolkodik azon, hogy én te kegyelmednek az én betegségemet emberem által meg nem jelentettem. Bizony hogy örömet megizentem volna kegyelmednek, igenis kí-vántam volna a kegyelmed idejöttét, de e nagy pokol úton nem akartam kegyelmedet munkálottatnom. Aztán legyen az Úristennek hála, szinte halálra való nyavalyám

⁶⁹ Bethlen János, György unokaöccse. Apja, Bethlen Gergely, majd mostohaanyja, Kállay Orsolya halála után 1568-ban perrel támada meg apja második házasságából származó testvéreit, és erőszakkal foglalta el birtokait. Tehetségtelen és pazarló gazdálkodása miatt állandó pénzzavarral küzdött, ezért sorra zálogosította el birtokait. Ez kivívta a család rosszallását, a birtokok védelmében legerőtel-jesebben a család feje, Bethlen György lépett fel unokaöccse ellen.

⁷⁰ Bethlen György és Károlyi Klára első közös gyermeke, Bethlen Ferenc születéséről van szó. Korai halála miatt Bethlen Ferenc nem futhatott be fényes pályát: 1590-ben udvari belső emberként emlí-tik, 1595-ben és 1596-ban részt vett Báthory Zsigmond török elleni hadjárataiban. Rövid betegeske-dés után 1601 áprilisában halt meg. LUKINICH, 1927. 66.

nem volt, bizony, hogy igen beteg voltam, a gyomrom felette igen fájt, ki soha annak előtte én rajtam nem volt. Immár, legyen Istennek hála, az elállta rólam. Azért estve-felé mégis mindennap még érzem, fenn ballagok, de semmit nem ehetem, bort sem ihatom, szinte úgy vagyok, mint ahogy Erdeőd alól megjöttünk vala, annyira elerőtlenültem, hogy csak alig írhatok. Azért várnám az Úristentől, hogy immár napról napra jobban lennék, ím a terminusra is el kell vala mennem, de oda sem mehetek. Dancs Balast küldém Balas uramhoz, Chakany Balashoz⁷¹ és Dobszay uramhoz, hogy gondomat viselnék ott, hiszem, hogy talán gondomat is viselik. Azt tudtam, hogy kegyelmed ott legyen, izentem vala kegyelmednek is, mert ha tudtam volna, hogy kegyelmed ott ne legyen, otthon is meg kellett volna kegyelmedet kerestetnem.

[2.] Te kegyelmednek immár egynéhányszor írtam s izentem is, hogy kegyelmednek jó volna alájönni, hogy végeznénk a kevés jószág felől, vennék ki Károlyi László uram kezéből, és osztanék meg.⁷² Engem az atyafiak immár egynéhányszor letek meg érette, hogy megosztanánk, csak kegyelmed jó vala, vagy én magam mehetek vala, vagy emberemet küldhetem vala. De ettől régen megmenekültünk volna, de immár én nem tudom, mit kelljen mívelnünk, mert Szent Márton nap után nyolcad nappal a menedéket megkívánják. Ha meg nem adjuk, a jószágot esmét visszafoglalják, kegyelmedék pedig a több atyafiakkal egybe, nem tudom, miről tudna menedéket adni, ha semmi nincs kegyelmed kezébe, immár pedig az ideig ugyan lehetetlen megosztani. Karoly Laszlo uram nem gondol semmit vele, mert anélkül sem akar vala evvel megelégedni, azért bizony igaz elég hasznát venne, mind van, tehenét elvennie, kilencedet elvennie, hiszem, hogy eddig adóját is felvötte, szolgálatát pedig annyiért vötte, hogy e nyáron mind ott Dragba arattak, kaszáltak. Azért bizony igen szűkös volna kegyelmednek alájönni, szólnánk, mit kellene mívelnünk, mert hitemre én soha nem tudom immár, mit kelljen mívelnünk, jóllehet amint én kegyelmednek ennek előtte is meg mondtam, soha ezért én többet nem perlek, sem költök. Én az enyémre gondot viselek, ha kegyelmednek nem kell, lássa azért kegyelmed, mit kelljen kegyelmednek mívelni.

[3.] Továbbá még ez elmúlt aratáskor lopták volt az én katonai ispánomnak és Fábián mesternek lovukat el, kegyelmed szolgálója, Székely Márton kezébe akadott volt. Az egyikét megadta, a másikat megtartotta, ez mai nap is oda vagyon, amit kíván tőlük, azt a ló nem éri. Hiszem, hogy eddig ő maga is meglelte volna Fábián mester kegyelmedet felőle, de több hat heténél, hogy mind itt kellett mívelni, most is itt mível, amit el nem hagyhatna. Kegyelmedet kérem, hogy kegyelmed adassa meg, ne maradjon szegény kárba, a jámbor nyerjen másón, ne rajtunk, megszolgálom kegyelmednek.

[4.] Az asszony ember kegyelmednek szolgálatát ajánlja, kéri azon kegyelmedet, hogy kegyelmed asszonyomnak is ő szavával szolgálatát ajánlja, és kérné kegyelmét ő kegyelme, hogy ő kegyelme megbocsássa, hogy a főkötőt Mátétól meg nem küldhette volt, mert a láda kulcsát elvesztette volt, azért ím most megküldte ő kegyelmének. Az Úristen te kegyelmedet tartsa meg minden javaival boldogul

⁷¹ Csákány Balázs Kolozs vármegyében és Udvarhelyszéken birtokos köznemes, jogtudós, aki birtokai mellett prókátorságból élt. Bethlen Gergely egyik leányát vette el 1568. december 28-án. 1575-ben, mint a Harinnai–Bekes–Bethlen rokoni kör szinte minden tagja, részt vett Bekes Gáspár Báthory-ellenes támadásában és fogságba esett, de nem végezték ki, hanem a fejedelem új vizsgálat lefolytatását kezdeményezte. BETHLEN, 2004. III. 56, 85.; HORN–KREUTZER–SZABÓ, 59–60.

⁷² Az előző levélben már tárgyalt valkói birtokügyről és perről van szó.

nagy sok esztendeiglen, mind asszonyommal és gyermekivel egybe. Kegyelmedet azon kérem, hogy én szómmal is kegyelmed asszonyomnak ajánlja szolgálatomat. Költ Harinnan, Szent Simon Jude nap után való szombatón 1569.

Volfgangus Farkas
de Harinna manu propria

Címzés: Egregio domino Georgio de Betlenet domino et fratri amantissimo.

17.

Harinnai Farkas levele Bethlen Györgynek

Harina, 1569. december 7.

1. Egészsége javul, felesége gyermekeikkel együtt és Bethlen György nála lévő fia, Miklós is jól van. – 2. Kéri, hogy Bethlen jóval a menyegző napja előtt érkezzen meg, hogy a teendőket megosszák. Veje, Bekes Gáspár és lánya is jönni fog. – 3. Attól tart, hogy nem talál násznagyot: Bánffy Pál megígérte, de Gyulafehérváron van elfoglalva, Fráthay Gergely Makray Bertalan násznagya lesz. Dobszay István érkezése is kétséges. – 4. Kéri Bethlent, hozzon hegedűsöket, és kerestesse meg a Csákány Balázs menyegzőjén bevált székely darabont-énekmondót. Szakácsokról, fazekakról, tányérokra, tálakról, madárról és minden egyébről gondoskodjon. Vajdaffy Dénesnével is vegye fel a kapcsolatot, ő levélben és pénzzel kérte, hogy szerezzen vizát, de választ még nem kapott.

Köszönetemet és szolgálatomat írom kegyelmednek, mint szerelmes uramnak s öcsémnek. [1.] Az Úristentől kívánom te kegyelmed jó egészségét és boldogul való hosszú életét, mind asszonyommal és a kis Betlen Ferenczel egybe. Magam felől kegyelmednek azt írhatom, hogy Istennek akaratából én is naponkint jobban kezdettem lennem. Az asszonyember mind gyermekivel egybe jó egészségbe vagyok, Betlen Miklós⁷³ is jó egészségbe vagyok.

[2.] Te kegyelmed emlékezhetik róla, hogy Vasarhelt is kértem vala kegyelmedet, hogy kegyelmed ha lehetne, a menyegző napja előtt egynehány nappal idejönne. Te kegyelmedet mostan is kérem, mint uramat és szerelmes öcsémet, hogy te kegyelmed idejőjön, idején elviselhessünk gondot reá, ami dolog előttünk vagyok. Ma is jöve egy emberem meg Feirvarról, ugyan bizonynyal izene Bekes uram, hogy ha Isten egészséget ad neki, mind leányommal egybe itt leszen. [3.] de igen félek, hogy gazda miatt fogatkozom meg. Banfi Pál⁷⁴ uram ígérkezik vala, de ő is Feirvarott vagyok, nem tudom, ha meg szabadulhatna akkorra vagy nem. Fratay

⁷³ Keresdi Bethlen Miklós Bethlen Györgynek első, Sükösd Annával kötött házasságából született gyermeke. Édesanyját korán elvesztette, így Károlyi Kata nevelte, és Harinnai Farkas Farkas udvarában is élt. 1601-ben megnősült, Mihálcz Katát vette feleségül. 1602. július 2-án részt vett a tövisi csatában, ahol elesett, testét azonban soha nem találták meg. Az ő fia volt Bethlen Ferenc, Bethlen Gábor és I. Rákóczi György fejedelem kiváló diplomatája. LUKINICH, 1927. 68–69.

⁷⁴ Bánffy Pál (mh. 1577e.) 1566–1568 között Székelytámad vára és a székely székek kapitánya, Torda vármegye főispánja, 1570-től tanácsúr, 1575-től főudvarmester. Édesanyja Harinnai Farkas Anna volt, tehát Harinnai Farkas Farkas legközelebbi rokonságába tartozott. HORN–KREUTZER–SZABÓ, 51.

Gergelt⁷⁵ is kéretem vala, de ő Makrayhoz ígérkezett a násznagyságra. Immár soha nem tudom, hova fogjak, itt én hozzám közel senki nincs, ha kit tudna kegyelmed ott a szomszédságba, hívna kegyelmed valakit, mert soha nem tudom, mit kelljen mívelnem. Dobzay uram is azt írta, hogy ha meg szabadulhatna, örömet itt lenne, de ő is kétséges benne, ha meg szabadulhat-e avagy nem.

[4.] Te kegyelmedet azon is kérem, hogy te kegyelmed hozzon hegedűsöket is, mert itt azt sem találék, lám az Chakany uram menyegzőjekor egy székely drabant igen jó énekmondó vala, kerestetné azt is meg kegyelmed György deákkal. Mely szakácsi lesznek kegyelmednek, hozza el kegyelmed azokat is, mind fazekastól, tálat, tálnyért is, ha mi egyéb vagyon ahhoz való, egyebet is mindent, ha madárnak te kegyelmed szerét teheti, meg szolgálom azt is te kegyelmednek. Azon is kérem kegyelmedet hogy kegyelmed izenné meg azt is, ha el küldte volna kegyelmed az én leveletem, mind a pénzzel egybe, Vajdafy Dienesne⁷⁶ asszonyomnak, és mi választ tött a viza⁷⁷ felől. Te kegyelmedet mégis felette igen kérem, hogy kegyelmednek legyen gondja mindezekre, ha mit elfelejtettem volna is, valami ide való dolog leszének, legyen gondja reám. Az Úristen tartsa meg te kegyelmedet, mind asszonyommal és kisfiával egybe, minden javával. Te kegyelmedet kérem, hogy asszonyomnak te kegyelmed mondja szolgálatomat. Költ Harinnán, szeredán, Szent Miklós másodnapján 1569.

Te kegyelmed atyafia
Harinnay Farkas
manu propria

Címzés: Ez levél adassék az én szerelmes uramnak s öcsémnek Betlen Georgy uramnak.

18.

Harinnai Farkas levele Bethlen Györgynek

Harina, 1571. március 13.

1. Azért tartóztatta Bethlen emberét, mert biztosat akart írni a borvásárlásról, és az olajat is át kellett tölteni a lovon való szállításhoz. – 2. Jó, hogy nem küldött kocsit a halakért, mert a beállott fagy miatt nem tudtak halászni. Bethlen nyugtassa meg a feleségét, akár saját rovásukra is küldeni fog halat, de soha ilyen nagy hiány halban nem volt még. – 3. Amikor Ágoston deák Bethlenben lakott, őt vitték a jobbágyok egy ügyben vizsgálódni; ezért a deák a címzett, Bethlen János vagy ifjabb Bethlen György, valamint a szolgabíró jelenlétében tegyen erről hiteles vallomást. – 4. Komája, Bornemisza Benedek csütörtök éjjel a nyakát törte, amikor kint járva a tömlőbe esett.

⁷⁵ Fráthay Gergely (1516–1573) Fráthay Mihály fia, 1563 és 1570 között a fejedelmi tábla ülnöke, Bekes Gáspár párthíve és udvarmestere. 1572-ben állítólag Kolozs vármegye főispánja volt. HORN–KREUTZER–SZABÓ, 52–53.

⁷⁶ Vajdaffy Dénesné Kendeffy Anna úgy állt rokonságban Bethlen Györggyel, hogy testvére, Kendeffy Gáspár Bethlen Orsolyát, György hűgát vette feleségül.

⁷⁷ A tokkal azonos családba tartozó, akár mázsás méretűre is megnövő édesvízi hal (Huso huso, illetve Acipenser huso), folyóvizeinkben egykor igen gyakori volt, és húsát nagyon kedvelték. SZAMOTA–ZOLNAI col. 1100.

Köszönetemet, és szolgálatomat írom kegyelmednek mint uramnak és szerelmes atyámfiaának. Kívánom az Úristentől te kegyelmed jó egészségét hosszú életét, és minden javát, mind asszonyommal és az édes kis Betlen Ferenczel egybe.

[1.] Te kegyelmed énnekem megbocsásson, hogy a kegyelmed emberét meg kellették késlelnem. Oka e lőn, hogy amely borokat kegyelmed kérete, hogy vetessek, azt akarám, hogy arról is kegyelmednek bizonyost tudjak írnom, ím amint jobban tudok. Az olajat úgy csináljuk be, más edénybe vala, de lovon a módon el nem vihetné vala, azért kellették e korsókba szereznünk. A borokat megkerestettem, meg is árultattam rájuk, ketteire hat-hat forintra, ketteire, huszonöt pénz híján híján [!] hatra. De a borokat jóknak mondják, azért különben az ember nem akarta adni, hanem hogy vásárnap az árát megvigyék neki. Kegyelmed akkorra küldje meg, mert amint mondják, kár lenne odahagyni, mert talán ezután ez áron nem találánánk.

[2.] Te kegyelmed kért vala azon is, hogy ha kegyelmed kocsit küldhet, kegyelmednek halat küldenék. Bizony noha történetben esett, de jól lőtt, hogy kegyelmed kocsit nem küldött, mert csak egy fogott halam is nincsen, mert ide esmét oly nagy hidegek löttek vala, hogy a tók mind befagytak vala, nem halászhattak. Azért ím esmét érette lehetek, ha kegyelmed érte küldhetne, talán még küldhetnék kegyelmednek. Asszonyom kéretett vala, hogy ha volna, akár csak Vasarhelt küldeném el, kegyelmed megmondhatja ő kegyelmének, hogy ha készen lehet vala a hal, még szinte most elküldhetem vala, de ennek utána, nem tudom, miképpen lehetne, mert minden dolog szinte most érkezett a szegény népre. Azért te kegyelmedet kérem, hogy te kegyelmed én szómmal, asszonyomat ő kegyelmét kövesse, mert bizony, ha semmi magunknak nem marad vala is, elküldöm vala. Soha nem tudom, hogy mi is ilyen igen hal nélkül voltunk volna.

[3.] Továbbá mikor Ágoston deák itt Betlenbe laknék, ötet vitték volt én jobbágyim, valami nyom meg járni, kiről Ferenc deák írt ő magának is Ágoston deáknak. Te kegyelmedet kérem, hogy te kegyelmed hívasson valakit, egyet a nemes uraimban, kik ha hon vagion, akár ugyan Betlen Janos vagy Betlen Georgy⁷⁸ legyen. Hívassa kegyelmed a szolgabíró is, hogy Ágoston deák, kegyelmetek előtt vallja meg hit szerint amint a dologba eljár, kegyelmetek esmét amint ő megvallja hit szerint, írassa meg a vármegyének, Szolnok vármegyének, mert jobbágyim nagy kárt fognak vallani. Ím egy szabadost küldtem, ki elhozza, te kegyelmednek meg szolgálom.

[4.] Újságot kegyelmednek egyebet nem tudok írnom, hanem hogy a szegény Bornemizza Benedek⁷⁹ komámnak, csütörtökre virradólan, nyaka szakadott, künn jár volt, s valami módon, a tömlőcbe esett, más nap nagy későn találták meghalva. Az asszonyember kegyelmednek ajánlja szolgálatát, kéri kegyelmedet, hogy asszonyomnak ő kegyelmének is kegyelmed szolgálatát ajánlja. Én is kegyelmedet azon kérem, hogy kegyelmed én szómmal is ő kegyelmének ajánlja szolgálatomat. Az Úristen te kegyelmedet tartsa meg minden javával, mind asszonyommal egybe,

⁷⁸ Bethlen János és ifjabb Bethlen György Bethlen Gergely unokaöccsei. Jánosra ld. a 15. számú levelet, ifjabb Bethlen Györggyel a következő levél foglalkozik.

⁷⁹ Nem tudjuk, hogy a több, egy időben élt Bornemisza Benedek közül melyikről van szó. Valószínűleg nem azonos azzal, aki az 1560-as évek várháborúiban tüntette ki magát.

és gyógyítsa meg az Úristen az édes kis Betlen Ferencet is. Költ Harinnán, Szent Gergely nap után való kedden. 1571.

Kegyelmed Atyafia
Harinnay Farkas
manu propria

Címzés: Egregio domino Georgio de Betlen domino et fratri observandissimo

19.

Harinnai Farkas levele Bethlen Györgynek

Harina, 1571. június 20.

1. Móré Gábor és ifjabb Bethlen György leveleiből értesült arról, hogy a címzett mikorra tűzte ki Móré menyegzőjét. Még ezelőtt találkozniuk kellett volna, a menyegzőn csak saját rovására vehetne részt. – 2. Kéri, hogy Bethlen beszéljen Fogarasban vejevel, Bekes Gáspárral, és szerezzen tőle fia menyegzőre nagy szőnyegeket, jó szakácsot, ezüstneműt és főként konyhai eszközöket. Ha nem tudják hozzá elhozni, még Bethlen fogarasi tartózkodása idején szeretné értük küldetni az embereit. – 3. A segesvári vásáron keresse meg az ott lévő lányt, és a vásárra érkező fiával, Jánossal is üzenhet neki.

Egregie domine et frater observandissime, post salutem ac servitii commendationem, kívánom az Úristentől te kegyelmednek jó egészségét és minden javát mind asszonyommal és édes gyermekivel egybe. Magunk felől is azt írhatom, hogy az Úristen akaratából mindnyájan jó egészségbe vagyunk. [1.] Megértettem mind a Moré Gábor⁸⁰ uram leveléből, s mind a Betlen György⁸¹ uraméból, mely napot végezett kegyelmed az ő menyegzőjének. Bizony bánom, hogy akkorra léssen, mert én kegyelmedet még annak előtte vártam ide. Bizony igen szükséges vala volna a kegyelmed ittléte, de így nem tudom, mint léssen. Mindketten kérnek engemet is, hogy ott legyek, de hanem ha itt elhagynám dolgomat, úgy lehetnék ott, egyébként nem esmerem módját, hogy lehessen.

[2.] Mondta vala kegyelmed azt is otlétembe, hogy kegyelmed bemenne Fogarasba Bekes uramhoz, akkor is kértem vala kegyelmedet, hogy kegyelmed szólna vele, mert tudja kegyelmed, hogy mikor ott valánk, sem módunk, sem időnk nem vala hozzá. Azért kegyelmedet most is kérem, hogy kegyelmed szóljon ő kegyelmével minden dolog felől.⁸² Adjon konyhaszerszámot, öreg szőnyegeket, szakácsot, jót,

⁸⁰ Móré Gábor, Móré János Közép-Szolnok vármegye alispánjának fia. 1573-ban Bekes Gáspárral együtt a Báthory seregétől körülzárt fogarasi várba szorult, 1575-ben pedig Bekes támadása után fogásba esett, de nem végezték ki, hanem a fejedelem új vizsgálat lefolytatását kezdeményezte. További sorsa ismeretlen. BETHLEN, 2004. III. 38, 85.

⁸¹ Ifjabb Bethlen György (mh. 1589), Gergely fia, a család „nagy perlekedője”, különböző birtokügyekben még a saját, legközelebbi családtagjaival is állandó pereskedésben állt. Bethlen Miklós szerint „nagy erős iható ember volt”. 1569-ben nősült, Thoroczky Katát vette nőül, és négy gyermeke maradt: Gergely, Zsigmond, György, Zsófia (Szövérdi Gáspár Jánosné). LUKINICH, 1927. 49–50.

⁸² Harinnai Farkas János esküvőjére készültek. Valójában kettős esküvőt tartottak, Pókay Jakab tanácsúr két lányát házásította ki, Magdolnát Harinnai Farkas János, Annát Károlyi László, Bethlen György sógora vette feleségül. A kettős menyegzőt 1571. július 13-án tartották Pókay Jakab abafáji birtokán, majd a második ünnepségre július 15-én került sor Harinán. Esküvői meghívóik: HORN–KREUTZER–SZABÓ, 82–85.

ha vagyon, ha lehetne ezüst művet is kiváltképpen. A konyhaszerszámra ugyanoda bíztam, mert egyebünnét nem tudom hun szerét tennem, azért mindezekről végezen kegyelmed vele. Ha elhozhatnák ugyanonnan, igen kívánnám, de ha szinte el nem hoznák is, gondot viselnék én az elhozására, ha lehet a más héten én is embere-met eresztém oda. Talán kegyelmed is szinte akkor leszen ott, mert tudom, hogy a segesvári sokadalomig kegyelmed el nem mehet. Akarnám, hogy úgy találnék oda-küldenem, hogy kegyelmed is ott lenne, mert mindenbe inkább végét érhetnék.

[3.] Azon is kérem kegyelmedet, hogy kegyelmed a leányomat⁸³ el ne felejtse. Fiam, Farkas János is ott leszen a sokadalomba, őtöle kegyelmed énnekem írhat mindenfelől. Az Úristen te kegyelmedet tartsa meg minden javaival, mind asszonyommal és édes gyermekivel egybe. Az asszonyember te kegyelmednek szolgálatát ajánlja, kéri kegyelmedet, hogy asszonyomnak is te kegyelmed ő szavával szolgálatát mondja, én is ugyanazon kérem kegyelmedet. Költ Harinnán, Szent János nap előtt való szeredán 1571.

Te kegyelmed atyafia
Harinnay Farkas
manu propria

Címzés: Egregio Domino Georgio Bethlen domino et fratri amantissimo

20.

Bethlen György levele feleségének, Károlyi Klárának

Gyulafehérvár, 1571. június 1. (?)⁸⁴

1. Nem tudja, mikor mehet haza az országgyűlésről, de reméli, hogy hamarosan. – 2. Telegdi Mihálynak a mézzel kapcsolatban semmi joga nincs. – 3. Feleségének gazdálkodással kapcsolatos feladatokat ad, és a ház továbbépíttetését kéri. – 4. Felesége adjon el búzáat, mert a dézsmát ebből kell kifizetniük Szent János napjára (június 24.). Mivel ez már nem Csáky Mihályék hatásköre, hanem Báthory Istváné, így baj lehet belőle, ha nem fizetnek időre. – 5. Reméli, hogy a lengyel követ távozása után hazamehet, bár őt a fejedelem azért is tartóztatja, mert Bécsből vár híreket. – 6. Eldöntötték, hogy Károlyi László menyegzőjét július 15-én, vasárnap tartják.

Köszönetemet írom, mint szerelmes atyámfiaának, továbbá kívánom az Úristentől minden jó egészségeket hallanom. Magam felől azt írhatom atyámfia, hogy legyen az Úristennek hála, mostan jó egészségem vagyon. [1.] Írod azt leveledben, hogy kívánnád, hogy ha haza mehették. Bizony örömet elmennék, de semmiképpen nem lehet, az napját sem tudom megírnom, mikor mehetek, de hiszem mindazáltal, hogy immár nem késünk itten sokat.

⁸³ Bekes Gáspár felesége, Harinnai Farkas Anna.

⁸⁴ Bethlen György csak az évet jelölte meg a dátumban, de a szövegből egyértelműen kiderül, hogy az 1571. május 25. és 31. között tartott gyulafehérvári országgyűlésen íródott, mégpedig János Zsigmond temetése és Báthory István megválasztása után. Az ez után következő péntek június 1-jére esett, tehát ez lehet a levél keletkezésének legkorábbi időpontja. Báthory a gyűlés eloszlása után sem engedte még haza tanácsurait, ezért kellett Bethlennek is maradnia.

[2.] Az méz felől azt írhatom, hogy immár Mihaly uramnak, Telegdy [!] Mihaly-nak⁸⁵ ott semmi birodalma nincsen, ha szinte volna is szerencséje mostan az széke-lyek között járni. Azért fiam haza mene,^{xii} és írt ő nekije, kére ő sürgöst Jánostól, és hozat onnét. [3.] Kérlek ezen is, mint szerelmes atyámfiát, hogy az ugarlatásért⁸⁶ lé-tes érte, mind Bunon, és mind Keresden, végeztess el. Az gyapjú felől szerelmes atyámfia ezt írhatom, hogy ha el nem adtad, és Zabo Tamas megszabadult, tehát küldd oda, és izend meg nekijük, hogy odaadjuk azon áron, az mit öcsém adta nekiek, mind az Bunit és mind az Keresdit, mert az atyjuknak abból kell fizetnünk, deszkát is abból kell hozatnunk. Kérlek szerelmes atyámfia, hogy azért ne ha-gyasd, csináltasd az házat az mennyiből tőled lehet.

[4.] Ugyan kérlek atyámfia, hogy ha addig haza nem mehetek, és az zentmik-lósiak felmennek, adass búzát fel nekiek, az többet is lassan, ha eladathasd, mert az dézsma árát abból kell megfizetnünk Szent János napjára. Mert ez immár mind uraim, és mind Csaky uram⁸⁷ kezéből kikölnének, hanem Batory Istvannak adják, mert uraméknak nem lőn semmi hatalmok ő reá, hogy senkinek adhassák, és igen félek, hogy kárt vallunk, ha akkorra meg nem adjuk.

[5.] Az hazamenés felől, azt írhatom, hogy csütörtökön is kérdezém, de azt mondá, hogy hova mentek, csak én magamat hagytok-e, látjátok, hogy csak egye-dül vagyok. Azt írhatom hogy az lengyel követ elmegyén vasárnap, talán aztán in-kább megszabadulhatunk. Engem egyért azért is vártat, hogy az postát minden órában várjuk, hogy értsünk tőle, odafel miben vagyon dolgunk. [6.] Ezt is írhatom atyánkfia, hogy az Lazlo uram menyegzőjét elvégeztük Szent Margit asszony nap után való vasárnapra.⁸⁸ Isten tartson meg. Feivarban, pénteken anno domini 1571.

Bethlen György

Címzés: Karoly Kalara asszonynak adassék nekem szerelmes társomnak.

21.

Harinnai Farkas levele Bethlen Györgynek

Harina, 1572. február 27.

1. Közvetített Makray Bertalan és Bethlen vitás ügyében, de mivel sem kötelez-vény, sem végzés nincs, rokonukkal és ügyvédjükkel, Csákány Balázssal beszélje meg Bethlen, mit tegyen, nehogy megkárosítsák. – 2. Március 9-re Gyulafehérvár-ra megy, de előbb nem tud odaérni. – 3. Felesége üdvözli őt és feleségét, valamint kéri, hogy tudósítsa őket Bánffy Anna halálának körülményeiről.

⁸⁵ Telegdy Mihályra ld. a 15. levelet.

^{xii} A levélíró először azt írta: menne, majd kihúzva javította.

⁸⁶ Ugarolás = első szántás, amelyet az ugarföldben végeznek. A pihenni hagyott földet először meg-ugarolják, másodsor forgatják vagy keverik, harmadszor (esetenként negyedszer is) vető alá szánt-ják. CZUCZOR–FOGARASI, VI. col. 567.

⁸⁷ Csáky Mihály (mh. 1572) erdélyi kancellárról van szó, aki nagymértékben beavatkozott a pénzügyek irányításába is. János Zsigmond halála után önként lemondott kancelláriai tisztéről és visszavonult az aktív politizálástól.

Egregie domine et frater observandissime, post salutem ac servitii commendationem, az Úristentől kívánom kegyelmed jó egészségét és minden javát, mind asszonyommal és édes gyermekivel egybe. Magunk felől azt írhatom kegyelmednek, hogy Istennek kegyelmességéből mindnyájan jó egészségbe vagyunk. [1.] Amint te kegyelmed énnekem írt vala, hogy írnék Makray Bertalannak⁸⁹ a kegyelmed dolga felől, bizony amint én tudtam legjobban, úgy írtam neki felőle, de aminek választ tett, ím kegyelmednek odaküldtem. Hiszem, hogy kegyelmed is ugyanilyen módon való választ tett. Azért nem tudok kegyelmednek mit írnom felőle, hanem kegyelmed legyen szembe Balázs urammal. Csákány Balázssal⁹⁰ szóljon kegyelmed velem, mit kelljen kegyelmednek mívelni, mert látom, hogy tiszta cigányság⁹¹ minden dolga, ha mi végezés⁹² én előttem volt, sem kötele⁹³ nem volt, sem valami levél nem költ kegyelmedek között. Énnekem úgy tetszik, hogy evvel a kegyelmed dolga el nem haladhat, mindazonáltal te kegyelmed Balázs urammal szóljon, hogy e dologba valami vétek ne essék.

[2.] Kegyelmed írta vala azt is, hogy megírná mikorra mennek oda Feiervárra. Szándékom az, ha az Úristen egészségemet adja, hogy ezen vasárnapra, azaz, oculi vasárnapra⁹⁴ ott legyek, mert előbb semmiképpen nem esmerem, hogy mehessek. [3.] Az asszonyember te kegyelmednek szolgálatját ajánlja, kéré kegyelmedet, hogy asszonyomnak is kegyelmed ő nevével szolgálatját ajánlja. Azon is kéri kegyelmedet hogy miért hogy érti, hogy kegyelmed is ott volt a szegény Bánffy Anna asszony⁹⁵ temetésébe, ha ki efelé jó, írja meg kegyelmed, mi nyavalyája volt, és mint lett szegénynek halála. Az Úristen te kegyelmedet tartsa meg minden javával, mind asszonyommal, és édes gyermekivel egybe. Kegyelmedet kérem, hogy kegyelmed én szómmal is asszonyomnak ajánlja szolgálatomat. Költ Harinnán, Szent Mátyás nap után való csütörtökön 1572.

Volfgangus Farkas
de Harinna, manu propria

Címzés: Egregio domino Georgio de Betlen domino et fratri observandissimo

Harinnai Farkas Levelei^{xiii}

⁸⁹ Makray Bertalan Bethlen Erzsébet férje, ld. a 13. számú levelet.

⁹⁰ Csákány Balázs a Harinnai–Bethlen rokonság tagja, ő járt el a család peres ügyeiben. Ld. a 16. számú levelet.

⁹¹ Csalás, hamisság. CZUCZOR–FOGARASI, I. col. 1131.

⁹² Végezés vagy végzés: írásba foglalt vagy szóban közölt kihirdetett jogi döntés. MÉSZ VII. 303.

⁹³ Kötél, kötelék = jogi értelemben az az ígélet vagy fogadalom, amelynek megtartására pénzbüntetés terhe mellett az illetők kötelezték magukat. CZUCZOR–FOGARASI, III. col. 1126.

⁹⁴ Oculi mei = a húsvét előtti 4. vasárnap, 1572-ben március 9-re esett.

⁹⁵ Bánffy Anna, Bethlen György unokahúga, aki Bánffy Farkas és Bethlen Klára (mh. 1589) lánya volt.

^{xiii} Bethlen Elek kézírása.

22.

Bekes Gáspár levele Bethlen Györgynek

Fogaras, 1572. szeptember 1.

1. Fogaras városában pestis tört ki. – 2. A tengeri hadról szóló híreket ír Bethlennek.

Szolgálatomat ajánlom kegyelmednek, mint uramnak atyámfíának. Örülöm az te kegyelmed egészségét, mind asszonyommal és kegyelmeteknek szerelmes gyermekivel egyetembe. [1.] Legyen Istennek hála, mink is jó egészségben vagyunk, csakhogy az Úristen evvel is meglátogata bennünket, hogy itt igen kezdenek halni az városban.⁹⁶

[2.] Továbbá értem uram, minemű hírt kezdtének ott hordozni az tengeri had felől, de te kegyelmed abban semmit ne higgyen, mert az fejedelmek között az minemű háború volt az, de csendesedett, és az tengeri had elment, mind együtt vagyon, és Isten segítségével eljár dolgában. Ezt én bizonynyal írhatom kegyelmednek, ím ötödnappa megírák nekem onnét felől. Isten bátor ne örvendezzenek (?) az uraim.⁹⁷ Isten kegyelmedet megtartsa. Ex Fogaras primo die septembris 1572

kegyelmed atyafia
Bekes Gaspar manu propria

Címzés: Az én uramnak és atyámfíának Betlenn Gjörgy uramnak adassék.

23.

Harinnai Farkas levele Bethlen Györgynek

Harina, 1572. szeptember 5.

1. Veje, Bekes Gáspár leveléből értesült, hogy Fogarasban járvány van. Felháborítja, hogy tanácsa ellenére ott maradtak, mert hiába írta Bekes, hogy lányát hozzá küldi vagy Enyedre, tudja, hogy nem mozdul a férje nélkül. Bethlent kéri, hogy járjon közben, hogy legalább fiát, Harinnai Farkas Miklóst eresszék ki a várból. – 2. A beszercei sokadalomban Nyírő Tamástól hallotta, hogy Stájerországban élő rokonuk, Bethlen Ferenc örökös nélkül meghalt, hátramaradt vagyona ügyében személyesen kellene beszélniük.

Köszönetemet és szolgálatomat ajánlom te kegyelmednek, mint uramnak, szerelmes öcsémnek. Az Úristentől te kegyelmednek kívánok jó egészséget, és minden

⁹⁶ A nagy pestisjárvány még 1571-ben kezdődött, egészen 1577-ig elhúzódott. RÉTHLY, I. 91–93.

⁹⁷ 1571 májusában V. Piusz pápa létrehozta a Szent Ligát (1571–1573), amely Spanyolország, Velence, Genova és a Vatikán erőit egyesítette az Oszmán Birodalom tengeri hatalma ellen. A szövetség látványos sikere a lepantói diadal (1571. október 7.) volt, amelyben az oszmán flotta szinte teljesen megsemmisült. Ez azonban nem állította meg a török terjeszkedést: 1572-ben az oszmán flotta újabb hadjáratra indult, amelynek során a velenceiektől elfoglalták Kréta szigetét. 1572 nyarán Felső-Magyarországon a vezető politikusok feszülten figyelték, vajon háborúvá szélesedik-e a konfliktus, és a magyar király, azonkívül, hogy katonákkal támogatja Velencét, milyen szinten vesz majd részt az eseményekben. Balassa János – akivel Bekes Gáspár már évek óta szoros összeköttetésben állt – szintén figyelemmel követte a fejleményeket, és valószínűleg ő tájékoztatta Bekest is. DÁVID, 1998. 909–915.

jó szerencsét, mind asszonyommal és az édes kis öcsémmel egybe. Legyen az Úr-istennek hála, mi is mindnyájan jó egészségbe vagyunk. [1.] Az fiam, Bekes uram leveléből értem, (kit hozának, ez elmúlt csütörtökön) hogy immár ott Fogarasba, a városban is elkezdett volna a halál.⁹⁸ Kin bizony eléggé meg is háborodám, miért hogy el nem jönnek előtte. Jóllehet írta Bekes uram, hogy ha meg nem csendese-
dik, leányomat kiereszti, vagy ide hozzám, vagy Enyedre, de azt én jól tudom, hogy leányom Bekes uram nélkül onnan el nem jó. Ím írtam neki, kérttem ugyan az Istenért, hogy vakmerőségre ne vesse magát, hanem eljöjjön. Bizony igen jó volna, ha kegyelmed ennyi munkát tenne, hogy kegyelmed is menne be az én le-
velem mellett, tanácsolná kegyelmed is, hogy jönne el ő kegyelme, mert tudja azt kegyelmed minemű veszedelmes, mikoron afféle várba beférkőzhetik, én taná-
csommal bizony ott csak egy nap sem múlatna. Bizony most nem esmérem semmi oly okát, kitől el nem jöhetne, mert én sehonnét semmi félelmet nem értek. Alkalmasb helyt sem találna, hová bízásban mehetne, mint ide, merthogy felfelé is vagyon jószága is, itt közel vagyon, Isten bőséget is igaz, eleget adott. Azért ha semmiképpen el nem akar jönni, kérttem, hogy Farkas Miklóst⁹⁹ kieressze.

[2.] Továbbá ezt is írhatom kegyelmednek, hogy ez elmúlt hétfőn valék Beszter-
cén a sokadalomba, ott mondá egy ember, hogy csak egy hete vagyon, hogy meg-
jutott, szinte Stíriába volt. Nagy bizonynal beszélte, hogy a szegény atyánkfia^{xv}
Bethlen Ferenc¹⁰⁰ megholt, csak mostansággal. Azt is mondotta Nyíró Tamásnak,¹⁰¹
hogy^{xvi} ha valami oly atyafia volna, jó volna úgymond, rágondolni, mert igen gaz-
dag volt, el nem veszni atyafiától úgymond, ami marhája volt, mert gyermeke nem
maradt. Azért igen jó volna, hogy kegyelmed idejönne, lám immár jó módon a
takarodásnak¹⁰² is vége vagyon. Szólnánk mi magunk jobban az emberrel, szól-
nánk egymással is, mit volna jobb kegyelmednek mívelni, ne osztoznék valami
idegen szegénynek marháival. Azt pedig én jól tudom, hogy ott nem kap mindjá-
rást valaki efféle marhába, kiváltképpen akinek atyafiát értik, hogy vagyon. Azért
én azt mondom, hogy kegyelmed ezt el ne hallgassa. Az Úristen te kegyelmedet
tartsa meg minden javaival, mind asszonyommal és édes gyermekivel egybe. Ke-

⁹⁸ A pestisről ld. az előző levelet.

⁹⁹ Harinnai másik fia, Harinnai Farkas Miklós (mh. 1601) szintén részt vett Bekes Gáspár 1575. évi támadásában, majd kimenekült az országból, de később kegyelmet kapott és visszatért. 1587-től már Báthory Zsigmond udvari bejárói közt szerepelt, és legkésőbb 1596-tól Doboka vármegye főispáni címét is elnyerte. Kendy Sándor özvegyét, Suky Katát vette feleségül.

^{xv} Beszúrva Bethlen Elek kézírásával: „Stíriában házasodott ez Bethlen Ferenc. Bethlen Elek fia volt. Ez az Bethlen Ferencz egy volt az nagy Bethlen Györggyel kinek ez levelet írták. Ennek az György-
nek fia Bethlen Miklos, annak fia Bethlen Ferencz, Ferencznek fia Bethlen Farkas, Gergel és Beth-
len Elek mpr.” Tévedett abban, hogy Bethlen Ferenc Bethlen Elek fia lett volna. A családfa levezeté-
se a továbbiakban hibátlan.

¹⁰⁰ Bethlen Ferenc (1517–1572) Bethlen György unokatestvére volt. Már fiatalon elhagyta Erdélyt. Szala-
házy Tamás egri püspök pártfogoltjaként Olmützben végezte tanulmányait, majd 1541-től I. Ferdinánd udvarában királyi asztalnok lett. 1545-ben Ferdinánd ajánlólevelével Erdélybe jött, hogy elkob-
zott birtokait visszanyerhesse, de nem járt sikerrel. Stíriában telepedett le és ott is házasodott meg.
Nagy vagyont gyűjtött, de gyermeke nem maradt. LUKINICH, 1927. 63–64.

¹⁰¹ Nyíró Tamás besztercei polgár.

^{xiv} Kihúzza: vali

¹⁰² Takarodás, takarítás = a learatott vagy lekaszált termények összegyűjtése, behordása, csűrbe rakása.
CZUCZOR–FOGARASI, VI. col. 28.

gyelmedet kérem, hogy asszonyomnak is kegyelmednek én szómmal mondja szolgálatomat. Költ Harinnán, Kisasszony nap előtt való pénteken. 1572

Te kegyelmed Atyafia
Harinnai Farkas
manu propria

Címzés: Egregio domino Georgio Betlen seniori de Bun et domino et fratri amantissimo

24.

Harinnai Farkas Farkas levele Bethlen Györgynek

Harina, 1573. július 8.

1. Bethlen leveléből értesült róla, hogy veje, Bekes Gáspár és unokája, Bekes László egészségesek. – 2. Igyekszik, de nem biztos, hogy aratásig találkozni tud Bethlennel, mert sokféle van dolga. – 3. Csákány Balázssal július 15-én [Maros]Vásárhelyen fognak találkozni a Barlabásy Ferencnél és Glésán Miklósnál levő jószágá miatt. Kéri, hogy Bethlen is legyen jelen a megbeszélésen, és a mellékelt levelet továbbítsa Csákány Balázsnak.

Egregie domine, et frater amantissime, post servitii commendationem, kívánom az Úristentől te kegyelmed jó egészségét és mind testi és lelki javait, mind asszonyommal és édes gyermekivel egybe. Magunk felől azt írhatom te kegyelmednek, hogy legyen az Úristennek hála mindnyájan jó egészségbe vagyunk. [1.] Értem a kegyelmed leveléből, hogy Bekes uramat te kegyelmed jó egészségbe hagyta mind fiával egybe, kin az Úristennek nagy hálát adok.

[2.] Írja kegyelmed azt is, hogy igen kívánná, ha még ez aratásig szembe lehetne velem, afelől kegyelmednek semmi bizonyost nem írhatok, mert ez ideig is annyi imide-amoda való dolgaim érkeztene, hogy csak házamnál sem lehettem. Azért ha módját találhatom, bizony elmegyek örömet, azért ha Isten hozzásegít, addig te kegyelmeddel szembe leszek.

[3.] Írtam vala Balas uramnak¹⁰³ az én dolgom felől, a jószág felől, ki Barlabasi Ferencznél¹⁰⁴ és Glesannál¹⁰⁵ vagyon, hogy mikor ő kegyelme esmerné, hogy alkalmazossága lenne hozzá, hogy velem lenne. Ő kegyelme arra énnekem választ tött (jól lehet későn hozák meg a levelét), írja azt, hogy ez jövőendő, tizenkét Apostol napjára, mely esik Szent Margit asszony nap után harmad nap, kész ott lenni Vasarhelt. Én mihelyt ezt megértem, mindjártást megírtam Barlabasy Ferencznek. Te kegyelmedet kérem, mint uramat s atyámfiát, hogy te kegyelmed is a napra legyen ott Vasarhelt, szöljünk egymással, mit kelljen minden dolgainkba mívelnünk, vannak is szükséges dolgaink, kiről szölnünk kell. Te kegyelmedet azon is kérem, hogy e Balas uram

¹⁰³ Csákány Balázssra ld. a 16. számú levelet.

¹⁰⁴ A Kolozs és Torda vármegyében birtokos héderfáji Barlabásy családnak erről a tagjáról nincsenek adataink.

¹⁰⁵ Ebből az időszakból Glésán Miklós ismert, aki 1571-ben Marosszék ülnökeként szerepelt. NAGY IVÁN IV. 410.

levelét te kegyelmed küldje meg neki mindjárt, megszolgalom kegyelmednek. Hogy te kegyelmed eljöjjön Vasarhelre kegyelmedet ugyan felette igen kérem. Az Úristen te kegyelmedet tartsa meg minden javaival, mind asszonyommal és édes gyermekivel egybe. Ex Harinna feria quarta die 8. Juli anno domini 1573.

Volfgangus Farkas
de Harinna manu propria

Címzés: Egregio domino Georgio de Betlen et domino et fratri amantissimo.

25.
Szinéri Báthory Zsigmond¹⁰⁶ levele Bethlen Györgynek

Szinérváralja, 1573. október 10.

1. Továbbra is várják, hogy meglátogassa őket. Úgy gondolja, hogy Bethlen a felesége és Pósay Bálintné Kenderessy Anna közti konfliktus miatt nem jött el. A levélíró próbálta mentesíteni Bethlennét Pósayné előtt, de attól tart, hogy kevés sikerrel. – 2. Kállóban erős várat építenek, kellő számú katonával és ágyúval, és a török sem gyakran támadja őket. – 3. A sok eső miatt a szántás-vetés nem halad, a termés és a bor gyenge. – 4. Télen Fejérdre akar menni háza népével, és akkor levélben vagy személyesen megkeresi majd Bethlent.

Szolgalomat írom kegyelmednek, mint bízott uramnak és atyámfiának, az Úristentől kívánok kegyelmednek mind lelki és testi jókat, az én szerelmes asszonyommal és édes magzattal egyetemben. Magunk felől azt írhatom kegyelmednek, hogy egészségben vagyunk mind az én szerelmes atyámfiával és gyermekimmel.¹⁰⁷

[1.] Továbbá az te kegyelmed kijövését mi szívünk szerint kívánjuk vala, mind az atyafiakkal egyetemben. Okát nem tudjuk mi lőn, mindazáltal te kegyelmed az jóakaratot ne hagyja. Netalántán asszonyom néném tudja vétkét, miket szóla Possaine asszonyomra,¹⁰⁸ és az utat talán Őkegyelme hagyatá el kegyelmeddel. Azért bízást megmondhatja kegyelmed asszonyomnak, hogy megmondtam és commendáltam is őkegyelmét Posaine asszonyomnak, s hogy minemű jó akaró atyafia neki őkegyelme, de azért bár asszonyom el ne hagyja az párnát az hátáról.¹⁰⁹

¹⁰⁶ Szaniszlófi Báthory Farkasnak Zsigmond nevű fiáról van szó, a családnak ez az ága bírta a szinéri uradalmat, ezért ezzel az előnévvel is szerepeltek. A Bethlen–Károlyi családdal való rokonság nem világos, de közeli kapcsolatról volt szó, mert Károlyi Klára testvérének, Károlyi Jánosnak 1566-ban kelt végrendelete szerint az egyik fő kedvezményezett Báthory Zsigmond volt. GÉRESI, III. 368–369.

¹⁰⁷ Báthory Zsigmondnak két gyermeke ismert: Zsigmond és Zsófia, ez utóbbi losonczi Bánffy Tamáshoz, majd Perneszi Gáborhoz ment férjhez. Ifjabb Báthory Zsigmond az 1590-es években a fejedelem Báthory Zsigmond aulae familiárisai közt szerepelt. WERTNER, 1900. 21.

¹⁰⁸ Pósay Bálintné Kenderessy Anna, Károlyi László és Klára rokonságához tartozott, mert amikor Károlyi László hűtlenség miatt 1575-ben elvesztette Doboka megyei birtokait, a család pert indított értük mint törvényes örökségért, és Pósayné is a felperesek közt volt. 1577-ben már özvegyként említeték. TAGÁNYI–RÉTHY–POKOLY, IV. 398.

¹⁰⁹ Vagyis az ütlegetés ellen, jó, ha párnát köt a hátára. Ezzel a mára már ismeretlen szólással arra célozott a levélíró, hogy a két asszony közti békítési kísérletei valószínűleg nem jártak teljes sikerrel.

[2.] Továbbá hírt egyebet nem írhatok kegyelmednek, hanem Kálóba jó és erős várat csinálánk, kiben szolgáló ember, lovag, gyalog elég vagyon, és ágyú tarack, és Istennek legyen hála, az pogánynak is nem ismerjük olyan gyakran és bátran ki-jövetelit.

[3.] Ezt is írhatom kegyelmednek, hogy oly bőséggel jár az eső köztünk, hogy sem száncshatunk, sem vethetünk, és búzánk is felette igen kevés lőn, borunk is kevés és fe[---]^{xvi} ennyi sok eső miatt.

[4.] Továbbá ez szándékom, hogy ha az Úristen egészséget ad, hogy Feierdre megyek ez télen, vagy szánúton, vagy szekérúton, mind házam népével egyetembe, és meglátogatom kegyelmeteket vagy én magam, vagy levelem által. Az Úristen tartsa meg kegyelmeteket nagy jó egészséggel, jó szerencsével hosszú életig. Ex Szinérváralja 10. die octobris, 1573.

Servitor
Sigismundus Batory
de Siner

Címzés: Az én bízott uramnak és szerelmes atyámfiaának az vitézlő Bethlen Georg uramnak adassék ez levél.

Bunon

26.

Özvegy Vajdaffy Dénesné Kendeffy Anna levele Bethlen Györgynek

Malomvíz, 1574. március 25.

1. Közös pártfogoltjuk és unokaöccsük, Kendeffy Miklós ügyében ír: Csaholyi Ferencné nála járt Malomvizen, és megígérte, hogy többé nem avatkozik bele Kendeffy ügyébe. Bethlen vagy járjon el Kendeffy Miklós ügyében Károlyi Lászlónál, vagy ne is említsék többet a dolgot. – 2. Bethlen kérésére szívesen küldött volna vizát, de nem tudtak fogni.

Szolgálatomat írom te kegyelmednek, mint bizodalmas uramnak. Istentől kívánok kegyelmeteknek mind az én bizodalmas asszonyommal és kegyelmed háza népével egyetemben minden jót és jó szerencsét. [1] Továbbá kegyelmednek ezt akarám tudására adnom, mivelhogy kegyelmed szintén olyan atyafia Kendeffy Miklósnak,¹¹⁰ mint én, hiszem, hogy javát is kívánja kegyelmed, azért kegyelmedre s én reám hagyta minden dologban magát Isten után. Azért kegyelmednek erről akarék írnom, hogy^{xvii} Csaholj Ferenczne asszonyom¹¹¹ jut vala ide Malomvízre ez napokban, emléköze Kendeffy Miklósnak felőle, ő azt mondja, hogy nem fűt¹¹² többet, mivel hogy jámbor és fő^{xviii} nemzet, annak fölötte az drága erkölcsiért. (?)

^{xvi} A lap alján olvashatatlanul elmosódott a tinta.

¹¹⁰ Kendeffy Miklós Kendeffy Gáspár és Bethlen Orsolya fia, Bethlen Györgynek és Kendeffy Annának unokaöccse volt.

^{xvii} Egy szó olvashatatlanul kitörölve.

¹¹¹ Csaholyi Ferencné Károlyi Fruzsina, Bethlen György feleségének, Károlyi Klárának az unokatestvére volt. Károlyi Fruzsina tízévnnyi özvegység után 1580-ban gyermektelenül halt meg.

¹¹² Átvitt értelemben: árt, kárt tesz, bosszút áll. CZUCZOR–FOGARASI II. 995.

^{xviii} Utólag beszúrva: „és fő”

Azért kegyelmedet kérem, mint szerelmes bízott uramat és atyámfiát, hogy kegyelmed is lássa, ha kegyelmed aránzá,¹¹³ hogy véghez menhet ez a dolog, és kegyelmed jóvá hagyja, induljon el ebben ez dologban kegyelmed. Hiszem, hogy László urammal, Károly Lászlóval kell kegyelmednek erről ez dologról szólni. Ha pedig kegyelmed aránzá, hogy véghez nem menhetne ez a dolog, avagy jóvá nem hagy-ná kegyelmed, kegyelmed ne emlékezzék senkinek ez dologról.

[2] Továbbá kegyelmed írt vala énnekem, hogy valami vizát küldenék kegyelmednek, kegyelmed megbocsásson, mert látja az Úristen, hogy nagy szívem szerint küldtem volna kegyelmednek, de nem foghattanak, kit megért mástól is kegyelmed. Az kegyelmes Úristen éltesse kegyelmedet, mind az én szerelmes bízott asszonyommal és az kegyelmed szerelmes gyermekivel egyetemben sok eszten-deig. Adatott Malomvízen, Gyümölcsoltó Boldogasszony napján. 1574.

Kegyelmedet kérem, hogy kegyelmed írjon énnekem az kegyelmetek^{xix} egészsége felől, mint vagyon kegyelmetek.

Kendeffi Anna
az néhai Vaydaffy Dienesne

Címzés: Ez levél adassék az Vitézlő Bethlen Gorgnek nekem szerelmes bízott uramnak és atyámfiának.

¹¹³ Mérlegel, rendez. CZUCZOR–FOGARASI I. 188.

^{xix} Ez után két szó olvashatatlanul kitörölve.

Rövidítések és irodalomjegyzék

- BLAZOVICH–GÉCZI
1995
BLAZOVICH László–GÉCZI LAJOS: *A Telegdiék pere. 1568–1572.* Szeged, 1995. (*Dél-alföldi Évszázadok*, 6.)
- BETHLEN
2004
BETHLEN Farkas: *Erdély története.* III. Szerk. JANKOVICS József, ford. BODOR András, jegyz. KRUPPA Tamás. Budapest–Kolozsvár, Enciklopédia, 2004.
- BOGDÁN
1991
BOGDÁN István: *Magyarországi úr-, térfogat-, súly- és darabmértékek 1874-ig.* Budapest, Akadémiai, 1991. (*A Magyar Országos Levéltár kiadványai, IV. Levéltár-tan és Történeti Forrástudományok*, 7.)
- CZUCZOR–FOGARASI
DÁVID
1998
DÁVID Géza: *Balassi János török kapcsolatai.* In: *Századok* 132 (1998) 4. sz. 909–915.
- DIVÉKY
1944
DIVÉKY Adorján: *A Békés-család szerepe Lengyelországban.* Debrecen, 1944.
- EMSZT
EOE
ETA
VII/1.
ÉBLE
1913
GÉRESI
HORN–KREUTZER–SZABÓ
2005
KOLTAI
2001
- A magyar nyelv szótára.* I–VI. Szerk. CZUCZOR Gergely–FOGARASI János. Pest, 1862–1874.
- Erdélyi magyar szótörténeti tár.* I.– Szerk. SZABÓ T. Attila. Bukarest–Budapest, 1976–.
- Erdélyi Országgyűlési Emlékek. (Monumenta comitialia regni Transsylvaniae, 1540–1699).* I.–XXI. Szerk. SZILÁGYI Sándor. Budapest, 1877–1898.
- Az erdélyi fejedelmek királyi könyvei I. János Zsigmond királyi könyve 1569–1570.* Szerk. FEJÉR Tamás–RÁCZ Etelka–SZÁSZ Anikó. Kolozsvár, EME, 2003. (*Erdélyi Történelmi Adatok VII.1.*)
- ÉBLE Gábor: *A nagy-károlyi gróf Károlyi család leszármazása a leányági ivadékok feltüntetésével.* Budapest, Franklin-Társulat, 1913.
- A nagy-károlyi gróf Károlyi család oklevéltára.* I–V. Szerk. GÉRESI Kálmán. Budapest, 1882–1897.
- Politika és házasság. Menyegzőre hívogató levelek a 16. századi Erdélyből.* Szerk. HORN Ildikó–KREUTZER Andrea–SZABÓ András Péter. Budapest, 2005. (*TDI Könyvek*, 2.)
- Magyar udvari rendtartás. Utasítások és rendeletek 1617–1708.* Szerk. KOLTAI András. Budapest, Osiris, 2001.

- LUKINICH
1927
LUKINICH Imre: *A bethleni Gróf Bethlen-család története*. Athénaeum, Budapest, 1927.
- MÉSZ
MÉSZ Géza–ORSZÁGH László (főszerk.): *A magyar nyelv értelmező szótára*. I–VII. BÁRCZI Géza–ORSZÁGH László (főszerk.). Budapest, 1966.
- NAGY IVÁN
NAGY Iván: *Magyarország családai címerekkel és nemzedékrendi táblákkal*. I–XII. Pest, 1857–1868.
- ORTUTAY
1977–1982
ORTUTAY Gyula: *Magyar néprajzi lexikon*. 1–5. Főszerk. ORTUTAY Gyula. Budapest, Akadémiai, 1977–1982.
- PETRI
1901–1904.
PETRI Mór: *Szilágy vármegye monográphiája*. I–VI. Budapest, 1901–1904.
- RADVÁNSZKY
1986
RADVÁNSZKY Béla: *Magyar családélet és háztartás a XVI. és XVII. században*. I–III. Reprint. Budapest, Helikon, 1986.
- RÉTHLY
1962
RÉTHLY Antal: *Időjárási események és elemi csapások Magyarországon 1700-ig*. Budapest, Akadémiai, 1962.
- RMNY I.
RMNY I. Gedeon: *Régi magyarországi nyomtatványok. Res litteraria Hungariae vetus operum impressorum*. Szerk. BORSZA Gedeon–HERVAY Ferenc. I. 1473–1600. Budapest, 1971.
- SZAMOTA–ZOLNAI
SZAMOTA István, szerk. ZOLNAI Gyula. Budapest, 1902–1906.
- TAGÁNYI–RÉTHY–POKOY
TAGÁNYI Károly–RÉTHY László–POKOY József. Dés, 1901–1905.
- TÁJSZÓTÁR
SZINNYEI József: *Magyar tájszótár*. I–II. Budapest, 1897–1901.
- TESZ
TESZ Géza: *A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára*. I–III. Szerk. BENKŐ Loránd, Budapest, 1967–1976.
- TRÓCSÁNYI
1980
TRÓCSÁNYI Zsolt: *Erdély központi kormányzata 1540–1690*. Budapest, Akadémiai, 1980.
- WERTNER
1900
WERTNER Mór: *A Báthoryak családi történetéhez*. In: *Turul* 18 (1900) 6–29.

Dominkovits Péter

Thurzó Szaniszló levele Vas vármegye rendjeihez (1620)

A nyugat-dunántúli vármegyék és Bethlen Gábor erdélyi fejedelem (1620 augusztusától választott magyar király) 1619 késő ősze/tele és 1622 tavasza közötti – azaz több törvényhatóság, így például Vas és Sopron vármegyék Bethlen előtti hódolásától a nikolsburgi békét (1621. december 31.) követő időszakig tartó – kapcsolatáról, a fejedelem és a vármegyék közötti kommunikációról máig kevés adat ismert.¹ Ez részben a mai megyei archívumok hiányaival magyarázható, például Sopron vármegye közgyűlési jegyzőkönyveinek eredeti és másolati sorozatából teljességgel hiányoznak ezek az évek, Vas vármegyében is csak 1620. január elejéig ismert a megye működése. A közgyűlési iratokról szinte ugyanez mondható el. Sopron vármegyéből ritka kivételként még felmutatható ugyan egy-két, közigazgatással kapcsolatban keletkezett irat, a vasi megyei archívum azonban a tárgyidőszakból nem őriz közgyűlési iratot.² Ez a hiátus további forrásfeltárásokkal, ha csekély mértékben is, de valamelyest enyhíthető, ahogy ezt Bethlen Gábor erdélyi fejedelem 1620. február 24.–március 15. közötti, Vas vármegye rendjeihez küldött leveleinek közzé adása is jelezte.³ E publikációval szerves összefüggésben adom itt közre Bethlen egyik legjelentősebb felvidéki hívének, Thurzó Szaniszlónak, a fejedelem február hónapban kelt leveleit követően, 1620. február 28-án Vas vármegye főispánjához, Nádasdy Pálhoz,⁴ az alispánokhoz, Kisfaludy Balázshoz és Nádasdy Tamáshoz,⁵ illetve a vármegye rendjeihez írott parancslevelét. Míg a fejedelem Kassán, február 24-én és 27-én kelt levelei a Portára küldendő követségről, a követség költségeiről – és ebben Vas vármegye részvállalásáról –, illetve a II. Ferdinánd király (1619–1637) tanácsosai és Bethlen között létrejött pozsonyi békéről, ennek következményeiről, a béke kötelező megtartásáról szóltak,⁶ Thurzó levele a vármegyét más irányú, a végvári katonaság ellátásával (pontosabban szólva ellá-

¹ A dunántúli hadtörténeti eseményekre: NAGY, 1960.; az időszak hadtörténetére: NAGY, 1969. 123–311.; a korszakra legújabban: PÁLFFY, 2007. 418–421., 427–429.

² Győr-Moson-Sopron megye Soproni Levéltára: Sopron Vármegye Levéltára, IV. A. 1. a. Sopron vármegye nemesi közgyűlési jegyzőkönyvei sorozata 1608. évi bejegyzést két évtizeddel később követi újabb! Uo. IV. A. 1. b. Sopron vármegye nemesi közgyűlésének iratai, 1. doboz. IV. A. 1. p., Acta Iuridica, Tom. 1. Fasc. 1., Vas vármegye esetében az 1619. szeptember 16-i közgyűlésen kihirdetett Bethlen elleni általános nemesi felkeléstől 1620. január 4-i közgyűlésig TÓTH, 1992. Nr. 1488–1518. Vas Megyei Levéltár: Vas Vármegye Levéltára, IV. A. 1. b. Vas vármegye nemesi közgyűlésének iratai, 1. csomó.

³ DOMINKOVITS, 2005. 63–69.

⁴ Nádasdy Pál életútjára, főispánságára ld. BESSENYEI, 2005. 64–69.; FALLENBÜCHL, 1994. 107.

⁵ A két vasi alispán nevére: Magyar Országos Levéltár (= MOL), P 430 Kisfaludy család levéltára (= Kisfaludy cs. lt.), Évrendezett iratok, 5. csomó, II. Ferdinánd levele Nádasdy Tamásnak és Kisfaludy Balázsnak, Vas vármegye alispánjainak, Bécs, 1620. október 2.

⁶ DOMINKOVITS, 2005. 66–67.

tatlanságával) kapcsolatos kötelezettségeinek megtartására utasította. A főrend levelében Bethlen máig is kevésbé ismert pozsonyi országgyűlésének végzéseire hivatkozva portánként élelmiszer és zab megadását sürgette, és az 1618. évi XLIX. törvénycikk szerint meghatározott vármegyei ingyenmunka elvégzésére szólított fel. Határozottan tiltotta, hogy bárki – hadi ügyek intézésére – idegen országokba távozzon. Thurzó a fejedelmet (Bethlent: Serenitas) és az uralkodót (II. Ferdinád: eő Fölsége) következetesen eltérően címző levelében a nyugat-magyarországi rendek félelmének egy nagyon lényeges elemét is megfogalmazta. Egyes oszmán veszélyt jelző hírekre hivatkozva Vas vármegye rendjeit megkérte, hogy ők is nyomatékosan járjanak közbe II. Ferdinádnál azért, hogy az uralkodó megfelelő utasítással, a béke megtartása érdekében küldjön követeket a szultánhoz. Mindezek után talán nem felesleges röviden felidézni a levélíró főrend pályáivét.

Az evangélikus hitű Bethlenfalvi Thurzó Szaniszló (1576–1625) az 1591–1593. közötti években itáliai egyetemeken tanult (Padova, Bologna, Siena), 1601-ben lovaskapitánnyként feltehetően részt vett a Kanizsa és Székesfehérvár körüli harcokban. Ő is azon főrendek közé tartozott, akik az 1605. év során (júliusban) ideiglenesen Bocskai István erdélyi fejedelem hűségére álltak. A koronás uralkodó pártjára visszatérve, 1608-tól folyamatos résztvevője volt II. Mátyás magyar király (1608–1619) uralkodása legjelesebb reprezentációs alkalmainak (1608: országzászló vivője a királyi koronázáson, étékfogó a lakomán; 1613: az étékfogók egyike a királynéi koronázáson). 1614-től Szepes vármegye főispánja, 1615-től az uralkodó (névleges) kamarása. A vezető magyar főnemesi elit tagjaként 1618. július 1-jén, II. Ferdinánd pozsonyi koronázásán is előkelő szerepet töltött be (az eskükereszt vivője, az egyik előmetélő a lakomán). Ez évben királyi pohárnokmesteri méltóságot kapott.⁷ 1619 telén már Bethlen Gábor erdélyi fejedelem magyarországi híveinek legfelsőbb körében találjuk. Neve 1619 decemberében Bethlen tanácsosaként, majd az erdélyi fejedelem választott magyar királlyá koronázását követően, 1620 őszén belső tanácsosaként kerül említésre. 1619–1621 között Bethlen Gábor Dunán inneni kerületi és „bányavidéki” főkapitánya. Az esztendő végén részt vett a nikolsburgi béketárgyalásokban, a rákövetkező évben a magyarországi rendek és az uralkodó, II. Ferdinánd kiegyezését reprezentáló 1622. évi soproni országgyűlésen – protestánsként utoljára erre a posztra – a legfőbb rendi méltóságra, nádorrá választották.⁸

Bethlen Gábor és Thurzó Szaniszló Vas vármegyéhez intézett levelei egyértelműen jelzik: az erdélyi fejedelem első hadjáratának időszakában a nyugat-dunántúli vármegyék és az új politikai hatalom közötti kommunikáció a vármegyék számára alapvetően nem hozott változást. A törvényhatóságoktól a fejedelem, illetve annak egyik meghatározó belső tanácsosa ugyanazon funkciók ellátását várta és követelte meg, mint a Habsburg-uralkodók, a királyi helytartók, illetve a nádorok, és a Magyar Királyság központi kormányzata: közreműködést a végvári rendszer ellátásában, erősítésében, a vármegyék jogi, köz- és adóigazgatási stabilizálását. Vas vármegye reagálása nem ismert Thurzó Szaniszló levelére. A törvényhatóság 1620. január 4-i, a tárgyéből utolsóként fennmaradt közgyűlésének határozatai

⁷ Életrajzi adatai: LUDIKOVÁ–MIKÓ–PÁLFFY, 2006. 376–377. (Pálffy Géza munkája)

⁸ LUDIKOVÁ–MIKÓ–PÁLFFY, 2006. 377.

egyértelmű Bethlen-pártiságot mutatnak. A vármegye elrendelte élelem és takarmány szállítását Sopronba, illetve szükség esetén katonaság kiállítását, kőszegi gyülekezését írta elő a fejedelem fenti, dunántúli logisztikai központjának esetleges védelmére.⁹ A rendek ugyanekkor döntöttek az esedékes rovásadó megfizetéséről is.¹⁰

Az alább közölt irat a Burgenländisches Landesarchiv (Eisenstadt) őrizetében lévő A/II–2. Gräfllich-Batthyánysches Herrschaftsarchiv Pinkafeld, Historica-Politica I. iratsorozatában (Karton 1. Fasz. 3.) található; a Vas vármegyéhez intézett nádori leiratok között. Míg a latin nyelvű szövegrészeket a humanista íráshoz közelítettem, a magyar nyelvűeket betűhíven, de nem paleográfiai hívséggel tettem közzé.

Forrás

**Thurzó Szaniszló, Bethlen Gábor erdélyi fejedelem tanácsosa
Vas vármegye rendjeihez intézett parancslevele a végvári katonaság
ellátásával kapcsolatban**

Sempte,¹¹ 1620. február 28.

(BLA, Gräfllich Batthyánysches Herrschaftsarchiv Pinkafeld,
Historica-Politica, K. 1., Fasz. 3., Nr. 43.)

Sp[ectabil]les Mag[nifici] Generosi, Egregii, ac Nobiles
Domini amici obseruandissimi

Salutem et servitiorum n[ost]ror[um] paratissimam commendationem. Miert hogi az vegbeli vitezleő nepeknek taplalasokra ez el mult or[s]sagh giüleseben,¹² az nemes or[s]sagh minde[n] portatol io akarattibol egi meth¹³ buzath, es egi meth zabot igerth. Ertuen az vegbelieknek mostani fogiatkozotht allapatiokatth, ken[serite]tünk keg[yelme]ltek feleőle requiralnunk. Keruen azo[n] hogi keg[yelme]ltek egi bizonios arra rendelt embere altal, mennel hamareb ředetne ki az portaktol¹⁴ az egi meth buzat es az egi meth zaboth, es ki ředetue[n] tudosecho[n] feleőle, hogi tudhassuk houa mellik kapitansaghra mennit kellett beleőle rendelni. Minthogi

⁹ TóTH, 1992. Nr. 1513–1514.

¹⁰ TóTH, 1992. Nr. 1517–1518. Kisfaludy Balázs alispán családi levéltárban fennmaradt iratai nem adnak újabb információkat. MOL P 430 Kisfaludy cs. lt., 5. cs., 1620–1621. év.

¹¹ Sempte (ma: Šintava, SK)

¹² Thurzó Szaniszló minden bizonnyal Bethlen Gábor 1620. januári, pozsonyi országgyűlésére utal.

¹³ Mut: katonai élelmezésben (is) használt nagyobb őrtartalmú gabonamérték. A nyugat-magyarországi vármegyékben elterjedve több helyi változata volt, például: 1593-tól a XVII. század első felében általában: 1 pozsonyi mut = 30 pozsonyi mérő = 1611,60 l, azaz 1208,70 kg búza. BOGDÁN 1991, 348–350.

¹⁴ Az 1618. évi XXXVI. törvénycikk a véghelyek ellátásában fontos, a pozsonyi Magyar Kamarába befizetendő portális adót két évre megállapítva rögzítette. A 2. §.-ban az általános gyakorlat szerint a töröknek alávetett portáknak csak az adó felét kellett befizetniük. (CJH 1900. 144–145.) Az 1618. évi országgyűlési törvényt követően 1619-ben Vas vármegyében 656 egész, 1 ½ quartalia (negyed) portát írtak össze a nem hódolt vármegyereszben, és 168 porta esetében jelezték, hogy azok töröknek alávetett területet fognak át. MOL E 158. Magyar Kamara Archivuma, Conscriptioes Portarum, 12. kötet, Comitatus Castriferrei, 869.

penigh az gratuitus labor feleõlis az orßagh azt rendelte, ut iuxta limitationem in anno 1618 factam legien, keg[yelme]tekis abbol az k[e]lgy[elme]tek varmegieie-beõl,¹ az el limitalth helire,¹⁵ az gratuitus labort prestalni el ne mulassa, holotha uala[m]likor^{II} kiuantatoth az vegh hazaknak megh epülese, egicher most kiuantatit.

Nem akarok eztis el mulatnunk, hanem miuelhogi az nemes orßagh azt uegezte, quod si qui regnicolarum, turmatum vel saltem frequentiori numero, absq[ue] prescitu et voluntate sue Ser[eni]t[at]is,¹⁶ et supremorum capitaneorum se ad extras provincias dam, vel a porte regno adversantes, contempto solo natali, lucri et stipendii cupidit[ate] inducti contulerint tales capitis poena per suam Serenitatem, vel supremos^{III} capitaneos¹⁷ jure mediante irremissibiliter puniantur, k[e]lgy[elme]teknek ideie[n] tuttara akarok adni. Keruen ezenis k[e]lgy[elme]teket, hogi az nemes orßagh uegezeset k[e]lgy[elme]tek minden varosban, es minde[n] faluba[n] publicaltassa hogi senki az orßagbol, idege[n] es ellenkezeõ orßagban nilua[n] auagi titko[n] vitezleõ dologban ualo ßolgalatra ki ne menien mer[---]^{IV} egi attala[n] fogua, azok a' kik ki^V akarnanak mennÿ, es ki menenek, az orßaghnak uegezese ßerinth, minde[n] kegielem nekul megh büntet[---]tnek.^{VI} Miuelhogi penigh illi hirekis folinak hogi [---]^{VII} Chaßar¹⁸ ßemellie szerent haddal feõl akarÿa iÿnni, io [---]^{VIII} [---]meteknek^{IX} urunkath eõ Feõlsegeth¹⁹ ideien megh thalalni, hogi cum sufficienti instructione eõ Feõl[se]ge az keõueteketh bochatana el az Theõreõk Chiaßarhoz

¹ Javított szó

¹⁵ Megelőzően az 1618. évi LXIX. tc. szabályozta a vármegyék véghelyekhez adandó ingyenmunkáját. Vas vármegyére az alábbi részletek vonatkoztak: 3. §. A gyõri végvárvidékhez tartozó Veszprém vármegyei Pápához szolgált ingyenmunkát Nádasdy Pál javait kivéve Guary Miklós szolgabíró, valamint Lampert István szolgabíró járása. 9. §. A Kanizsa elleni végekhez tartozó Zala vármegyei Pölöskéhez Vas vármegyéből Káldy Ambrus szolgabíró járása. 11. §. Az ugyancsak a Kanizsa elleni végvárvidékhez tartozó Vas vármegyei Egervárhoz Hertelendy Ambrus szolgabíró járása, kivéve a mogyorósd (Órimogyorósd) erõsséget és a hozzá tartozó javakat. Továbbá: 12. §. Körmendhez és Szentpéterhez Batthyány Ferenc összes fekvõbirtokából kell ingyenmunkát adni. 17. §. A Zala vármegyei Kéménd erõséghez mind a zalai, mind a vasi tartozékok kötelesek ingyenmunkára. 19. §. A Zala vármegyei Szécsiszigethez a gr. Rimaszécsi Széchy család összes zalai és vasi birtokát rendelte a törvény. 25. §. A Vas vármegyei Mogyorósdhoz saját tartozékait rendelték ingyenmunkára. CJH 1900. 150–153.

^{II} Javított szó

¹⁶ Bethlen Gábor erdélyi fejedelem

^{III} Javított szövegzõdés

¹⁷ A Bethlen Gábor kerületi és végvidéki fõkapitányai: Dunántúl 1620-tól Batthyány (II.) Ferenc, Dunán inneni kerületi és az úgynevezett „bányavidéki” fõkapitány: 1619–1620: Thurzó Szaniszló; a felsõ-magyarországi fõkapitány 1619–1620: Rákóczy György; 1620–1621: rimaszécsi Széchy György. PÁLFFY 1997, 269–273.

^{IV} Sérült papír miatt hiányos szó, értelem szerinti kiegészítése: mert

^V Sor fölé írt, betoldott szó

^{VI} Sérült papírrész miatt töredékes szó. Értelem szerinti kiegészítése: büntettetnek

^{VII} Sérült papírrész miatt töredékes szó. Értelem szerinti kiegészítése: török. A szó elején a T betű töredéke még látszik.

¹⁸ Az oszmán uralkodó: II. „Geuç” Oszmán (1618–1622). Ld. KREISER, 2001. 218.

^{VIII} A papír sérülése miatt egy szó e sorban megsemmisült, biztosan nem rekonstruálható.

^{IX} A papír sérülése miatt töredékes szó. Értelem szerinti kiegészítése: kegyelmeteknek

¹⁹ Thurzó Szaniszló e titlussal II. Ferdinándot illette.

az ſ[ent] bekeſegnek megh tartasa veget. Isten tarcha megh kegtekett. Datum ex arce n[ost]ra Sempte die 28. Februa[rii] 1620.

Sp[ectabili]um Mag[nificarum] Gle[n[eros]larum Eg[regiorum] ac Nobilium Do[minationum] V[est]rar[um]

S[ervi]tor et amicus parat[i]ssim[us]

Comes Stanislaus Thurzo mp.²⁰

[Címzés az irat külzetén:] Sp[ectabili]bus, Magnificis, Generosis, Egregiis ac Nobilibus, Dominis N. N. Supremo ac Vice Comitibus Judicibus Nobilium Juratis Assessoribus, nec non Universitati, Dominorum Magnatum et Nobilium Comitatus Castri ferrei [!], et[c] Dominis amicis observandiss[i]mis.

²⁰ Thurzó saját kezű aláírása, mellette pecsétje. Aláírására ld. BAK, 1997. 91., 106.

Rövidítések és irodalomjegyzék

- BAK
1997
BAK Borbála: *A koronaörök fizetelensége (Thurzó Szaniszló nádor 1624. évi Zágráb szabad királyi városhoz küldött levele)*. In: *Miscellanea fontium historiae Europae. Emlékkönyv H. Balázs Éva történészprofesszor 80. születésnapjára*. Szerk. KALMÁR János, Budapest, 1997. 89–106.
- BESSENYEI
2005
BOGDÁN
1991
CJH
1900
DOMINKOVITS
2005
FALLENBÜCHL
1994
KREISER
2001
LUDIKOVÁ–MIKÓ–PÁLFFY
2006
NAGY
1960
NAGY
1969
PÁLFFY
1997
- BESSENYEI József: *A Nádasdyak*. Budapest, 2005.
- BOGDÁN István: *Magyarországi úr-, térfogat-, súly- és darabmértékek 1874-ig*. Budapest, 1991.
- 1608–1657. évi törvénycikkek*. Ford., utalásokkal ellátta KOLOSVÁRI Sándor–ÓVÁRI Kelemen, magyarázatok, jegyz. MÁRKUS Dezső. Budapest, 1900. (*Magyar Törvénytár: Corpus Juris Hungarici*)
- DOMINKOVITS Péter: *Bethlen Gábor levelei Vas vármegye rendjeihez (1620)*. In: *Lymbus. Magyarságtudományi Forrásközlemények* 3 (2005) 63–73.
- FALLENBÜCHL Zoltán: *Magyarország főispánjai 1526–1848*. Budapest, 1994.
- KREISER, Klaus: *Der Osmanische Staat 1300–1922*. München, 2001.
- LUDIKOVÁ, Zuzana–MIKÓ Árpád–PÁLFFY Géza: *A lőcsei Szent Jakab-templom reneszánsz és barokk síremlékei, epitáfiumai és halotti címerei (1530–1700)*. In: *Művészettörténeti Értesítő* 55 (2006) 2. 327–410.
- NAGY László: *Adalékok Bethlen Gábor hadseregének dunántúli hadműveleteihez (1619–1621)*. Hadtörténelmi Közlemények 7 (1960) 2. 71–106.
- NAGY László: *Bethlen Gábor a független Magyarorszá-
gért*. Budapest, 1969.
- PÁLFFY Géza: *Kerületi és végvidéki főkapitányok és főka-
pitány-helyettesek Magyarországon a 16–17. század-
ban*. Történelmi Szemle 39 (1997) 2. 257–288.

PÁLFFY
2007

PÁLFFY Géza: *Magyarország két világbirodalom határáján (1526–1711)*. In: *Magyarország története*. Főszerk. ROMSICS Ignác. Budapest, 2007 307–487.

TÓTH
1992

TÓTH Péter: *Vas vármegye nemesi közgyűlési jegyzőkönyvének regesztái II. 1601–1620, 1631–1641*. Szombathely, 1992. (Vas megyei levéltári füzetek; 5.)

Jankovics József

Pázmány Péter tanúvallatása egy hármás gyilkosságba torkolló gömöri határvillongás ügyében

**Névtani és etnikai együttélés-történeti adalékok Ila Bálint
Gömör megye-monográfiájához**

Pázmány Péter (1570–1637) esztergomi érsek, királyi tanácsos, Magyarország fő-kancellárja egyházszervezői és teológus-írói munkássága mellett „alattvalói” és hívei peres ügyeinek jogszolgáltatási kérdéseire is gondot viselt. Az 1628-as évből nem rendelkezünk túl sok adattal magánéletéről és irányító tevékenységéről. A konkrét történeti eseményekről, az Andrassy család és Rozsnyóbánya polgárai között a krasznahorkai uradalom rákoshegyi határának kijelölése fölött támadt 1610. évi (!) viszályról való tudósítás mellett ezért is jelentősek az alábbi dokumentumok. Pázmány majd két évtized múltán akar igazságot szolgáltatni. Vagy legalábbis a gyilkosságban végződő határrendezés körülményeit utólag rekonstruálni és a tetteseket megbüntetni. Jóllehet az emberek kikérdezésének eredményét nem ismerjük, az eljárás beindításáról és annak résztvevőiről az itt közölt dokumentumok jól tájékoztatnak. A prímás a kérdésben hivatalosan és személyesen maga is érintett, mivel a tragikus eset akkor történt, amikor Forgách Ferenc – Pázmány elődje az érseki székhelyben – idején Rozsnyóbánya az érsekség tulajdonába került. A valamásra kötelezett tanúk rendkívül gazdag és változatos személynévanyaga a Gömör megyei falvak lakosságának etnikai összetételéről, valamint névadási szokásairól is fontos adalékokkal járul hozzá Ila Bálint hatalmas vállalkozásának gazdagításához, különös tekintettel a keresztnevekre.¹ A névanyag jól tükrözi Gömör vármegye, Murány környéke, illetve az Andrassy-birtokok lakói kevert enikumának összképét: a magyar birtokos gróf és jobbágyai mellett a kis- és középnemesség, a megyei adminisztráció képviselői, valamint a szlávok, azon belül főleg a jobbágy és juhász szlovákok, illetve a rutén, vlach, esetleg lengyel pásztorok és a városi német polgárság, bányamunkások személynevei tesznek bizonyosságot erről.

¹ A tanúvallatásra vonatkozó iratok ma Lőcsén találhatóak. Štátny Archív v Levoči. Elenchus Litteralium Instrumentorum Arcem Dominiumque Krasznahorka. Gouvernientium. F. 6. 143. Az iratanyag felzetén „Actio Querulosa Petri Pazman Archi Episcopi Strigoniensis Contra Sophiam Becz Petro Andrassianam” „ad privatum” „Anno 1629”, valamint régi levéltári jelzet áll, más kézzel rájegyezve: „Pro Egregio Caspar Nagy de Bethler et aliis Par Actionis Rosniauiensis.” Az első nyolc oldal egy kéz írása, a scriptoré, aki az eredetiről a másolatot készítette, tulajdonképpen két dokumentumot szerkesztve egybe, egy latin és egy magyar nyelvűt. Mivel több hibával és számos javítással dolgozott, amelyek az ő írás-sajátosságait tükrözik, a hibás alakokat javítottuk – sendendis, Georgum, ascantibus – a javítások tényét a helyükön nem jelezzük, a másoló vagy más által végrehajtott korrekciókat sem jelöljük. A másik dokumentum, Miskolczi Miklós bírósági jegyző kezétől származik, de ugyancsak ő írta az első dokumentum dátumát és a keletkezési körülményeire utaló megjegyzést. A közléskor a szövegeknek csak a személy- és helyneveit hagytuk meg betűhív alakban. Az itt olvasható személyneveket Ila Bálint Gömör megye történetéről több évtized alatt készített négykötetes munkájának névanyagával vetettük össze, aki XVI. és XVII. századi dica- és dézsmajegyzékek alapján tárta fel a megye településeinek etnikai összetételét. A sajtó alá rendező hálás köszönettel tartozik Tusor Péternek a szöveg értelmezéséhez és olvasatához nyújtott segítségéért, a magyar nyelvű tartalmi kivonatokért, valamint Kőszeghy Péternek a fotomásolat elkészítéséért.

Ugyanakkor, nem mellékesen, beszédesen tanúskodnak a lakosság összetételének folyamatosságáról és változásáról, a népesség állandóságáról és kicserélődéséről, és nyolcvan év névadási jellegzetességeiről.

Források

I.

Forgon Péter Gömör vármegyei alispán 1628-ban Keresztelő Szent János születése ünnepének másnapján sedriát, vármegyei törvényszéket tart a Pázmány Péter esztergomi érsek mint felperes, és Szentkirályi Andrassy Péter özvegye, Becz Zsófia, továbbá Aranyosmeggyesi Nagy Gáspár, Balogh András, Császár András és Kovács András mint alperesek közötti perben. A felperes ügyvédje, Görgey György bemutatta megbízólevelét, és az alispán által kibocsátott idézést. Az alperesek ügyvédje, a személyesen megjelent Gechi Márton erre követelte az idézőlevél és a szolgabíró jelentésének kiadatását. Az 1628. május 15-re datált idézőlevél Gömör várában kelt, és Forgon Péter alispán írta Meszesi Ferenc szolgabírónak. Tartalmának lényege: Rozsnyóbánya – a várost a középkor óta kárpótlásként bírta az esztergomi érsek – Forgách Ferenc esztergomi érsek általi 1610-es birtokbavételekor vita támadt Rozsnyóbánya és az Andrassyak birtokában levő krasznahorkai uradalom rákoshegyi határát illetően. Miután azonban ezen határt az uralkodó parancsára törvényesen megállapították, és Gömör megye akkori alispánja, Tornallyai György, a szolgabíróval és az ülnökkel – kezükben Thurzó György nádor meghatalmazásával – több rozsnyói polgár kíséretében a határt ténylegesen ki akarta jelölni, a Há(r)spatak nevű helynél Becz Zsófia nemesek és jobbágyok kíséretében rájuk támadt, és a polgárokat kiabálások és puskalövések kíséretében egészen Rozsnyóbányáig kergette. Sőt, Retteghe Albertet, Oláh Mátyást és Hirser Bálintot puskalövésekkel meg is ölték. Tettüikkel megsértették az ország embergylkosságot tiltó törvényeit, az 1563. évi XXXVIII. törvénycikkelyt. Ezért Forgon alispán felszólítja Meszesi szolgabírót, hogy a felsorolt vádlottakat idézze be a vármegyei törvényszéke elé, ahol személyesen kell megjelenniük. A szolgabíró idézőlevelének másolata magyarul folytatja a dokumentumot.

Nos, Petrus Forgon de Mihallyffalua,² Vicecomes Judlium et Jurati Assessores sedis Judicariae Comitatus Gömöriensis. Damus pro memoria a quod nobis feria secunda proxima post festum Nativitatis Beati Joannis Baptistae,³ in praesenti¹ anno Domini Millesimo sexcentesimo vigesimo octavo, recens praeterito in oppido Gömör, loco scilicet, ac die celebrationis sedis Nostrae Judicariae alias consuetis, pro faciendo causantibus recto Judicio, pro tribunali sedendis et constitutis, dum in quadam causa et differentia inter Illustrissimum ac Reverendissimum Dominum Petrum Pazmany, Archiepiscopum Ecclesiae Metropolitanae Strigoniensis, locique eiusdem Comitum perpetuum, Primatem Hungariae, legatum natum, Sacrae Caesareae et Regiae Maiestatis summum et secretarium Cancellarium, ut Actorem, ab

² Mihályfalvi Forgon Péter (1570–1637) előbb gömöri szolgabíró, majd másod-, illetve első ispán.

³ Június 24.

¹ az eredeti szövegben a *praesenti* kihúzva

una parte vero, ab altera Generosam Dominam Sophiam Becz, Generosi quondam Domini Petri Andrassy de Szentkiraly Relictam Viduam,⁴ ac Nobiles, Casparem Nagy de Aranyas Meggyes, Andream Balogh, alterum Andream Czaszar, et tertium Andream Kouach, veluti Incattos, coram nobis controvertente per Egregium Georgum Görgey legitimum dicti Domini Actoris procuratorem, cum eiusdem Domini Actoris literis procuratoriis quaedam literae citatoriae Nostrae, utpote Vicecomitis, coram nobis exhibitae fuissent et praesentatae. Mox Nobilis Martinus Gechi legitimus annotatorum Casparis Nagy, Andreae Gothart, et alterius Andreae Kouach (aliis Ictis a nobis aliud Iudicium recipiendis) veluti Ictorum procurator, Nostram exurgendis in praesentiam, cum procuratoriis literis Nostris, nomine ditorum principalium suorum, eiisdem quoque Incattis personaliter ascantibus, paria tam praemissarum citatoriarum quam etiam relationis Domini Iudicium, per nos sibi dari postulavit. Citatoriarum itaque series sequitur hoc modo: Petrus Forgon de Mihalyffalua, Vicecomes Comitatus Gömöriensis, Egregio Francisco Meszesi, Iudici Nobilium Comitatus eiusdem Gömöriensis. Salutem plurimam dicit. Expositum est mihi graui cum querela nomine et in persona Illustrissimi ac Reverendissimi Domini Petri Pazmany, Archi-Episcopum Ecclesiae Metropolitanae Strigoniensis,⁵ locique eiusdem Comitatus Perpetui Primatis Hungariae, Legati Nati sedis Apostolicae, Sacrae Caesareae Regiaeque Maiestatis summi Secretarii, Cancellarii et Consilarii. Per quem causa praesens per adeptionem bonorum oppidi Rosnóbánya,⁶ ex Illustrissimo quondam Francisco Forgach⁷ Archi Episcopo Strigoniensis est erecta. Qualiter superioribus temporibus et annis, circa festum videlicet Beati Andreae Apostoli⁸ in Anno Domini 1610 transacto praeteritum. Dum nimirum Egregii et Nobiles, quondam Georgius Tornallyai⁹ alias Vicecomes, Michael Beretkey, Joannes Hubaj, Nicolaus Moricz, et Volffgangus Bodon, eius temporis Iudices Nobilium, ac quondam Andreas Barna, Stephanus Gothart, Jurati Assessores hujus Comitatus Gömöriensis. Vigore literarum Illustrissimi olim

⁴ Szentkirályi Andrassy Péter az erdélyi Csík-Gyergyó szék királybírája volt 1569–1570-ben. A Bekes Gáspár és Báthory István fejedelem közötti harcban Bekes pártjára állt, és az 1575-ös kerelőszentpáli vesztes csata után hadvezérével együtt menekülni kényszerült. I. Rudolf király (II. Rudolf német-római császár) hívévé szegődött, Kiskomáromban telepedett le, majd Krasznahorka várának kapitányi tisztét töltötte be 1578-tól. Erdélyi birtokait a család sokáig szerette volna visszaszerezni, de csak mintegy száz év múlva, 1695-ben kapták vissza I. Lipóttól. Állandó viszályban állt Rozsnyó városával, illetve a szomszéd földesurakkal. 1585-től 80 000 forint ellenében tíz évre Krasznahorka birtokosa lett. Előnevét is Krasznahorkaival toldotta meg. Meghalt 1591-ben. Felesége a csíkszentmártoni Becz (Becze) családból származó Becz Zsófia volt, aki 1627-ben hunyt el.

⁵ esztergomi érsek

⁶ Rozsnyóbánya, Rozsnyó (ma: Rošňava, SK). Lakosságát főleg német bányászok, polgárok adták, a bányászat hanyatlásával fellendült az ipar és a kereskedelem. A szlávság a XVI. században szivárgott be a városba, számuk a XVIII. századra meghaladta a németségét. Ekkorra már a nemességet is befogadta a polgárság, és a város elmagyarosodott. IIA, III. 323–340.

⁷ Forgách Ferenc (1560–1615) veszprémi, majd nyitrai püspök, bíboros, prímás, esztergomi érsek, I. Rudolf király helytartója. Pázmány 1601-ben érkezett udvarába, majd Rómában volt követje, ahol elérte, hogy a jezsuiták a klarisszák nagyszombati zárdájába költözzenek: mindketten nagy szerepet játszottak a rend betelepítésében. Utóda az érseki székben Pázmány lett.

⁸ November 30.

⁹ Tornallyai György, Gömör vármegye egyik legrégebbi családjának tagja, 1603 és 1610 között alispán, 1615-ben adott számot hivataláról.

Domini Comitis Georgii Thurzo,¹⁰ alias Palatini Regno Hungariae, Ad Judicatoriarum, in Libera Regiaque Civitate Cassoviensis¹¹ in Comitatu Aba Uyvariensi, decima tertia die Mensis Julii, in praescripto anno Domini 1610 suprascripto transacto evolutarum, in facto quarundam differentiarum inter Generosam Dominam Sophiam Becz, Egregii quondam Petri Andrassi relictam viduam, in Arce Kraznahorka,¹² in praedicto Comitatu Gömöriensis extracto, commovantem, ab una: ac Circumspectos Vires Judicem Juratosque Cives, ac totam communitatem oppidi Rosnobanya, in dicto Comitatu Gömöriensis existentes, ab altera partibus, ratione certarum quarundam metarum litigiosarum in monte Rakos¹³ dicto, existentium a longo tempore agitarum, Jure extraordinario emanatarum, ac penes Sacratissimae quoque Cesareae Regiaeque Maiestatis benignum mandatum, ad facies praetactarum metarum litigiosarum progressi fuissent, ipsasque metas convocatis et praesentibus plurimis vicinis et commetaneis reambulare, erigere et renovare, praetactasque literas Adjudicatorias, abscissis quibusvis Juridicis remediis partis adversae vel aliorum quorum cunque debita executioni demandare voluissent, et ad locum Háspatak¹⁴ vocatum pervenissent, ibique primam metam erigere voluissent. Ex tunc ibidem statim iam fata Domina Sophia Becz, nescitur unde mota qua ut temeritatis audacia ducta, ex praeconcepta malitia, et animo deliberato, in curru sedens assumtis secum plurimis equitibus servitoribus, nimirum Nobilibus et ignobilibus. Nobilibus siquidem Andream Balogh, Andream Czaszar, Andream Kowach, de possessione Kraznahorka Varalja.¹⁵ Item Casparum Nagy de Aranyas Meggyes in possessione Betler,¹⁶ omnino in isto Comitatu Gömöriensis existenti habita, et in praedictis possessionibus commorantes, ac praeterea servitoribus ignobilibus colonis et iobbagionibus suis, utpote Kolchar Mattyast, Nagi Petert, Mokó Györgyöt, servitores. Colonos vero et iobbagiones, Kovach Urbant alias Elek, Kun Mathet, Ferencz Mihalt, Osuart Miklost, Doczj Palt, Soltesz Janost, Kinysi Gergelt, Miklos Janost, Moko Janost, Moko Ferenczet, Hatuanzki Jakabot, Gebe alias Bőr Györgyöt, Hacsko Janost, Gebe Györgyöt, Elek Istuant, Lutza Balast, Moko

¹⁰ Thurzó György (1567–1616) királyi tanácsos, főasztalnok, Árva vármegye főispánja, 1609-től haláláig nádor.

¹¹ Kassa (ma: Košice, SK)

¹² Krasznahorka vára, Krasznahorkaváralja felett (ma: Krásna Hôrka és Krásnohorské Podhradie, SK).

¹³ Rákoshegy, vas-, réz- és antimonbányái telérekben gazdagok voltak.

¹⁴ Háspatak, Hárspatak, Krasznahorkaváralja földrajzi nevei között 1621-ben kerül elő a folyónév: „Hasspatakban való föld”. ILA, II, 562.

¹⁵ Krasznahorkaváralja, Váralja. Magyar alapítású falu, szláv szórvánnyal. A rutén vlachokat a Bebekek telepítették a környékre a XV. században. Ila Bálint a helyi armalista nemesség között 1668-ból említi a Balog és a Császár családot. A Balogokról megjegyzi, hogy korábban a Gothárd névre hallgattak, és donációt szereztek váraljai jobbágytelkükre, tehát kuriálisták. (ILA, II, 559.) A jobbágyok között említi a XVI. század '50-es éveiből a Chele, Cristan, Hacsko, Kowacz, a Mako/Moko, Oswald/Oswart, Kinis/Kynis/Knyzj/Kenyszi/Kenesy/Keniesy/Kinis/Kényes, és az Elek vezetéknévű családot. Az 1551 és 1675 között felbukkant új nevek: Gebew/Gebe, Lutza, Urban/Orban, Wamos. ILA, II, 560.

¹⁶ Betlér (ma: Betliar, SK). A falu első lakosai a bányászati lehetőségek miatt betelepülő németek voltak. A Bebekek által betelepített rutén vlachok a pásztorok életformát tették uralkodóvá. A szövegben olvasható családnevek közül 1568 és 1667 között előfordul a Hegedeös, Thompos, Kaposzta, Katuska, Hannez/Hansesz/Hranecz, Prengacz, Fabian, Gazda, Vaczko, Olah, Zmetana, Horwat névalak. A Czangar csak 1675-ből datálható e faluból először. ILA, II, 119.

Martont, Cristan Györgyöt, Czele Lőrinczet alias Vamost, Kinisi Ambrust, Kouach Andrast, omnes in possessione Kraznahorka Varalya, in isto Comitatu Gömöriensis existenti habita commorantes. Item Villan Palt, Villan Balast, Villan Miklost, Meszaros Benedeket, Koczó Balast, Cristan Andrast, Kutyai Györgyöt, Feir Jakabot, Nagy Lőrinczet, Pal Benedeket, Balas Janost, Koczó Thamast, Nagy Thamast, Nagy Györgyöt, Zabados Sebesttyent, Laczko Mihalt, Czapo Györgyöt, Bodnar Györgyöt, Bör Miklost, Botlo Mihalt, Doko Tamast, Beör Mihalt, Thot Lőrinczet, Biridla Gergelt, Kutyai Miklost, Bodnar Jakabot, Lőrincz Balast, Kun Janost, omnes in possessione Hoszureth¹⁷ in Comitatu isto Gömöriensi existenti habita commorantes. Item Gecz Gaspart, Gecz Istuant, Herman Jakabot, Biridla Petert, Biridla Jakabot, Vitalius Petert, Bato Andrast, Bato Petert, Hannesz Bartokot, Kesől Györgyöt, Gecz Janost, Klinko Balintot, Kesől Andrast, Gecz Balintot, omnes in possessione Jolesz¹⁸ in isto Comitatu Gömöriensi existenti habita commorantes. Ittem Henczman Jakabot, Soltesz Mihalt, Laczko Martont, Laczko Andrast, Kiraly Imret, Hedegűs [] Thamas veiet, Istuant, Ritz Petert, Polyak Thamast, Elek Lukaczot, Kiral Istuant, Lukacz Boldisart, Pasztor Petert, Stanko juhpasztort, Sipos Miklost, Kűs Palt, Zann Benedeköt, Hamros Janost, Szekrinymius Jakab fiat, Jakabot, Kiral Palt, Elek Martont, Juan Gyurkot, Veszveresi Vaszko veiet, Kobulan Timkot, Zabados Thamast, Zann Janost, Molnar Adamot, Molnar Balintot, Kiss Mihalt, Benyo Lenhartot, Molnar Benedeket, Szann Thamast, Zabados Martont alias petrauit, Zabados Laczkot, Millan Petert, Sipos Benedeket, Zabados Timkot, Czepczer Gyurkot, Havrillo Martont, Havrillo Istuant, Hegedűs Thamast, Hegedűs Balast, Zabados Molnar Benedeket, Czellav Kuzmat, Hegedűs Thamas, veiet Fedőrt, Kancir Gergelt, Török Vaszkot, Lengiel Mihalt, Soltesz Mihal fiat, Jankot, Kouach Palt, omnes in possessione Pacsa,¹⁹ in isto Comitatu Gömöriensi, existenti habita commorantes.

¹⁷ Krasznahorka-Hosszúrét, Várhosszúrét (ma: Krásnohorská Dlhá Lúka, SK). Magyar lakossága földművelő-állattenyésztő, a vlachok juhászatból éltek a XVII. század végéig. A szegényes hozamú föld jövedelmét szén- és mészégetéssel, fuvarozással igyekeztek kiegészíteni. Lakosai családneveinek jó része már a XVI. század közepétől nyomon követhető. (Balas, Ber/Bör, Kuttaj/Kutay, Wylant/Vylant/Winant/Villam, Koczó), 1551 és 1671 közötti új nevek: 1568 Kowaczsch/Kowach, 1582 Kis, 1600 Kristan, 1603 Leorincz, 1608 Latzko, 1609 Doko, 1611 Dogo, 1610 Berilla, 1630 Biridla, 1611 Kun, 1600 Thott/Dod/Dodt. ILA, II, 560.

¹⁸ Jólész (ma: Jovice, SK). A magyar alapítású községben a magyarok főleg földművelésből éltek, a népesség másik része, a rutén és a vlach a juhászok mellett árpát és zabot termesztett a domboldali irtásföldeken. Itt említett jobbágysai közül szinte mindenki előfordul Ila Bálintnál, különböző névalakokban 1551 és 1630 között: Kech/Kezi/Göczj/Gönczj/Götz/Gecs/Gecse, Herman, Biridla/Bridla/Brillo/Beridle, Vitalius/Vitalosch/Vitalis, Bato/Batto/Bartok, Klimko. Hannesz Bartos neve új. ILA, II, 454.

¹⁹ Pacsa, Andrási (ma: Pača, SK). A falut körülvevő hatalmas hegyi erdősegből kiszakított irtványföldek nehezen művelhetőek és terméketlenek voltak. A lakosság legfőbb megélhetési forrása a juhászat és a kecsketenyésztés. 1570-ben vlach faluként tartják számon. A betelepülő magyarokból is vlach pásztorok lettek. Jobbágy lakói közül az 1551 és 1625 közé eső években említik: Sotez/Scholtis, 1578 Zekrenyes/Zekrengyarto/Zekrenmies, Kiraly, Mylenn/Milian/Millyan, Zan/Zany, Sypos, Henczman és még néhány család nevét. A Hegedűst 1576-ban szintén *Hedegeos* alakban írták, mint itt, 1580-ban pedig Hedekűsként. (ILA, III. 154–155.) Pápai Páriz Ferenc 1705-ös latin–magyar szótára is megőrizte a hangátvetéses (metatézis vagy konverzió) alakot. A Czuczor–Fogarasi-féle szótár pedig 1864-ben jegyzi meg a *hedegűr*ről, hogy az eredetéhez hívebb tájszó, amely a Hegyalján, vagyis Gömörhöz közeleső tájon, valamint a székelyeknél és Somogyban is divatos volt. A bizonytalan olvasatú Szann családnév az itt ugyancsak előforduló Zann írásváltozata.

Item Katuska Galt, Ztraka Gergelt, Bellus Miklost, Rizo Gergelt, Tompos Miklost¹¹ Györgyöt, Kapusta Balintot, Pelengacz Gyurjkot, Kupecz Lőrinczet, Kupecz Mihalt, Paulik Petert, Kapuzta Jankot, Catuska Demient, Glazur Jankot, Soltesz Lenartot, Tompos Ferenczet, Vaszko Galt, Gazda Mihalt, Calman Lőrinczet, Zoiak Jankot, Tompos Mihalt, Hegedűs Györgyöt, Zabo Miklost, Klimo Gyurjkot, Hannez Demient, Catuska Petert, Zmetena Mihalt, Zmetena Pauolt, Zmetena Janost, Zmetena Gyurjkot, Fabian Petert, Czangar Demient, Czanghar Mathet, Gazda Gyurjkot, Horuat Mathet, Illes Olahot, Stetz Petert, Hannetz Simont, omnes in possessione Betler in isto Comitatu Gömöriensi existenti habita commorantes. Item Senko Urbant, Hlup Mathet, Vranko Bartat, Vranko Klimontot, Varga Bartat, Vranko Demient, Vranko Janost, Berecz Györgyöt, Berecz Jankot, Hamros Istuant, Zatroui Miklost, Perdibek Jankot, Szuchan Thamast, Simko Klimontot, Ztanko Mathet, Vranko Antalt, Vilchko Cristophot, Hatuanzki Tamast, Uhrak Simont, Uhrak Györgyöt, Uhrak Benedeket, Uhrak Thamast, Kolchar Mathet, Ztanko Istuant, omnes in possessione Kiss Vezzeres,²⁰ in Comitatu isto Gömöriensi existenti habita commorantes. Item Olah Vaszkot, Vaszko Gyurjkot alias Frantz Knezik, György Knezik alias Frantz Andrast, Hlup Balintot, Knezik alias Frantz Istuant, Kiss Bartat, Hannez Andrast, Szuchan Palt, Palik Christophot, Palik Mathet, Kocholik Antalt, Kocholik Stephant, Jokus Balintot, Kupetz Györgyöt, Rizo Janost, Uchler Bartat, Piller Janost, Stephan Uchlert, Czilga Maczkot, Madach Janost, Ritz Jakabot, Martin Istuant, Cuaznik Antalt, Palik Andrast, Palik Mihalt, Lakatos Janost, Zuchan Lukaczot, Zuban Jakabot, Cuaznik Janost, Kouach Menyhartot, Zabo Fedort, Gajdos Antalt, Vranko Ondret, omnes in possessione Nagy Veszveres,²¹ in isto Comitatu Gömöriensi existenti habita commorantes. Item Zlouak Demient, Zlouak Györgyöt, Faradik Mathet, Zlouak Benedeket, Teleczki Mathet, alias Faradik, Perdibek Jakabot, Perdibek Simont, Hudi Thamast, Janosik Mathet, Belus Gyurjkot (!), Romok Urbant, Zlouak Cristophot, Lestak Mathet, Lestak Györgyöt, Kouach Benköt, omnes in possessione Henczko²² in dicto Comitatu Gömöriensi existenti habita commorantes. Item

¹¹ az eredeti szövegben a *Miklost* kihúzza

²⁰ Kisveszverés (ma: Malá Poloma, SK). Valaha egybetartozott Nagyveszveréssel. Alapvetően rutén és tót/szlovák pásztorcsaládok alkották a falut. Lakói közül 1563 és 1671 között ismert több jobbágycsalád neve, egy 1611-es jegyzék szerint két-három keresztnév is megegyezik az itt szereplővel, mint pl. Urban Stenkóé, Berecz/Betecz Jankóé. Előfordul még a Vranko/Frankow/Ranko, Hlup, Hrak/Vhrak/Wrach/Orak, Stanko/Zanko, és a Symko alak. ILA, II. 520–521.

²¹ Nagyveszverés (ma: Veľká Poloma, SK). Korai lakói szlávok, az 1577-es török hódoltság nagy pusztítást tett az emberi életben és az anyagi javakban. A juhászok mellett az Alföldre mentek részartóknak, hogy a kenyeret, jó termőföld híján, biztosítsák, illetve favágásból és szénéégetésből tartották el magukat. A nevek közül az 1551 és 1636 közé eső időszakban több is megegyezik az Ila Bálint közölt jobbágnévsorával, de van néhány, amely csak e listán szerepel. Azonos lehet Jokus Bálint (1620), Vasko Valach (1610)/Wazko Valach (1630). A családnevek közül: Hlup, Kovaczi, Paulik/Pauligg, Madach, Hochoлик/Koholik (1610), Rytcz (1609). A Gajdos név előfordulását 1677-ből jelzi először Ila Bálint. (ILA, III. 113–114.)

²² Henckó (ma: Henkovce, SK). Lakossága előbb német, majd rutén, főleg juhászattal foglalkoztak, a tótok/szlovákok szénéégetésből, zsindelykészítésből éltek. Az 1563–1576 közé eső évekből a Benko, Zlowak és a Belus/Belius/Bellus nevek egyeznek a jelen névsorával, de előfordul még a Romok (1600), Faradik/Faradek (1583, 1614), a Perdibik/Perdabik/Prdibik (1610, 1620, 1625), és a Lesstag/Lestar/Lestag/Lesstach változat is (1578, 1601, 1620). A Hudi családnevet Chudiként írták le 1636-ban. ILA, II. 392–393.

Ipolt Erhardot, Tebesz Janost, Czuvarter Janost, Otmar Matyast, Halasz Mattyast, Halaz Andrast, Perdibek Andrast, Zabo Thobiast, Gallo Balintot, Perdibek Mihalt, Olesz [?] Mathet, Chesznik Györgyöt, Chesznik Galt, Broko Gregust, Broko Albertot, Olach Gergelt, Tinesz Blaskot, Fazekas Petert, Meszaros Martont, Varga Lőrinczet, Kusnyer Mathet, Pivnik Jankot, Tinesz Jakabot, Hannesz Jakabot, Jakab Györgyöt, Kouach Menyhartot, Olbricht Györgyöt, Jauer Györgyöt, Zlouak Tharmast, Hlauach Lenhartot, Horuat Györgyöt, Horuat Istuant, omnes in possessione Also Saio²³ vocato, in isto Comitatu Gömöriensi existenti habita commorantes. Item Kohar Petert, Zpisak Mihalt, Olah Mathet, Olah Jakabot, Kuzma Antalt, Zpisak Andrast, Poliak Janost, Olah Iuankot, Hlauacz Petert, Uchler Janost, Uchler Galt, Spiszar Stephkot, Rolouzki Petert, Spiszar Bartokot, Grego Györgyöt, Spisak Adamot, omnes in possessione Göch²⁴ vocata, in isto Comitatu Gömöriensi existenti habita commorantes. Item Sleder Andrast, Ferencz Mihokot, Iuan Györgyöt, Kosko Janost, Kosko Mathet, Kosko Lazlot, Mihalko Matyast, Mihalko Istuant, Kosko Györgyöt, Soltesz Andrast, Herko Martont, Herko Galt, Herko Antalt, Steller Antalt, Criuacz Martont, Demeter Lőrinczet, Petro Simont, Zmetena Jakabot, Vandrak Matyast, Hankovzki Andrast, Maczko Antalt, Bruchacz Istuant, Kliment Palkot, Klimo Janost, Klimo Balintot, Polak Jakabot, Babinya Györgyöt, Ricznik Mihalt, Hlauacz Istuant, Mentus Janost, Sleder Martont, Krauoni Istuant, Vido Gregust, Huszar Cristophot, Klement Gregust, Simon Györgyöt, Hlauacz Lenartot, Pethar Istuant, Tebez Vargat, Kouachi Balintot, Dunai Mathet, Stephanik Balast, Belus Simont, Podmaniczki Janost, Metrovnik Martont, Bebek Jakabot, Ruznik Iuant, Bebek Ferenczet, Czanagar Jakabot, Polczki Györgyöt, Maczko Benedeket, Nemet Andrast, Gevni Janost, Galko Imriköt, Alexander Martont, Mihalko Gregust, Hegedus Simont, omnes in possessione Olach Pataka²⁵ in Comitatu isto Gömöriensi existenti habita comorantes. Item Zpisak Gergelt, Pap Fabiant, Meszaros Martont, Varga Cristophot,

²³ Alsósajó (ma: Nižná Slaná, SK). Első lakosai német bányászok, majd a település elszlávosodott. Itt kisebb szerephez jutott a pásztorkodás, az emberek hámorokban, irtványföldeken és részaratóként délebbi vidékeken dolgoztak. Az 1568-at követő évtizedben már lakott Alsósajón Horvat, Hlauacz és Zlowach nevű jobbágycsalád. A halász főnév előbb Balogh Pál foglalkozását jelölte (1578), majd Ribarként (1599) és Fyscherként is feltűnt, és 1603-ban Halász. A Hannesz is előfordult Hannezként 1570-ben, és valószínűleg az itt szereplő Kouach Menyhartot említik 1599-ben Kouach Smid, majd Kouacz Menihérként. A Brokóban az 1578-as Proko és Prokop név rejtőzik. Ipolt Erhard neve 1603-ban Erhadt Lajppoltként került lejegyzésre. A Cheszniket 1667-ben Cesznikként és Csesznekként egyaránt írták. A Tinesz név csak jóval későbből, 1694-ből, a Kusnyér pedig 1699-ből ismeretes a falu lakosai közül. I.A, II. 46–47.

²⁴ Gócs (ma: Gočovo, SK). A Bebekék ősei által alapított falut később a vlachok népesítették be, ezért megélhetési forrásuk a pásztorkodás. A törökök elől a régi lakosság elmenekült, az újjáépítők között vlachok, rutének és lengyelek költöztek be, a bányászaton kívül már szénégetésből, fuvarozásból, fűrészelésből is éltek. A Spyssak/Pysak/Pizak és az Olah családnév az 1570-es évektől gyakran feltűnik a falu jobbágynevei között. A Kuzma 1578-tól. A Rolouzki pedig Rolowczkj (1599), Rolofski-Rolochki (1600) és Ralaszky alakban (1603) olvasható, a Hlavács csak a XVII. század végén (1694), a Polyak, jóllehet bizonyára korábban is jelen volt, csak 1728-ban fordul elő lejegyezve. I.A, II. 343–344.

²⁵ Olach Pataka, Oláhpatak (ma: Vlachovo, SK). A falu középkori neve is már a vlach pásztorok emléket őrzi, akik a kezdetben rutének voltak. A falu lakossága a pásztorkodás mellett bányászatból és vasfeldolgozásból élt, a törökök elől elmenekült, és a jövevények között a tótok/szlovákok domináltak. A település leggyakrabban előforduló nevei már 1578-ban jelen vannak: Klimo, Herko, Kosko, Mihalko. A Steller (1570) Theller (1568) és Sthellyer alakban szerepel. I.A, III. 138–139.

Vlahovski Gregust, Kouaczi Thamast, Richtarik Mihalt, Paholik Mihalt, omnes in possessione Felső Saio²⁶ vocata, in Comitatu isto Gömöriensi existenti habita commorantes. Ittem Palik Janost, Olach Iuant, Bencző Petert, Stephko Benedeket, Szecketka [?] Janost, Nemet Janost, Vido Gregot, omnes in possessione Redoua²⁷ in isto Comitatu Gömöriensi existenti habita commorantes. Ittem Sandor Gaspart, Lisko Balast, Lisko Urbant, Taller Palkot in possessione Hankoua²⁸ in isto Comitatu Gömöriensi existenti habita commorantes. Ittem Lindicz Andrast, Polyak Palt, Sebők Petert, Liptak Jakabot in possessione Markuska²⁹ in isto Comitatu Gömöriensi existenti habita commorantes. Ittem Holovar Györgyöt, Klenik Martont, Palkut Janost, Zuaczko Andrast, Drost Fedort, Holokj Palt, in possessione Lehota³⁰ dicta, in isto Comitatu Gömöriensi existenti habita commorantes. Ittem Soltez Alexot, Strigner Danielt, Lang Thamast, Zpisak Györgyöt in possessione Rester³¹ vocata in isto Comitatu Gömöriensi existenti habita commorantes. Ittem Kouach Lőrinczet, Bero Mathet, Ruzniak Zkramikot, Sesik Andrast, in possessione Ochtina³² vocata, in Comitatu isto Gömöriensi existenti habita commorantes. Sono Timpanorum

²⁶ Felsősjó (ma: Vyšná Slaná, SK). Korai lakossága a bányászat miatt betelepülő németesség, amelyre a szlávosság rátelepül. A legfőbb megélhetési forrás a pásztorkodás. Életformájuk a környék falvaiéhoz hasonló: bányászat, vasmegmunkálás, szénégetés, fuvarozás, részesaratás. Ila Bálintnál csak két név szerepel, amely egyezik az itt olvasható családnevekkel: Spissak, Spisszag (1601), Pyszek (1605), Spiak (1614). A Vlahovski esetleg az 1609-es előfordulású Wlatczkotczky változata. ILA, II. 295.

²⁷ Redova, Rédova, Sajóréde (ma: Rejdová, SK). Az egyik legnagyobb pásztorfalu, kezdetben rutén lakosság keveredett a jövevény lengyelrel és vlachhal. Másik jövedelemforrása a fűrészipar, deszka- és zsindegykészítés. Ila Bálint monográfiájában az 1573-ban megjelenő Wido 1611-ben Vida alakban kerül elő a fenti jegyzékben, a Szecketka Szeckerka alakban (1608), a Bencző 1606-ban Benczőként lelhető fel, a Nemeth pedig 1621-ben. ILA, III. 283.

²⁸ Hankoua, Hankova, Annafalva (ma: Hanková, SK). Az eredetileg alapvetően rutén juhászok lakta falu vlachokkal és szlovákokkal keveredett. Az itt említett családnevek közül a Lindis 1607-ben, 1614-ben és 1620-ban is előfordul Ila jegyzékében, Longis és Londis alakváltozatban is (1610, 1611). A Sebők már 1565-ben feltűnik Schebeck, a következő évben Sebestian, 1577-ben Ssebeok 1578-ban Sebeők alakban. (ILA, II. 13.) A Lipták 1602-ben Lyptak, 1620-ban Liptak.

²⁹ Márkuska (ma: Markuška, SK). Vlach pásztorok és rutén juhászok faluja. A nagy török pusztítás miatt a XVI. század végére lakossága elhagyta. A XVIII. század közepe felé népesedett be újra, bányákban és a vidéken szokásos munkákban találva meg megélhetési forrását. A Sándor család több tagja ismeretes a XVII. század elejéről (Sandor/Zandor/Sandrinus, 1630-ban Sándor Gasper). A Lisko név változatai is uralják a század első évtizedét: Lizko/Lusko/Vlasko/Losko/Lisko/Leisko alakokban. ILA, III. 362–363.

³⁰ Lehota, Feketelehota, Szabados (ma: Čierna Lehota, SK). A több, egymás közelébe eső Lehota nevű helység közül az elhelyezkedés és a névegyezések miatt egyértelmű, hogy Feketelehotáról van szó. A családnevek közül a Holouar 1582-ben Holouar, 1590-ben Holowar-Palvar, 1600-ban Holwar-Hollowar. A Zuaczko 1580-ban Sweczko-Swacko, 1600-ban Swetsko-Swatschko, 1610-ben azonos az itteni alakkal. Fedor Drozd neve 1599-ben kerül elő, 1600-ban Drostnak, 1603-ban Drastnak, 1630-ban Drostnak írják. A Holokj 1600-ban Holoka, 1602-ben Holloka alakban szerepel. A Klenik név már 1599-ben az itt közölt formában, 1607-ben Klenigh, 1620-ban pedig Klientik írásmódban olvasható.

³¹ Restér (ma: Roštár, SK). Az eredetileg német *hospes*ekkel benépesített falu vasolvasztásra rendezkedett be, majd a vastermelés eljelentéktelendése után szláv földművesek és mesteremberek domináltak. A Lang név már 1569-ben felbukkan Lank alakban, de Langhként 1578-ban, a Strigner pedig 1569-ben Ztringer, 1570-ben Strignerként olvasható. A Spisak csak 1677-ből adatolt. ILA, III. 198.

³² Ochtiná, Martonháza (ma: Ochtiná, SK). A Csetnek (ma: Štítňik, SK) határában létrejött falu lakosai a középkorban főleg németek és szlávok voltak. A XVI. század második felében a lakosság a török pusztítás miatt elmenekült, és helyükbe szlávok, rutének és lengyelek települtek be. Némi ipar is kialakult. Az itt említett nevek közül csak a Kowachs mutatható ki 1569-ből és 1674-ből. ILA, III. 134.

edito et vexillis erectis in praefatos Vicecomitem Judlium, et Juratos Assessores ac memoratos Ciues et Incolas praetacti oppidi Rosnyobanya vicinosque et commetaneos cum maximo clamore et impetu eiaculatis pixidibus irruissent, et eiusdem usque ad metas ejusdem oppidi Rosnobanya, nunquam litigiosas insequendo: Ibidemque mox prudentes ac circumspectos, Albertum Retteghi, Matthiam Olah, Valentinum Hirser, cives dicti oppidi Rosnobanya, globo pixidis traiecissent et miserabili nece interfecissent, praefataque Domina Sophia Becz interfici curassent, et sic executionem praetactam turbassent in graue prejudicium praefati Domini Exponentes et praenotatorum ciuium dicti oppidj Rosnyobanya poenam in Articulis Regni contra Homicidas statutam incurrere non formidans. Qui quidem Dominus Exponens tandem Dominam Sophiam Becz, ejusdemque superius specificatos et annotatos seruitores, subditos et jobbagiones in jus attrahere vellet cuperetque. Pro eo Amicitiam Vestram harum serie requiro, et autoritate officii mei committo, ut acceptis praesentibus ad Dominam Sophiam Becz superius denominatam et praenotatos seruitores eiusdem ac Nobiles Andream Balogh, Andream Czaszar, Andream Kouach, Casparum Nagy alias Aranyas Meggyessi, in supra dictis possessionibus commorantes, seorsim accedatis et evocetis, quae si saepe dicta Domina Sophia Becz et soepe fati Nobiles et seruitores ejusdem personaliter reperiri peterint, bene quidem. Sin minus, de domo seu solita eorundem residentia medio seruitorum, famulorum vel subditorum eorundem ad instantiam Ipsius Domini Exponentis, ad proxime affuturam sedem Judicariam Comitatus istius Gömöriensis, primitus celebrandam. Nostri in praesentiam citetis et evocetis. Ita tamen ut praenominata Domina Sophia Becz et praefati seruitores ejusdem Nobiles, ibidem et in eadem sede Judicaria personaliter et non per procuratores suos compareant, praefatosque seruitores ignobilesque, colonosque et jobbagiones suos soepe dicta Domina Sophia Becz juri statuatur rationem de praemissis reddituri efficacem ac exinde Judicium et Justiciam recepturi. Significando eidem Dominae et soepe dictis seruatoribus, Nobilibus ibidem, quod sive ipsa Domina et ipsi seruitores, Nobiles termino et loco in praemissis denotato, personaliter comparuerint, et non per procuratores suos, et seruitores ignobilis subditosque suos denominatos, ipsa Domina ibidem personaliter juri statuerit, sive non. Nos ad Domini Exponentis instantiam in praemissis id faciemus, quod dictaverit juris ordo. Et tandem, ut ut per vos expeditum fuerit negotium, mihi et reliquis Dominis Judicibus, in primitus celebranda sede Judicaria soepe fati Comitatus Gömöriensis fideliter referre debeatis et teneamini. Secus non facturi. Datum in oppido Gömör³³ ex sede Judicaria Comitatus Gömöriensi die 15 mensis Maii. Anno Domini 1628.³⁴

Relationis autem Domini Judlium continentia talis est. Anno Domini 1628. die 19 Maii.³⁵ Én, Meszessi Ferencz, Gömör Vármegyének egyik szolgabírája, mellettem lévő esküdtömmel, Szalai Györgyvel az Nemzetes Mihályfalussi Forgón Peter uram, ezen Gömör vármegyének viceispánja commissiója³⁶ mellett, az tekéntetes

³³ Gömör, Sajógömör (ma: Gemer, SK). A megyei adminisztrációt sokáig Gömör várából irányították, megyegyűléseket is tartottak benne. Lakossága zömében magyar volt.

³⁴ ex sede Judicaria Comitatus Gömöriensi die 15 mensis Maii. Anno Domini 1628. = a Gömör megyei, 1628. május 15-én tartott törvényszéki ülésből.

³⁵ Relationis autem Domini Judlium continentia talis est. Anno Domini 1628. die 19 Maii. = A szolgabíró úr jelentésének tartalma pedig a következő:

³⁶ commissiója = megbízólevele

és Nagyságos Pazmany Peter Esztergomi érsek uram őnagysága, úgy mint Actor instantiájára, citáltuk³⁷ az nemzetes Becz Sophia asszont, az néhai nemzetes Szentkirályi Andrasz Péter uram özvegyét itt Gömör vármegyében, Kraszna Horka Varallya nevű falusibeli jobbágya és mostani bírója, Farkas Demien által, így, hogy őkegyelme personaliter compareáljon³⁸ az nemes Gömör vármegyének jövendő törvényszékire, és az querelában³⁹ megírt jobbágyit personaliter előállassa törvényre, az szánszándékkal való Gyilkosságról írott 1563. esztendőbeli 38. articulus⁴⁰ szerint. Eodem anno [?] die citáljuk Czaszar Andrast fia által, úgymint Czaszar Görgi által magok házánál Varallyan. Citáljuk Balogh Andrast, az varallyay bíró házánál, úgymint Farkas Demien házánál személye szerint. Citáljuk Kovach Andrast, az öccse által, úgymint Kovach Imre által. Az Kraszna Horkaj Var allyay bíró házánál, úgymint Farkas Demien házánál. Anno 1628. die 19. Maii. Ittem eodem et die ut supra⁴¹ citáljuk hasonlóképpen Aranyas Meggiessi Gaspart, Bettler nevű faluban, ezen Gömör Vármegyében lakozót, maga személyében, Rosnyo Banya városában, az templom cimiteriomja⁴² előtt, vagy az parochia előtt. Ez felül megspecifícált,⁴³ megnevezött nemes személyek hogy magok személyekben compareáljanak az jövendő első törvén székire ezen Gömör vármegyének az szánszándékval való gyilkosságról írott 1563. esztendőbeli 38. articulus szerint. Quas Nos de verbo ad verbum sine diminutione et augmento aliquali transcribi et transumi facientes Paria earundem intransumpto literarum Nostrorum, annotatis Casparo Nagy, Andreae Gothart et alteri Andreae Kouach, in causam attractis Jurium suorum futuram ad cautelam necessariam, sub sigillo istius Comitatus Nostrum autentico suo modo danda duximus et concedenda Communi suadente Justicia. Datum in oppido Gömör, ex sede Nostra Judiciaria feria tertia proxima post festum beati Pauli primi eremitae. Anno Domini, Millesimo sexcentesimo vigesimo nono.

Lecta, correcta, publicata et extradata per me Nicolaum Miskolczi Juratus Notarius etc. manu propria

II.

Andrássy (II.) Mátyás ünnepélyesen tiltakozik az ellen, hogy krasznahorkai uradalmának – amelynek régóta ténylegesen birtokában van – jobbágyságait Pázmány az ő megkérdése nélkül, nemesi jogainak sérelmével megidézette. Ővja a bíróságot attól, hogy jobbágyságait perbe fogja. Ügyvédje, Geczi Márton útján kijelenti, hogy törvényes kérésre hajlandó saját jobbágyságai felett ítélni.

Nos Petrus Forgon de Mihalfalva Vicecomes Iudicium et Jurati Assessores Sedriae Comitatus Gömöriensis damus pro memoria, quod nobis feria secunda proxima

³⁷ Actor instantiájára, citáltuk = a felperes kérésére beidéztük

³⁸ personaliter compareáljon = személyesen jelenjen meg

³⁹ Querelában = panaszlevélben

⁴⁰ „...hogya valaki, bárminő rendű, rangú vagy kitűnő állású legyen is, szándékosan embert öl, az érdekelt felperes forduljon azokhoz a vármegyéknek az ispánjaihoz vagy alispánjaihoz, ahol azt elkövelték.” KOLOSVÁRI-ÓVÁRI-MÁRKUS, 1899. 505.

⁴¹ Ittem eodem et die ut supra = a fenti helyen és napon

⁴² cimiteriomja = templomudvar, templom előcsarnoka

⁴³ megspecifícált = felsorolt

post festum Nativitatis beati Joannis in praesentiⁱⁱⁱ anno Domini Millesimo Sexcentissimo Vigesimo Octavo transactum in oppido Gömör loco scilicet ac die celebrationis Sedis Nostrae Iudicariae alias consueto pro faciendo recto causantibus Iudicio pro tribunalis sedentibus et constitutis, Egregius Martinus Geczij legitimus Generosi domini Matthiae Andrassij de Zentkirali⁴⁴ procurator, penes nostras litteras procurator, nomine et in persona eiusdem domini principalis sui, per modum solemnem Protestationis nobis significavit et detegere curavit in hunc modum. Quod quia idem protestans a multis retroactis annis realem usum et possessionem tam Arcis Krasznahorka, quam etiam omnium pertinentiarum eiusdem Arcis, Villarum, Possessionum, et per consequens etiam subditorum praedictas villas et possessiones inhabitantium apprehendisset et consecutus esset, eandemque et easdem realiter possideret, etiam de praesenti. In praesenti vero Sedria ad instantiam Illustrissimi Domini Archiepiscopi Strigoniensis iidem subditi protestantis eodem protestanti irrequisito proclamati extitissent, in magnum praeiudicium memorati protestantis nobilitariae praerogativae, derogamenque iurium eiusdem et domini pacifici. Ob hoc idem protestans, ne ob taciturnitatem et silentium suum ius in eadem Arce et pertinentibus alteri cuiquam concedere vel dicto usui renunciare videretur, prohiberet dominos iudices, ne subditos eiusdem protestantis ad cuiusvis instantiam proclamari facerent, iudicarent aut vero sententiarent. Idem enim protestans cuivis causanti, si modo legitime requisitus fuerit, iudicium de subditis suis esset administraturus. Super quam quidem modo praemisso coram Nobis facta protestatione, praesentes litteras nostras protestatorias iamfatto Matthiae Andrassij Jurium suorum futuram ad cautelam necessarias sub sigillo istius Comitatus Nostri autentico suo modo dandas duximus concedendas Communi suadente Justicia. Datum in oppido Gömör ex sede nostra Judicaria, feria tertia proxima post festum beati Pauli [primi eremitaie]⁴⁵ Anno Domini Millesimo Sexcentesimo vigesimo nono.

Lecta, publicata et extradata per me Nicolaum Miskolczj Juratus Notarius etc. Manu propria.

Correcta per eundem manu propria.

ⁱⁱⁱ az eredeti szövegben a *praesenti* kihúzva

⁴⁴ Andrassy II. Mátyás, I. Mátyás és Pálffy Anna fia. Ő is királyi megerősítést kapott Krasznahorka birtoklásában. Katona volt, 1630-ban Gömör vármegye szolgabírájává választották, többször járt megyéje képviselőként a bécsi udvarnál.

⁴⁵ Június 30.

Rövidítések és irodalomjegyzék

- ILA I–IV. ILA Bálint: *Gömör megye. I. A megye története 1773-ig.* Budapest, Akadémiai, 1976.
ILA Bálint: *Gömör megye. II. A Magyar Tudományos Akadémia kiadása, Budapest, 1944.*
ILA Bálint: *Gömör megye. III. A Magyar Tudományos Akadémia kiadása, Budapest, 1946.*
ILA Bálint: *Gömör megye. IV. A települések története 1773-ig.* Budapest, Akadémiai, 1969.
- KOLOSVÁRI–ÓVÁRI–MÁRKUS *Magyar Törvénytár 1526–1608. évi törvéncikkek.* Fordította KOLOSVÁRI Sándor és ÓVÁRI Kelemen, a jegyzeteket készítette MÁRKUS Dezső. Budapest, 1899.

Szabó András Péter

Esterházy Pál nádor néhány erdélyi vonatkozású iratmásolata

Ismeretlen források az 1658–1659. esztendőék történetéhez

Esterházy Pálnak, Magyarország több mint három évtizedig hivatalban lévő nádorának (1681–1713) személyi iratai elsősorban a Magyar Királyság XVII. századi történetéhez nyújtanak bő forrásanyagot.¹ Az Esterházy család hercegi ágának levéltárában őrzött fond (MOL P 125. Pál nádor iratai 1656–1712) azonban meglepő módon az Erdélyi Fejedelemség kutatói számára is szolgál néhány értékes adattal: az „Országos ügyek” sorozaton belül tizennégy olyan iratmásolatot találunk, amelyek az erdélyi állam 1657 utáni válságidőszakának állítanak emléket.² Jelen forrásközleményben a sorozat két legérdekesebb, nyomtatásban soha meg nem jelent darabját szeretném bemutatni.

Az első kérdés, amelyre válaszolnunk kell, hogy miként kerültek a másolatok a nádor birtokába. Nagy valószínűséggel ő maga készítette azokat: már a kortársak körében is közismert volt Esterházy Pál igen szerteágazó művészeti és tudományos érdeklődése. A tudományok közül a teológia mellett leginkább a történelem foglalkoztatta. Mint Zrínyi Miklós tisztelője és politikai örököse 1665 és 1668 között írta meg *Mars Hungaricus, sive tractatus de bello turcico ab ejusdem primordio ac fine* című munkáját, amelyben az események szemtanújaként a nagy hadvezér 1663–1664. évi politikai és katonai sikereinek állított emléket. A nyilvánosságnak szánt, de nyomtatásban soha meg nem jelent mű az események tárgyalását logikus módon nem az 1663. évvel, hanem – rövid felvezetés után – II. Rákóczi György erdélyi fejedelem (1648–1660) 1657. évi lengyelországi hadjáratával és az azt követő erdélyi konfliktusokkal kezdte el.³ A kézirat azonban az alábbi forrásokban szereplő események egyikére sem tesz utalást. A hiányosság oka az is lehet, hogy a másolatok nem a *Mars Hungaricus* anyaggyűjtése során készültek, hanem később, és más indítatásból, de természetesen az is lehetséges, hogy Esterházy írás előtti rostálásának estek áldozatául. A szigorú válogatás hátterében egyrészt az állhatott, hogy a mű első, bevezető fejezetei erősen áttekintő jellegűek, nem térnek ki minden részletre, de az egyik forrás esetében az is könnyen elképzelhető, hogy az író kényes tartalma miatt mellőzte.

¹ Esterházy Pál, Esterházy Miklós és Nyáry Krisztina fia 1635-ben született Kismartonban. Grazban, majd Nagyszombatban folytatott tanulmányokat. 1652-től, László bátyja halálától kezdve az Esterházy család feje, Sopron vármegye főispánja és Pápa főkapitánya. 1668-tól (ténylegesen 1670-től) dunán-inneni kerületi és végvidéki főkapitány. 1681-ben a soproni országgyűlésen Magyarország nádorává választották, amely tisztséget 1713-ban történt haláláig betöltötte. Életrajzához: BUBICS–MERÉNYI, 1895.; IVÁNYI, 1989.; IVÁNYI, 1991. különösen 20–31.

² Erdéllyel kapcsolatos ügyek: No. 9544–9557. (1657–1660.)

³ A *Mars Hungaricus*t Bubits Zsigmond fedezte fel 1890 után a kismartoni levéltárban, és tartalmát tömören, elemző szándék nélkül ismertette: BUBICS, 1895. A mű modern kiadása és fordítása: ESTERHÁZY, 1989. A munkáról röviden: IVÁNYI, 1989. 23., illetve Hausner Gábornak a kiadáshoz írott bevezetője: ESTERHÁZY, 1989. 7–23. Tudomásunk szerint még senki sem vetette össze a *Mars Hungaricus* szövegét az Esterházy Pál levéltárban fennmaradt iratmásolatokkal mint a mű lehetséges forrásaival.

Ez az első, igen bizalmas jellegű forrás II. Rákóczi György egy 1658-as titkos üzenetváltása, amely az akkor égető kérdések mellett a magyar rendi politizálás állandó dilemmáira is rámutat. A történelmi háttér jól ismert: Rákóczi, aki a sikertelen lengyelországi hadjárat után a Porta nyomására lemondott a fejedelmi címről tanácsura, Rhédei Ferenc javára, 1658 januárjában a medgyesi országgyűlésen erővel visszavette a hatalmat, majd azonnal követséget indított mind I. Lipót magyar és cseh királyhoz, illetve a birodalmi választófejedelmekhez, mind pedig az oszmán szultánhoz.⁴ Míg a keleti próbálkozások célja az oszmán hatalom megbékítése, az újabb uralkodóváltás elismertetése volt, addig a január végén vagy február első napjaiban a császárválasztó gyűlésre, Frankfurt am Main felé küldött Kövér Gábor a lengyel háború alatt megromlott diplomáciai kapcsolatok normalizálását kapta feladatul, illetve azt, hogy kíséreljen meg katonai és politikai támogatást szerezni az egyre fenyegetőbb felépő oszmán hatalommal szemben.⁵ A küldött február 8-án érkezett Pozsonyba, és február 21-én a felső-pfalzi Ambergben – útközben – érte utol az udvart.⁶ Valószínűleg március 3-ig maradt a kereskedőváros felé vonuló király mellett.⁷ Hamarosan Bánffy Dénes váltotta fel, aki március közepén Bécsben talán találkozott is vele.⁸ Kövér Gábort, a család hűséges familiárisát azonban a fejedelem már 1658. március 27-én a gyulafehérvári országgyűlésről újabb frankfurti útra küldte. A korlátozott felhatalmazással ellátott, *internuntius*-ként említett követ Rákóczi két kötelezvényét is magával vitte. Az egyikben a fejedelem ígéretet tett arra, hogy ha Lipót hadba száll mellette, nem fog különbékét kötni a török uralkodóval, a másikban pedig biztosította arról, hogy átengedi neki a borosjenői várat, Zaránd vármegye és az egész régió kulcsfontosságú erődjét, ha azt az erdélyi rendek a nyomásnak engedve át akarnák adni az oszmánoknak.⁹

⁴ Az Erdélyi Fejedelemség 1657 előtti és utáni diplomáciai kapcsolatrendszeréről, nemzetközi helyzetéről átfogó igénnyel R. Várkonyi Ágnes írt. Az 1658. év eseményeihez: R. VÁRKONYI, 1978.; R. VÁRKONYI, 1984. 75–76.; R. VÁRKONYI, 1985. 1074–1076.; B. SZABÓ, 2001., illetve a régebbi irodalomból: EÉKH II. 473–478. Feltűnő és aligha fakadhat tájékoztatlanságból, hogy a korszak két nagy erdélyi történetírója, Bethlen János és Szalárdi János alig ír II. Rákóczi György nyugati diplomáciai próbálkozásairól. Egyedül Mikes Mihály kancellár útjáról tesznek említést, de azt is a cél megnevezése nélkül. BETHLEN, 1993. 34–35., illetve SZALÁRDI, 1980. 408.; Georg Kraus ellenben részletesen beszámol Bánffy Dénes útjáról. KRAUS, 2007. 378–379. A választófejedelmekkel való kommunikációhoz. MHHD XXIII. 617–618.

⁵ Kövér Gábor két 1658. évi követségének forrásait Dominkovits Péter gyűjtötte össze: DOMINKOVITS, 2002. 281–283.

⁶ Mednyánszky Jónás II. Rákóczi Györgynek. Dohna, 1658. február 22. SZILÁGYI, 1874b 500.; Nádasdy Ferenc Wesselényi Ferencnek. Seibersdorf, 1658. március 7. MEDNYÁNSZKY, 1880. 131.

⁷ I. Lipót II. Rákóczi Györgynek. Bischofsheim, 1658. márc. 3. MOL E 190 (MKA Archivum Familiae Rákóczi) 44. doboz f. 25–26. A merőben formális levél valószínűleg Kövér Gábor hazaindulása kapcsán született. Kövér Gábort a király – ahogy majd áprilisban is – internuntiusnak, azaz az ünnepélyes főkövetségek közti időben eljáró alacsonyabb rangú követnek nevezi.

⁸ Georg Kraus szerint Bánffy Dénes január 24-én indult Medgyesről és május 24. körül ért haza Erdélybe. KRAUS, 2007. 378–379. Az indulásra vonatkozó információ biztosan téves, hiszen II. Rákóczi György az anyjának 1658. február 11-én írott levélben azt kéri tőle, hogy adjon kíséretet Sárosig a tanács egytetéséből a magyar királyhoz küldött Bánffy Dénesnek. MHHD XXIV. 535. A követ a Wenzel Eusebius Lobkowitznak írott levél tanúsága szerint február 9-én indult el Gyulafehérvárról. ÓVÁRY, 1901. 143. Bánffy március 11-én írott jelentéséből kiderül, hogy előző nap (március 10-én) ért Bécsbe. MHHD XXIII. 607–609. Az erdélyi főnemes április 14-én indult vissza Frankfurtból. SZILÁGYI, 1874b. 532

⁹ EOE XI. 385–386.

Kövér április 14. előtt ért Bécsbe és a hónap végére jutott el célállomására, Frankfurt am Mainba, ahol I. Lipót április 30-án fogadta.¹⁰

Rákóczi javaslata már az oszmánok elkerülhetetlen beavatkozásából indult ki, amely véleménye szerint nemcsak a fejedelemséget fenyegeti, hanem a Magyar Királyságot is, sőt – a törökellenes beszédek nélkülözhetetlen toposzával – az egész kereszténységet. Erdély ereje magában elégtelen a támadás feltartóztatására, a szultán az önállóság maradványát is megszüntetve „pasasággá” akarja tenni a vazallus államot. A nagyvezír már Belgrádban van, Velence és Erdély ellen készül.¹¹ A fejedelemségben fő célpontja a borosjenői vár, amelyet ha elfoglal, szabad útja nyílik Kálló és a hajdúvárosok, illetve Kassa és Felső-Magyarország felé. A fejedelem megtehetné, hogy az erősség átadásával vásárolja meg a békét, és ezzel megkönnyítené a törökök tervét, a Velence elleni szárazföldi támadást is, ám ő nem akar „a keresztény világ Júdása” lenni, inkább vállalja a harcot, ehhez azonban segítségre van szüksége. Az első gyors segítség ezer-ezerötszáz muskétás katona lehetne, akik Kállón állomásoznának és a török támadás első hírére Borosjenőre vonulhatnának, az erdélyi helyőrség erősítésére. A fejedelem végül arra is kéri Lipót, hogy adjon neki ajánlólevelet a Velencei Köztársaság vezetőihez és a pápához. Kilátásba helyezi egy főkövet küldését. (Ez később, 1658. június 1-jén meg is történt Mikes Mihály kancellár útnak indításával.)¹²

A nemzetközi helyzet azonban korántsem kedvezett egy széles körű törökellenes összefogás megteremtésének. Lipót elsősorban a császárválasztással, a birodalmi választófejedelmek megnyerésével volt elfoglalva, a háttérben pedig a franciák egyre fenyegetőbb diplomáciai aktivitása is felsejlett. A bécsi udvar ezért abban volt érdekelt, hogy a törökenny békét a török határon – akár nagy áldozatok árán is – fenntartsa, és Rákóczi visszatérését, addigi politikai irányvonalával szöges ellentétben álló kétségbeesett ajánlkozását inkább diplomáciai tehertételnek tekintette, mint kedvező lehetőségnek. Lipót Kövér Gábornak adott válasza ennek megfelelően rövid és semmitmondó volt. A király üdvözölte Rákóczi buzgalmát és közölte, hogy Hannibal Gonzaga haditanácsi alelnököt utasította az esetleges török támadás elleni felkészülésre, a fenyegetett részek védelmének megszervezésére. Konkrétumokról szó sem esett, ahogy Lipót május 6-án a fejedelemnek küldött levelében sem.¹³ Sem Kállóra, sem Borosjenőbe nem érkeztek német katonák. Igaz, Bécs májusban készenlétbe helyezett egy kisebb, 5-6000 fős sereget, de ez a Csallóközben, majd Érsekújvár alatt állomásozott, és harci cselekményekbe egyáltalán nem bocsátkozott¹⁴ – mivel királysági területeket végül nem ért komoly támadás –, biztonsági tartaléknak szánták, nem felmentő hadnak. Erdélyre azonban augusztus végén rázúdultak a tatárok, seregük az egész fejedelemséget végigpusztította, közben pedig a nagyvezír hada a legrosszabb forgatókönyvet megvalósítva szeptember 2-án elfoglalta Borosjenő várát is, és az Erdélyi Fejedelemség ingatag trón-

¹⁰ MHHD XXIII. 618–620.; EOE XI. 388–392.

¹¹ A Velence elleni, 1658 elején még szerte Európában komolyan vett oszmán tervekről: B. SZABÓ, 2001. 232–233.; ÓVÁRY, 1901. 143–149. (Ballarino velencei követ jelentései Konstantinápolyból.) Bánffy Dénes 1658. március 11-én kelt bécsi követjelentése biztosra veszi a velencei hadjárat megindulását: MHHD XXIII. 609.

¹² II. Rákóczi György instrukciója Mikes Mihálynak. EOE XI. 474–477.; EÉKH II. 501–503.

¹³ A levél megírása valószínűleg Kövér Gábor visszaindulásához kapcsolódik. MHHD XXIII. 621.

¹⁴ SZILÁGYI, 1874b 532–534.; R. VÁRKONYI, 1985. 1074–1075.

jára helyezte Barcsai Ákost. Az 1658. július 18-án német-római császárrá választott I. Lipót nem avatkozott be,¹⁵ a keresztény Európa pedig fellélegezhetett, mert a Velence elleni nagy szárazföldi hadjárat végül – kis részben talán az erdélyi események miatt is – elmaradt.

Rákóczi – megbízottjain keresztül – a császári udvar befolyásos tagjaival, illetve a magyar rendi politika vezéralakjaival is tárgyalt. Kövér Gábor ugyanis nemcsak Lipóttal folytatott megbeszélést, de felvette a kapcsolatot Hannibal Gonzagával, Johann Adolf Schwarzenberg titkos tanácsossal, Wenzel Eusebius von Lobkowitz herceggel, az Udvari Haditanács elnökével, egyben a Titkos Tanács egyik vezető személyiségeivel, valamint a bécsi pápai nunciussal; a magyar rendek közül Nádasdy Ferenc országbíróval, Wesselényi Ferenc nádorral és Lippay György esztergomi érsekkel is.¹⁶

Forrásunk a magyar rendek vezetőivel folytatott bizalmas tárgyalásokat vizsgálja meg. Első fele II. Rákóczi Györgynek egy bizonyos „illustrissimus comes” javaslatára 1658. március 27-én, Gyulafehérvárott adott válasza, második része pedig a címzett erre való, ismeretlen időpontban rögzített felelete. Az üzenetváltás menete világos: Kövér első útjáról visszatérve március közepén meghozta a javaslatokat, Rákóczi a második, március 27-én induló követség alkalmával válaszolt, a másik fél pedig április közepe táján Bécsben vagy Pozsonyban személyesen adott írásos véleményt a fejedelem üzenetére. Ki is lehet ez a pontosabban meg nem nevezett személy? A tiszteleti címzés alapján csak két személyre gondolhatunk: Wesselényi Ferenc nádorra és Nádasdy Ferenc országbíróra. Tudjuk, hogy Wesselényi, aki felső-magyarországi főkapitányként és felső-magyarországi katolikus birtokosként sokáig II. Rákóczi György politikai ellenlábasai közé tartozott, 1655. évi nádorrá választásától kezdve fokozatosan rendezte viszonyát a fejedelemmel,¹⁷ 1658-ban pedig a török fenyegetést felmérve a magyar arisztokráciát döntő többségéhez hasonlóan támogatásáról biztosította Rákóczit, és igyekezett elérni, hogy a király katonai segítséget küldjön neki. Mégis egyértelműnek tűnik, hogy a kényes témákat feszegető üzenetváltás nem az ő személyéhez kapcsolódik, hanem ahhoz a Nádasdyhoz, aki a királyságbeli főurak közül a legbizalmasabb viszonyt tartotta fenn a fejedelemmel.¹⁸ Ezt a feltételezést támogatja az is, hogy Kövér első útja során, 1658. február 10-én a seibersdorfi kastélyban személyesen is tárgyalt Nádasdyval,¹⁹ és később is állandó érintkezésben maradt vele, márciusban ő volt az, aki Wesselényit a követ útvonaláról és előrehaladásáról tájékoztatta.²⁰ Kövér Gábor egyik jelentése, amelyet április 14-én Bécsből küldött a fejedelemnek, további támpontokkal szolgál. Többek között ezt írja: „Az replicára mit írt azt úr, megküldtem

¹⁵ R. VÁRKONYI, 1978. 165.

¹⁶ Az udvari összeköttetésekhez: EÉKH II. 499.; ÓVÁRY, 1901. 144.

¹⁷ II. Rákóczi György és Wesselényi Ferenc viszonyáról, a fejedelem ellenszenvéről az 1655-ös nádorválasztás idején ld. NAGY, 2003. 55. A nádor 1657-es támogató magatartásáról ld. NAGY, 2003. 59.; Klaniczay Tibornak a Zrínyi-életrajzban megfogalmazott leegyszerűsítő véleménye Wesselényi Ferenc szerepéről nem állta ki az idő próbáját. KLANICZAY, 1964. 363–365.

¹⁸ Nádasdy Ferenc és II. Rákóczi György kapcsolatáról ld. SZILÁGYI, 1874a 441–453. Wesselényi ellen szól az is, hogy fejedelem még ekkor sem bízott teljesen a nádorban. 1658. április 27-én ezt írja anyjának: „Palatinushoz gyanúság lehet, senkinek sem igaz az ember.” MHHD XXIV. 540.

¹⁹ Nádasdy Ferenc II. Rákóczi Györgynek. Seibersdorf, 1658. február 11. SZILÁGYI, 1874a 466–467.

²⁰ MEDNYÁNSZKY, 1880. 131–132.; SZILÁGYI, 1874b 501.

nagyságodnak.”²¹ Úgy tűnik, hogy a levélben a most felfedezett üzenetváltás bukkan fel. A nem nevesített úrnak pedig a levél szerint azzal a Homonnai Drugeth Györggyel volt ismeretlen tartalmú egyezsége, akivel az országbíró ebben az időszakban igen sűrűn levelezett erdélyi ügyekben.²² Szintén összecseng forrásunkkal az, hogy a fejedelem nevében közismerten Nádasdy Ferenc tartotta a kapcsolatot a Velencei Köztársasággal, és ő volt az, aki már korábban a lehetséges ellenlábasként Ecsedbe zárását javasolta neki.²³ Legalább ilyen határozott bizonyítékot jelent II. Rákóczi György június 24-én anyjának írott levele is.²⁴ Ebben megemlíti, hogy Nádasdy a német birodalmi fejedelmi cím (*Reichsfürst*) megszerzését javasolta számára. Márpedig a „replicára” írt válasz egyik lényegi eleme éppen ez a meghökkentő ötlet. Az egybeesést még a két forrás kelte közötti bő kéthónapos időköz sem gyengíti lényegesen. Csaknem biztos tehát, hogy Nádasdy Ferenc országbíró az az ismeretlen, aki április 14-e előtt néhány nappal Bécsben, vagy éppen Seibersdorfban adta át Rákóczinak szánt válaszát Kövér Gábornak. A követ pedig egy futárral azonnal elküldte a fejedelemnek. De mi is ennek a nyilvánvalóan titkos párbeszédnek a summája?

II. Rákóczi György mondandóját az Erdélyi Fejedelemség helyzetének megvilágításával kezdi. Az oszmán hódítás óta Erdély kényszerűségből a Portához való hűséget választotta. A német segítség mindig csak szenvedést hozott, a Bocskai-felkelés idején is a török beavatkozás segítette hozzá Erdélyt, sőt Magyarországot is a viszonyok rendeződéséhez. Bocskai végrendeletét idézve leszögezi, hogy a fejedelemség léte a magyarországi rendi jogok fő biztosítója. Bár mint „igaz magyar” ő maga is ellenszenvvel viseltetik a törökök iránt, az ország érdekében mégis mindent megtenne a Porta haragjának lecsendesítésére. A törökök azonban most elszántak, nem lehet őket megbékíteni. Sem az ő lemondása, sem a borosjenői vár átadása nem vezetne célra, az engedékenységek csak további követeléseket szülne, az ellenség végső célja pedig az ország teljes bekebelezése, és betagolása a birodalomba, amit hamarosan a Magyar Királyság szomszédos részeinek hódoltatása követne. Erdélynek tehát nincs más lehetősége, mint a fegyveres ellenállás. A Porta egyértelműen a fejedelemség ellen készülődik, a Rákóczival szövetséges havasalföldi vajdát már elűzte, a moldvai ellen is hamarosan fellép. A tatárokat és az új vajdákat Erdély szíve felé fogja indítani, maga pedig Borosjenő ellen vonul majd. Ugyan az oszmán tervekben a fő helyen a Velence elleni támadás szerepel, a nagyvezír azonban nem fog saját hátában ellenséget hagyni. Az anyagilag és katonailag kimerült Erdély egyetlen esélye az, ha szövetségeseket keres. Keleten az újra szövetkezett oroszok és kozákok köthetnék le a tatárok erőit – utóbbiak segíthetnek a régi vajdák visszahelyezésében is –, de a legnagyobb segítséget a szintén fenyegetett Habsburg Birodalom nyújthatná. Ő kész Lipóttal a végsőkig együtt harcolni.

²¹ MHHD XXIII. 618.

²² Ez szintén Nádasdy 1658. március 7-én elküldött leveléből derül ki. MEDNYÁNSZKY, 1880. 131–132.

²³ Mednyánszky Jónás jelentése II. Rákóczi Györgynek. Dohna, 1658. február 12. „Nádasdi és Szunyog azt javallják, hogy Nagyságod az erdélyiekben az eleit egynéhányat, sőt, ha lehet, magát Rédeit megragadtatná és Ecsedben vitetné...” SZILÁGYI, 1874b 482.

²⁴ II. Rákóczi György Lorántffy Zsuzsannának. Jánosdi tábor, 1658. június 24. MHHD XXIV. 547–548. A tervet az anyjának július 4-én, Csigeren írott levelében is említi, erős fenntartásokkal: „Az német állapotját jól látjuk mire való, az Sacri Romani Imperii Princepsseg nem sokat hoz az konyhára; de mégis jövendőre mindent elgondolva, nem árt ha megadnák.” MHHD XXIV. 549.

Kövér Gábornak nem adhatott követi megbízásához teljes felhatalmazást. Hamarosan elküldi kancellárját további tárgyalásokra. A velenceiekkel és a többi lehetséges nyugati támogatóval való egyezkedést a fejedelem Nádasdyra bízta. Első segítségként szükségesnek ítélné, hogy legalább 1000 muskétás katonából álló német sereg szálljon Szendrőbe.²⁵ Ha az erdélyi rendek lemondanának Borosjenőről, a német katonaság a fejedelem hívására bevonulna a várba. Rákóczi ebben az esetben is minden támogatást megadna az erősség védelméhez. Egyetlen dologtól zárkózik el határozottan: a fejedelemségnek a Magyar Királyságba történő beolvasztásától.

Az országbíró válasza legalább ilyen tanulságos. Érdekes állásfoglalását a szövegtől némileg eltávolodva, külső, történelmi szemszögből szemügyre venni. Javaslatait a véleménykülönbségek rögzítésével kezdi. Elismeri a Bocskai-féle tétel igazságát: Erdély a magyar rendi jogok védelmezője, ám felhívja a figyelmet arra, hogy a fejedelemség hathatós beavatkozásait a török támogatás, a birodalmi háttér tette lehetővé. Megállapítása egyébként összecseng a hazai turkológusok és egyre több magyar történész véleményével.²⁶ Nádasdy arra a kérdésre is magyarázatot kínál, hogy miért nem törekedett egyik erdélyi fejedelem sem az oszmán fennhatóság alóli szabadulásra (az erőviszonyokra az országbíró jótékonyan nem tér ki): hiányzott a cselekvőképességhez szükséges stabilitás, a Báthoriakon kívül egyetlen dinasztia sem tudta a hatalmat átörökíteni. (Nádasdy itt éppen csak a Rákócziakról feledkezik meg!) A fejtegetés során természetesen megemlíti a magyar rendek és a fejedelem viszonyát megterhelő felekezeti ellentéteket is. Az országbíró nem lát módot arra, hogy a magyarság külső segítség nélkül lerázza a török „igáját.” Véleménye ismét összecseng a hazai történelmi kutatás újabb eredményeivel.²⁷ A rendi ellenzék retorikájában ismert módon mind a törököt, mind pedig az „idegen nemzetet,” a németet ellenségként nevezi meg.²⁸ Ám úgy gondolja, hogy a németektől okos politikálással könnyebb megszabadulni, mint a törököktől, akiket túlerejük miatt csak fegyverrel lehetne kiűzni.

Gondolatmenete itt érzékelhetően megtörik, nem megy végig a veszélyes ösvényen, hanem arról kezd értekezni, hogy milyen cselekvési lehetőségek nyílnak Erdély előtt az aktuális helyzetben. (Őszintén megmondja, hogy nem pusztán a fejedelemséget félti, hanem a magyarországi rendek jogait is.) Rákóczinak meg kell próbálnia minden áron átmeneti békét szerezni a Portától, és szövetségest kell keresnie. A valóságtól meglehetősen elrugaskodva felveti egy keleti kozák, esetleg perzsa diverzió lehetőségét, később pedig teljesen délibábos módon, de erős kérdőjellel egy Rákóczi vezette tatár, kozák, erdélyi államszövetségről vizionál, amely felszabadíthatná a Magyar Királyságot is. A román vajdaságok szerepét, érdekes módon, egyáltalán nem említi. A legbiztosabb szövetségeseket – mind a császár-

²⁵ A Lipótnak 1658. április 30-án bemutatott javaslathoz képest ez különbség, hiszen ott Kállót javasolja bázisként.

²⁶ Nádasdy Ferenc tétele Szakály Ferenc történész szavaival: „Szó, ami szó: az erdélyi fejedelmek elmondhatták, hogy »jó a török a háznál«, hiszen valóban a potenciális török védelem tette lehetővé, hogy a nagy XVII. századi háborúk idején a megtorlás veszélye nélkül hátba támadhassák a Habsburgokat, s tőlük több vármegyényi területet csatolhassanak a fejedelemséghez.” SZAKÁLY, 1999. 8.

²⁷ PÁLFFY, 2007. 1081–1086.

²⁸ Klaniczay Tibor hasonló gondolatokat fedezett fel Zrínyi Miklósnál. (Erősen kérdéses azonban, hogy a horvát bán megnyilatkozásait megfelelően súlyozta-e.) KLANICZAY, 1964. 361–362.

ral, mind a szultánnal szemben – a német birodalmi rendekben véli felfedezni, és javasolja, hogy Rákóczi kérjen birodalmi fejedelmi státust, sőt, magát Erdélyt is tegye a Német-római Birodalom részévé. Más forrásokból úgy tűnik, hogy ez a szokatlan ötlet több hónapon keresztül foglalkoztatta a magyar rendi ellenzék néhány képviselőjét, azt azonban nem tudjuk, hogy Rákóczinak a választófejedelmekkel folytatott későbbi kommunikációjában mennyire hangsúlyosan jelent meg. Az országbíró szerint a birodalmi rendeken kívül pénzbeli és diplomáciai segítséget adhatnának még Erdélynek a Velencei Köztársaság, a pápa és az olasz fejedelmek.²⁹

Nádasdy rövid távra is igyekezett tanácsokat adni a fejedelemnek. Tudakolja meg a királyi udvarban, hogy mit gondolnak jelen állapotáról és esetleges lemondásáról! Ha támogatják az ötletet, egyértelmű az ellenszenvük.³⁰ Taktikai okokból azt is érdemes megkérdeznie, hogy kit javasolnának helyette bábfejedelemnek. Az országbíró egyébként ezt valóban használható megoldásnak tartaná. Ez a báb – konkrét személyt nem mer ajánlani – talán lecsendesíthetné a törököket, és a jövőben biztosíthatná számára és fia, I. Rákóczi Ferenc számára a trónt. Javaslatá mintegy leképezése a fejedelem Rhédei Ferencsel és később Barcsai Ákossal szembeni viszonyulásának, akiket az a törökös párttal ellentétben pusztán névleges uralkodónak tekintett. A Borosjenőre küldendő német katonasággal kapcsolatban Nádasdy azt tanácsolja, hogy a vár külső palánkjában nyerjenek elhelyezést, ahonnan az erdélyi rendek szembefordulása esetén azonnal át lehetne őket vinni a belső várba. Feltételezi, hogy a király Kassa tájára hamarosan hadat küld, amelynek Rákóczi partiumi seregének segítségével kellene fellépnie a törökök ellen olyan módon, hogy a német parancsnok mellé a fejedelem egy magyar parancsnokot küldene a visszaélések megfékezésére, érdekeinek képviseletére. Talán tanácsosabb, ha Rákóczi nem jelenik meg személyesen a hadban, hanem a hátszág biztosítására Erdélyben marad.

Szeretnénk még a két szöveg kapcsán néhány általános megfigyelést is rögzíteni. Rákóczi következetesen a „haza” kifejezést használja az Erdélyi Fejedelemségre, a Magyar Királyságot másik „hazának” tekintve. Ugyanígy az ország szót is az általa vezetett korlátozott szuverenitású államalakulatra és rendjeire használja és nem az egykor a koronához tartozó területek összességére. Nádasdy felfogásában azonban mintha sértetlenül élne a régi ország-fogalom, az „ország meghasonlván egymás között” – írja a Mohács utáni eseményekről, ami valószínűleg azt is implikálja, hogy elméleti síkon Erdélyt továbbra is a magyar korona tagjának tekinti. Közös elem azonban mindkét államférfi szövegében a „magyar nemzet” kifejezés használata, ami alatt mindketten a királyság és a fejedelemség közös halmazát értik. Azonban az az érzésünk, hogy Rákóczi és legtöbb erdélyi kortársa nemzetfelfogásából hiányzik az államjogi összetevő. (Ez a hiány már a transzszilvanizmus enyhébb, előítéletekkel kevésbé terhelt formája felé mutat.) Továbbá fel kell hív-

²⁹ R. Várkonyi Ágnes vizsgálódásának egyik célja éppen az volt, hogy felmérje a II. Rákóczi György mögött álló nemzetközi támogatást. Úgy gondolja, hogy már ekkor kibontakoztak egy nagy törökellenes összefogás alapvonalai. Az azonban véleményünk szerint mindenképpen vita tárgyát képezheti, hogy ennek megvalósulására 1658-ban mennyi esély nyílt, mint ahogy az is, hogy az európai államok mennyire gondolták komolyan az erdélyi fejedelem megsegítését. R. VÁRKONYI, 1984. 75–76.

³⁰ Nádasdy Mednyánszky Jónás útján már 1658 januárjában ezt a stratégiát javasolta a fejedelemnek. SZILÁGYI, 1874b 466.

nunk a figyelmet a fejedelem és az országbíró egy-egy különösen jó meglátására. II. Rákóczi György a török haditerveket vázolja már márciusban tökéletesen leírta az augusztusi Erdély elleni támadás fő csapásirányait. Igaza lehet tehát egyik jeles hadtörténészünknek, hogy aligha a tervezésen múlt a gyors vereség.³¹ Nádasdy Ferenc pedig azt a felismerést osztja meg a fejedelemmel, amely később Zrínyi Miklós törökökkel szembeni provokatív stratégiáját is ihlette: az oszmánok ellen a Habsburgok nem fognak maguktól háborút indítani, vagy katonai segítségnyújtás miatt háborúba keveredni, ezt egyedül egy, a birodalom elleni nagyszabású török támadás válthatja ki. Az 1671-ben összeesküvés vádjával kivégzett Nádasdy Ferenc már nem érthette meg a jóslat beteljesedését, Kara Musztafa nagyvezír 1683-as hadjáratát és a rákövetkező, az ország keserves felszabadításához vezető ellentámadást.

Rövid elemzésünk végére érve azt sem szabad elfelejtenünk, hogy Nádasdy Ferenc szövege részleteiben valószínűleg nem csak a saját véleményét tükrözi, hanem egy főúri csoportét, és egyszer majd arra a kérdésre is választ kell adnunk, hogy Zrínyi Miklós horvát bán és mások nézetei milyen mértékben befolyásolhatták a javaslatokat megfogalmazó országbírót.

Az Esterházy Pál személyi iratai közt fennmaradt másik forrás talán nem rendelkezik az iméntihez hasonlóan összetett kapcsolatrendszerrel, ám nem kevésbé érdekes. Ez nem más, mint Balogh Máté váradi alkapitány, valamint Rácz János és Stépán Ferenc váradi lovas hadnagyok beszámolója az 1659. október 24-én Várad előterében Csengizáde Ali temesvári beglerbéggel és Bethlen Jánossal folytatott megbeszélésről. A levél formájú beszámolót II. Rákóczi Györgynek küldték el, együtt a váradi káptalanban készített hiteles másolatával, amelyet az ország rendjeinek szántak. A partiumi város lakosai és katonái egy másik másolatot utóbb külön is elküldtek a rendeknek. Az irat tartalma már régóta jól ismert, mert mind a csaknem szemtanú Szalárdi János, mind a leírt események egyik főszereplője, Bethlen János felhasználta azt a maga nagy történelmi szintézisének megírásához. Az ezekkel való összevetés a két történetíró forráskezelését is jól jellemzi majd.

A beszámoló azután született, hogy II. Rákóczi György, miután újra bevonult Erdélybe, az 1659. szeptember 24-én megnyílt marosvásárhelyi országgyűlésen 1658 után másodjára is az ország fejedelmévé választotta magát. (A fejlemény nagy meglepetés volt, hiszen a legtöbben a tatár fogságból hazatért Kemény János megválasztására számítottak.) Bár ellenfele, Barcsai Ákos, az 1658. szeptember 14-én, a Borosjenő alatti táborban kinevezett uralkodó, leghűségesebb tanácsuraival Dévára, majd Temesvárra, a beglerbéghöz menekült, Rákóczi mégsem érezhette magát teljesen biztonságban, mert a fejedelemség legnagyobb vára, Várad és vele a Partium egy része még nem hódolt meg neki. A váradi erősséget ekkor Barcsai egyik leghűségesebb és legfontosabb párthíve, Haller Gábor irányította, akit röviddel azelőtt, 1659. június 16-án iktattak be főkapitányi tisztébe,³² és akinek feltett szándéka volt ura hűségén megőrizni a várat. Rákóczi az augusztusi erdélyi bevonulás folyamán csak semlegességet tudott a helyőrségtől kicsikarni, a város és Bihar vármegye pedig nem képviseltette magát a marosvásárhelyi országgyűlésen.

³¹ B. SZABÓ, 2001. 251–266., és újabban, a tömegpszichológiai szempontokat is bevezetve: B. SZABÓ, 2006.

³² SZALÁRDI, 1980. 485.

A főkapitány osztotta sok kortársa félelmét: attól tartott, hogyha a vár átáll, az ürügyet jelent majd Várad török elfoglalására, a Partium hódoltatására. Haller Gábor valóban mindent megtett ennek elkerülésére, a bihari hajdúságot és a környező vármegyéket is igyekezett arra rábírní, hogy maradjanak meg Barcsai oldalán. (Közben az a hír járta, hogy Köprülü Mehmed pasa nagyvezír Rákóczi visszatérése miatt Erdély ellen készül.) Törekvései azonban nem járhattak sikerrel, mert Rákóczi emberei rendre elfogták mind elküldött, mind beérkező leveleit,³³ és azért sem, mert a váradi katonák között, különösen a lovasság soraiban igen nagy befolyással bírtak a régi-új fejedelem párthívei.³⁴ 1659. október 24-én éppen azért érkezett a temesvári beglerbég serege, és vele Barcsai Ákos képviselőjében Bethlen János kancellár, hogy az egyre inkább fenyegető átállást megelőzze. A „fegyveres követés” céljait kívánta támogatni az az 1978 arany is, amelyet Dobolyi István, Barcsai komornik deákja hozott a helyőrség elmaradt fizetések pótlására.³⁵ Szalárdi szerint az összeget Rákóczi párthívei elsikkasztották, és a pénz felhasználásával elérték, hogy az őrség letegye az új fejedelemre a hűségesküt.³⁶ Mindez valószínűleg az 1659. október 24-ét követő néhány napban zajlott le, mert Rákóczi a vár átállását október 30-án írott levelében már befejezett tényként említette.³⁷ Nem tisztázott, hogy az eseményekben mekkora volt Haller Gábor felelőssége. Erős fenntartásai adhatnak magyarázatot arra, hogy a fejedelem nem tartotta meg főkapitányi tisztében, hanem helyére kinevezte hűséges hívét, Gyulai Ferencet.³⁸ A történet epilógusaként meg kell említenünk, hogy a vár átállása később tényleg hozzájárult a Partium elvesztéséhez: 1660. augusztus 27-én, mintegy negyvennapos véres ostrom után a Balogh Máté vezette váradi őrség feladta a várat Csengizáde Ali temesvári pasa, főszerdár ostromló seregeinek.

A beszámolóban rögzített történet alapvonalai a következők. A beglerbég viszonylag kis serege október 24-én ért Várad alá, és tárgyalásokat kezdeményezett a vár főkapitányával. Az erősségbe zálogul megérkezett huszadmagával a gyulai alajbég. Haller Gábor a tisztekkel való tanácskozás után úgy döntött, hogy maga helyett az alkaptányt és a két hadnagyot küldi ki. A találkozóra a vártól délkeletre, a Száka és Nagyürögd közötti mezőn került sor. A tárgyalás elején Bethlen János felvázolta a küldötteknek a vár és az ország elleni török fenyegetést. Ha átállnak Rákóczi oldalára, azzal nemcsak Váradot veszítik el, de azt is elérik, hogy a török

³³ A levelek elfogását a fejedelem néhány levele is említi, de még ennél is sokatmondóbb az, hogy Haller Gábor 1658 augusztusában és őszén kelt kimenő levelezését ma a Rákóczi család levéltárában (MOL E 190) találjuk meg.

³⁴ SZALÁRDI, 1980. 485–504., illetve II. Rákóczi György levelezése váradi híveivel: KONCZ, 1894. 42–51.

³⁵ Mind Szalárdinál, mind Bethlen Jánosnál kerekített összegű, 2000 aranyforintnyi zsold szerepel. BETHLEN, 1993. 51. és SZALÁRDI, 1980. 507. A pontos összeget Haller Gábor egyik II. Rákóczi Györgynek írott leveléből ismerjük, amely a váradi káptalan másolatában maradt fenn, sajnos töredékesen. Innen tudjuk, hogy Ali valóban felajánlotta az élelmezést, és mintegy 2000 (pontosan 1978) arany zsold érkezett. Barcsai megbízottja és társai a zsold összegét a törökök előtt 9000 tallérnak mondták, hogy megtévesszék őket a várban lévő őrség számát illetően. A Haller család levéltára az Erdélyi Nemzeti Múzeum Levéltárának a Kolozsvári Állami Levéltárban őrzött anyagában – Arhivele Nationale Direcția Județeană Cluj, fond familial Haller (fond nr. 353) 14. cs. f. 3.

³⁶ SZALÁRDI, 1980. 509–510.

³⁷ II. Rákóczi György Teleki Mihálynak. Radnót, 1659. október 30. KONCZ, 1894. 50.

³⁸ II. Rákóczi György Rác Jánosnak és Teleki Mihálynak. Radnót, 1659. november 5. KONCZ, 1894. 50–51.

bekebelezze és közvetlen irányítása alá vonja egész Erdélyt. Barcsai elűzése miatt máris had készül a fejedelemségbe. Szejdi Ahmed budai pasa beavatkozása küszöbön áll, vele együtt fog visszatérni Barcsai Ákos is. A janicsárága hamarosan támadást indít Rákóczi szövetségese, Radu Mihnea havasalföldi vajda ellen, és a következő évben pedig valószínűleg a Drinápolyban telelő nagyvezír is megérkezik. Csengizáde Ali tolmács útján megkérdezte, hogy tettek-e hűségesküt Rákóczinak. A nemleges felelet után kifejtette, hogy Rákóczi hiába bízik a német segítségében, mert nem fog támogatást kapni. A váradi küldöttek kérésére megesküdt arra, hogy ha megmaradnak Barcsai hűségén, a szultán nem fogja a vár átadását követelni. A találkozó végén Bethlen Jánostól is bizalmas ígéretet kaptak: ha bármilyen Várad vagy más végvár elleni szándékról értesül, otthagyja a fejedelmet, és személyesen közli a veszélyt. Ha ezt nem tehetné meg, levélben megírja a készülő fenyegetést, végső esetben pedig jelet ad.

Ali pasa látogatását egyébként egy másik forrásból is ismerjük: Gyulai Ferenc 1659. október 28-án, Ecsedről értesítette Lorántffy Zsuzsannát a váradi történésekről: „ma negyednapja, hogy nagyságodnak igen sietséggel kellett vala írnom, hogy Váradhoz jött vala az török, de míg derekason az hajdúk is, és én is odaérkeztem volna, addég onnét Várad alól minden kártétel nélkül elmentenek, én is ahhoz képest Székelyhídról megtértem. Az töröknek oda való menetelinek ez volt oka, elsőben meg akarták tudni, hogy ki számára tartják az várat, és az vármegye is kihez hallgasson, az mint veszem eszemben, és eddég az mint végére mehettem, majd mintegy neutralitást mutattak, sőt az mely pénzt Barcsai uram küldött az praesidiumnak, azt is kézhez vették az várbán. Noha az Úristen úgy adta volt, hogy azelőtt egy avagy másfél nappal mind Haller uram és mind az vicekapitány, és az várbeli praesidium megesküdtének az urunk hűségére, de csak két nappal érkeztenek volna is az törökök az pénzzel, nem hiszem hogy Haller uram megesküdt volna az urunk hűségére, az pénzt is úgy hallom, hogy tanácsból vették el, jobb is volt elvenni, mintsem az töröknek vele töltözni. Úgy mondják, hogy ezerkilencszáz arany lött volna, mind ezekről bővebben várok Váradról és nagyságodat is az szerint tudósítani fogom, mert én csak eddég hallottam még az dolgot ...”³⁹ A váradi kapitány, Haller Gábor utóda tehát úgy tudta, hogy a főtisztek és a katonaság már Csengizáde Ali érkezése előtt másfél nappal letették a hűségesküt Rákóczinak, és a pasát egyszerűen félrevezették. Gyulai azonban – Szalárdi Jánossal ellentétben – csak hallomásból értesült a fordulatról, ráadásul a váradi történetíró verziója sokkal logikusabbnak tűnik. Rákóczi említett október 30-i levelében is friss hírként szerepel az átállás. Miért kellett volna a három váradi tisztnek október 24-én ilyen értelmű, gyakorlatilag a lemondását kérő beszámolót írnia, ha a vár már Rákóczit támogatta? Elképzelhető, hogy a tisztek egy része titokban már letette a találkozó előtt az esküt, ez azonban Haller Gáborról nehezen hihető. A kutatás jelenlegi állása szerint Gyulai Ferenc információit legalábbis pontatlannak kell minősítenünk.

Térjünk azonban vissza beszámolónkhoz. Hogyan használta a forrást a két történetíró? A jelentést Szalárdi János mint a váradi káptalan egykori levélkeresője, nem egyszerűen említi, de minden formai elemét pontosan leírja. A „Siralmas krónikában” a szöveget csak tömöríti, ám minden lényeges elemét megőrzi, maximálisan betartva azt az ígéretét, hogy az irat tartalmát csak „veleje szerint, de igen valóságosan” fogja

³⁹ MOL E 190. (MKA Archivum Familiae Rákóczi) 31. doboz, No. 7653.

visszaadni.⁴⁰ Alig néhány részlet marad ki: Ali pasának a Bethlen János állításait megerősítő szavait kihagyja, a kancellárral megbeszélte a jeladást pedig nem részletezi, de egyébként még a hangulatfestő szavakat is megőrzi. Az egyetlen furcsaság az, hogy Bethlen Jánost nem nevesíti, hanem egyszerűen „az erdélyi úr”-ként emlegeti.

A szemtanú Bethlen János nem csak a beszámolóra támaszkodhatott, így érthető, hogy néhány olyan elem is szerepel nála, amely a jelentésben nem, például a hozott pénz felhasználására vonatkozó saját szavai. Mégis egyértelműen az a benyomásunk, hogy alapvetően ő is erre a beszámolóra épít, amelynek szövegét erősen megnyesi, stilizálja és a humanista történetírás ízlésének megfelelően dramatizálja.⁴¹ (Például Ali Bethlennél a későbbi eseményeket mintegy megjósolva már ekkor gyanúsnak találja a vár átjátszásában részes Balogh Mátét.) A modern értelemben vett hitelesség próbáját tehát inkább Szalárdi János műve állja ki. Bethlen azonban kárpótol minket egy érdekes információjával: állítólag a váradi vár tárgyalói egy titkos levéllel rá akarták bírni a hajdúkat a Temesvárról érkezett küldöttség megtámadására. A kancellár talán a városiak október 24-e előtt elküldött levelét értelmezte így, a tényeket rugalmasan kezelve, ahhoz azonban nem fér kétség, hogy a jelentés három aláírója közül kettő: a két lovashadnagy, ironikus módon Rákóczi legnagyobb váradi támogatói közé tartozott. El kell ismernünk, hogy szép és meggyőző beszámolóval állítottak emléket saját árulásuknak.

Források

1.

II. Rákóczi György⁴² válasza [Nádasdy Ferenc országbíró]⁴³ javaslataira, és a címzett erre adott felelete

1658. március 27.

(MOL P 125, 22. d. No. 9552. p. 1–12.)¹

Replica ad puncta illustrissimi domini comitis etc. per Gabrielem Keőuer exhibita⁴⁴

Mivel csak ezekből is kiváltképpen való szeretit tapasztaljuk őkegyelmének, azért is, de leginkább nagyobbára hazájához, nemzetéhez valót hogy látjuk, mert az mi

⁴⁰ SZALÁRDI, 1980. 504–508.

⁴¹ BETHLEN, 1993. 51–52.

⁴² II. Rákóczi György (1621–1660) I. Rákóczi György erdélyi fejedelem fia és utódja. Erdélyi fejedelem 1648-tól 1657-ig, majd megszakításokkal 1660-ig.

⁴³ Nádasdy Ferenc (1625–1671) dunántúli nagybirtokos, Nádasdy Pál dunántúli főkapitány és vasi főispán fia. 1643-ban katolizál, 1645-től királyi tanácsos, 1651-től Alsó-Lendva és Nempti kapitánya. 1655-ben a pozsonyi országgyűlésen országbíróvá választják. Kezdetől kitűnő kapcsolatot ápol II. Rákóczi Györggyel. 1671-ben az ún. Wesselényi-féle összeesküvésben való részvétele miatt kivégzik. Személyiségéhez: PAULER, 1876. 29–34.

¹ Másolat a XVII. század második feléből. Mindkét alább közölt irat csak mikrofilmen kutatható. (Film-tár: X 89. – 4735. doboz) Itt szeretném megköszönni Nyulásziné Straub Évának, hogy a kiadásra tekintettel engedélyezte az eredeti iratok megtekintését. A forrásokat modern központozással és modern átírással, de a jellegzetes hangzókat és szóalakokat megőrizve írtam át. A hely- és személynevek minden esetben eredeti formájukban szerepelnek.

⁴⁴ Replica ad puncta illustrissimi domini comitis etc. per Gabrielem Keőuer exhibita = Az igen kiváló gróf úr pontjaira adott, Kövér Gábor által kézbesített válasz. – Kövér Gábor (mh. 1682. febr. 11.) egyelőre

életünk hamar elmúló, nem is magunknak, Istennek, hazánknak születettünk, kívánunk is annak több jót, mintsem magunknak. Azért bizony vérünkkel is őkegyelmének szolgálni kívánunk, és ím szívünket megnyitjuk.

Elejtitül fogva ez hazának lakosi, mitül fogva pogány alá vetette Isten ez hazát, az Portától való függésben, annak árnyékában helyheztették megmaradásokat és kívánnák követni.

Példák vannak, az idegen segítség mit használt ez hazának, annak jelei még most is fent vannak, az pogány, kit az keresztyén cselekedett, nem mívelt, megmaradásokat is elei pogány közt, nem egyebütt találták, sőt annak költségével tisztíthatták ki abból ez hazát, nem csak ezt, de Magyar országot is, mint Boczkai idejében.⁴⁵

Jelenvaló példa Lengyel ország, ott is az idegen segítség mit mívelt.⁴⁶

Tudnivaló dolog, addig böcsültetik az magyar, tartatik annak szabadsága, míg Erdély épen, és benne virtuosus fejedelem uralkodik.⁴⁷

Mert ha ez romol, vagy idegen nemzet üli meg, téteti az magyar világ Morvára, Slesiára.⁴⁸

Gyanús is (ha nálunk nem is) az német segítség ez hazának, fél annak oppressiójátül, sapienti sat.⁴⁹

pontosabban nem azonosítható magyarországi eredetű családból származott. 1644-ben tűnik fel I. Rákóczi György erdélyi fejedelem familiárisi körében. 1648 és 1658 között a központi kincstári igazgatásban tevékenykedett mint komornyik deák, illetve komornyik (cubicularius). Az 1657 utáni erdélyi belharcban a Rákócziak hívséges híve. 1658-ban kétszer is követségben jár I. Lipótnál. Valószínűleg II. Rákóczi György halála (1660. jún. 7., a szászfenesi csata) után távozik a Dunántúlra, ahol a diplomáciai működése alatt megismert Nádasdy Ferenc családjába kerül, 1662-ben az országbíró birtokainak vezető gazdasági tisztviselője, prefektusa lesz. Nádasdy 1671-es bukása nem sodorja magával, és meg tudja őrizni az országbírótól zálogba kapott széplaki uradalmát is. A tekintélyes középbirtok az utód nélkül elhunyt Kövér Gábor halála után – némi áttétellel – Esterházy Pál, majd Széchényi György kezére kerül. DOMINKOVITS, 2002. – Figyelembe véve azt, hogy a forrás éppen a nádor iratai között maradt fenn, nem lehetetlen, hogy Kövér Gábor révén jutott hozzá a bizalmas üzenetváltáshoz.

⁴⁵ Bocskai István (1557–1606) Báthory Zsigmond erdélyi fejedelem nagybátyja, sokáig a Habsburg-orientációt támogató erdélyi katonapárt vezetője, partiumi nagybirtokos. 1604-ben a Habsburg-ház elleni magyarországi rendi felkelés sikeres vezére lesz. 1605-től haláláig erdélyi fejedelem. – Rákóczi itt a német zsoldos hadak tizenöt éves háború (1593–1606) alatti közmondásos pusztításaira utal.

⁴⁶ Nem egészen világos, hogy a fejedelem mire gondol. Talán egy évvel azelőtti szövetségeseinek, a svédeknek lengyelországi tevékenységére, pusztítására. Ez – legalábbis a retorika szintjén – saját beavatkozásának részleges kritikáját is jelentené.

⁴⁷ Rákóczi itt Bocskai István végrendeletének nyomdokán halad. Ahogy azt a fejedelem egykor megfogalmazta: „Valameddig pedig a magyar korona ott fenn, nálunknál erősebb nemzetségnél, a németnél léssen, és a magyar királyság is a németeken forog, mindenkor szükséges és hasznos egy magyar fejedelmet Erdélyben fenntartani, mert nekik javokra, oltalmokra léssen.” BOCSKAI I. 15. – virtuosus = rátermett, jó képességű. A virtuosus a kor politikai nyelvében a katonai és politikai téren jó teljesítményt nyújtó személyek állandó jelzője. A Cicero nyomán kibontakozó virtus-fogalomról Zrínyi Miklós művei kapcsán: BITSKEY, 2006. 215–218.

⁴⁸ Morva = Morvaország, a cseh korona egyik tartománya (Moravia/Mähren, CZ), Slesia = Szilézia, a korszakban a cseh korona egyik tartománya (Silesia/Schlesien, PL). A fejedelem arra a nagymérvű jogfosztásra utal, amely az 1620-as fehérhegyi vereség után a morvaországi és sziléziai rendeket sújtotta, és amely folyamatosan fenyegető példaként lebegett a jóval önállóbb magyar rendek előtt.

⁴⁹ oppressio = elnyomás, sapienti sat = a bölcsnek ennyi elég (kb. az okos kevés szóból is ért)

Félthetjük mi pengig az magyar nemzetet is, annak szabadságit. Nem magunk privatumát, hanem az publicumot nézvén,⁵⁰ az szegény magyar nemzetet, annak szabadságát, szívvel-lélekkal azon volnánk, és minden értékünkkel az Portát magunké-
vá tehetnők, és annak mivel tartozunk, megadván, ez hazát békességben tartanók, az keresztyén királynak⁵¹ nem vétvén, jó szomszédtságot tartanánk őfelségével.

Megvalljuk, mint igaz magyar, az pogánt nem szeretjük, az magyar nemzetnek ő lévén rontója, születésivel is hozza az igaz magyar vér annak gyűlölségét, kíván-
nók romlását, ha valaki, mi sóhajtvá várnök, lenne az idő mi éltünkben, de ha az Isten alá vetett, csak tartana szabadságunkban, fegyvere élit ne köszörülné ellen-
nünk, jobb időktől várnök.

Akarnánk ugyan azt, híre az király jóakarátjának kimenvén, oszlatnék el ellen-
nünk gyűlt, gyülekező sűrű fölhö.

Noha securitást⁵² mint ígírhesünk, megpróbálván az pogánnnak hitit, és hogy csak alkalmatosságtól függő, nem tudjuk, ki előtt se hitelünk se tekintetünk nem lehet, hanem ha megéhezett, torkát Jenővel⁵³ töltenők, de mivel feneketlen pokol, azzal sem elégednők, nemsokára más végházit kívánhatja, ha nem adnának, azon veszíben foroghatnának, és végtire Erdely nem fejedelemség, bíróság vagy rabi állapotban helyeztetnék.

Azért ha leⁱⁱ nem csendesítettetik, fegyverrel indul ellenünk, nincs mit ten-
nünk, hanem oltalmazzuk magunkat, magunkon erőtleneke vagyunk oly hatalmas-
ság ellen, nem resistálhatunk,⁵⁴ ki segíthet? Nem egyéb, hanem az király őfelsége segítse pengig mind keresztyénségre nézve, mind pengig azért, ha Erdély vész, őfel-
sége birodalmi vesznek, incumbál⁵⁵ segítsen. In isto casu⁵⁶ ha segít, az török ellen-
nünk fegyvert fog, valamit mi cselekedhetünk, cselekeszünk, mi is őfelségét segít-
jük és sincere⁵⁷ cselekeszünk őfelségével.

Jenőt hogysesem pogánnak adjuk, inkább őfelsége keziben adjuk, ha az ország oltalmazni nem akarná. Ezt szóval declarálhatja.⁵⁸

Noha Jenő őfelsége keziben akad, az török ebek nagyobb dühödtséggel lesz-
nek ellenünk, és most is azt mondják, bika szarvában bünánk is, kikeresnek, de úgy ha lehetne, az égből is levonnának. Történhetník az is, az országtól kézben kí-
vánhatnának, vagy hogy fejedelemségből kitudassunk.

⁵⁰ publicum (bonum) = közjó, privatum = önérdek. A kor politikai szövegeiben, így az erdélyi vitákban is állandóan használt ellentétpár. A jó uralkodó a közjót tekinti és nem saját hasznára törekszik. Barcsai és Rákóczi egymással vívott későbbi vitájukban folyamatosan a „privatum” keresésével vádolták meg ellenfelüket.

⁵¹ I. Lipót (1640–1705) magyar és cseh király (1657–1705), német-római császár (1658–1705). Magyar királlyá választva apjának, III. Ferdinándnak életében az 1655-ös pozsonyi országgyűlésen, magyar királlyá koronázva 1657-ben. 1656-ban – szintén apja uralkodása alatt – választották cseh királlyá.

⁵² securitas = bizonyosság, biztos dolog

⁵³ Jenő/Borosjenő (ma: Ineu, RO) az egykori Zaránd vármegye központja. 1595-ben került a törökök-től az Erdélyi Fejedelemséghez, és a Porta kezdettől vissza akarta szerezni, csakúgy, mint Lippát. Borosjenő 1658-ban Erdély második legerősebb végvára, a délkeleti határvédelmi rendszer kulcsa.

ⁱⁱ A szó utólag beszűrva.

⁵⁴ resistál = ellenáll

⁵⁵ valakire incumbál = ránehezedik a (felelősség, hogy), kötelessége, (hogy)

⁵⁶ in isto casu = abban az esetben

⁵⁷ sincere/sincere = őszintén. A simulatio és dissimulatio eszközeit nem alkalmazva.

⁵⁸ declarál = kinyilvánít, előad

„Tela praeuia minus feriunt” szokták mondani.⁵⁹ Mint igaz atyánkfiától kívánunk tanácsot, mit kellene cselekednünk, ha oly dolog történnék.

Kézben hogy adnának, keresztyénségekkel ellenkező dolog lenne, nem is vélhetnők. Letennünk az fejedelemséget keresztyénségből, szeretetből, ez hazáért mit cselekedtünk?⁶⁰ Az az keresztyenség méreggel mint akar vala reánk fordulni, példa előttünk, megpróbáltuk. Az fejedelemséget fegyverrel oltalmaznunk hatalom ellen nem erőnkhez való. Ha segítségével németnek élünk, az mit mi, őkegyelmének igaz magyarok kerülnénk, abban és veszedelmesben eshetünk.

Az török minket el nem hágy, ha indul, mert nagyobb előttök hírünk valóságunknál, hátul mint ellenséget – kinek tart – nem hágy, előbb rajtunk esik által, kinek ím előjáró jelei megvannak. Mert ím az havasali vajda helyében mást tettek. Ha módját ejtheti, az moldovaival is azon míveli.⁶¹ Tanácsa az vén eb vezérnek⁶² ez: tatár az oláhokkal Erdellyre nyisson utat, az ezt rontsa, másfelől Jenőt egy rész had szállja, tatár magyar országra menjen, másfelől derekas török erő magyar király birodalmi által, egy alkalmatossággal azt, mit rígen kívánt, effectuálja.⁶³ Ha Jenő succedál,⁶⁴ Varadot is assequálni igyekezi, Kassát is emlegeti, pasasággá kezdi Erdelyt tenni, se az magyar nemzetnek, se szabadságinak nem consulálhatunk, elveszünk.⁶⁵

Itt kérhetnék, mit köllene cselekednünk? Nagyobb, tanultabb, expertusabb⁶⁶ elméket, személyeket is ez megizzaszthatna. Nagyobbaknak mondhatjuk az dolgokat, mintsem azokat mérsékelhetné az mi elménk. Várnánk őkegyelme tanácsától, mi addig így igyekezzük az dolgokat folytatni. Tatárnak distractiót kozák,

⁵⁹ tela praeuia minus feriunt (helyesen: tela praeuisa minus feriunt – talán szövegromlás) = Az előre látott fegyverek/dárdák kevésbé találhatnak célba. (Átvitt értelemben: azok a csapások, amelyekre felkészültünk, kevésbé ártanak.)

⁶⁰ Valóban erősen jelen volt az a vélemény, hogy II. Rákóczi György lemondása önmagában is lecsendesíthetné a törököt. A bécsi udvar is így értesült a portai rezidens március 7-én és 19-én kelt leveléből. A Titkos Tanács Wesselényi Ferenc nádornak. Bécs, 1658. április 13. „Unde cum inter caetera nobis non obscure colligere liceat, quod certa fere spes sit, ubi dictus Ragocius a principatu plane abstinerit et recesserit, eidemque provincia deinceps non adhaeserit, verum noviter electum principem Redeŷy manutenerit, Turcam procul dubio ab hostili sua intentione destitutum, et Transylvaniam posthac minime infestaturum, eoque minus periculi inclytum regnum Hungariae mansurum.” MOL E 199. (MKA Archivum Familiae Wesselényi) 3. cs. I/12. f. 54–55.

⁶¹ II. Rákóczi György szövetségesét, Constantin Șerban havasalföldi vajdát (1654–1658) 1658. január 26-án űzte el a török, helyére (III.) Radu Mihneát ültették. A levél írásának időpontjában valójában már Gheorghe Ștefan moldvai vajda (1653–1658) trónfosztása is befejezett tény volt, ezt Rákóczinak is tudnia kellett, hiszen a vajda március 13-án Șerbanhoz hasonlóan Erdélybe menekült. Moldvában 1658 márciusában az oszmán hatalom kegyéből Gheorghe Ghica nyerte el a trónt. KRAUS, 2007. 378., illetve Vogel Sándor alapos jegyzetei a 870. oldalon.

⁶² Köprülü Mehmed pasa, albán származású nagyvezír 1656–1661. Valóban idős korában került a tisztségre, az ő nevéhez fűződik az Oszmán Birodalom XVII. század közepi katonai reformja és átmeneti megerősödése. 1661-ben bekövetkezett halála után fia, Köprülüzáde Fazil Ahmed pasa követte a nagyvezíri székben.

⁶³ effectuál = elér (célt)

⁶⁴ succedál = sikerül

⁶⁵ assequál = elnyer, pasaság = vilájet, consulál = gondoskodik valamiről, törődik valamivel. Várad/Nagyvárad (ma: Oradea, RO) 1658-ban a fejedelemség első számú végvára. Kassa/Kaschau (ma: Košice, SK) a korban szabad királyi város, a Felső-magyarországi Főkapitányság központja.

⁶⁶ expertus = tapasztalt

muszka⁶⁷ által csinálhatunk, és hogy újabb ligát csinált kozák muszkával bizonyos, sőt az rebelliseket⁶⁸ muszka hetmany kezébe adta, kell föltett céloknak lenni.⁶⁹

Mondhatná, tatár kozákkal megbékélt. Úgy van, de inserálva volt az békeségben nekünk, az két vajdáknak bántódásunk [!] ne legyen, az Havasali azután bolygattatott, hihető ha mi szándékok, ez alkalmatossággal abszolválják magokat.⁷⁰ Az kozákat, muszkát, ha az királynak mire szándékja, animálni⁷¹ köllene, kihez ha követ menne, utat országunkon bátorságost adnak.

Mi penig Costadin vajdával⁷² kozák hetmánhoz elküldtünk, vi pactorum⁷³ segítséget kérünk, és hogy pénzért is hadat fogadni engedjen. Erre öt hét alatt válasz jó, ha ád, salva res, nyilvánvaló dolog, törökkel akarnak feltenni, és így involváljuk törökkel, tatárral való hadakozásban őket,⁷⁴ Costadin vajdát székibe beküldjük. Hogy segítse, reménységünk ez, mert az moldovai vajdának tízezer embert adtak, ki az Neszter⁷⁵ mellett, azért is elküldött a vajda, engedje számára, ő is segítse, és ha az tatárral való békeség fölbomol, ebben az Havasali állapotban involválhatjuk az kozákat, hisszük Istent, ez hazának, keresztyénségnek segíthetnek.

Az havasali állapot mint volt, szóval referálja.⁷⁶

⁶⁷ distractio = „elvonás”. A háborúban az ellenfél erejének lekötése egy másik ellenség támasztásával. A muszka kifejezéssel a korabeli magyar nyelv az oroszokat illetve, akiknek uralkodója ekkor Alekszej Mihajlovics Romanov cár (1645–1676) volt.

⁶⁸ rebellis = lázadó

⁶⁹ A fejedelem tévesen ítélte meg a Bogdan Hmelnyickij (Bohdan Chmielnicki) kozák hetman (1648–1657) halála után kialakult ukrainai helyzetet. Igaz, más sem látta tisztábban a jövőt, mint a Göcs Pál néhány követjelentése, és az új hetman néhány levele alapján tájékozódó fejedelem. A zűrzavar kiindulópontja Hmelnyickij halála volt, a Dnyeperen túl élő szabad kozákság és néhány ezeres nem nézte jó szemmel a volt kancellár, Ivan Vigovszkij (Iwan Wyhowski) hetmanná választását, inkább Hmelnyickij fiát, Jurijt szerették volna vezetőjüknek. (Vigovszkij végül 1659-ig maradt hatalmon.) Bár a cári kormányzat valóban sereget küldött Ukrajnába 1657 szeptemberében Grigorij Romodanovszkij tábornok vezetésével, ennek feladata nem a lázadók leverése, hanem a helyzet ellenőrzése volt. Vigovszkij közben egyre inkább eltávolodott Oroszországtól, 1658 elején megegyezést kötött a lengyelek szövetségeseivel (a cár ellenségeivel), a krími tatárokkal, amelybe forrásunk állításainak megfelelően Erdélyt és a vajdaságokat is belefoglalták. Maga az egyezmény azonban inkább érdekeik sérelméhez vezetett és Rákóczi várakozásaira rációfolva tartósnak bizonyult. A hetman nem keresett érveket hatálytalannak nyilvánításához, sőt: 1658. szeptember 16-án Gadjacsbán (Hadziacz) szerződést kötött Lengyelországgal. Ezzel a Zaporozsjei Had kettészakadt, a Vigovszkij vezette kozák ezredek Lengyelországhoz csatlakoztak, míg a hetman ellen lázadók a cár fennhatósága alatt maradtak. GEBEL, 2004. 181–190. MHHD XXIII. 588–599., 604–606. – A kozák „rebellióról” szóló hírt II. Rákóczi György 1658. március 29-én írott levelében is megtaláljuk, amelyben anyját értesíti Göcs Pál hazaérkezéről és Kövér Gábor újabb indulásáról. A következőket írja: „Puskarenko nevű vén pokoinik támadott fel ellene, van 15 ezer ember vele; ha lecsendesítheti, reá ment, jól lesz dolga, hol nem félt változtatásátul. [...] Az muszkákkal újjóban egybe esküdtek. Az tatárral való békeségben mi, az két vajdák, be voltunk foglalva.” MHHD XXIV. 536.

⁷⁰ inserál = belefoglal, abszolvál = felment (magát abszolválja = érvénytelennek nyilvánítja kötelezettségeit)

⁷¹ animo = bátortól, biztat

⁷² Constantin Șerban (mh. 1668) havasalföldi vajda (1654–1658), II. Rákóczi György támogatásával került hatalomra. 1659-ben rövid ideig moldvai, majd 1660-ban hasonlóan rövid időre újra havasalföldi vajda. Mindkét alkalommal Gheorghie Ghica átmeneti legyőzésével.

⁷³ vi pactorum = szerződésük erejére hivatkozva, szerződésük értelmében

⁷⁴ salva res = „megmentve a dolog” (kb: rendben van), involvál = belevesz, belefoglal

⁷⁵ Dnyeszter folyó, a Fekete-tengerbe ömlik. A szóban forgó szakasza ma a Moldovai Köztársaság területén található.

⁷⁶ referál = jelent

Az mi az követ fölmenetelinek módját illeti, plenipotentiával küldjük, mint őkegyelmének is tetszik, de oly absolutával, hogy nálunk nélkül concludálhasson, nem értvén, mik az kívánságok, nem cselekedhetjük, azonkívül is olyak lehetnek azok, nemcsak az hazát, de az magyar nemzetet is tacite illetné, közlenünk kellené őkegyelmével.⁷⁷

Cancellarius uramat,⁷⁸ mi írtuk volt, fölküldjük, nem is kételkedünk benne, bízást fölküldhetjük, nyugodjék őkegyelme meg benne, hű ember.⁷⁹

Az velencésekkel, többekkel való tractát bízunk őkegyelme atyafiúi szeretetire és jó tetszésére.⁸⁰

Élés Erdelyben, oda ki is elég van.

Mint levelükben is írtuk, csak az confidentia kelletik, mi magunk részéről őfelségét assecurálni készek vagyunk, őfelsége részéről is assecuráltassunk,⁸¹ nem volt tökéletlen nevünk, életünk estvéje felé azt viselni nem akarunk. „Quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris”⁸² – megtanulhattuk.

Török barátunk⁸³ adja titkon értésünkre, ellenünk hirdetik az kízületet, de másfelé, Velencesre mennek, mindazáltal készen legyünk. „Ut ut sit,”⁸⁴ de ha most elhagyna is minket, kit nem hiszünk, de ha succedál⁸⁵ neki az dolog, rajtunk lesz az veszedelem. Ha az vezér, császár maga ki nem jó, csak az végbeli had ellenünk meg nem indul tatár nélkül, az tatár pedig előbb, ha akadályja nem létszen is, júniusnál ki nem indulhat.

Kívántatnék az, lenne Zendrőben német had oly tanulsággal, ha írának, jöhetne, és hogy hihetnék el az emberek, nem frustráltatunk az segítségben,⁸⁶ hogy az már fizetésünkre, ha több nem is, bár csak ezer muskatéros hová hamar eljőne, ha Jenőt az ország nem akarná oltalmazni, szállíthatnánk belé.

Kérdhetnék: Ha az ország Jenőt nem oltalmazza, őfelsége kezéhez veszi, mit lesz az fejedelem cselekedendő?

Ha az ország Jenőt, honnét látja kárát következni, nem oltalmazza, magunkat hogy kezdené oltalmazni török ellen? Hogy pedig az egész ország ezen megegyezzen, ne segítse, lehetetlen, mert Partium⁸⁷ oltalmazza, bőriben jár, több része is, és

⁷⁷ plenipotentia = teljes körű felhatalmazás, absoluta = teljes, concludál = megállapodik, tacite = hallgatólagosan – A teljes felhatalmazással bíró követ küldését kívánalomként a királyságbeli oldalról már 1658 januárjában megfogalmazták. SZILÁGYI, 1874b 466.

⁷⁸ cancellarius = kancellár. Zabolai Mikes Mihály (mh. 1662) erdélyi arisztokrata. 1656-tól II. Rákóczi György tanácsura és kancellárja. Már 1650-től a fejedelemség lengyelországi diplomáciájának kulcsembere. Pályájához: HORN, 1993. 265–266.

⁷⁹ Nádasdy Ferenc külön kérte a fejedelemtől Mikes Mihály kiküldését. SZILÁGYI, 1874b 548–549.

⁸⁰ velencés = velencei, tracta = tárgyalás – Nádasdy Ferenc Rákóczi képviseletében már március elején tárgyalta a velenceiekkel egy lehetséges „ligáról”, TT 1880. 232. 1658 augusztusában is Nádasdy Ferenc közvetítette a fejedelem szövetségi ajánlatát Gian Battista Naninak, a Signoria bécsi követének. B. SZABÓ, 2001. 247.

⁸¹ confidentia = bizalom, bizalmas viszony, assecurál = biztosít valakit

⁸² quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris = amit magadnak nem kívánsz, ne cselekedd azt mással

⁸³ Nem tudjuk pontosan, ki ez a „török barát”, valószínűleg egy határvidéki török tisztségviselő.

⁸⁴ ut ut sit = bárhogy legyen is

⁸⁵ succedál = sikerül

⁸⁶ Szendrő (H), frustráltatik = megcsalatozik

⁸⁷ Partium (regni Hungariae Transilvaniae annexarum) – Birtokos esetből magyar főnévvé vált földrajzi név. Az Erdélyhez csatolt magyarországi részek: Máramaros, Közép-Szolnok, Kraszna, Bihar, Zaránd vármegyék, Kóvár vidéke, illetve a Lugosi és Karánsebesi bánság (Szörény vármegye)

ámbár Erdely török szeme előtt, hogy hálót vonjon az ebnek, ne oltalmazná is, de ha mi oltalmazzuk, az ki mire való ember lesz, és magyar vér benne, egyetért velünk, mi pedig in isto casu, mit javall, cselekedjünk őkegyelme?

Mert hogy ha őfelsége kezéhez veszi, az török megszállja, az Partium nolle-volle⁸⁸ segíti, nekünk pedig hivalkodva néznünk, keresztyénségünk, magyarságunk ellen való dolog volna, és hitünk, mert hitőt mondottunk, Jenőért mezejének egyik bokrát vérünkkel megfestjük.⁸⁹

Obiciálhatnak: Ha magunk személyiben ott leszünk, az ország jelen nem leszen is, annyinak tartathatik, mintha egész ország volna, mert országot repraesentálunk.⁹⁰ Avagy ha az ország értésére adná, nem akaratokból cselekedszük, ők fegyvert császár ellen nem fognak, vesztég ülnek, következhetnek, az török azt kívánná, menjenek melléje, kit ha cselekednének, hitelt szerzenének magoknak, hanem rajtok lehetne az fegyver, ebben involváltatniok kellene törökkel való dologban. Az első casusban mi fejedelemségünk periclitálna személyünkre nézve, „melius est centies – ha lehetne – mori, quam fidem non servare.”⁹¹

Pénzzel, ország jövedelmit nem vévén, sokára az hadakozást nem continuálhatnók,⁹² az jószág jövedelme is ily állapotban nem lehetne, pénzzel ki és mi mód-dal segítene?

Ennek módját, ezekben tanácsát kívánjuk őkegyelmitől, öcsénktől, mi szívűnket nyitjuk.

Meg is köll mondani, koldulásra menni készebbek vagyunk, mintsem mi Jenőt, vagy csak egy talpalatnyi hódolatlan földét is Erdelinek fejedelemségünk stabilitásáért adjuk, ha segítettünk őfelségétől.⁹³

Ha Tractára fölküldjük cancellarius uramat, azt kezdenék kívánni, mi mint rígenten volt, úgy dependeáljunk az coronától, arra csak megmondja, soha mi nem megyünk, őfelségével jó correspondentiát tartani készek vagyunk. Datum in civitate nostra Alba Julia, die vigesima septima martii Anno MDCLVIII⁹⁴

(1658. 03. 27.)

⁸⁸ nolle-volle = akarva, nem akarva

⁸⁹ II. Rákóczi Györgynek ezt a közismert kijelentését mind Bethlen Jánosnál, mind pedig Petrichevich Horváth Kozma naplójában megtaláljuk. BETHLEN, 1993. 37. Borosjenő ügyében a fejedelem minden adandó alkalommal elmondta, hogy kész életét is adni a vár megtartásáért. pl. 1658. április 8. Lóna. II. Rákóczi György Wesselényi Ferenc nádornak. „...mert ha ónlábon kezd járni a segítség, mi veszél éri az keresztyénséget, Isten és világ előtt mentek legyünk, mi bizony ha elveszünk is, nem adjuk Jenőt magunk világi ideig való erősödésünkért, bízunk őfelsége királyi kegyelmében, kegyelmed keresztyénségében, atyai szeretetiben...” MOL E 199. (MKA Archivum Familiae Wesselényi) 5. cs. II/88. f. 13–14.

⁹⁰ obiciál = ellenvetést tesz, repraesentál = képvisel

⁹¹ casus = eset, lehetőség, periclitál = veszélyben forog, melius est centies mori, quam fidem non servare = százszor jobb meghalni, mint hitszegőnek lenni (az esküt nem betartani)

⁹² continuál = folytat

⁹³ stabilitas = nyugalom. Ez a passzus I. Rákóczi György 1657 után alkalmazott retorikájának egyik állandó eleme. Egy korábbi variációja: „Mi bizony soha fejedelemségért Jeneőt nem adjuk, se egy talpalatnyi földét is Erdelynek, koldulással élünk inkább feleségestől, gyermekestől, mintsem adnók, meghalunk inkább szegény jeneiekkal, azokkal kik veszik az mi oltalmunkat...” II. Rákóczi György Barcsai Ákosnak és Csulai Györgynek. Kolozsmonostor, 1657. december 14. MOL E 190. (MKA Archivum Familiae Rákóczi) 30. doboz, No. 7216.

⁹⁴ tracta = tárgyalás, dependeál = függ, corona = korona, correspondentia = diplomáciai kapcsolat, levelezés. Datum in civitate nostra Alba Julia, die vigesima septima martii Anno MDCLVIII = Kelt Gyulafehérvárott, 1658. március 27-én.

Erre való válaszom

Tagadhatatlan, Erdely tartott árnyékot az magyaroknak, hogy az idegen nemzetnek emésztő uralkodása jobban el nem sütötte sugárát. Erdelyt viszont az török oltalma tötte félelmissé ellenkezőinek. De mind az keresztyénség ellen és mind az természettel ellenkező dolog volt, volna is: mindenkor török igája alatt lenni és soha szabadságot nem remélni, sőt az pogány erejével az keresztyénséget zablában tartani. Nem láttam azért semmit eddig is (az én értelmem, az mint föléri) súlyosabbat, minthogy az Erdely fejedelmek arra nem függesztették elméjüket, az miképpen az magyar nemzet oltalmát fönntartván, az pogány igájától magokat fölszabadíthassák. De ennek okait talán föltalálnám. Az többi között nem utolsó az, kevés fejedelem ültő sokáig székit békeességben, ritkán volt az Batoriakon kívül egy ágbúl az fejedelem egymás után.⁹⁵ Alacsony állapotból felemelkedvén szerencséje fölső grádicsának⁹⁶ ítélte az fejedelemséget: továbbra nem is gondolkodott. Tett nagy akadékat az religio is, némelyek abban tévén föl inkább szerencséjüket, ha azt igazgathatnák.⁹⁷ Talán azért az jó Isten, ki az ellenköző dolgokat azért szokta megengedni, jót hozzon ki belőle, ez mostani világ fordulását azvégre bocsátotta reánk egykor, fölnyitván szemünket, ez dolognak valóságában tekéntsünk.

Mostani erejével, népével az magyar arra nem elég, hogy az török igáját kivesse. Az idegen segítség repraesentálja Aesopus fabuláját, midőn az borz az nyulat likábúl szállás kérés után hegyes tüskéivel kiszorongatta.⁹⁸ Kétséges lészen az magyarnál mindenkor az idegen segítség, és csaknem lehetetlennek látszik, hogy a mellett szívesen cselekedhessék az igaz magyar. Mindazáltal az deákok szerint: „Inter duo mala minus eligendum.”⁹⁹ Az vége az pogánynak és az idegen nemzetnek mind egy, hogy hatalmát terjessze, az szegény magyart hódétsa. Azt köll azért mérőserpenyőbe tenni, az kettő közül melyiknek igája alól szabadulhat hamarabb az mi nemzetünk.

Az török igájából kiszabadulni lehetetlen fegyver kívül. Az idegen nemzetből jó politikával könnyebb. Az okosság mutatja azért, hogy ahhoz köll nyúlni, az mi könnyebb.

Hogy majd az idegen nemzet segítséget olyat adjon, mellyel kiszabadulhasunk az török igája alól, kétséges vagyok, mert ha az török nem kezd országos ha-

⁹⁵ Az erdélyi uralkodása (1571–1576) alatt vajdai címet használó somlyai Báthory Istvánról, szintén vajdai titulussal (1576–1581) élő testvéréről, Báthory Kristófról, az 1588-tól kezdve nagy megszakításokkal 1602-ig fejedelemként uralkodó Báthory Zsigmondról, illetve Zsigmond unokatestvérének, Istvánnak fiáról, Báthory Gábor fejedelemről (1608–1613) van szó.

⁹⁶ grádics = lépcsőfok

⁹⁷ religio = vallás. A katolikus Nádasdy itt inkább az erdélyi fejedelmek református államegyházi politikájára gondolhat, mint a királyságbeli ellenreformáció (katolikus reform) erőszakos lépéseire, amelyekből maga is jócskán kivette a részét. Nádasdy protestánsellenességéről: PAULER, 1876. 30–31.

⁹⁸ repraesentál = (itt) szemléltet. Az említett fabulának sem a két ismert magyar fabulagyűjteményben – Pesti Gábor 1536-os bécsi kiadványában, illetve Heltai Gáspár 1566-ban Kolozsvárott megjelent kötetében –, sem az Aesopus (Aiszóposz) görög író (Kr. e. 6. sz.) nevéhez kapcsolt antik-bizánci állatmesék számunkra elérhető kiadásában nem találtuk nyomát. Talán egy olyan német nyelvű Aesopus-fordítás a forrás, amely további mesékkel bővült. Zrínyi Miklós prózai műveiben is feltűnik néhány Aesopus-fabula, így például az 1661–1663-ban írt „Az török afium ellen való orvosság”-ban, ráadásul szintén a nyúl a mese egyik állata. ZMPM. 205. Meg kell azonban jegyezzük, hogy a korszak erdélyi politikusi és prédikátori legalább ilyen gyakran idéztek aesopusi állatmeséket.

⁹⁹ inter duo mala minus eligendum = két rossz közül a kisebbiket kell választani

dat, innend bizonyos, hogy el nem kezdik. Anélkül föl nem szabadulunk, noha az idegen nemzetnek veleszületett regulája¹⁰⁰ sem engedi azt, szárnyat neveljen nekünk; azért is nem szenvedheti hatalmasságunkat, sem egyezségünket.¹⁰¹ Láttatnék azért ezekből mintegy desperate¹⁰² lenni az mi állapotunk, de annak nem tartom, hanem hogy kitessíki következő írásomban való tetszísímmek fundamentuma,¹⁰³ mind az két részrűl való nehézségeket föl köllött tennem.

Eddig az ideig (meghasonlván az ország egymás között) az egy Erdelly volt segítsége oltalma az magyaroknak, kik idegen nemzet alá adták magokat. Ha már Erdely is azon nyomban lépék, minek veti az magyar tovább hátát, nagy kérdés? Holott el köll hinni, úgy ád az idegen nemzet segítsíget, hogy (az mint ő mondhatja) háladatlanságot adandó segítségéért ne vegyen.

Tetszenék azért énnekem (salvo iudicio meliori)¹⁰⁴ az közmondás szerint „salvare caules et capram.”¹⁰⁵ Lekötni az törököt csak egy ideig, az ő állhatatosságokban nem lévén bátorság. Ha súlyosb conditióknak láttatnának is lenni, az melyeket acceptálni köllene, lépnek reá őnagysága,¹⁰⁶ csak szintén egy keveset nyugodhatnék meg, avagy csinálna háta mögött az töröknek zűrzavart az donszéli kozákok, kazulok¹⁰⁷ és hasonlók által, ha sok pénziben telník is, lehetne csak egy kis ideje őnagyságának. Ne csak egy helyre kölltenék folyamodni, olyhoz, az kitől méltán fél, hanem erősítené meg magát más fejedelmekkel is, kikkel való szövetsége jövendőben az török helyett való oltalom lenne.

Erre penig az mostani tractában vethetne föl őnagysága részfundamentumot, az jövendőbeli állapotra magát Erdellyel együtt az impériumnak tagjává tétetvén, ne csak titulariter, hanem effective, és ha lehetne, bár az egész Magyar országot, de tartaná az attúl, nehezebben succedálna, meglévén az első, Isten reásegítene továbbra is.¹⁰⁸ Azonban csinálna meg az ligát¹⁰⁹ az olasz fejedelmekkel, velencéssel és többekkel olyakkal, kik megesküdt ellenségi mind az töröknek, mind csak háttáráig való jóakarói azoknak, kiktűl elnyomásunkat várhatnánk. Holott penig egyáltaljában az török le nem köttethetik, sőt csak abban sincs mód, hogy valami színes kikeresett módokkal egy kis ideig az törököt distrahálhassa, vagy mások által occupatiót csinálhasson őnagysága neki, az utolsó remedium az király őfelsége

¹⁰⁰ regula = szabály

¹⁰¹ Árnyalatnyi különbséggel Zrínyi Miklósnál is megtaláljuk ezt a gondolatot: „Azért azt tudgyuké, hogy a' német nemzet maga veszedelmével meg tseréllye a' békességet és boldogságot, melyben otthon vagyon? azt tudgyuké, hogy a' magyar névnek oly obligatusa, hogy egy ilyen nagy bestiával, mint a' török, kotzkára vesse a' maga securitását? [...] hogy kívánnya a' magyaroknak ismég oly talpra állását, a' kitűl az utánnis tartani kellyen...” 1661–1663. „Az török afium ellen való orvosság.” ZMPM. 205–206.

¹⁰² desperate = reménytelenűl

¹⁰³ fundamentum = alap, alapvetés

¹⁰⁴ salvo iudicio meliori = kb. elismerve, hogy létezhet megalapozottabb vélemény is

¹⁰⁵ salvare caules et capram = megmenteni a kecskét és a káposztát (úgy, hogy a kecske is jóllakjon, a káposzta is megmaradjon)

¹⁰⁶ conditio = feltétel, acceptál = elfogad. Nádasdy ugyanezt már 1658 februárjában előadta Mednyánszkyknak: „... az alatt cum porta ottomanica csak el kellene végezni az dolgot, etiam iniquis conditionibus.” SZILÁGYI, 1874b 482

¹⁰⁷ kazul = a perzsák korabeli magyar elnevezése, a „kizil bas” (veres fej) kifejezésből származik.

¹⁰⁸ tracta = tárgyalás, részfundamentum = részleges alap, imperium = birodalom (Német-római Császárság), titulariter = névlegesen, effective = valójában, ténylegesen, succedál = sikerűl

¹⁰⁹ liga = diplomáciai szövetség

segétsége,¹¹⁰ melyet őfelsége (csak későre ne vontatódjék) el kell hinni, maga oltalmára nézve is megcselekeszik.

Azonközben azért míg az segétség mégyen, nagy consideratióra¹¹¹ való dolog az őnagysága személye állapotja. Istentelenségét tapasztalván őnagysága azoknak is, az kiket porbúl fölemelt. Bizonyos méltán tarthatni attúl, az árulók az őnagysága személye kézbenadásárúl ne gondolkodjanak, nyughatatlankodván innend kűvül is némely gonosz emberek. Fáradozhatnak abban is, ha személyének nem árthatnak, más utakon is az fejedelemségbűl kitudhassák.

Ezéránt azért nekem ezek occurálnak:¹¹² 1. Hogy megtapasztalhassuk az idegen nemzet sinceritását,¹¹³ kérdeztessék meg errűl őfelsége ugyan ezen úttal, mit javall az őnagysága személye állapotjárűl. Ha azt, hogy kijűjön, letegye az fejedelemséget, nyilvánvaló jele, az itteni latorkodó elmék semmit magoktűl nem cselekesznek, és hogy az segétség haladékoknak oka nem egyéb, hanem hogy azt végben vihessék. 2do Ha mit hasonlót tapasztal őnagysága, kérdeztesse meg, kit ítélne azonban, hogy betétené maga helyében, hogy securus¹¹⁴ lehetne, azon személy segétené jövendőben mind magát, mind fiát őnagyságának az székiben. Ha valakit megneveznek, megtapasztalhatja őnagysága az emberek sinceritását abbűl. 3tio Értekezzék őnagysága, micsoda modalitást mutatna őfölsége őnagyságának, hogy in eo casu is miltósságában lenne. 4to Hogy nem mint őnagyságának kézben adassék, fejedelemségbűl erővel vettessék ki, jobb volna őnagyságának maga miltóságos állapotjárűl provideálni.¹¹⁵ Úgy is fejedelem lehetne, nagy értékben lévén, olyant tenne be, az ki csak nevét viselné az fejedelemségnek, de őnagyságátűl vezettnék és fáradna az töröknél jövendőben, az őnagysága helyében állítására. De ki lenne az? Én az embereket bizony nem esmerem kéváltképpen Erdeliben, nem is javallhatok senkit. 5. In illo casu¹¹⁶ az háladatlanjának az embereknek és árulójának Eczedet¹¹⁷ köllene lakóhelyűl idején rendelni, ne vesztegethetnék meg az dolgot. 6. Ha olyat tenne be valakit őnagysága, az mint íráim, erősebb lehetne az ligákat végbenvívén az törökön való bosszúállásra, szabadosabbban csinálhatván vélek correspondentiákat.¹¹⁸ 7. Talám succedálhatna az is, hogy őnagyságát mind az tatár, kozák fejének választanák, az Portátűl az tatár elszakadván, Erdelyben is őnagysága lévén dispositiói által¹¹⁹ fejedelem, leültethetné az törököt, Magyar országot is felszabadíthatná idővel. 8. Ha ezeknek így köllene succedálni, az muszkával is meg köllene az békessíget csinálni, ki az mi urunknak is offerálta¹²⁰ az török ellen való szolgálatját; most is azt tartom, könnyű volna útet felűltetni. Ezekrűl azért ez az én vékony tetszésem.

¹¹⁰ distrahál = elvon, késleltet, occupatio = elfoglaltság, remedium = gyógyír, eszköz

¹¹¹ consideratio = megfontolás

¹¹² occurál = észébe jut

¹¹³ sinceritas = őszinteség

¹¹⁴ securus = biztos

¹¹⁵ provideál = gondoskodik

¹¹⁶ in illo casu = abban az esetben

¹¹⁷ Ecсед/Nagyecsed (H), a Rákócziak egyik legjelentősebb magyarországi vára volt. Az 1657 utáni válság során II. Rákóczi György és anyja, Lorántffy Zsuzsanna gyakori tartózkodási helye.

¹¹⁸ correspondentia = kapcsolattartás, levelezés

¹¹⁹ dispositio = rendelkezés, dispositiói által = rendelkezései révén (azaz a távolból irányítva az országot)

¹²⁰ offerál = felajánl

Az följövendő követség állapotjában őnagysága jobban esméri maga emberit, ha mit ezéránt szolgálhatok, parancsol őnagysága, azt cselekeszem.

Jenőben minden törökkel való békességtörés nélkül segítséget küldhet őfelsége, meg is cselekeszik, elhittem, de azt is jó okokkal köll bevenni. 1. Mivel Jenőnek az külső palánkjában lészen szállítva az kívánt ezer muskatéros, ha csendesedék az török, őfelsége kivigye az népet belőle, holott [penig] az ország oltalmazni nem akarná, őfelsége keziben bocsátaná és az muskatérosokat ottan beszálléthatnák az belső várban. 2. Hogy nem abalienálja¹²¹ Erdelytül. 3. Hogy az német függjön őnagyságátül. 4. Az fizetése tartása felől végezni köll, mert csintalan cseléd az mi hadunk.

Hadat küldenek okvetetlen Kassa tájára.^{III} Azeránt kívánhatni, valakit magyart is előttök járót, ne csak németet, az ki nélkül elvész mind az föld, mind az nép. Parancsolatjok is legyen, ha vagy az hajdúságra ütnő az török, vagy őnagysága kívánná segítségét, menjenek. Kikkel az partiumbéliék melléjek menvén, és az őnagysága hadaival nagy erejének is az töröknek, mint magok földén, az pogány-nak ellent állhatnak.

Bizonyos, hogy nagy kérdés, ki köllessék-e őnagyságának eo in casu¹²² személyében jünni, mert elől tűz, hátul víz. Ha ki nem jön, szűvvel^{IV} nem lesz az itt kinn valóknak, viszont Erdelyben kit hágy? Ezekben segítheti őnagysága azzal magát, ha jó magyart adnak az németek elejben, kihez bízhatik, és maga Erdelyre vigyázhat, és mindkét felé tekénthet.

Az pénzzel való segítség hosszú ideig tartó hadra kívántatván, azt sehonnand másunnand bizonyosban nem remélhetni, mint az pápátül, az velencésektül és olasz fejedelmektül, és ha az impériumban incorporálatnék¹²³ őnagysága.

Az tractában discretiója az tractansnak sokat moderálhat, az Erdelly fejedelemnek absolutusnak köll lenni, ha respectust köll is tartani, máshová azzal nem subiciáltatik senkinek etc. kirül szóval többet¹²⁴

[az utolsó négy és fél sor más, egykorú írással. Nagyon erősen át van húzva, ami látszik]: [. . .]^V concipiáltam¹²⁵ az melyet [.] ellen választottam az galambnak hollót d[.g.]bban, de az [.] egyre céloz [?]

[A lap alján fejjel lefelé XVIII. század végi levéltári jegyzet]: Replica Transylvanorum varia media proponentium, quibus Transylvania a Turcico jugo eliberari posset, per Gabrielem Kövér exhibita¹²⁶ Rep. 77. Fasc. A. Nr. 35.

¹²¹ abalienál = elidegenít

^{III} A margóra beszúrva más, egykorú írással: „Nota bene: Akkor ez volt bizonyos reménységünk”.

¹²² eo in casu = ebben az esetben

^{IV} Talán szövegromlás: az eredetiben „szűvek” állhatott.

¹²³ imperiumban incorporálatnék = a birodalomba „foglaltatnék”, a birodalom tagjává válna

¹²⁴ tracta = tárgyalás, discretio = ítélőképesség, a dolgok finom megkülönböztetésének képessége, moderál = mérsékel, subiciál = alávet

^V Másfél sor olvashatatlan.

¹²⁵ concipiál = fogalmaz

¹²⁶ Replica Transylvanorum varia media proponentium, quibus Transylvania a Turcico jugo eliberari posset, per Gabrielem Kövér exhibita = Az erdélyiek Kövér Gábor által bemutatott válasza, amelyben különböző módokat javasolnak Erdély török alóli felszabadulására.

2.
Balogh Máté, Rác János és Stépán Ferenc jelentése
II. Rákóczi Györgynek
a Csengizáde Ali temesvári pasával és Bethlen Jánossal¹²⁷
folytatott megbeszélésről

Várad, 1659. okt. 24.

(MOL P 125, 22. d. No. 9551. p. 1–4.)^{VI}

„Anno 1659. die 24. octobris¹²⁸ Ali pasával és Bethlen Janos urammal Szalka és Ürög¹²⁹ között való beszélgetés felől.^{VII}

Kegyelmes urunk, nagyságodnak Vetéssi Laszlo¹³⁰ uram megbeszélhette az törököknek ide való jövetelit, előljáróban is minémű levelek érkeztenek vala tegnap és ez éjjel, melyekre képest mentest írtunk vala az Haydu Városoknak.¹³¹ „jöjjetek

¹²⁷ Balogh Máté (alpestesi), erdélyi kisenemes, a Rákócziak familiárisa. 1655–1656-ban portai kapitánya, 1657-ben a tatár kánnál járt követségben. 1659. június 16-tól váradi alkapitány, tisztét Gyulai Ferenc főkapitányi működése alatt is megőrzi. 1660 nyarán, a vár török ostroma során a távol lévő Gyulai helyett ő irányítja a végül sikertelen védelmet. Később Kemény János párthíve lesz. Alkapitányi kinevezéséhez ld. SZALÁRDI, 1980. 485. Rác János (mh. 1660) partiumi köznemes, a váradi lovasság egyik hadnagya, Rákóczi párthíve. Az erősség ostroma során elesett. Stépán Ferenc. 1644-ben hadnagyként szolgál a tokaji várban. 1657-ben tatár fogságba esett, hazatérte után a váradi várban a lovasság egyik hadnagya. Csengizáde Ali (mh. 1664) pasa, temesvári (jenei) beglerbég. Az 1660–1661-ben Erdélyben működő török hadak főszerdárja. Az ő nevéhez fűződik Apafi Mihály fejedelemsé választatása. 1664-ben kivégezték. Bethleni Bethlen János (1613–1678) tanácsúr, 1658-tól Erdély kancellárja. Az erdélyi „törökös” párt egyik vezetőjeként az 1657 utáni válság egyik kulcsfigurája, Rhédei Ferenc és Barcsai Ákos fontos tanácsadója. Apafi Mihály uralkodása alatt fokozatosan elszigetelődik. Korának történetét (1673-ig) *Rerum Transylvanicarum libri quattuor*, illetve *Historia rerum Transylvanicarum* című latin nyelvű munkáiban írta meg. Az író Bethlen Miklós apja.

^{VI} A XVII. század második feléből származó másolat, a 9552. szám írnokának írásától eltérő, kurzívabb írással. A szöveg egy másik, XVII. század közepi másolatát Kolozsvárott őrzik a Lázár család megyesfalvi levéltárában: Az Erdélyi Nemzeti Múzeum Levéltárának a Kolozsvári Állami Levéltárban őrzött anyaga – Arhivele Nationale Direcția Județeană Cluj, fond familial Lázár din Mureșeni (fond. Nr. 384) fasc. II/549. f. 3–4. Mivel forrásközleményünk tárgyát Esterházy Pál erdélyi vonatkozású iratmásolatai képezik, ezért a budapesti példányt vesszük alapul annak ellenére, hogy a kolozsvári másolat – néhány hiány mellett – az esetek többségében közelebb áll az eredetihez. A szövegromlásoknál és az írásmódon túlmenő eltéréseknél a lábjegyzetekben természetesen feltüntetjük a jobb kolozsvári másolat verzióját is.

¹²⁸ Anno 1659. die 24. octobris = 1659. október 24-én

¹²⁹ A két település a Váradtól délkeletre fekvő Szálka és Nagyürög. A „Szalka/Szálka” névalak valószínűleg szövegromlás, de lehet esetleg párhuzamosan használt forma is. A forrásban említett Ürögöt pedig azért azonosítottuk Nagyürögddel, mert az a középkortól külön falut alkotó Kisürögddel el-
lentétben határos Szálkával. JAKÓ, 1940. térkép (Bihar vármegye a XVI. század végén), illetve a munka adattárában: 346. és 376.

^{VII} A kolozsvári példányban (a továbbiakban B:) a cím: „1659. die 24. octobris Ali pasával és Bethlen János urammal Szálka és Ürög^{hd} felől való beszélgetés, azon napon íratott Rakoczi Geörgy urunknak”

¹³⁰ Valószínűleg azonos a mezőteremi Vetéssi Lászlóval, akit 1615-ben Vetéssi Mihály fiaként említenek. Szatmár vármegyei család sarja. Egyik rokona, az azonos nevű Vetesy László 1608-ban az ecsedi vár prefektusa volt. MOL F 1. Gyulafehérvári Káptalan Országos Levéltára – Libri regii. 8. kötet 2., illetve 11. köt. 124–127. b. (Az Arcanum DVD-kiadását használtam: *Az erdélyi fejedelmek oklevelei (1560–1689). Erdélyi Királyi Könyvek*. Szerk. GYULAI ÉVA. Budapest, Arcanum, 2005.)

¹³¹ Itt minden bizonnyal a váradi főkapitány fennhatósága alá tartozó bihari, ún. kishajdú városokról van szó.

sietséggel!”^{viii} De mind ez ideig sem jöve csak egy hajdú is, nagyságodat arról is tudósíthatja, minekokáért azoknak előlszámlálásával nagyságodat nem terheljük,^{ix} az^x dolgot jelentjük. Mivel az elől beküldött levelekben ez volt írva: Istenért, ha el nem akarunk veszni, küldjünk eleikben, arra nézve az mi kevés nemes és katona rend öszvegyülekezhetett, jó reggel felüle, kiméne együtt kapitány uram őnagyságával,¹³² írván is őnagysága Bethlen János uramnak, hogy az törökséget közel ne hozza, azzal együtt küldé Borbely Andras¹³³ nevű katonát is.^{xi} Maga az sereggel az szalkay dombon megállta, az honnét mindjárt meglátók jönnie az törökségeket.^{xii} Azért onnét az úr az sereggel benyomulván, az város mellé strázsákat hagyta^{xiii} kinn, s az alatt mindjárt jöve az gyulay olajbég¹³⁴ zálogul huszadmagával,^{xiv} mivelhogy ugyan azt kívántuk volt zálognak, ismervén és tudván oly embernek lenni, hogy attúl csalárdság rajtunk nem esnék. Azzal együtt érkezék Pasko Kristoph¹³⁵ is ilyen izenettel, hogyha azt akarjuk, hogy el ne romoljunk, tehát az úr őnagysága menjen ki és közleljen az basával, s Bethlen János urammal lenne szemben.^{xv} Arra az úr az itt való főrendeket öszvegyűjtván s arról tanácsot tartván, nem tetszék, hogy kimenjen, hanem minket hárman küldének ki az basához és Bethlen János uramhoz, és értenék [!] meg akarajokat.^{xvi} Mi azért vélek szemben

^{viii} B: „az töröknek ide való jövetelét, előbbi órában minémű levelek érkeztenek tegnap és az éjfel, melyekre képest írtunk vala mindjárt az Haidu városoknak, jöjjenek sietséggel”.

^{ix} B: Hiányzik a „csak” illetve „tudósíthatja” helyett „tudósíthatta”

^x Utána egy „p” áthúzva.

¹³² Haller Gábor (1614–1663) 1645 és 1651 között a szamosújvári, 1651 és 1658 (1657) között pedig a borosjenői várat irányította. II. Rákóczi György tanácsura. A lengyelországi hadjárat utáni erdélyi belharcokban az ún. törökös párt egyik vezéralakja. Barcsai fejedelemsége idején, 1659. június 16-án iktatták be a váradi főkapitányi tisztségre. Szalárdi szerint feladatát nagy ügybuzgalommal látta el, egészen 1660 októberéig végén történt lemondásáig. Barcsai bukása után kényszerűségből Kemény János, majd a nagyszőlősi csata után Barcsai politikai örököse, Apafi Mihály tanácsura lett. A sokak által Apafi lehetséges alternatívájának tekintett főurat Köprülüzáde Fázil Ahmed pasa nagyvezír 1663. november 15-én, Dunaföldváron máig tisztázatlan okokból kivégeztette. Ifjúkorát 1630 és 1644 között naplójának köszönhetően ismerjük. Életpályájának alapvonalai, a megfelelő forráshivatkozásokkal: SZABÓ, 2007. 409–410.

¹³³ Valószínűleg azonos az 1643-ban a váradi káptalan egyik birtokiratában említett bihari kisnemesessel, Körösszegi Borbély András, Borbély Péter fiával. MOL F 1. Gyulafehérvári Káptalan Országos Levéltára – Libri regii. 29. kötet 373–375. (Arcanum DVD)

^{xi} B: „öszvegyülekezhetett” helyett „egybegyűlhete”, „együtt kapitány uram őnagyságával” helyett „főkapitány urammal együtt őnagyságával”, „küldé Borbely Andras” helyett pedig „küldte egy Borbely Andras”

^{xii} B: „törökségeket” helyett „török seregeket”

^{xiii} Utána áthúzva: „kitt”

¹³⁴ Gyula (H). A korszakban a temesvári vilájethoz tartozó egyik szandzsák központja, erős török végvár. Alajbég = egy adott szandzsák területén birtokos szpáhik előjárója, a szandzsákbég helyettese

^{xiv} B: „onnét” helyett „onnan”, „mindjárt” helyett „mindjárt”

¹³⁵ Paskó Kristóf (1634–1685) erdélyi diplomata és költő. Székelyhídról származik, apja a Zólyomiak familiárisa. 1658 őszétől, a kezdetektől Barcsai Ákos fejedelem hűséges embere, Várad ostromának szemtanúja. 1665-ben az ország Drinápolyba küldött követe. 1668-ban konfliktusba került Apafi Mihállyal, a fejedelem fogságba vettette, ahonnan csak 1672-ben szabadult, részben azért, mert felesége, Szalánczi Krisztina is vádlói mellé állt. 1677 novemberében a Béli Pál-féle szervezkedés portai követe lett és az összeesküvés bukása után több évre az isztambuli Héttoronyba került. 1683-ban tért haza, utolsó éveit Sárospatakon töltötte. Korának eseményeiről históriás éneket írt. DÉZSI, 1925.; RMKT XVII. sz., 10. 671–675.

^{xv} B: hiányzik a „hogy”, a „közleljen” helyett „kössenek”, „lenne” helyett „legyen”

^{xvi} B: Az utóbbi tagmondat itt: „hogy akarajokat értenők meg”

lévén, elsőbben is Bethlen Janos uram mondá: „Az dolgok itt az török nemzetséggel mint folyjanak s mi karban légyenek, mi is az ország tudják-e?”^{xvii} Arra azt felelők, hogy mi nem tudjuk, hanemha megértjük őkegyelmétől az basátúl.^{xviii} Felele őkegyelme: „Az buday vezérnek¹³⁶ parancsolatja az volt az Portátúl, hogy végbelieket őszvegyűjtse, s bévigye az fejedelmet,¹³⁷ de az alatt érkezett az ország levele, mely aztán az addig való dispositiójokat elrontotta, éppen interveniálván a Mina vajda¹³⁸ elpártolása is.^{xix} Melyeket az Porta megértvén, az fejedelem dolgát igaznak találta, mivelhogy az buday vezérhez ment, és azt is elhitte, hogy az mivel vádoltatott,¹³⁹ az is nem volt igaz, hogy tudniillik az török hadakat csak bé akarta csalni, le akarta vágatni.^{xx} Azért mindjárt Asiából negyvenezer törököt indított meg, és az fővezér is kiért Drinapolyban,¹⁴⁰ az honnét se tél se hideg meg nem tartóztatja, azzal ne biztassuk magunkat, az tatár chamot¹⁴¹ is megindította, s az Er¹⁴² mellé hozzák telelni.^{xxi} Mina vajda kiűzésére az jancsár aga is tízezer jancsárral személye szerént, és négy basaságjával indítatott meg,^{xxii} kik az Marko kijövetele előtt harmadnappal indultak el.¹⁴³ Annakokáért Istenért s lelkünk üdvösségéért

^{xvii} B: az „itt” hiányzik, az utolsó tagmondat pedig: „mi és az ország tudjuk-e?”

^{xviii} B: „és az pasától”

¹³⁶ Szejdi Ahmed (mh. 1661) 1656-tól boszniai szerdár, 1659–1660 között budai, majd kanizsai beglerbég. 1661-ben a nagyvezír kivégeztette. 1659-ben ő volt az Erdélyben működő török hadak szerdárja.

¹³⁷ Barcsai Ákosról (1619–1661) van szó. II. Rákóczi György tanácsura, lugosi és karánsebesi bán. A török Borosjenő eleste után 1658 szeptemberében Erdély fejedelmévé nevezte ki. II. Rákóczi György támadása miatt 1659 augusztusában Temesvárra menekült, 1659 novemberének végén Szejdi Ahmed pasa csapatainak segítségével valóban visszatért Erdélybe, de Szeben várába szorult. Rákóczi 1660. június 7-i halála után Erdély egyedüli fejedelme maradt, ám 1660 végén Kemény János lemondatta, és a következő év elején gyanús körülmények között gyilkosság áldozata lett. Pályakezdéséhez és hivatali emelkedéséhez: HORN, 1993. 258–259

¹³⁸ (III.) Radu Mihnea (Mihail Radu) havasalföldi vajda (1658–1659). 1659. október 4-én szövetséget kötött a hatalomba visszatért II. Rákóczi Györggyel Gheorghe Ghica moldvai vajda megtámadására, illetve az oszmánok ellen, amelyet a 15-i személyes találkozón is megerősítettek. Ghica elűzése után helyére a volt havasalföldi vajdát, Constantin Șerbant helyezték. A szilisztriai beglerbég azonban 1659. november 17-én legyőzte Mihneát, és egy tatár had néhány nappal később Șerbant is eltávolította trónjáról. Mihnea 1660-ban erdélyi száműzetésben halt meg. BETHLEN, 1993. 46–49.; KRAUS, 2007. 419–422. és 435–437.; SZILÁGYI, 1891. 204.

^{xix} B: „hogy az végbelieket őszvegyűjtse és bévigye az fejedelmet”; „az mely osztán addig való dispositiókat éppen elbontotta, interveniálván Mihnya vajda elpártolása is”

¹³⁹ Bethlen János ezt az információt még a megbeszélés leírása előtt közli szövegében. BETHLEN, 1993. 49.

^{xx} B: „az fejedelemnek dolgát igazságnak”, „le akarta vágatni” helyett „és levágatni”

¹⁴⁰ Drinápoly (Edirne, TR) A birodalom európai részének legnagyobb városa. A szultán gyakori tartózkodási helye.

¹⁴¹ IV. Mehmed Giráj, 1654–1666-ben a krími tatárok kánja. Az ő nevéhez fűződik az Erdély elleni 1658-as büntetőhadjárat végrehajtása is.

¹⁴² Ér (folyó, RO) a Berettyó jobb parti mellékfolyója (a fenyegetett Váradtól nem messze)

^{xxi} B: „mindjárt” helyett „mindjárt”, „törököt” helyett „törököt”, „kiért” helyett „kijött”, „tél” helyett „hév”, a „tatár chamot is személye szerint”

^{xxii} B: „Mihne vajda kiűzésire az jancsáragát személye szerént tízezer jancsárral és négy pasaságjával küldték el”

¹⁴³ janicásraga (jenicseri agaszi) = a janicások főparancsnoka, basaságjalja = egy adott vilájet katonasága. – Marko Barcsai Ákos rác származású postája (levélvivő futára), akit a fejedelem Temesvárra való menekülése után a szultánhoz küldött, és aki a kis-ázsiai Brusszában adta át megbízólevelét az uralkodónak. BETHLEN, 1993. 49. és SZALÁRDI, 1980. 505.

Varadot tartsuk meg, annak megtartásával keressünk hitelt Erdelynek!^{xxiii} Hiszem, őnagysága győzedelmeskedjék, s ha győzedelmeskedik, Varad is őnagyságáé léssen, de ha most őnagysága kezében adatik, soha többé Erdelyben magyar fejedelem nem léssen, Varad is elvész, kegyelem soha nem adatik.” Az basa ezeket hallgatván, kérte tolmács által, mit beszélünk annyit?^{xxiv} „No megesküdtetek-e Rakoczinak? Mi állapotban vagytok?” Mi arra azt felelők, hogy még eddig nem esküdtünk. Kérdé azt is: „Követetek volt-e az ország közé?” Felelénk: „Nem volt.” Mondá arra: „Elhittem, nem volt, ha nem mondanátok is, mert sem pecsétit, sem nevét Bihar vármegyének, sem Varadnak nem találtuk az ország küldte levélben.^{xxv} Annakokáért Varadot tartsátok meg, s azzal csináljatok hitelt Erdelynek, mert ha Rakoczy György kezében adjátok, hasonlóképpen az mint Bethlen Janos uram mondá, sem Erdelynek, sem ennek az helynek kegyelem nem adatik, soha többé Erdelyben magyar fejedelem nem léssen. Ti ketten Haller Gaborral s egynéhányan tarthatjátok meg Erdelyt; az német segítséggel az ki biztat, annak szemében pökjete, és bátorsággal azt mondjátok, hogy hazud^{xxvi} ebül, mert Rakoczinak az soha segítséget nem ad, sőt országában is nem szenyvedik, de kézben adják, mert az német megígérte, hogy kézben adja, valahol léssen, felkeresi, nincs hova szaladni.^{xxvii} Követünk is az némettől most jött meg, melyek mutatának is az csauszlár tiháját,¹⁴⁴ egy oda be való fekete törököt. Most nem árthatnék-e?^{xxviii} Nem büntethetném-e meg, az kik Rakoczy mellé állottanak?^{xxix} Körülvenném az várostokat, s kikívánám, az kik Rakoczyhoz állottak, de én nem cselekeszem, arrúl nem felelek, ha eljő az fővezér, hogy mint az kertész kihányja az vetemény közül az konkolyt, úgy ki ne keressen egynémely pártosokat az Erdeliek közül, de az kik hűségben megmaradnak, azoknak várok, jószágok megadatnak.”^{xxx} Ezekre felelénk: „Hát ha az vezér kijő, mer-e nagyságod minket az mi hűségünkért hittel assecurálni, hogy ez helyet, Varadot nem kívánja, vagy valamely részét ennek az országnak?”^{xxxi} Arra az ő módjuk szerént megesküvék, hogy az egész török nemzetség, mind császár és mind vezérek cigányhitűek s ebek hozzátok, ha elveszik s vagy kívánják. Zálogul – ha akarjátok – magam fiamat vagy öcsémet, s tartsátok az várban, s bár^{xxxii} megöljék, ha vagy Varadot vagy az országnak valamely részét kívánja az török,^{xxxiii} hanem vagy az régi adóra hagyják az országot, vagy az ötszáz ezer tallért elengedik az

^{xxiii} B: „üdvösségéért” helyett „idvességünkért”, „keressünk” helyett „szerezhetünk”

^{xxiv} B: „hallgatván” helyett „elhallgatván”

^{xxv} B: „Elhittem, úgymond, hogy nem volt”; „az országnak nekünk küldött levelében”

^{xxvi} Utána áthúzza: „ebbül”

^{xxvii} B: „az ki” helyett „valaki”, a „Rakoczinak” után hiányzik az „az”, „szenyvedik” helyett „szenedi”, „felkeresi” helyett „felkeresik”

¹⁴⁴ csauszlár kihája = a csausok előljárója

^{xxviii} B: „melyet mutatának is az csausz tiháját”; „mondá azt is: most nem árthatnék-e?”

^{xxix} B: „büntethetném meg azokat”; „Rakoczy mellé” helyett „Rakoczihoz”

^{xxx} B: Az első két tagmondat hiányzik, a mondat itt a „de én nem cselekeszem” passzussal indul.; „hogy mint a kertész az burjánt kihányja az vetemény közül, úgy ki ne keressen némely pártosokat az Erdeliek közül, de az kik az hűségben megmaradnak, azoknak várok, jószágok megadatnak.”

^{xxxi} B: „Hát ha az fővezér kijön, mer-é nagyságod minket az mi hűségünkért assecurálni, hogy az helyet Varadot nem kívánja, vagy valami részét az országnak?”

^{xxxii} Utána kihúzza: „el”

^{xxxiii} B: „ebek legyenek, ha elveszik vagy kívánják, sőt zálogul, ha akarjátok – úgy mond – magam fiát vagy öcsémet adom, tartsátok az várban, s bár megöljétek, ha vagy Varadot, vagy az országnak valami részét kívánja török”.

országának.¹⁴⁵ Bethlen Janos uram is esküvéssel mondá, hogy ha most kimenne Rakoczy urunk az országból, egy török sem menne Erdelybe, ha pedig ki nem mégyen, tehát azon hitre mondá, hogy valahol léssen őnagysága, felkeresik.^{xxxiv} Azt is mondá őkegyelme, hogy az két monarcha¹⁴⁶ oda vagyon, hogy felosszák Erdelyt, és őnagysága békéllenék meg, és ha őnagyságát kezekben adja az törököknek, az török is örökös athramentom [!] ad őfelségének és birodalmának békességével.^{xxxv} Ed-dig is csak az egy fejedelem bémenetele hűséget [!] gátolta meg az országra elszánt utolsó pusztulást.^{xxxvi} Ismét tovább is beszélnek az basa ezenképpen.^{xxxvii} „Egyéb szükségtek vagyon-é? Ha élés kívántatik, hajtunk mindjárt.^{xxxviii} Lám, pénzt hozott már Bethlen Janos.^{xxxix} Meglássátok, ha Varadot Rakoci kezében adjátok, több magyar fejedelem Erdelyben nem léssen soha, ha Barczay Acus nem léssen, más soha nem léssen.”^{xl} Ezt is mondá: „Ha tavaly is Erdelyben^{xli} bár csak két okos ember találtatott volna is, az kik az vezér eleiben Landor fejer varigh¹⁴⁷ ment [!] volna is, az ország megmaradott volna, sem várostok sem kastélytok nem kellett volna,^{xlii} most is pedig nem kell egyéb az hűségénél.” Többek között szólá ezt is, hogy az havas alföldi kralyouay bánt¹⁴⁸ is felverték, maga is az hadával elveszett.^{xliii} Ezek meglévén, Betlen Janos uram félrevívén bennünket, megesküvén erős hittel mondá, hogy ha olyat venne eszében, hogy Varadnak vagy Erdelynek romlására igyekeznének, maga is kiszöknék onnat, és hogyha az török Varadra vagy más erősségre indulna,^{xliv} hogy elvegye, vagy az országot rontsa, Isten ötet úgy segéljen [!],^{xlv} úgy adja lelke idvösségét, kiszökik és otthagyja az fejedelmet.^{xlvi} Ha pedig ki nem szökhetik, titkon is azon hitre megírja avagy megüzeni, de látja csak az fejedelem menetelire nézve az országhoz indult kegyességeket, és hogy azzal az bémenetellel, Varad megtartásával ma-

¹⁴⁵ Arról az ötszázezer tallér hadisarcról van szó, amelyet a nagyvezír 1658 szeptemberében a jenei táborban vetett ki Erdélyre.

^{xxxiv} B: „hitre” helyett „hitre”

¹⁴⁶ monarcha = uralkodó

^{xxxv} B: „Azt is mondá hittel őkegyelme, hogy az két monarcha azon vagyon, hogy felosszák Erdélyt, és őnagyságán békéllenék meg, és ha őnagyságát az német kézben adja az törököknek, az török is örökös athnamét ad őfelségének és birodalmának békességéről”. A ma Budapesten őrzött példány másolója az ahdnáme (magyarosan: athnamé) oszmán-török szót hibásan „athramentum”-nak, azaz tintának olvasta, így a mondat értelmét teljesen elvesztette.

^{xxxvi} B: „hűségét” helyett „hűsége”

^{xxxvii} B: „Tovább is ismét kérdezkedék és beszéle az pasa ez szókkal.”

^{xxxviii} B: „hajtunk” helyett „hajtatum”

^{xxxix} B: „már” helyett „immár”

^{xl} B: „meglássátok, Varadot ha Rakoczi kezében adjátok, több magyar fejedelem Erdelyben nem léssen, sőt ha Barczai Akos nem léssen, más soha nem léssen.”

^{xli} A szó utólag, a lap fölé beszúrva

¹⁴⁷ Lándorfejevárvár, Nándorfehérvár, Belgrád (ma: Beograd, SRB)

^{xlii} B: Az „Ezt is mondá” bevezető hiányzik. „Ha tavaly is Erdelyben bár csak két okos ember találtatott volna, az ki az vezér elejben Landor Fejer Varigh ment [!] volna is, az ország megmarad vala, sem várostok, sem kastélytok nem kell vala”

¹⁴⁸ Craiova (RO), a craiovai bán (banul Craiovei) a középkorban, Mircea cel Bătrân második uralkodása (1397–1418) alatt magyar mintára létrehozott határvidéki különkormányzat nagy önállósággal bíró vezetője, a Havasalföldi Vajdaság második embere, sok esetben a hadsereg vezetője.

^{xliii} B: „ezt” helyett „azt”, a „kralyouay” hiányzik, helye kihagyva

^{xliv} A szó n-je után egy kihúzott „s”

^{xlv} B: „mondá” helyett „és mondá”, „Varadnak” helyett „vagy Varadnak”, „segéljen” helyett „segélje”

^{xlvi} B: „hogy mentest kiszökik, otthagyja az fejedelmet is.”

rasztjuk meg az hazát,^{XLVII} melynek is, hogy bevivék az fejedelmet, három hetet tön. Őkegyelme szava ez is: „Szegény legény vagyok, semmim [!] marhám nincs, az télre nem vigyáznak, mert bizony elgyőnek.”^{XLVIII} Végezetre,^{XLIX} mikor az basátúl elbúcsúzánk és hazafelé indulánk, Betlen Janos uram velünk egy darab dűlőföldig visszajővén sűga és ezt mondá, hogy „mikor indulunk derekasan, akkor én talán nem írhatok levelet ide, hanem egy parasztembertől izenek, és ilyen jelt adok neki, hogy útiköltség helyett ha adok három pénzt, három hét múlva indulunk, ha öt pénzt, öt hét múlva, ha^L pedig egy forintot, ez azt teszi, hogy mentest azon órában indulunk, kegyelmetek csak azt higgye tőle, ha pénzt adtak neki útiköltségre.^{LI} Ezeket mi nagyságodnak igaz keresztyéni hitünk szerint írjuk, úgy mint magunk füleinkkel hallott és tulajdon szemünkkel látott dolgokat,^{LII} magok^{LIII} is lelkünk ismeretire, hazánk szeretetire kötelezték, hogy az országnak megírjuk, melyre képest mi is az élő Istenre, lelkére kényszerítjük nagyságodat, ha nagyságod az mi édes hazánkat és Váradot szereti, ez dolgot az országtól, és az országban lévő akár csak fő rendeitől^{LIV} el ne titkolja,^{LV} sőt mentül hamarabb lehet, közölje ezen alkalmatossággal béküldött páriáját¹⁴⁹ is őnagyságuknak^{LVI} s őkegyelmeknek megadni. Ezen dologban mi itt az káptolomban¹⁵⁰ is part hadtunk.^{LVII} Nagyságodnak alázatos hívei etc.

Balogh Mathe manu propria¹⁵¹ Racz Janos propria Stephan Ferencz propria [4] [XVIII. századi írással]: 1659. 24a octobris. Discursus inter Aly bassam et Ioannem Bethlen ac alios Transylvanos de eliminando Rakoczio et eligendo in principem Achatio Barczay.¹⁵²

Rep. 77. Fasc. A. nr. 23.

[Más XVIII–XIX. századi levéltári jegyzetek]: 24 October 1659 No. 4\23.

[a lap jobb alsó sarkában]: 313

^{XLVII} B: „ha ki nem szökhetik pedig, titkon is azon hitre megírja vagy megizeni, de látja csak az egy fejedelem bémenetelire nézve az országhoz indult kegyességeket, és hogy azzal az bémenetellel és Várad megtartásával maraszthatjuk meg ez hazát”.

^{XLVIII} B: „Őkegyelme szava lón ez is: Szegény legény vagyok, semmim már nincs, az télre ne vigyázzanak, mert bizony eljőnek.”

^{XLIX} A szó első betűje javított

^L Utána áthúzva: „eg”

^{LI} B: „visszafelé jővén, sűga ezt mondván, hogy mikor indulunk, akkor én derekason talám nem írhatok levelet ide, hanem egy parasztemberrel izenek, és ilyen jelt adok neki, hogy útiköltség helyett ha három pénzt adok, három hét múlva indulunk, ha pedig egy forintot, az azt teszi, hogy mentest azon órában indulunk, kegyelmetek csak azt kérdje tőle, hány pénzt adtak neki útiköltségre.”

^{LII} B: „igaz keresztyén hitünk szerint írók, mi is magunk füleinkkel hallott és tulajdon szemünkkel látott dolgokat”

^{LIII} „Magunk”-ból javítva

^{LIV} A szó „t”-je „k”-ből javítva.

^{LV} B: „rendeitől” helyett „rendektől”

¹⁴⁹ par/paria = másolat

^{LVI} Utána áthúzva: „ső”

¹⁵⁰ káptalom/káptalan. A váradi káptalanról, a Partium egyetlen fejedelemségkori hiteleshelyéről van szó.

^{LVII} B: „közölje is ezen alkalmatossággal, béküldött páriát őnagyságoknak és őkegyelmeknek megadni engedje, melyben mi itt az captalanban is part hattunk.”

¹⁵¹ (manu) propria = saját kezűleg

¹⁵² 1659. 24a octobris. Discursus inter Aly bassam et Ioannem Bethlen ac alios Transylvanos de eliminando Rakoczio et eligendo in principem Achatio Barczay = 1659. okt. 24. Tárgyalás Ali pasa és Bethlen János, valamint más erdélyiek között Rákóczi eltávolításáról és Barcsai Ákos fejedelemmé választásáról. Ez a XVIII. századi jegyzet arról tanúskodik, hogy írója csak nagyon felületesen futotta át a szöveget.

Rövidítések és irodalomjegyzék

- BETHLEN
1993
BETHLEN János: *Erdély története 1629–1673*. Szerk. JANKOVICS József, ford. P. Vásárhelyi Judit. Budapest, Balassi, 1993.
- BITSKEY
2006
BITSKEY István: *Virtus és poézis. (Önszemlélet és nemzet-tudat Zrínyi Miklós műveiben)*. In: Uő: *Mars és Pallas között*. Debrecen, Csokonai, 2006. (*Csokonai Könyvtár 37.*)
- BOCSKAI I.
BOCSKAI István: *Testámentomi rendelése*. Szerk. SZIGETHY Gábor. Budapest, Magvető, 1986. (*Gondolkodó magyarak*)
- BUBICS
1895
BUBICS Zsigmond: *Esterházy Pál Mars Hungaricus*. Budapest, 1895.
- BUBICS–MERÉNYI
1895
BUBICS Zsigmond–MERÉNYI Lajos: *Herczeg Esterházy Pál nádor 1635–1713*. Budapest, Magyar Történelmi Társulat, 1895. (*Magyar Történelmi Életrajzok, 11.*)
- DÉZSI
1925
DÉZSI Lajos: *Paskó Kristóf és a „Kétszarvú ember” – Egy erdélyi török követ a tizenhetedik században*. In: *Emlékkönyv Dr. gróf Klebelsberg Kuno negyedszázados kulturpolitikai működésének emlékére születésének ötvenedik évfordulóján*. Budapest, Rákosi Jenő Budapesti Hírlap Ujságvállalata, 1925. 395–401.
- DOMINKOVITS
2002
DOMINKOVITS Péter: *Egy egy-generációs középbirtok és birtokosa. Kövér Gábor széplaki uradalma. Adalék Sopron vármegye XVII. századi birtokos társadalmához*. In: *Fons 9* (2002) 1–3. sz. 273–304.
- EÉKH II.
Erdély és az északkeleti háború. *Levelek és okiratok*. Szerk. SZILÁGYI Sándor. 2. köt. Budapest, MTA, 1891.
- EOE XI.
Erdélyi Országgyűlési Emlékek. Szerk. SZILÁGYI Sándor. 11. köt. (1649–1658.) Budapest, MTA, 1886.
- ESTERHÁZY
1989
ESTERHÁZY Pál: *Mars Hungaricus*. Szerk. HAUSNER Gábor. Budapest, Zrínyi, 1989. (*Zrínyi Könyvtár, 3.*)
- GEBEI
2004
GEBEI Sándor: *II. Rákóczi György külpolitikája (1648–1657)*. Budapest, Heraldika, 2004.
- HORN
1993
HORN Ildikó: *Az erdélyi fejedelmi tanács 1648–1657*. In: *Perlekedő évszázadok – Tanulmányok Für Lajos történész 60. születésnapjára*. Szerk. HORN Ildikó. Budapest, ELTE, 1993. 240–277.

- IVÁNYI
1989
IVÁNYI Emma: *Esterházy Pál*. In: ESTERHÁZY, 1989. 429–463.
- 1991
IVÁNYI Emma. *Esterházy Pál nádor közigazgatási tevékenysége (1681–1713)*. Budapest, Akadémiai, 1991. (*A Magyar Országos Levéltár Kiadványai III., Hatóság- és hivataltörténet, 10.*)
- JAKÓ
1940
JAKÓ Zsigmond: *Bihar megye a török pusztítás előtt*. Budapest, Sylvester Nyomda, 1940. (*Település- és népi-ségtörténeti értekezések, 5.*)
- KLANICZAY
1964
KLANICZAY Tibor: *Zrínyi Miklós*, Budapest, Akadémiai, 1964. (*Irodalomtörténeti könyvtár, 14.*)
- KONCZ
1894
II. Rákóczy György fejedelem eredeti sajátkeziű levelei a fejedelemségért vívott utolsó küzdelmei időszakából 1658. január 9.–1660. május 16. Szerk. KONCZ József. In: *Hadtörténeti Közlemények* 7 (1894) 39–56.
- KRAUS
2007
KRAUS, Georg: *Erdélyi krónika 1608–1666*. Szerk. VOGEL Sándor. Csíkszereda, Pro-Print, 2007.
- MEDNYÁNSZKY
1880
Nádasdy és Wesselényi levelezéseiből a XVII-ik század közepén. Szerk. MEDNYÁNSZKY Dénes. In: *Történelmi Tár*, 1880. 209–233.
- MHHD XXIII
Okmánytár II. Rákóczy György diplomáciai összekötetéseihez. Kiad: SZILÁGYI Sándor. Budapest, MTA, 1874. (*Monumenta Hungariae Historica, Diplomataria, 23.*)
- MHHD XXIV
A két Rákóczy György fejedelem családi levelezése. Szerk. SZILÁGYI Sándor. Budapest, MTA, 1875. (*Monumenta Hungariae Historica, Diplomataria, 24.*)
- NAGY
2003
NAGY Levente: *Zrínyi és Erdély – A költő Zrínyi Miklós irodalmi és politikai kapcsolatai Erdéllyel*. Budapest, Argumentum, 2003. (*Irodalomtörténeti füzetek, 154.*)
- ÓVÁRY
1901
A Magyar Tudományos Akadémia Történelmi Bizottságának Oklevél-Másolatai. Szerk. ÓVÁRY Lipót. 3. köt. Budapest, MTA, 1901.
- PÁLFFY
2007
PÁLFFY Géza: *A Magyar Királyság a 16. századi Habsburg Monarchiában*. In: *Századok* 141 (2007) 5. sz. 1075–1121.
- PAULER
1876
PAULER Gyula: *Wesselényi Ferencz nádor és társainak összeesküvése 1664–1671*. 1. köt. Budapest, MTA, 1876.

- RMKT XVII. sz. /10. *Régi Magyar Költők Tára XVII. század. 10. köt. (Az 1660-as évek költészete.)* Kiad. VARGA Imre. Budapest, Akadémiai, 1981.
- B. SZABÓ
2001 B. SZABÓ János: *II. Rákóczi György 1658. évi török háborúja*. In: *Hadtörténelmi Közlemények*, 114 (2001) 2–3. sz. 231–278.
- 2006 B. SZABÓ János: *Erdély katasztrófája 1658-ban. A védelem összeomlásának politikai és pszichológiai okai*. In: *Aetas*, 21 (2006) 2–3. sz. 204–218.
- SZABÓ
2007 SZABÓ András Péter: *Haller Gábor naplójának forrásai*. In: *Emlékezet és devóció a régi magyar irodalomban*. Szerk. BALÁZS Mihály–GÁBOR Csilla. Kolozsvár, Egyetemi Műhely, 2007. 409–430.
- SZAKÁLY
1999 SZAKÁLY Ferenc: *Török kori történelmünk kritikus kérdései*. Budapest, MTA, 1999. (*Székfoglalók a Magyar Tudományos Akadémián*)
- SZALÁRDI
1980 SZALÁRDI János: *Siralmas magyar krónikája*. Szerk. SZAKÁLY Ferenc. Budapest, Magyar Helikon, 1980. (*Bibliotheca Historica*)
- SZILÁGYI
1874a *II. Rákóczi György fejedelem összeköttetése gr. Nádasdy Ferencsel*. Szerk. SZILÁGYI Sándor. In: *Századok*, 8 (1874) 441–476.
- 1874b *Mednyánszky Jónás jelentései II. Rákóczy Györgyhez és ennek anyjához*. Szerk. SZILÁGYI Sándor. In: *Történeti Lapok* 1 (1874) 23–39. sz. [kis kétoldalas részletekben]
- 1891 SZILÁGYI Sándor: *II. Rákóczy György 1621–1660*. Budapest, Magyar Történelmi Társulat, 1891. (*Magyar Történeti Életrajzok*, 41.)
- R. VÁRKONYI
1978 R. VÁRKONYI Ágnes: *Erdély és a német-római császárválasztás 1658-ban*. In: *Uő: Magyarország keresztútjain – Tanulmányok*. Budapest, Gondolat, 1978. 157–167.
- 1984 R. VÁRKONYI Ágnes: *A nemzetközi törökellenes szövetség genezise és II. Rákóczi György fejedelem*. In: *Történelmi Szemle* 26 (1984) 1–2. sz. 67–79.
- 1985 R. VÁRKONYI Ágnes: *Válság Erdélyben*. In: *Magyarország története 1526–1686*. 2. köt. Szerk. Uő. Budapest, Akadémiai, 1985. 1068–1091.
- ZMPM ZRÍNYI Miklós *prózai munkái*. Szerk. KULCSÁR Péter. Budapest, Akadémiai, 2004. (*Zrínyi Miklós összes művei*)

Mordovin Maxim

Mezőörményesi udvarbírák XVII. századi levelezése

XVII. századi örményesi építkezésekre vonatkozó közöletlen források

A mai Mezőörményes egy jellegtelen Maros megyei falu a Mezőség közepén, körülbelül félúton a Szászrégent Kolozsvárral összekötő főút mellett.¹ A magyar történelemben legfeljebb XVII. századi birtokosainak sorozatos erőszakos halálával tüntethetné ki magát, mivel az örményesi udvarházban meggyilkolták Barcsai Gáspárt,² majd Kozmatelkén a bátyját, Barcsai Ákos fejedelmet, egymás után estek el II. Rákóczi György és Kemény János,³ illetve végezték ki Haller Gábort⁴ és Bánfi Dénest.⁵ Ennél nagyobb fontosságot ad azonban a településnek ma is meglévő kastélya, amelyről páratlan részletességű források állnak rendelkezésre.⁶ E források azonban nemcsak a régészet-művészettörténet szempontjából rendkívül érdekesek, hanem egy – előbb fejedelmi, majd főúri tulajdonú – uradalom belső életébe nyújtanak (Erdély viszonylatában egyedülálló) bepillantást. A fennmaradt forrásanyag kronológiailag két részre osztható: XVII. és XVIII. század végire. A kettő között az udvarház és az uradalom az összekötő kapocs. Míg a XVII. századi levelek egy fejedelmi építkezés, majd Lorántffy Zsuzsanna kedvelt tartózkodási helyének iratai, addig a második csoport már Erdély egyik legjelentősebb családjá – a Bánffyak – egy jelentőségét veszített, de gazdaságilag még mindig értékes uradalmának gazdálkodási témájú levelezése. Mivel a jelen közlést egy önálló tanulmány kiegészítésének szánom, amely az örményesi udvarház építéstörténetét dolgozza fel, így a XVIII. századi forrásokat, amelyek egy udvarbíró tevékenységét és bukását mutatják be, és témájukban nagyon különválnak, egy későbbi közlésben kívánom feldolgozni.⁷

A kutatás fő bázisát és kiindulópontját Beszterce város levéltárának *missilis* anyaga adta. Örményes a középkori és kora újkori Beszterce-vidéke közvetlen szomszédságában feküdt. Miután I. Rákóczi György az 1638. évi dési határozatok nyomán megszerezte magának a települést,⁸ és az örményesi-kóródszentmártoni uradalom központjává tette,⁹ Örményes jelentősége megnőtt. Ekkor – 1639-től –

¹ Mezőörményes (ma: Urmeniș, RO)

² BETHLEN, 1993. 87.; EOE XII. 51., 57.; KRAUS, 1994. 415–416.; SZALÁRDI, 1980. 641.

³ Állítólag Barcsai Gáspár megölése során Örményesen szerzett lovon indult Kemény János a végzetes nagyszöllősi csatába, ahol utána még a holttestét sem találták meg. BETHLEN, 1993. 114.; KRAUS, 1994. 496–497.

⁴ ROZSNYAI, 1867. 379–382.

⁵ Bánfi Dénes kivégzéséről TELEKI M., VI. 659. (1674. dec. 17.) Kollatovics György Teleki Mihálynak; a tárgyalásról Bánffy-lt, c. 965. f.1–14. *Causa Criminalis Comitiss L. Baronis Dionisii Bánffy MDCLXXIV.*

⁶ A kastély építéstörténetét egy önálló cikk keretében dolgoztam fel. A falu és az udvarház középkori és kora újkori történetéről részletesebben ld. MORDOVIN, 2008.

⁷ A források lelőhelye: Bánffy család levéltára. Arhivele Naționale ale României Direcția județeană Cluj. 320. Fond familial Bánffy de Losoncz, cota 720, f. 24–80.

⁸ Az egyik utolsó tulajdonos, Pécsi Simon letartóztatása és birtokainak elkobzása: KRAUS, 1994. 156.

⁹ SZALÁRDI, 1980. 199.

egy korábbi, sövényfalú udvarház helyén a fejedelem egy új, tágasabb és igényesebb épületegyüttes kiépítéséhez kezdett. Az építkezések nagyobb része 1639–1641 között lezajlott, majd az 1640-es évek végén rövid ideig folytatódtak. Örményes az uradalom központjaként egyben az udvarbíró székhelye is lett. A fejedelmi tulajdonlás idejéből négy udvarbíró neve ismert: Zemplényi István, Lácza János, Alvinczi Pál és Bojér István. Közel lévén Besztercéhez, az udvarbírók folyamatos kapcsolatban álltak a városi tanáccsal, és a fejedelem is rendszeresen utasította a beszterceieket különböző kézműves és iparos munkák elvégzésére a szomszédos Örményesen. Hasonló kapcsolat lehetett a szintén nem túl távoli Szászréggel és Marosvásárhellyel. Ez a viszony azonban néhány szórványos említéstől eltekintve szinte teljesen homályban marad. Az eltérés okai minden bizonnyal abban is keresendők, hogy sem Marosvásárhely, sem Szászrégen nem volt gazdaságilag olyan fejlett, mint Beszterce, ugyanakkor sokkal inkább a besztercei levéltár egyedülálló fennmaradása magyarázza a források megoszlásának ilyen mértékű egyenlőtlen-ségét.¹⁰ Örményes esetében az alább közölt levelezésből nemcsak a fejedelmi udvarház építésének menete és tervezőjének neve – Fundáló Mátyás Mester¹¹ – deríthető ki, hanem az uradalom különféle belső ügyeibe is bepillantást nyerünk: a termékek eladásától kezdve az uradalmi jobbágyság személyes problémáit. Mindemellett a fejedelmi és a fejedelemszervi udvar itineráriumát is tovább bővítik. Éppen ez utóbbi alapján vált nyilvánvalóvá, hogy több örményesi vonatkozású levél keresendő a Rákóczi–Aspremont-levéltárban is. Innen az udvarbírók által Lorántffy Zsuzsannához írt, főleg az uradalom gazdasági helyzetét és eseményeit ismertető beszámolókat kerültk elő.

Mivel a források közlésével elsődleges célom a fejedelmi udvarház felépítésének és első évtizedeinek bemutatása volt, a több mint száz levélből néhányat – főleg az Örményesen kelt, de az uradalmat nem érintő témájú, egyes jobbágyság ügyeit ismertető, illetve konkrét ügyekről nem szóló leveleket – csak regeszták formájában szerepeltettem.

Az alább közlésre kerülő leveleket jól kiegészíti a néhány, már régebben közölt forrás. A jelen közlemény szempontjából legfontosabbak a Makkai László által publikált örményesi számadások és összeírások.¹² Ezek a két Rákóczi György idejére esvén egyrészt az uradalom gazdasági képéhez szolgálnak adalékkal, másrészt az udvarházak leírásával bemutatják az épületek átépítés előtti állapotát. Kifejezetten az udvarházra vonatkozik a B. Nagy Margit által közölt és fel is dolgozott¹³ XVIII. századi forráscsoport, melyből az 1721. évi inventárium ismert teljes egészében.¹⁴ Ennek az a jelentősége, hogy még a XVIII. századi erőteljes átalakítások előtt írja le az örményesi épületegyüttest.

Erdélyi viszonylatban sajnos csak Beszterce levéltára maradt meg olyan állapotban, hogy részletesen lehet követni a város környékén zajló kora újkori építkezése-

¹⁰ A levéltár gazdagságát jól jelzi az anyagára építkező közlések és feldolgozások sorozata: BERGER, 1986.; BERGER, 1995.; KOVÁCS Zs., 2000., HORN–KREUTZER–SZABÓ, 2005.

¹¹ Fundáló Mátyás mester I. Rákóczi György kiemelkedő építészé lehetett. Munkássága egyértelműen követhető a gyulafehérvári fejedelmi palotánál és Sárospatakon. Id. KOVÁCS, 2000. 81–82.; DETSHY, 2002. 185.

¹² MAKKAJ, 1954. 558–598.

¹³ A feldolgozás: B. NAGY, 1970. 90.

¹⁴ B. NAGY, 1973. 282–291.

ket. Mezőörményes esetében azonban – eltekintve néhány elszigetelt esettől, amikor Marosvásárhelyről is kértek embereket az építkezésekhez – már csak a közelsége miatt is Beszterce volt a legfontosabb olyan város, amely a szakértelmet és a munkaerőt szolgáltatta az udvarház felépítéséhez. Látszik ez más közeli építkezéseken is, mint Bethlen, Görgény és Görgényszentimre, Kővár, Szamosújvár, de távolabbra is, mert például Gyalura vagy Radnótra, sőt, Szatmára is rendeltek innen szakembereket. Hírük olyan nagy lehetett, hogy a moldvai vajda a suceavai munkákra szintén besztercei kőműveseket és kőfaragókat kért, és Rákóczi beleegyezése után – persze, ha a fejedelem saját építkezései ettől nem szenvednek késést – meg is kapta.

Munkámban a besztercei városi levéltárnak a Magyar Országos Levéltárban, mikrofilmen elérhető *missilis* anyagát hasznosítottam (MOL X 1249). Emiatt a forrásoknak nem a Kolozsvári Állami Levéltárban (*Arhivele Naționale, Direcția județeană Cluj*) szereplő jelzeteit adom meg, hanem a felvételezéskor adott tekerésszámot, majd az adott éven belül a levél sorszámát.¹⁵ A levelekben előforduló rövidítések gyakorlatilag csak a címzésekben és aláírásokban szerepelnek. A többi helyen a szóvégi nazálisokat (pl. Ura[m]; utá[n], vevé[n], nincse[n] stb.), a -nak-nek ragokat (pl. Ura[mn]ak, jobbágyok[n]ak, de kíván[nak] is!), vagy a gyakran előforduló megszólításokat (pl. K[el]gyelmes A[sszonyom], K[el]gyell[me]d, K[el]gyelme[te]k, I[ste]n stb.) rövidítették. Az előbbieket csak az első néhány levélben jelöltem, az utóbbiakat – mivel többlet információt nem tartalmaznak – nem jelöltem külön. A *Dominatio Vestra* és különféle ragozott formái végig rövidítve szerepelnek, így ennek feloldásától eltekintettem, főleg, mivel az esetek többségében ragozása következetlen vagy egyszerűen kiolvashatatlan volt.

Források

1.

Zemplényi István Végh András besztercei főbírónak

Örményes, 1638. szeptember 3.

(B-lt. 455, 1638/199.)

A fejedelem, I. Rákóczi György szeptember 20-ára Örményesre érkezik. Fogadásához az udvarházat rendbe kellene szedni. Az udvarbíró ehhez és a fejedelmi udvar konyhájára kér különböző dolgokat.

Prudens ac Circumspecte D[omi]ne vicine mihi observandissime, Servitor[um] meor[um] paratissa[m] semper Commendationem]. Áldja meg Isten kegyelmedet minden jókkal.

Urunknak ő Nagyságának¹⁶ vévén egy commissióját, melyet parancsol serio, hogy kegyelmednek sietséggel küldeném. Ez minemű válaszát írja kegyelmed, ő Nagyságának megírjam, vévén annak okáért Kegyelmed bocsássa olyformán kegyelmed emberét,¹ hogy az mint értem az ő Nagysága akarátját, az énnekem írott

¹⁵ A szintén besztercei levéltári anyag feldolgozására építkező HORN–KREUTZER–SZABÓ, 2005. mintáját követve, ld. HORN–KREUTZER–SZABÓ, 2005. 208.

¹⁶ I. Rákóczi György fejedelem

¹ beszúrva: emberét

commissióból, se kegyelmedre, sem penig én reám nehéz tekinteti ne legyen, mind ahhoz való műszert és szerszámot magával elhozzon. Úgy bocsássa penig kegyelmed, hogy ő Nagysága minden okvetetlen ad diem 20 huius praesentis mensis itt léssen. Itt penig sem pad, sem szék, sem széna nincsen. Ha peniglen fogyatkozást találnak az dologban, az nehézség kegyelmedre léssen, nem én reám. Ezeken kívül, értvén kegyelmed az ő Nagysága ide jövetelét, az ő Nagysága tekintetiért kegyelmedet kérem, hogy pénzünkért az kegyelmedek Városában vegyen az ő Nagysága konyhájára az mi kívántatik illendőképpen, az mikor emberemet bocsátom. Mostan peniglen kegyelmed latigul [?] küldjön mindenfélét tíz-tíz pénz árát, úgymint retket, vereshagymát, petrezselymet. Ha valami szép tavalyi sós káposztát találtathatna kegyelmed, énnekem adja értésemre, mely az ő Nagysága asztalára illendő volna, mint jóakaró szomszéd Uramnak meg szolgállok. Egyebet is, úgymint körtvélyt, meggyet és egyéb gyümölcsstálban illendőt szerezzon. In his Circumspecta[m] Vestra[m] Prude[ntiam] bene valere ex opto. Datu[m] ex Eörményes 7 die Julii, An[no] 1638.

Prude[nti] et Circumspe[ctae] Dⁿⁱ V^{rae} Servire paratus: Stepanus Zemleni,¹⁷ Provisor Eormeniesien[sis] mpria.

Címzés: Generoso, Prudenti ac Circumspecto D[omi]no D[omi]no Andreae Wegh¹⁸ judici primar[io] Regiae Civit[atis] Bisztricien[sis] etc. D[omi]no D[omi]no atq[ue] Vicino honorandissimo.

2.

Zemplényi István Végh András besztercei főbírónak

Örményes, 1638. szeptember 3.

(B-lt. 456, 1638/253.)

A fejedelem egyik jobbágját az örményesi uradalom területén megkárosították, ezért Sulyok István egyik jobbágját megfogták. Az udvarbíró kéri a besztercei tanácsot, hogy az ügyet törvényesen, minél alaposabban vizsgálják ki, hogy sem a fejedelem, sem a főúr ne valljanak kárt.

Generose Prudens ac Circumspecte Domine, Salutem et meor[um] perpetuam commendationem. Az Isten kegyelmedet minden idvességes és kívánta szerént való jovaival áldja és látogassa.

Urunknak ő Nagyságának örményesi jószágában egy jobbágya vallott nyilvánossággal való kárt, kiért gyanúképpen egyet az Sulyok Uram¹⁹ jobbágji közül meg is

¹⁷ Sárdi Zemplényi István volt az örményesi uradalom első, név szerint ismert udvarbírája, aki többedmagával levezette az első összeírást, intézkedett az „örökölt” gabonák értékesítéséről és az 1638-ban átvett sövényfalú udvarház lakhatóvá tételéről. Azonban az építkezéseket már csak utóda, Lácza János vezethette le ebben a tisztségben. Ld. MAKKAI, 1954. 560.; B-lt. 456, 1638/253; B-lt. 455, 1638/199. 1638. okt. 9-én Lácza Jánost Zemplényi Istvánnal együtt említik, Lácza Zemplényi utódként. MAKKAI, 1954. 560.

¹⁸ Végh András besztercei főbíró, az 1630-as évektől többször is ő volt a város vezetője. Ld. az alábbi levelezést.

¹⁹ Sulyok István (Ádamos, 1605–1656), erdélyi főúr, fejedelmi tanácsos, főkomornik (1647. márc. 16-tól 1655. febr. 8-ig. Mvh-lt. 264/4), Kükküllő vármegye főispánja (Haller István mellett). (MOL P 635, Szilágyi család levéltára, f.22–25.). (Arhivele Naționale ale României Direcția Județeană Cluj, 324 fond familial Béli, c. 146, f.6–10.)

fogtak, melyet mostan is kegyelmetek fogságban tart. Requirálván engemet, Sulyok Uramnak tisztí végeztek úgy, hogy solválja magát. Mely miatt salválván magát, se az Ura dolga, se maga ne legyen élhetetlenné. Mindazáltal az kegyelmetek privilégiumja mint tartja, azt Uram kegyelmetek énnálamnál jobban érti, csak hogy az Urunk ő Nagysága jobbágyát kárban hagyjam – tiszt lévén – semmiképpen azt nem engedhetem, hütem, tisztém és hivatalom tartja. Sulyok Uramnak is ártani nem igyekezem, de az mi az ő Nagysággal arra köteles vagyok megoltalmazni, én ő Nagyságának méltatlan alázatos szolgája voltam, s vagyok, nem ítilem jelentőnek lenni¹¹ ő Nagyságának kárát eltitkolnám. Ez okáért kegyelmed, mivel takarodásnak ideje vagyon, hogy se magának, se Uramnak kára ne legyen, bona occasione benetque [!] mode bocsássa el úgy, hogy kegyelmed meg ne búsuljon utána. Hüte és törvényeknek megmutatása szerént bízvást elbocsássa, ez leveletem látván. Kegyelmed pedig notarius Urammal írjon erről nekem bizonyos relatiót, kihez tudjam magamot accomodálnom, de ő Nagyságának sok különb-különbféle dolgainak hamarébb végben vételiért minden módon az ő Nagysága jobbágyát oda bocsátanám, de ez leveletem írtam s küldött arra végre, hogy kegyelmetek cselekedjék tiszték és hivatalások szerént, s bocsássa el, hitit vévén, hogy így se ő Nagyságának jobbágyának idestov [!] járásával dolgunkban hátramaradás ne legyen, se az kegyelmednek dolgában jobbágya miatt ne essek.

Ad extram Generosam Circumspecta[m] [!] Dominatione[m] ad annis quam plurimos valere cupio Generosi Prudentes Circumspectes [!] Dⁿis Vestrae, Servitor Stephanus Zemlyeni de Sard. Provisor bonor[um] Eörményesiensis. Datum in Curia Eörményesiensiana, 3. die Septembris, Anno 1638.

Címzés: Generoso Prudenti ac Circumspecto Viro D[omi]no Andreae Vegh Judici primario Civitatis in dicta Bistriciense Domino mihi Celendissimo et Vicino mihi honorandissimo.

3.

Rákóczi György a besztercei tanácsnak

Segesvár, 1639. február 12.

(B-lt. 456, 1639/19.)

A fejedelem új udvarházat készülni építeni Örményesen, de mivel az uradalom ereje nem elegendő az építkezéshez, a besztercei tanácsot utasítja, hogy a Nagyida határában lévő Juba pusztáról szállítsanak követ Örményesre.

Georgius Rakoci Dei gratia Princeps Tran[silva]niae, partiu[m] regni Hungar[iae] D[omi]n[us] et Siculor[um] Comes etc.

Prudentis ac Circumspecti fideles Nobis dilecti, Salutem et gratiam Nostram. Örményesi házunkat akarván Isten segítségéből megépítenünk, mivel az ott való kevés jószág arra nem érkeztetik úgy, az mint kellene, egyéb majorkodtatásra is kellestven őket fordítani. Mivel azért mostan az községnek oly derekas dologra való ideje nincsen, kegyelmesen intjük hűségteket, ott az hűségtek Székiben²⁰ lévő

¹¹ kihúzza: hogy.

²⁰ Ti: Beszterce vidéke.

Juda²¹ nevű puszta falu helyről vitessen négy vagy ötszáz szekér követ örményesi házunk épülésére, kegyelmesen agnoscáljuk felölök. Eisdem in reliquo gratiose propensi manemus. Datum in Civitate n[ost]ra Segesvár²² die 12 Febr[uarii]. 1639.
G. Rakocy mpria

Címzés: Pruden[tibus] ac Circumspectis Judici primario, caeterisq[ue] Juratis Civibus Civitatis n[ost]rae Bistricien[sis] etc. Fidelib[us] nobis dilectis

Allatum 22 Februarii [--]^{III}

4.

Láczai János a besztercei tanácsnak

Örményes, 1639. február 19.

(B-lt. 456, 1639/24.)

Az udvarbíró értvén a fejedelem utasítását, a kőszállítást későbbre halasztaná, amikor a fagy kienged, és amikor személyesen is jelen tud lenni a kőanyag felrakódásánál.

Prudens ac Circumspecte Domine d[omi]ne observan[de]. Servitior[um] meor[um] paratam Commen[dationem] etc. Jó egészséges boldog hosszú étellel látogassa I[stern] K[el]g[yelme]det, kedvesivel egyetemben.

Urunk ő Nagysága levelét hozam, Uram, Segesvárról, melyet kegyelmednek megküldöttem, értem is Uram az dolgot, miről legyen az ő Nagysága parancsolatja. Kegyelmedet kérem mint jóakaró Uramot, mikor érkezhetik Kegyelmetek ahhoz az dologhoz, adná értésemre. Mostan míg az földnek fagya ki nem megyen, inkább elszállíthatnak egyszer is, másszor is értésemre lévén az dolog, magam is oda mennék, vagy bizonyos emberemet bocsátanám. Kegyelmed Uram írjon választ, mihez tartsam magamat. His Prudentem Circumspectam D^{onem} Vestram bene foeliciterque valere desiderans. Datum in Curia Eörmenesiense die 19 Februarii 1639.

Prudentis ac Circumspectae D^{onis} Vestrae Servitor benevolus: Joannes Laczai²³ mpria

Címzés: Prudenti ac Circumspecto Domino Judici primario Civitatis Biztriciensis etc. Domino observandissimo.

²¹ Juda Nagyidának volt másik elnevezése. (Lásd „Az első katonai felmérés”, 87. szelvény). Ma: Kolozsnagyida (Viile Tecii, RO)

²² Segesvár, ma Sighișoara (RO)

^{III} Az utolsó két szó kibetűzhetetlen.

²³ Láczai János örményesi udvarbíró, Zemplényi István utódja. Tevékenysége 1640 novemberéig követhető nyomon. Ugyan nincs adat, hogy Láczai János mikor halt meg, de mivel az esetleges áthelyezéséről vagy leváltásáról semmilyen forrás nem szól, és az ehhez hasonló tisztségek többnyire életfogytig szóltak, feltételezhetjük, hogy az udvarbíró-váltás mögött Láczai halála állhatott. Utóda, Alvinczi Pál első levele udvarbíróként 1641. febr. 23-án kelt „Prouisor Eörményesiensis” aláírással (B-lt. 458, 1641/25. 44. levél); de az 1638. szeptemberi inventáriumot is már ő készítette MAKKAI, 1954. 560.

5.

Rákóczi György a besztercei tanácsnak

Fogaras, 1639. március 13.

(B-lt. 456, 1639/42.)

A kőhordás és a téglavetés körüli nehézségekről értesülve, a fejedelem engedményeket tesz. A kőhordást el lehet halasztani, amikor több fű lesz, a téglavetésben pedig az örményesi uradalom önerejéből – lehetősége szerint – is segít.

Georgius Rakoci Dei gratia Princeps Transilvaniae, partium regni Hungariae Dominus et Siculorum Comes etc.

Prudentis ac Circumspecti fideles Nobis dilecti, Salutem et gratiam Nostram. [Hűségtek le]veléből látjuk az téglavető^{IV} és kőhordásban is az örményesi házhoz való difficultásokat, melyekre képest az téglavetést most is kívánnánk hűségtektől, ha az erdőnek szűk volta el engedné kerülnünk; de mivel Örményesen elégséges téglának meg égetése nem lehet, az téglavetésben és égettetésben nem kell hűségteknek nehézséget praetendálni: vettetünk ugyan Örményesen is, amennyinek kiégetését az ott való szűk erdőnek mivolta, pusztulása nélkül szenved. De mivel az elégséges nem lehet, hűségteknek kell segíteni, hogy elég téglá lehessen. Az kőhordást ami illeti, azt bátor hűségtek halassza akkorra, amikor fű lesz, hogy az marhának legyen eledele, hogy abban is inkább meg ne fogyatkozzunk. Secus non facturi. Datum in Arce nostra Fogaras,²⁴ die 13. mensis Martii, Anno Domini 1639.

G. Rakocy mpria

Címzés: Prudentibus et Circumspectis Judici primario, coeterisque juratis Civibus Civitatis nostrae Bistriciensis. etc. Fidelibus nobis dilectis.

Allatum 19 Martii 4ta hora postmeridiana.

6.

Rákóczi György a besztercei tanácsnak

Örményes, 1639. április 6.

(B-lt. 456, 1639/60.)

Ugyan a téglavetőkre Nagyváradon is nagy szükség lenne, de ha ettől az örményesi munkálatok jobban haladnak, akkor a fejedelem eltekint attól, hogy a besztercei tanács a váradi építkezésekre is küldjön téglavetőket.

Georgius Rakoci Dei gratia Princeps Transilvaniae, partium regni Hungariae Dominus et Siculorum Comes etc.

Prudentis ac Circumspecti fideles Nobis dilecti, Salutem et gratiam nostram. 2. Aprilis [!] praesentis nekünk az téglavető állapota felől írt hűségtek levelét vevén,

^{IV} Az egész sor nehezen olvasható a hajtás miatt.

²⁴ Fogaras, ma Făgăraș (RO) Brassó megyében, az erdélyi fejedelmek kedvelt tartózkodási helye és fontos vára.

írásokat értjük. Noha az téglavetőök felette szükségesek volnának Váradon is, mindazonáltal hűségtek alázatos instantiájára megengedtük kegyelmesen, hogy ámbár ne küldjön Váradra, csak az örményesi épületre való téglát szorgalmaztassák vettetni és készíttetni hova hamarébb. Quibus in reliquo gratiose propensi manemus. Secus non facturi. Datum in Arce Nostra Fogaras die 6. Aprillis [!] Anno D[omini] 1639.

G.. Rakocy mpria

Címzés: Prudentibus et Circumspectis Judici primario, coeterisque juratis Civibus Civitatis nostrae Bistriciensis. etc. fidelibus nobis dilectis

11. April h. 9.

7.

Láczai János Végh András beszercei főbírónak

Örményes, 1639. április 21.

(B-lt. 456, 1639/75.)

Az udvarházhoz szükséges téglák mérete és formája felől az udvarbíró utasítást nem kapott a fejedelemtől, ezt a téglás mesternek jobban kell tudnia.

Prudens ac Circumspecte Domine observande. Servitiorum meorum paratam commendationem etc. Jó egészséges boldog hosszú élettel látogassa Isten Kegyelmedet Asszonyom ő Kegyelmeivel és minden Kegyelmed kedvesivel együtt.

Az kegyelmed levelét vettem Uram, az téglák mértéke avagy formája felől, hogy ha olyan forma volna nálam, küldeném el kegyelmednek is, hogy az téglás mester is ahhoz az formához képest tudná az ő mivét alkalmaztatni. Énnekem Uram semmi instrukció arról Urunktól nincsen és semmit nem is értettem abban az téglavetetésben, különben az miatt Kegyelmednél létemben emlékezett vala Kegyelmed, ha ő Nagysága vagy formát küldött volna, vagy más instrukcióm lött volna, erről eddig kegyelmedet Uram tudósítottam volna felőle. Mindazáltal Uram az egyebet nem tudok afelől Kegyelmednek írni. Az minemő műben való téglát Urunk ő Nagysága Kegyelmednek parancsolt vettetni, tud az téglás mester ahhoz. His prudentem ac Circumspectam D^{onem} V^{estram} bene foeliciterque valere desiderans. Datum in Curia Eörmenessi, die 21 Aprilis. 1639.

Prudentis ac Circumspecti D^{onis} Vestrae ad serviendum paratus: Joannes Laczai mpria.

Címzés: Prudenti ac Circumspecto Domino Andreae Uegh Judici primario Civitatis Besterceiensis etc. Domino mihi plurimum observandissimo.

8.

Rákóczi György a beszercei tanácsnak

Gyulafehérvár, 1639. április 28.

(B-lt. 456, 1639/77.)

1. Az időjárás már alkalmas az építkezések megkezdéséhez, így a beszercei tanács – ha még nem kezdte meg – kezdjen hozzá a téglavetéshez. – 2. Az örménye-

si udvarbíró rendelésére küldjenek azonnal öt jó kőművest, és a kőhordást is folytassák.

Georgius Rakoci Dei gratia Princeps Transilvaniae, partium regni Hungariae Dominus et Siculorum Comes etc.

Prudentis ac Circumspecti fideles Nobis dilecti, Salutem et gratiam nostram. [1.] Örményesi jószágunkban, házunkat akarván kőből megépíttetni; ezelőtt is parancsoltunk volt hűségteknek bizonyos számú téglavetések felől. Mivel immár az idő s az jó alkalmatosság Isten kegyelmességéből szintén jelen vagyom, akarok mégis hűségteknek intimálni, parancsolván serio, ez levelünket vévén, ha eddig hozzája nem kezdetett, tehát mindjárat az elébbi kegyelmes parancsolatunk szerént járjon el benne, s vettessen elegendő téglákat hűségtek, erről több parancsolatunkat nem várván. Secus non facturi. Datum in Civitate nostra Alba Julia, die 28. Aprilis. Anno Domini 1639.

G. Rakocypria

[2.] P. S.^v Kőművesek felől is az örményesi tisztartónk, ha requirálni fogja hűségteket, küldjön öt kőműveseket, jókat, s azelőtti írásunk szerint az kőhordást is ugyan Örményesre ne halassza.

Címzés: Prudentibus et Circumspectis Judici primario, coeterisque Juratis Civibus Civitatis nostrae Bistriciensis. etc. Fidelibus nobis dilectis.

Allatum die 4 Maii.

9.

Láczai János Végh András besztercei főbírónak

Örményes, 1639. április 30.

(B-lt. 456, 1639/79.)

Már megkezdődött az építkezés és a fű is elegendő az igavonó állatoknak, ezért az udvarbíró kéri a tanácsot: amint a 400 szekérenyi kő elszállításához hozzákezdnek, írják meg neki, hogy személyesen is ott lehessen.

Prudens ac Circumspecte Domine observande Servitorum meorum paratam Commendationem etc. Jó egészséggel való boldog hosszú étellel látogassa Isten Kegyelmedet, kedvesivel egyetemben.

Kegyelmedet Uram kelletem megtalálnom, Asszonyunk ő Nagysága²⁵ kegyelmes parancsolatja érkezék hozzám az kőhordás felől, melyben parancsolja ő Nagysága, hogy kegyelmeteket emlékeztetném jó akarattal való fogadására, az Idából való négyszáz szekér kőszállítás felől ide Örményesre, mivel immár hozzá fogatunk az épülethez, Isten ő felsége füvet is adott eleget, ehetik az marha az mezőben. Kegyelmedet kérem, adja értésemre, mely nap indíthatja Kegyelmed az szekereket Ida²⁶ felé, magam is akkor ott akarnék lenni. Kegyelmed Uram mind-

^v Az utóirat más kéz írása, de nem Rákóczié.

²⁵ Lorántffy Zsuzsanna fejedelemasszony

²⁶ Kolozsnagyida (Viile Tecii, RO)

ezeokról voltaképpen tudósítson. His Prudentem ac Circumspectam D. Vestram bene foeliciterque valere desiderans. Datum in Eörmenes, die 30 Aprilis 1639.

Prudentis ac Circumspecti D. Vestrae Servitor benevolus: Joannes Laczai mpria.

Címzés: Prudenti ac Circumspecto Domino Andreae Uegh Judici primario Civitatis Bezterceiensis [!] etc. Domino observandissimo.

Generose D. Judex Absens fueritt [!] Substitutus aperiatt [!] etc.

10.

Lácza János elismervénye

Beszterce, 1639. május 1.

(B-lt. 456, 1639/81.)

Lácza János örményesi udvarbíró elismervénye 150 szekérnyi kőről.

Ego Joannes Laczai Provisor Curiarum Eörmenesiensis²⁷ etc. Recognosco per praesentes, quod in Anno 1639, Circa festum Sancti Philippi Jacobi Besztercei bíró és Consul Uraimék az ő Kegyelmekek Vidékéből, birodalmokból, örményesi udvarház épületire az Idai határból, administráltattak Lekenczei Kondor István Uram gondviselése alatt másfélszáz szekér követ, melyről quietálom ő Kegyelmekeket praesentis signaturae testimonio Datum ut supra.

P.H. Joannes Laczai mpria

11.

Lácza János Utcási Simon besztercei főbírónak

Örményes, 1639. május 15.

(B-lt. 456, 1639/88.)

1. A 150 szekér követ átvette, jó lenne folytatni, mert még 700 szekérnyi kő van az idai határon előkészítve.– 2. A kőhordó szekereseket megrótták, de nem örményesiek voltak. Az udvarbíró maga mutatta, hová engedjék az állatokat.– 3. Fundáló Mátyás Mester várja a megígért kőműveseket.– 4. A fejedelemasszony a jövő héten érkezne, az udvar konyhájára kellene vörös- és fokhagyma.

Prudens ac Circumspecte Domine observande Servitiorum meorum paratam Commendationem. Jó egészséggel való boldog hosszú élettel látogassa Isten Kegyelmedet, kedvesivel egyetemben.

[1.] Az kegyelmekek levelét vöttem Uram, az kőhordás felől az quietantiából megtetszik, másfélszáz szekér követ hoztak az kegyelmekek székiből. Ugyan most volna jobb megkérni az többet is, vagyon Uram hétszáz szekér kő készen kihányva az idai határon. Ezen emberem által tudósítson kegyelmekek, mely nap érkeznek az kegyelmed szekerei, hadd legyen bizonyos emberem ott, ki az köveket megmu-

²⁷ Az örményesi uradalomhoz több kúria (udvarház) is tartozott. Egy 1638-as inventáriumból értesülünk az örményesi mellett a kórdszentmártoni, köbölkúti és paszmosi kúriákról. MAKKAJ, 1954. 585–598.

togassa, hol vadnak. [2.] Hogy az szekereseket megvonták az fű miatt, nem az örményesiek vonták, ha szintén büntették is, három más falubeliek. Noha valóban sok kárt tettek az fejedelem rétiben, azután is jól cselekedtek, magam én jó helyet mutattam nekik az marha kibocsátásra. [3.] Az kőművesek dolga miben legyen, azt Kegyelmetek tudhatja, nem én, mert énnekem arról parancsolatom nem jött, de az Fundáló Mester Mátyás²⁸ azt mondja, hogy Kegyelmetek maga ígért Asszonyunknak három kőművest ide Örményesre. Ő Nagysága azt tudja, hogy itt vadnak, kegyelmeteknek afelől izent volt most is Mátyás Uram az szabadostul, hogy kegyelmetek sietséggel elküldje az kőműveseket. [4.] Asszonyunk ő Nagysága idejő ez jövő héten, semmi konyhára való vereshagyma, fokhagyma nincsen. Ha az Kegyelmetek városában pénzen találtathatnék, im pénzt küldtem ez emberemtől, Kegyelmednek megszolgálom mint Uramnak. Adjon egy embert melléje, az holott taláthatnának, bátor ha vereshagyma nem lehet is, lenne amaz elein való keserő hagyma, csak akkor hozatván azt el, mikor Asszonyunkot várván. Kegyelmed Uram ha miben parancsol, igyekezem szolgálni kegyelmeteknek. His Prudentem ac Circumspectam D^{onem} V^{estram} bene valere desiderans. Datum in Eörmenes die 15 Maii, 1639.

Prudentis ac Circumspecti D. Vestrae servitor paratus: Joannes Laczai mpria.

Címzés: Prudenti ac Circumspecto Domino Simoni Uczas²⁹ Judici Substituto Civitatis Bezterczeiensis etc. Domino observandissimo.

Allatae 17 Maii.

12.

Lácza János elismervénye

Beszterce, 1639. május 19.

(B-lt. 456, 1639/94.)

Lácza János örményesi udvarbíró elismervénye 150 szekérnyi kőről.

Ego Joannes Laczai provisor Eörmeniesiensis recognosco per praesentes hogy in anno 1639 die 19 mai administráltata ide Örményesre beszercei főbíró, Szappanos András³⁰ uram Asszonyunk ő Nagysága örményesi háza épülésére az felső járásból Beszterce vidékéről harmadfél száz szekér követ. Kiről Jádon³¹ lakó Geréb Mátyás által [], melyről quietáлом ő kegyelmét praesentes signaturae. Datum die et anno ut supra. Jdem qui supra mpria.

²⁸ Fundalo Mester Matjas: I. Rákóczi György sárospataki és örményesi építésze, 1645 októberében halt meg. BALOGH, 1982. 376–378; DÉTSHY, 2002. 207.

²⁹ Utcási vagy Utcás Simon, több alkalommal megválasztott beszercei főbíró, ekkor még helyettes.

³⁰ Szappanos András: beszercei főbíró.

³¹ Jád (Livezile, RO)

13.

Rákóczi György a besztercei tanácsnak

Szamosújvár, 1639. május 29.

(B-lt. 456, 1639/109.)

A fejedelem Örményes felé szándékozik menni, majd onnan Gyulafehérvárra. Ehhez szerdára Örményesre szekereket és postalovakat rendel.

Georgius Rakoci Dei gratia Princeps Transilvaniae, partium Regni Hungariae Dominus et Siculorum Comes etc.

Prudentis ac Circumspecti fideles dilecti, Salutem et gratiam nostram. Isten kegyelmességéből utunkat akarván continuálni, innen Örményesre megyünk, onnan ismét Fejérvárra³² akarunk menni. Parancsoljuk azért hűségteknek ez inclusa jedzés szerént okvetetlen szerdán küldjön postalovakat s szekereket Örményesre, kik miatt is onnan való indulásunk meg ne gátolódjék. Secus non facturi. Datum in Arce nostra Szamos Ujvar³³ die 29. Maii Anno 1639.

G. Rakocy mpria

Címzés: Prudentibus et Circumspectis Judici primario, caeterisque Juratis Civibus Civitatis nostrae Bistriciensis. etc. Fidelibus nobis dilectis.

Allatum 30 Maii

14.

Rákóczi György a marosvásárhelyi tanácsnak

Örményes, 1639. június 3.

(Marosvásárhelyi-lt., 257g)

A fejedelem utasításokat ad az örményesi búza eladásával kapcsolatban. Amit nem tudnak eladni, amint tudják, szállítsák Désre.

Georgius Rakoci Dei gratia Princeps Transilvaniae, partium Regni Hungariae Dominus et Siculorum Comes etc.

Prudentis ac Circumspecti fideles dilecti, Salutem et gratiam nostram. Hűségteknek tegnapi napon nekünk írott levelét vevén, értjük, mit írjon az búza felől. Ha azért ott eladhatja hűségtek egy-egy forintot harmincöt-öt pénzen, nem gondolunk vele, bár mind eladja. Ha-hogy pedig el nem adhatná, Isten az utat meggyógyítván, az kit hűségteknek el kellett szállítani benne, ottan mindjást szállítsa Désre.³⁴ Secus non facturi. Datum in Curia nostra Eörmenjesiensis die 3. Mensis Junii Anno 1639.

G. Rakocy mpria

Címzés: Prudentibus ac Circumspectis Judici primario caeterisque Civibus Civitatis nostrae Marus Vasarhely. etc. Fidelibus nobis dilectis.

³² Gyulafehérvár (Alba Julia, RO)

³³ Szamosújvár (Gherla, RO)

³⁴ Dés (Dej, RO)

15.

Rákóczi György a besztercei tanácsnak

Gyulafehérvár, 1639. június 15.

(B-lt. 456, 1639/122.)

A rendelt 20.000 téglát minél hamarabb szállíttassák Örményesre.

Georgius Rakoci Dei gratia Princeps Transilvaniae partium regni Hungariae Dominus et Siculorum Comes etc.

Prudentis ac Circumspecti fideles nobis dilecti, Salutem et gratiam Nostram. Az mely bizonyos számú téglának megégetése felől hűségteknek ennek előtte parancsoltunk volt, ha azt megégetette, szállíttassa mindjára Örményesre, ha pedig még meg nem égetette, mindjára égetessen húszezeret, és azt szállíttaton szállíttassa [!] minél hamarébb. Az többit azután is elkészíthetni. Secus non facturi. Datum in Civitate nostra Alba Julia die 15 Junii Anno 1639.

G. Rakocy mpria

Címzés: Prudenti ac Circumspectis Judici Juratisque Civibus Civitatis nostrae Bistriensis etc. Fidelibus nobis dilectis.

Allatum die 19 Junii.

16.

Rákóczi György a besztercei tanácsnak

Gyulafehérvár, 1639. június 21.

(B-lt. 456, 1639/129.)

Késedelem nélkül küldjenek 20 000 téglát Örményesre.

Georgius Rakoci Dei gratia Princeps Transilvaniae partium regni Hungariae Dominus et Siculorum Comes etc.

Prudentis et Circumspecti Fideles nobis dilecti: Salutem et gratiam nostram. Kegyelmesen parancsoljuk hűségteknek, ez levelünket vevén, mindjára késedelem nélkül Örményesre vitessen húszezer téglát, ie. Nr. húszezeret. Secus non facturi. Datum Albae Juliae, die 21. Junii Anno 1639.

G. Rakocy mpria

Címzés: Prudentibus ac Circumspectis Judici Primario, caeterisque juratis Civibus Civitatis Nostrae Bistriensis; Fidelibus nobis dilectis.

Praesenti 28 junii: Húszezer Téglá kívántatik Örményesre.

17.

Rákóczi György a beszercei tanácsnak

Algyógy, 1639. július 9.

(B-lt. 456, 1639/152.)

1. Szállíttassák le Örményesre a rendelt téglákat, de ha még nem készült el, készítsék minél gyorsabban.– 2. Amint az udvarbíró kaszásokat fog kérni, küldjenek tíz főt.

Georgius Rakoci Dei gratia Princeps Transilvaniae partium regni Hungariae Dominus et Siculorum Comes etc.

Prudentis et Circumspecti fideles nobis dilecti, Salutem et gratiam nostram. [1.] Az mely téglákat ennek előtte parancsoltunk volt hűségteknek készíttetni, parancsoljuk kegyelmesen hűségteknek ez commissiónkat vevén ha elkészítették, mindjárt szállíttassa Örményesre. Ha hol penig még eddig el nem készítették volna, mindjárt készíttessék el, és ha többet nem lehet is, húszezeret^{VI} mindjárt szállíttassak Örményesre, és az többit is éjjel-nappal készíttesse, s menteől hamarabb szállíttassa le azokat is. [2.] Annak felette örményesi udvarbíránk meg találván hűségteket kaszások dolgából, az mikor kívánni fogja, rendeljen mindjárt tíz gereblyés kaszásokat, és küldje oda Örményesre. Secus non facturi. Datum ex Thermis Algiogensibus,³⁵ die 9. Julii, Anno, 1639.

G. Rakocy mpria

Címzés: Prudentibus et Circumspectis Judici primario, coeterisque iuratis Civibus Civitatis nostrae Bistriciensis. etc. Fidelibus nobis dilectis.

Allatum die 13 Julii.

18.

Rákóczi György a beszercei tanácsnak

Gyulaféhérvár, 1639. augusztus 10.

(B-lt. 456, 1639/182.)

A fejedelem a beszercei tanácstól az örményesi aratáshoz 25 kaszást kér.

Georgius Rakoci Dei gratia Princeps Transilvaniae partium regni Hungariae Dominus et Siculorum Comes etc.

Prudentis ac Circumspecti fideles nobis dilecti Salutem, et gratiam nostram. Örményesi majorság vetésünk feltakarítására elégtelenek lévén ott való jobbágyok, kegyelmesen kívánjuk hűségtektől, küldjön mindjárt jó huszonöt gereblyés kaszást oda, lehessenek segítséggel az vetéseknek feltakarításában. Secus non facturi. Ipsi in reliquo gratiose manemus. Datum in Civitate nostra Alba Julia, die 10 Mensis Augusti, Anno Domini 1639.

G. Rakoci mpria

^{VI} kihúzza: menteől hamarabb

³⁵ Algyógy, algyógyi fürdő. Hévízfürdőiről híres falu, ma város (Geoagiu, RO)

Címzés: Prudentibus et Circumspectis Judici Primario coeterisque juratis Civibus Civitatis nostrae Biztriciensis etc. Fidelibus Nobis dilectis.

Allatus die 15 Augusti.

19.

Láczai János Végh András besztercei főbírónak

Örményes, 1639. aug. 12.

(B-lt. 456, 1639/184.)

Tíz kaszás már eljött, küldjék a maradék tizenötöt, amint lejár az egy hetük, visszaengedi.

Prudens ac Circumspecte Domine observandissime Seruitiorum meorum paratissimam Commendationem. Jó egészséggel való boldog hosszú élettel látogassa Isten kegyelmedet, kedvesivel egyetemben.

Az tíz kaszások, Uram, eljöttek kedden estvefelé. Asszonyunk ő Nagysága nekem azt írja többi között, hogy huszonöt kaszást ígért volt Kegyelmetek. Ezeket, Uram, haza bocsátom hetek eltelvén. Kegyelmed Uram az hátramaradott 15 kaszást is indíttassa alá, úgy, hogy hétfőn jó reggel legyenek itt. Kegyelmedet Uram, Isten ő felsége mostani beteges állapotjából fordítsa jó egészségre és éltesse sok jó esztendőig. Datum in Eormenyes, die 12 Augusti 1639.

Prudentis ac Circumspecti Dominationis Vestrae servitor benevolus: Joannes Laczai mpria.

Címzés: Prudenti ac Circumspecto Dominus Andreae Uegh Judici primario Civitatis Bezterciensis etc. Domino observando.

20.

Láczai János Végh András besztercei főbírónak

Örményes, 1639. aug. 21.

(B-lt. 457, 1639/193.)

1. A köbölkúti kemence beomlott, küldjenek olyan kőművest, aki vissza tudja építeni.– 2. A jövő héten jön a fejedelemasszony, így az udvar konyhájára káposztát és retket kér, ezeket a kőművesekkel együtt küldheti. Szerezzenek pisztrángot is, de ezt csak akkor küldjék, ha külön szól.

Prudens ac Circumspecte Domine observandissime Seruitiorum meorum paratissimam Commendationem. Jó egészséggel boldog hosszú élettel látogassa Isten kegyelmedet, kedvesivel egyetemben.

[1.] Egy néhány [ezer téglát égettettem volt] Uram, itt Köbölkúton,³⁶ melynek építésére ő Nagysága az szamosújvári jószágból adott meszet, de mivel az kemence beomlott, Kegyelmedet kérem, küldjön egy kőművest, az ki rakja fel, én megfi-

³⁶ Köbölkút az örményesi uradalom egyik faluja Kolozs vármegyében, ma Mezőköbölkút (Fântânița, RO)

zetek tőle mindjárt. Kegyelmedet kérem, Uram, ne késlelje, mivel ez égető mester is addig itt csak héában múlatja idejét. [2.] Asszonyunk ő Nagysága ez jövő héten idejő, semmi újsággal nem tudok ő Nagyságának gazdálkodni itt az sovány Mezőségen. Egynéhány fő káposztára s retekre küldöttem pénzt, kérem kegyelmedet, küldje el az kőművessel együtt Kőbölkútig. Valami pisztrángnak is ha kegyelmed szerét tehetné, tartatva Kegyelmed Uram olyant is, mikor bizonyosban értem az ő Nagysága ide jövetelit, akkor érette küldenék, s az árát is megküldöm Kegyelmednek emberségesen. His Prudenti ac Circumspecto Dominationi Uestrae bene foeliciterque valere desiderans. Datum in Eormenyés, die 21 Augusti 1639.

Prudentis ac Circumspecti Dominationis Vestrae Servitor benevolus: Joannis Laczai mpria.

Címzés: Prudenti ac Circumspecto Domino Andreae Uegh Judici primario Civitatis Bezterciensis etc. Domino observandissimo.

21.

Lorántffy Zsuzsanna a besztercei tanácsnak

Gyulafehérvár, 1639. szept. 4.

(B-lt. 457, 1639/205.)

Folytatni akarván az örményesi építkezéseket, a fejedelemasszony ötven apróművest kér Besztercétől.

Susanna Lorantffy Dei gratia Principissa Transilvaniae, Partium Regni Hungariae Domina, et Siculorum Comitissa etc.

Prudentibus ac Circumspecti fideles nobis grati Salutem et gratiam nostram. Mivel örményesi házunk építését akarván mentül jobban lehetne, derekasan continuáltatni, itt való jószágunk pedig nem érkezik az építésre, Hűségtektől kegyelmes-slen vehlessük^{vii} ne neheztelje érdekéből ötven apróműves jó ifjú embereket mindjárt Örményesre küldeni két hétig való segítségre. Melyet mi is kegyelmességünkkel vehessük hűségtek felől. Secus non facturi. Albae Juliae die 4 7bris Anno 1639.

Susanna Lorantfy mpria

Címzés: Prudentibus ac Circumspectis Judici primario Caeterisque iuratis Civibus Civitatis nostrae Bistricziensis etc. fidelibus nobis gratis.

22.

Rákóczi György a besztercei tanácsnak

Örményes, 1639. szept. 21.

(B-lt. 457, 1639/220.)

A görgényi építkezésekre küldjenek két téglavetőt.

Georgius Rakoci Dei gratia Princeps Transilvaniae partium regni Hungariae Dominus et Siculorum Comes etc.

^{vii} a hajtás mentén nehezen kivehető

Prudentibus et Circumspecti fideles nobis dilecti Salutem et gratiam Nostram. Görgényi³⁷ házunkat akarván építtetnünk, téglá nélkül az építés jó módjával nem continuálhatván, Kegyelmesen poroncsoljuk hűségteknek, ez levelünket vevén, küldjön mindjára városokból két jó téglavetőt megírt házunkhoz, az ki az téglának mind vettetésében, s mind égetésében tudjon hasznoson eljárni. Secus non facturi. Datum in Curia Nostra Eörmenyesiensi, die 21 Septembris Anno 1639

G. Rakocy

Címzés: Prudentibus ac Circumspectis Judici primario caeterisque iuratis Civibus Civitatis nostrae Bistricziensis etc. fidelibus nobis dilectis.

23.

Rákóczi György a besztercei tanácsnak

Gyulafehérvár, 1639. szeptember 28.

(B-lt. 457, 1639/224.)

A nyáron elkészült épületek ablakaihoz küldjenek tölcsérest. Ha az udvarbíró újabb téglákat kér, azokat is küldjék.

Georgius Rakoci Dei gratia Princeps Transilvaniae partium regni Hungariae Dominus et Siculorum Comes etc.

Prudentibus et Circumspecti fideles nobis dilecti Salutem et gratiam Nostram. Az minemű házokat Örményesen építtetünk nyáron, azokra ablakok is kívántatnak. Parancsoljuk azért kegyelmesen hűségteknek ez comissionkat vevén, küldjön mindjára Örményesre üvegablakok csinálására egy jó tölcsérest, minden ahhoz való szerszámával együtt. Annak felette, ha téglából meg fognak fogatkozni, s ott való udvarbíránk requirálja hűségteket téglá felől, legyen segítséggel abból neki, kit mi is kegyelmesen agnoscálhassunk felőlők. Secus non facturi. Datum Albae Juliae, die 28. Septembris Anno 1639.

G. Rakocy

Címzés: Prudentibus ac Circumspectis Judici primario caeterisque iuratis Civibus Civitatis nostrae Bistricziensis etc. fidelibus nobis dilectis.

Allatum die 3 8bris

24.

Láczai János Végh András besztercei főbírónak

Örményes, 1639. október 1.

(B-lt. 457, 1639/226.)

1. Újabb téglákra van szükség, legalább 10 000 darabra.– 2. A korábban is említett, Paszmosra szükséges negyvenes boroshordókat is készítsék.– 3. Kellenének földhányó oroszok is Örményesre, két hétre.

³⁷ Görgény vára Görgényszentimre mellett (Gurghiu, RO). I. Rákóczi György fontos vára és jelentős építkezése. Ld. Kovács Zs., 2000.

Prudens ac Circumspecte Domine observande Seruitiorum meorum paratam Commendationem. Jó egészséggel való boldog hosszú élettel látogassa Isten kegyelmedet, kedvesivel egyetemben.

[1.] Kegyelmedet Uram találtam vala meg valami téglák felől, immár szintén reá szorultunk, pénzen is vennék, csak találhatnánk. Kegyelmed Uram küldjön most bátor csak tízezeret. [2.] Hordók felől írtam volt Uram kegyelmednek, azért az hordók bornak valók kellenének, negyvenesek. Paszmosra³⁸ vitetvén őket, tizenkettő kellettének, az árát mentest megadom emberségesen, csak készítsék el az jámborok. [3.] Kegyelmednél létemben kértem vala Kegyelmedet, földhányó oroszokat szerezne Kegyelmed ide, vagy két hétre fizetésért, jámborul megfizetnék azoknak is, mert nem győzöm az sok dolgot az kevés jószággal. His Prudenti ac Circumspecto Doni V^{rae} bene valere desiderans. Datum in Eormenyese die 18bris 1639.

Prudenti ac Circumspecto Dominationis Vestrae Servitor beneuolus: Joannes Laczai mpria

Címzés: Prudenti ac Circumspecto Domino Andreae Vegh Judici primario Civitatis Bezterczyensis etc. Domino observandissimo.

25.

Lácza János Végh András besztercei főbírónak

Örményes, 1639. október 20.

(B-lt. 457, 1639/234.)

1. Nyolc gyermeklőhoz nyolc kötőfék kellene, emellett zsendelyszeget is kér.– 2. A nyári házhoz és a csűrhez három asztalosra lenne szükség.

Prudens ac Circumspecte Domini observandissime Seruitiorum meorum semper paratam Commendationem. Az Úr Isten kegyelmedet Uram teljes életemben kedves jó egészséggel, boldog hosszú élettel áldja meg.

[1.] Egy emberemet küldtem Uram kegyelmedhez valami nyolc gyermeklovakat kell kifogatnom, az miatt csól [?] ím Uram pénzt küldtem. Kegyelmed egy bizonyos emberét küldje el ez emberemmel, ahul találhatnak, adjanak nyolc állásbeli jó vastag kötőfékeket. Ez mellett, kegyelmed parancsolja meg azt is, hogy ím küldtem három forintot zsendelszegre, Kegyelmed azt is kerestessen és vetesse meg. Kegyelmed nekem is, ha miben parancsol, jó szívvel szolgállok. Isten tartsa kegyelmedet jó egészséggel. Datum in Eörmenies, die 20 octobris 1639.

Kegyelmednek szeretettel és jó szívvel szolgál: Laczai Janos mpria.

[2.] P. S. Kegyelmedet felette kérem mint uramot, hogy küldjön kegyelmed sietéssel három asztalosokat, műszerekkel. Csűrt,^{viii} nyári házat építtetet ő Nagysága, s igen serio parancsol, hogy kegyelmednek írjak minden efféle dologról, ő Nagysága is nagy kegyelmességét igéri kegyelmedhez én általam s levelében is.

Címzés: Prudenti ac Circumspecto Domino Andreae Vegh, Judici Primario Civitatis Bezterczyensis Domino observandissimo.

³⁸ Paszmos (Posmuș, RO), az örményesi uradalom egyik faluja, később a Teleki család birtoka.

^{viii} bizonytalan olvasatú szó: cziwrt

26.

Láczai János Végh András besztercei főbírónak

Örményes, 1639. dec. 4.

(B-lt. 457, 1639/254.)

A fejedelem köbölkúti jobbágyának hat ökrét lopták el, ezekből négyet a Besztercehez tartozó egyik faluban látta viszont. Az udvarbíró kéri a besztercei tanácsot, hogy igazítsa el az ügyet törvény szerint.

Prudens ac Circumspecte Domine observandissime Servitiorum meorum paratam Commendationem etc. Jó egészséges boldog hosszú élettel látogassa Isten kegyelmedet, kedvesivel egyetemben.

Kegyelmednek Uram [kelletek írom]^{IX} ilyen dolog felől: köbölkúti jobbágyának, Illyés Péternek³⁹ loptak volt el ez el múlt napokban hat ökrét. Mely után ugyan sokan fáradott nyavalyás, mostan az Kegyelmetek tartományában akadott az négyére az ökörnek, melynek most is az Kegyelmed gondviselése alatt vadnak. Kegyelmedet kérem, Uram, az Urunk ő Nagysága tekintetiért, legyen minden segítséggel az ő Nagysága jobbágya mellett, adassa meg nyavalyásnak. Bizony eddig is csak az Isten tudja mennyit fáradott és költött az elveszett marhák miatt. Ha penig Uram kegyelmednek értésére eshetnék valamiképpen, hogy azokban az latrokban valahol kézben akadna, mivel még két marhája oda vagyon nyavalyásnak, Kegyelmed afelől engemet tudósítana, kereshetném fel fáradt nyavalyásnak. Jóllehet most mentest indulok Urunkhoz ő Nagyságához Kolozsvárra, hon nem lehetek, mindazonáltal ő magának is, az ő Nagysága jobbágyának, ha mi tanácsi adásával lészen, ahhoz fogja magát tartani. Kegyelmed is, Uram, ha miben fog parancsolni ide az ő Nagysága jószágában, tehetségem szerént igyekezem szolgálni Kegyelmednek. His Prudenti ac Circumspecto Doni V^{rae} bene foeliciterque valere desiderans. Datum in Eörményes die 4. Xbris 1639.

Prudenti ac Circumspecto Dominationis Vestrae Servitor: Joannes Laczai mpria.

Címzés: Prudenti ac Circumspecto Domino Andreae Vegh Judici primario Civitatis Bezterdziensis etc. Domino mihi plurimum observandissimo.

27.

Rákóczi György a besztercei tanácsnak

Fogaras, 1640. február 26.

(B-lt. 457, 1640/36.)

Az örményesi építkezésekhez 12 000 téglára van szükség, ha készen van, küldjék, ha nincsen, készíttessék.

Georgius Rakoci Dei gratia Princeps Transilvaniae, partium regni Hungariae Dominus et Siculorum Comes etc.

^{IX} a hajtás miatt nem látszik

³⁹ A név csak feltételezhető, de az 1639. évi inventárium és a Besztercei levéltár 1639/256, 1639. december 6-án, Besztercén kelt határozatból biztosan kikövetkeztethető. Az ügyről Láczai János külön is kezességét vállal, B-lt., 1640/ 38, 1640. febr. 28-án, Besztercén.

Prudentibus et Circumspecti fideles Nobis dilecti, Salutem et gratiam Nostram. Örményesi házunk építésére kívántatván tizenkétezer téglá, kegyelmesen parancsoljuk hűségteknek mindjárt készíttessen annyi számú ezer téglát s küldje oda. Ha pedig készen vagyon annyi számú, külttest küldje [!] oda hűségtek. Secus non facturi. Datum in Arce nostra Fogaras die 26. Februarii Anno Domini 1640.

G. Rakocy

Címzés: Prudentibus ac Circumspectis Judici primario caeterisque Juratis Civibus Civitatis nostrae Bistriciensis etc. Fidelibus nobis dilectis.

Allatum die 5 Martii 5 tag Marti téglá numero 12000 kívántatik Örményesre.

28.

Láczai János Szöcs Simon besztercei főbírónak

Örményes, 1640. március 24.

(B-lt. 457, 1640/55.)

1. A fejedelemasszony érdeklődik, hogy leszállították-e már a téglákat.– 2. Az udvarbíró bemegy Besztercére fokhagymáért, és személyesen beszélne a főbíróval.

Prudens ac Circumspecte Domine mihi observande. Servitiorum meorum paratam semper Commendationem. Jó egészséges hosszú élettel áldja meg Isten kegyelmedet, kedvesivel egyetemben.

[1.] Asszonyunk ő Nagysága⁴⁰ írja egy levelében, hogy ha kegyelmed szállított-e ide, az ő Nagysága házához téglákat, avagy nem? Nem tudom, volt parancsolat kegyelmedekhez felőle ő Nagyságotul avagy nem, mivel kegyelmedek sem certifikált felőle. Megírtam ő Nagyságának, hogy Kegyelmedek még eddig az ideig nem szállított, hanem ez után, az idő engedvén, az ő Nagyságaga parancsolatja meg nem fogyatkozik abban az dologban. His Prudentem ac Circumspectum D^{nem} V^{ram} feliciter valere desidero. Datum in Curia Eörményesiensi die 24 Marty Anno1640.

Prudentis ac Circu[mspecti D^{nes} Vest]^{raeX} ad servien[dum]

[2.] P. S. Egy forint ára fokhagymáért kellett oda[-- m]ennem, ez alkalmatossággal akarám Kegyelmedet [-- megtal]álni az ő Nagyságok kívánsági felől.

Joannes Laczai mpria

Címzés: Prudenti ac Circumspecto Domino Simoni Szeöcz⁴¹ Judici Primario Civitatis Bistriciensis etc. Domino mihi observandissimo.

⁴⁰ Lorántffy Zsuzsanna fejedelemasszony.

^X A tintafolt miatt nem látszik.

⁴¹ Szöcs Simon besztercei főbíró. A neve egyetlenegyszer fordul elő, ebben a levélben.

29.

Rákóczi György a besztercei tanácsnak

Gyulafehérvár, 1640. április 10.

(B-lt. 457, 1640/64.)

Amennyi kőművest az örményesi udvarbíró kérni fog, annyit küldjenek, és minél több lakatost is.

Georgius Rakoci Dei gratia Princeps Transilvaniae, partium regni Hungariae dominus et Siculorum Comes etc.

Prudentibus et Circumspecti fideles nobis dilecti, Salutem et gratiam Nostram. Örményesen elkezdett építésünket kívánván continuáltatni kőművesek még szükségesképpen kívántatnak. Hűségteknek azért kegyelmesen és serio parancsoljuk, requirálván örményesi udvarbíráunktól, amennyi kőműveseket kívánni fog, küldjön annyit. Amiatt az építésben tovább hátramaradás ne legyen. Secus non facturi. Datum Albae Juliae die 10. Aprilis. Anno Domini 1640.

G. Rakocy

P.S. Lakatosokat is küldjön hűségtek Örményesre mennél többet, végezhessek el hová hamarébb ott való dolgot.

Címzés: Prudentibus ac Circumspectis Judici primario caeterisque iuratis Civibus Civitatis Nostrae Bistriciensis etc. Fidelibus nobis dilectis.

30.

Lácza János elismervénye

Beszterce, 1640. április 25.

(B-lt. 457, 1640/76.)

Lácza János elismervénye 5500 darab tégláról.

Ego Joannes Laczai Provisor Curiarum Eörmenesiensis etc. Recognosco per praesentes, quod in Anno 1640 die 25 Aprili Besztercei bíró Uram administráltatott az ott való jószágból örményesi ház szükségére téglákat,

Nro 5.500 ie. ötezer ötszázat. Melyről adom ez cédulámat ő Kegyelmenek. Praesentis Signaturae testimonio Datum ut supra.

31.

Lácza János elismervénye

Beszterce, 1640. június 1.

(B-lt. 457, 1640/97.)

Lácza János elismervénye 19 600 zsendelyszegről.

Anno 1640 Die 1. Junii. Az Besztercei bíró Utcás Simon Uram administrált zsendelyszegyet Urunk ő Nagysága kegyelmes parancsolatjából ide, az ő Nagysága örményesi háza szükségére, szám szerint tizenkilencezeret és hatszázat ie. 19600. Mely-

rúl ő kegyelmét praesentis signaturae testimonio quietálok. Datum ex Örményes.
Die et anno praedicto.

P. H. Joannes Laczai mpria

32.

Lorántffy Zsuzsanna a besztercei tanácsnak

Örményes, 1640. június 5.

(B-lt. 457, 1640/101.)

A fejedelemasszony udvarával ma indul Désre. Szerezzenek oda rozmaringot, szegfűt és egyéb szép virágokat.

Susanna Lorantfÿ Dei gratia Principissa et Transilvaniae Partium Regni Hungariae Domina et Siculorum Comitissa etc.

Prudentibus et Circumspecti fideles Nobis gratis, Salutem et [gratiam Nostram. Isten kegyelmességéből – Ö]rményesről^{XI} ma indultunk meg Désre. Kegyelmed azért vagy [öt] edényben lévő rozmarintnak tetesse szerét,^{XII} annak felette szegfűnek és egyéb szép virágoknak. Jöjjön onnét vele Désre, küldje Kegyelmed oda hozzánk. Az ára mi legyen, izenje meg kegyelmed, megküldjük és kegyelmedtől kedvesen vesszük. Secus non facturi. Datum in opido [!] Nostro Eörményes, die 5. Junii 1640.

Susanna Lorantfÿ mpria

Címzés: Prudenti ac Circumspecto Magistro Judici Primario Civitatem nostro Beszterciensis Fidelii nobis gratioso.

Allatum die 6 junii.

33.

Lácza János elismervénye

Beszterce, 1640. június 9.

(B-lt. 457, 1640/102.)

Lácza János elismervénye 6000 tégláról

Anno 1640 die 9 Junii az Besztercei bíró Utcási Simon Uram administrált Urunk ő Nagysága kegyelmes parancsolatjából ide, az ő Nagyságok Örményesi házainak épületire rakó téglákat, hatezert ie. 6000. Melyről ő kegyelmét praesentis signaturae testimonio quietálok. Datum ex Örményes, Anno et die ut supra.

Joannes Laczai mpria.

^{XI} a hajtás mentén alig olvasható

^{XII} kihúzza: annak felette

34.

Láczai János Utcási Simon beszercei főbírónak

Örményes, 1640. június 22.

(B-lt. 457, 1640/116.)

1. A beküldött szabadosnak adja oda a rendelt léceket és ónosfejű szegeket.– 2. Írják meg a felvégiakkal embertelen módon eljáró szabados nevét, hogy ne maradjon büntetlen.

Prudens ac Circumspecte Domine observandissime Servitorum meorum paratam Commendationem. Jó egészséges boldog hosszú élettel látogassa Isten kegyelmedet, kedvesivel egyetemben.

Hogy kegyelmedet, jóakaró szomszéd Uram, sok dolgokkal búsítom, megbo csásson Kegyelmed, bizony nem tehetek róla. [1.] Vagy három forintot küldtem volt lécegre, [!] de készen nem volt. Ha megcsináltak volna, adatna kegyelmed ez szabados kezében, hadd hozná meg. Valami apró ónosfejű szegekre is adtam most fl. 1., igazítottassa kegyelmed oly helyre, az holott talál affélét. [2.] Kegyelmed nem írta volt meg nevét az szabadosnak, az ki embertelenkedett az felvégiek házá nál, mert büntetlen bizony, el nem szenvedem, igenis akarnám tudni, melyik volt. His Generosi D. Vestrae bene valere desiderans. Datum in Örményes die 22 Junii 1640.

Prudenti Dominationis Vestrae Servitor benevolus: Joannes Laczai mpria.

P. S. Kegyelmed Uram csináltasson mind egyre léceget, [!] bátor tízezer legyen is, mind pínzt adok érette.

Címzés: Prudenti ac Circumspecto Domino Simonj Vczas, Judici primario Civitatis Beztercziensis etc. Domino observandissimo.

Allata die 23 Junii.

35.

Rákóczi György a beszercei tanácsnak

Dés, 1640. június 28.

(B-lt. 457, 1640/122.)

Küldjenek Örményesre két jó ácsot, hogy a tető lécezését elkészítsék.

Georgius Rakoci Dei gratia Princeps Transilvaniae, partium regni Hungariae dominus et Siculorum Comes etc.

Prudentibus et Circumspecti fideles Nobis dilecti, Salutem et gratiam Nostram. Kegyelmesen parancsoljuk hűségteknek, küldjön mindjárt Örményesre két [jó]^{XIII} ácsokat, az kik az cserép alá való^{XIV} szarvazáshoz értenek [---]. Hamar időn véghez

^{XIII} a hajtogatások miatt helyenként alig olvasható

^{XIV} a három szó utólag beszúrva

vihetik, s munkájokról meg is fizetnek nekik. Secus non facturi. Datum in Salis Curia nostra Desiensi,⁴² die 28 Mensis Junii, Anno Domini 1640.

G. Rakocy

Címzés: Prudentibus ac Circumspectis Judici primario caeterisque Juratis Civibus Civitatis nostra Bistriciensis etc. Fidelibus nobis dilectis.

36.

I. Rákóczi György a besztercei tanácsnak

Dés, 1640. július 7.

(B-lt. 457, 1640/130.)

A fejedelemasszony július 12-én Örményesre indulna Désről, küldjenek megfelelő számú lovat és a szekereket a megírt napra Désre.

Georgius Rakoci Dei gratia Princeps Transilvaniae, partium regni Hungariae Dominus et Siculorum Comes etc.

Prudentibus et Circumspecti fideles Nobis dilecti, Salutem et gratiam Nostram. Fejedelem Asszony szerelmes atyánkfia 12. praesentis Mensis, meg akarván innét Örményes felé indulni, parancsoljuk annak okáért kegyelmesen hűségteknek az inclusa jedzés szerént, az feljel specificált napra minden fogyatkozás nélkül, és haladék nélkül küldjön annyi számú lovakat és szekeret ide, hogy az megindulásban a' miatt várákozás ne essek. Secus non facturi. Datum in Salis Curia Nostra Desiensi, die 7. Julii. Anno 1640.

G. Rakocy mpria

Címzés: Prudentibus ac Circumspectis Judici primario caeterisque Juratis Civibus Civitatis nostrae Bistriciensis etc. Fidelibus nobis dilectis.

37.

Láczai János Utcási Simon besztercei főbírónak

Örményes, 1640. július 26.

(B-lt. 457, 1640/145.)

Az udvarbíró sürgeti a ház fedélszékének lécezésére rendelt két ács kiküldését. Ha a beszterceiek kételkednek a kérsben, írhat a fejedelemnek is, aki éppen Görgényben tartózkodik.

Prudens ac Circumspecte Domine Servitiorum meorum paratam Commendationem. Jó egészséges hosszú étellel látogassa Isten kegyelmedet.

Asszonyunk ő Nagysága parancsola, hogy kegyelmednek írjak két ácsok felől, azon comissió szerint, az melyet ő Nagysága Désről kegyelmednek küldött volt. Kegyelmed azért, Uram, egy házacsának felszarvazására küldjön két ács embert. Mivel penig sietes az dolog, az jövő hétfőre ide érkezzenek, úgy indíttassa kegyelmed. Ha penig Uram Kegyelmed kételkedik beszédemben, hogy nem ő Nagysága

⁴² Désakna, Déssel összeépült település, a római kor óta fontos sóbánya helye. Ma Dés város része (Ocna Dejului, RO).

parancsolatjából vagyon, csak írja meg kegyelmed, mindjárást küldök ő Nagyságok után Görgényben. Az ácsok pedig fizetések felől ne gondolkodjanak, azt, Uram, nekik mint az elébbieknek, megadom. Itt nem késnek, egy hét alatt elvégezhetik az mi dolog léssen. Kegyelmeteknek egy szekeret most is megmentem Asszonyunk ő Nagysága előtt az fejevári úttúl. His Prudentem D^{nem} V^{ram} feliciter valere desidero. Ex Örményes die 26 Julii, Anno 1640.

Kegyelmednek jó akarója szolgál, Joannes Laczai mpr

P. S. Immár szintén elvégeztem vala leveletem, hogy az kegyelmed jámbor szabadosa, Asszonyunkat ő Nagyságát szintén itt nem ért, hanem holnap jó reggel elküldöm. Előbb megírt dolog felől kegyelmedtől választ varok.

Címzés: Prudenti ac Circumspecto Domino Simeoni Vczassi Judici Primario Civitatis Bisztriciensis etc. Domino mihi observandissimo.

38.

Rákóczi György a besztercei tanácsnak

Görgény, 1640. július 27.

(B-lt. 457, 1640/146.)

A fejedelem megerősíti a két ács kérését Örményesre.

Georgius Rakoci Dei gratia Princeps Transilvaniae, partium regni Hungariae Dominus et Siculorum Comes etc.

Prudentibus et Circumspecti fideles nobis dilecti, salutem et gratiam nostram. Örményesi épületink felől való munkálkodásra vagy két ácsok kívántatván, parancsoljuk kegyelmesen hűségteknek requiráltatván örményesi udvarbíráinktúl, adjon jó két ácsot. Az munka nem sok, hamar elvégezik. Secus non facturi. Datum in Arce nostra Georgenyensis die 27. Julii, Anno Domini 1640.

G. Rakocy mpria

Címzés: Prudentibus ac Circumspectis Judici^{xv} primario caeterisque Juratis Civibus Civitatis nostrae Bistriciensis etc. Fidelibus nobis dilectis.

39.

Láczi János Utcási Simon besztercei főbírónak

Örményes, 1640. szeptember 12.

(B-lt. 457, 1640/176.)

A beszterceieknek eladósodott jobbágyok ügye és a dési pap törvény elé idézése felől ír az örményesi udvarbíró.

Prudens ac Circumspecte Domine Servitiorum meorum paratam semper Commendationem. Jó egészséges boldog szerencsés hosszú élettel áldja meg Isten kegyelmedet, kedvesivel egyetemben.

^{xv} kihúzva: Judici

Urunknak ő Nagyságának hallom, hogy kegyelmedet egy néhány jobbágya megtartoztatta, kérem kegyelmedet mint Uramot, ilyen dolog idejére tartottassa [] ott. Ezek nem oly bujdosó emberek, hogy törvényre elő nem állanak. Egyik az, másik pedig ilyen dolgom vagy az pappal, hogy az désieknak ad 25 diem 7bris törvényt ígértem felőle. Ha akkorra elő nem állíthatom, mivel reá jűnek, nagy fogyatkozás lészen az dologban. Urunkkal ő Nagyságával is volna pedig dolga, melyet mostan ő Nagysága itt létében véghez kellene vinni nyavalyásnak. Ezek után Isten tartsa meg kegyelmedet jó egészségben. Datum in Curia Eörmenyesiensi, die 12 7bris Anno 1640.

Kegyelmednek jóakarója szolgálomat: Laczai Janos mpria.

Címzés: Prudenti ac Circumspecto Domino Simeoni Vczass Judici Primario Civitatis Besztriciensis etc. Domino vicino mihi observando.

40.

Rákóczi György a besztercei tanácsnak

Örményes, 1640. szeptember 19.

(B-lt. 457, 1640/184.)

A fejedelem elszámolást kér a Tanácstól a Besztercén történt vásárlásokról.

Georgius Rakoci Dei gratia Princeps Transilvaniae, partium regni Hungariae Dominus et Siculorum Comes etc.

Prudentibus et Circumspecti fideles nobis dilecti, salutem et gratiam nostram. Parancsoljuk hűségteknek, ez levelünket vevén, minden késedelem nélkül tudósítson róla hűségtek, minemű vásárlások löttének ott (: akármi kicsinek legyenek is), kiknek árokról contentálnunk kelletik. Nevezett szerint mindeneket megírjon hűségtek, s ne is késsék vele. Secus non facturi. Datum in Curia nostra Eörmenyes die 19. 7bris Anno Domini 1640.

G. Rakocypria

Címzés: Prudentibus ac Circumspectis Judici primario, caeterisque Juratis Civibus Civitatis nostrae Bistriciensis etc. Fidelibus nobis dilectis.

Allatum 21 7bris.

41.

Lácza János Utcási Simon besztercei főbírónak

Örményes, 1640. november 3.

(B-lt. 457, 1640/213.)

1. Tíz nagy kötőféket kér az udvarbíró. – 2. A fejedelem holnap érkezik.

Prudens ac Circumspecte Domine Servitiorum meorum paratam Commendationem. Jó egészséges hosszú élettel áldja meg Isten kegyelmedet, kedvesivel egyetemben.

[1.] Urunk ő Nagysága parancsolja, hogy igen hamarsággal tíz öreg állásbeli kötőféket keressek, kegyelmednek meg szolgálom. Parancsoljon az Céhmasternek,

hogy ő Nagysága lovaihoz hamarsággal szerezzenek tíz öreg kötőfékeket. Megküldöttem, Uram, az árát, öt forintot adtam reá, hiszem, meglátja ez emberem mint adják. His Prudentem D^{nem} V^{ram} feliciter valere desidero Datum ex Örményes, die 3 9bris Anno1640.

[2.] P. S. kegyelmetek meg ne késleltesse, hogy Urunkat ő Nagyságát még holnap itt ériék vele.

Kegyelmednek jó akarója: Laczai Janos mpria.

Címzés: Prudenti ac Circumspecto Domino Simeoni Vczass Judici Primario Civitatis Besztriciensis etc. Domino vicino mihi observando.

42.

Bályoki Szénás Péter számadása (részlet)

Gyulafehérvár, 1641. február 7.

(Mvh-lt. 12883, 259a.)

A marosvásárhelyi éves elszámolásban a városi kovácsoktól és lakatosoktól 10 ablakra való rácsokat és 12 pár ajtósarkokat rendelték.

Extractus brevis super Perceptione et Administratione Contributionis Civitatis Marusvasarhely, ex Portis nro. 31. pro Anno 1640. pro porta una solvens fl. 22. / - cum gratuito labore.

(...)

Administratio sive Erogiatio

(...)

Anno 1641. die 7. febr. (...)

Item. Tíz ablakra való rostélyok csinálásától Örményesre és 12 bokor ajtósarkok csinálásától deputált ő Nagysága ad su[p]plicationem az kovácsoknak, és lakatosoknak – fl. 25. / -⁴³

(...)

Petrus Szénás de Bályok⁴⁴ Exactor Rationum Fiscalis mpria

43.

Rákóczi György a besztercei tanácsnak

Fogaras, 1641. február 21.

(B-lt. 458, 1641/24.)

Amely kőművesek az előző évben is Örményesen dolgoztak, most is ide térjenek vissza a munkák folytatására, amint az idő alkalmas lesz.

Georgius Rakoci Dei gratia Princeps Transilvaniae partium regni Hungariae Dominus et Siculorum Comes etc.

⁴³ Ennyit engedett el a fejedelem a kovácsok és a lakatosok 1640. évi adójából.

⁴⁴ Bályoki Szénás Péter: fejedelmi számtartó és a kincstári birtokok igazgatója, 1638-tól már biztosan (B-lt. 455, 1638/88), és még 1650-ban is (Mvh-lt. 12883, 1650. jan. 21.).

Prudentes et circumspecti fideles Nobis dilecti Salutem et gratiam nostram. Örményesen elkezdett épületünket akarván continuáltatni, ha Isten az időt kinyitja, az mely hűségtek városában való kőművesek az elmúlt esztendőben ott munkálód-
tak, most is azokat oda rendeltük. Hűségteknek azért kegyelmesen parancsoljuk ez levelünket vevén, azokat a' kőműveseket rendelje el mindjára, megparancsol-
ván nekik, hogy mihelyt az munkálkodásra alkalmas idő lésszen, oda mehesse-
nek mindjára, s continuálhassák az munkát fogyatkozás nélkül. Secus non fac-
turi. Datum in Arce nostrae Fogaras, die 21 Februarii Anno 1641.

G. Rakoczy mpria

P. S. Mikor requiráltatik hűségtek ott való gondviselőnktől, küldje el akkor fogyat-
kozás nélkül.^{XVI}

Címzés: Prudentibus et Circumspectis Judici Primario caeterisque Juratis Civibus
Civitatis Nostra Bistriciensis etc. Fidelibus Nobis dilectis.

A pecsétzáró papíron:

Allatae 26 Februarii Muratorum Desideranti Eörmeniesiensi

44.

Alvinczi Pál Utcási Simon besztercei főbírónak

Örményes, 1641. febr. 23.

(B-lt. 458, 1641/25.)

A fejedelemasszony Talamor György nevű köbölküti jobbágyának még a nyáron ellopták a lovát, és azt most a besztercei sokadalmon észrevette. Az udvarbíró kéri a besztercei tanácsot, hogy járjon el az ügyben.

Generose Prudens ac Circumspecte Domine mihi observandissime Salutem et servitorum meorum paratissimam semper oblationem. Isten ő szent felsége áldja meg kegyelmedet minden kívánsága szerint való sok jókkal, kedvesivel egyetem-
ben etc.

Ez levelem praesentáló, az mi kegyelmes Asszonyunk ő Nagysága Thalamor Georgy nevű köbölküti jobbágya jóvén hozzám, jelenté, hogy az elmúlt nyáron az fűről loptak volna el egy lovát, melyet moston Besztercére levő sokadalomkor egy-
néhány oláhnál talált volna meg, annak módja szerint kegyelmednek értésére ad-
ván, az ló most is ott vagon. Az Uram most hetedmagával odament, hogy reá es-
küdjék. Kegyelmed azért látván méltó [--]sáját^{XVII} adassa meg neki az lovat. De jure az bánéi oláhot is megfogathatta volna míglen számatássát nem adhatta volna, de ha akkor nem vigyázott, üsse bottal az nyomát. Kegyelmed Uram énnekem paran-
csoljon az miből tudok, mint jóakaró Uramnak szeretettel igyekezem kegyelmed-
nek szolgálni[-- His in] reliquo [--] Generosos Prudentes et Circumspectos
Dominaciones Vestras ad vivere feliciter valere desidero. In Eörmenyes, die 23 Feb-
[ruarii] Anno 1641.

^{XVI} az utóirat kézírása eltér a főszövegtől, de nem Rákóczié

^{XVII} a levél széle igen kopott, nehezen olvasható

Generosi Prudentis ac Circumspecti Dominationis Vestrae Servitor paratissimus:
Paulus Alvinczi, Prouisor Eörményesiensis.⁴⁵

Címzés: Generose Prudenti ac Circumspecto Domino Simoni Vczas Sedis ac Civitatis Bistriciensis Judici primario etc. Domino mihi observandissime.

45.

Bályoki Szénás Péter Utcási Simon beszercei főbírónak

Örményes, 1641. április 6.

(B-lt. 458, 1641/48.)

Már alkalmas lévén az idő az építkezések folytatására, küldjék ki április 8-ára azokat a kőműveseket, akik tavaly is az örményesi udvarházon dolgoztak, név szerint Kőműves Simont és Kőműves Jánost.

Prudens ac Circumspecte Domine Amice Vicine beneuole. Salutem et amicitiae meae Commendationem etc. Áldja meg Isten kegyelmedet minden idvességés áldásával.

Mínthogy Asszonyunk ő Nagysága az elkezdett örményesi épületet újjabban akarja continuáltatni, és immár annak ideje is eljött, Asszonyunk ő Nagysága kegyelmesen parancsolja én általam, hogy az mely kőművesek az elmúlt nyáron itt, az örményesi munkán voltak, úgymint Kömyues Simon, és Kömyues Janos,⁴⁶ kegyelmed azokat mindjárt ide küldje, az jövődő hétre, úgymint ad 8. Aprili. Kegyelmedet azért autoritate functionis intem, hogy az specificált kőműveseket minden késedelem és haladék nélkül az praefigált napra, avagy hétre, ide Örményesre küldje, posta szekeret adván alájok. Fogyatozást ez dologban ne tegyen, melyet az mi kegyelmes Asszonyunk kegyelmedtől (és én is) vehessünk jó néven. In reliquis Prudentem ac C[ir. D.]^{xviii} V^{ram} feliciter valere desidero. Datum in Curia [Eörményesiensi die 6. aprilis, Anno Dominij 1641. etc.

Prudentis ac Circumspecti Dominationis Vestrae Amicus ac Vicinus beneuolus:
Petrus Szenas de Baljok mpria.

Címzés: Prudenti ac Circumspecto: Domino, Simoni Uczási Judici Primario Civitatis Bistriciensis etc. Domino Amico ac Vicino beneuole.

⁴⁵ Alvinczi Pál, a harmadik név szerint ismert örményesi udvarbíró. Ez az első levele, de a neve már korábban is felbukkant Örményessel kapcsolatban, így pl. az 1638. évi összeírás elkészítésénél. (MAKKAI, 1954. 560.) Udvarbírótsága felmentéssel zárult, amikor 1652-ben sikkasztás vádjával kivizsgálás indult ellene. (MAKKAI, 1954. 604–607.). Utóda Bojér István volt.

⁴⁶ Kőműves Simon és Kőműves János: beszercei kőművesek, akik a gyalui építkezéseken is dolgoztak.

^{xviii} a levélen található tintafolt miatt nem olvasható tisztán

46.

Alvinczi Pál Utcási Simon beszercei főbírónak

Örményes, 1641. május 4.

(B-lt. 458, 1641/63.)

Az örményesi épületek építése jól halad, már lapos cserép és zsindey kell hozzá. Küldjék sürgősen, hogy a pünkösti ünnepekre elkészüljenek vele.

Prudens ac Circumspecte Domine mihi observandissime. Salutem et servitorum meorum paratissimam semper oblationem. Áldja meg Isten kegyelmedet Uram minden kívánsága szerint való sok jókkal etc.

Mivel, Uram, az örményesi épületeken alkalmasint proficiáltak, az lapos cserepek és zsindeyek is igen kívántatnak, mivel ő Nagyságok az innep után ide szándékoznak, találják készen. Kegyelmedet kérem mint Uramat, ha mi kész benne, mennél hamarébb szállíttassa ide, Örményesre, tudósítani is engemet ne difficultálja kegyelmed. Kegyelmed is nekem parancsolván mint jóakaró Uramnak ügyekezem szolgálni. De reliquo eandem Prudentem ac Circumspectum: d^{nem} V^{ram} feliciter valere desidero In Eörményes die 4 Maii Anno1641.

Prudentis ac Circumspecti Dominatione Vestra Servitor semper paratissimus: Paulus Alvinczi mpria

Címzés: Generoso Prudenti ac Circumspecto Domino Simoni Uczas Civitatis Bistriensis Judici primario etc. Domino mihi observandi.

47.

Alvinczi Pál Utcási Simon beszercei főbírónak

Örményes, 1641. május 13.

(B-lt. 458, 1641/68.)

Az udvarbíró öt szekeret küldött a cserepekért, azokra 8000 darab felfér. Ezekért összesen 19,20 forintot küldött, amit sokall, de sürgős lévén, kifizeti.

Generose Prudens ac Circumspecto Domino mihi observandissime. Salutem et servitorum meorum paratus semper oblationem. Áldja meg Isten ő szent felsége kegyelmedet, Uram, minden kívánsága szerint való sok jókkal, kedvesivel egyetemben etc.

Érteném Uram az kegyelmed leveléből, hogy az ide való épületeknek szükségére szerzetett volna zsendelyt. Arra nézve küldettem öt szekereket, melyekre felrakhatnak^{xix} nyolcezert. Az kegyelmed kívánsága szerint ezerért küldettem fl: 2//40, idest két forintot és negyven pinzt. In summa az nyolcezerre fl: 19//20. Noha Uram valóban drága, és az limitation kívül vagyon, ő Nagysága az mi Kegyelmes Urunk acceptálja-e avagy nem, nem tudom, de annak megvétele nem haladhat, mert az dolog igen siető. Kegyelmedet kérem ott az szekereket ne késeltessesse [!], adassa fel az nyolcezer zsendelyt, hogy ő Nagyságok idejüvén, találhassák festékes fedél alatt az mostani épületeket. De reliquo eandem Generosum Prudentem ac

^{xix} kihúzza: öt

Circumspectum D^{nem} V^{ram} feliciter valere desiderans. In Eörményes die 13. Mensis Maii, Anno domini 1641.

Generosi Prudentis ac Circumspecti Dominationis Vestra, Servitor semper Paratissimus: Paulus Alvinczi mpria

Címzés: Generoso Prudenti ac Circumspecto Domino Simoni Uczas Civitatis Bistriciensis Judici primario etc. Domino mihi observando.

48.

Alvinczi Pál Utcási Simon besztercei főbírónak

Örményes, 1641. június 24.

(B-lt. 458, 1641/103.)

Az építkezés olyannyira jól halad, hogy az épületeket már fedni is lehet. A Besztercére küldött szekerekre annyi cserepet és zsendelyt rakjanak, amennyi felfér, hogy a jövő héten, mire a fejedelmi udvar megérkezne, készen legyenek.

Generose Prudens ac Circumspecte Domine mihi observandissime. Salutem et servitorum meorum paratus semper oblationem. Áldja meg Isten kegyelmedet minden kívánsága szerint való sok jókkal, kedvesivel egyetemben.

Kegyelmed Uram emlékezhetik reá Asszonyunk ő Nagysága és Praefectus Uram⁴⁷ is mint parancsolt legyen az fecskefarkú lapos cserepek csinálása felől. Im-már Istennek kegyelmességéből az épületek annyira mentek, hogy héten menten kell fedni. Kegyelmedet annak okáért kérem, az odaküldött szekerekre adasson szava szerint annyit, kegyelmed az menni felfér, kegyelmedet convertálom róla. Ő Nagyságokat az jövendő hétre idevárom. Ő Nagyságok találják készen, az cserepek miatt fogyatkozás ne legyen. Ha pedig Uram az négy szekérre elegendő cserép nem lenne, adasson zsendelyt reá, az áráról menten contentálom. De reliquo eandem generosum Prudentem ac circumspectum D^{nem} V^{ram} feliciter valere desiderans. In Eörményes, die 24. Junii, Anno 1641.

Generosi Prudentis ac Circumspecti Dominationis Vestrae Servitor semper Paratissimus: Paulus Alvinczi mpria

Címzés: Generoso Prudenti ac Circumspecto Domino Simoni Uczassi Civitatis Bistriciensis Judici primario etc. Domino mihi observandissimo.

Allatae 26 Junii.

49.

Alvinczi Pál Utcási Simon besztercei főbírónak

Örményes, 1641. július 3.

(B-lt. 459, 1641/111.)

A fejedelemasszony holnap estére érkezik Örményesre, de a fejedelem Görgénybe tart, addig holnap este Szászszentgyörgyön hál.

⁴⁷ Bályoki Szénás Péter

Generose Prudens ac Circumspecte Domine mihi observandissime seruitiorum meorum paratus oblationem. Áldja meg Isten kegyelmedet minden kívánsága szerint való sok jókkal, kedvesivel egyetemben.

Vévén az Kegyelmed levelét, kegyelmednek kívánságát megértettem, hogy Urunk ő Nagysága ide, avagy közel való jüvetele felől tudósítson. Szintén ezen órában érkezék Asszonyunktól ő Nagyságától levelem, melyben írja ő Nagysága, hogy holnap estvére ide, Örményesre jű, de Urunk ő Nagysága Görgényben megyen. Holnap éjjel Szasz Szent Georgyon⁴⁸ hál ő Nagysága, kegyelmeteket ő Nagyságát conveniálhatja. De reliquo eandem Generosum Prudentem ac Circumspectum D^{nem} V^{ram}. feliciter valere desidero. Raptim in Eormenies, die 3 Julii Anno 1641.

Generosi Prudentis ac Circumspecti Dominationis Uestrae Servitor semper Paratissimus: Paulus Alvinczi mpria.

Címzés: Genenroso Prudenti ac Circumspecto Domino Simoni Uczassj Judici primario Civitatis Bistriciensis Domino mihi observandissimo.

50.

Rákóczi György a besztercei tanácsnak

Dési sókamara, 1641. augusztus 2.

(B-lt. 458, 1641/131.)

Az örményesi építkezéseken tavaly dolgozó kőművesek, Kőműves Simon és Kőműves János Gyaluba menjenek.

Georgius Rakoci Dei gratia Princeps Transilvaniae partium regni Hungariae Dominus et Siculorum Comes etc.

Prudentes et circumspecti fideles nobis dilecti salutem et gratiam nostram. Gyaluban elkezdett épületünket akarván hováhamarébb végben vitetni, hüsegteknek kegyelmesen parancsoljuk, az mely kőművesek tavaly örményesi épületünk körül munkálkodtanak, úgymint Keömives Simon és Keömives Janos, azokat mindjára minden haladék nélkül megindítván, küldje Gyaluban. Kiknek útjokra mi saluus conductust is küldtünk. Secus non facturi. Datum in Curia nostra Deesiensi die 2. Augustis 1641.

G Rakoci mpria

Címzés: Prudentibus ac Circumspectis Judici Primario, caeterisque Juratis Civibus Civitatis nostrae Bistriciensis etc Fidelibus nobis dilectis.

51.

Alvinczi Pál Utcási Simon besztercei főbírónak

H. n., 1641. augusztus 26.

(B-lt. 458, 1641/154.)

1. Minél hamarabb küldjék ki a rendelt asztalost, aki hozza magával az eszközeit és bizonyos festékeket.– 2. A fejedelemasszony egyik jobbágya megsebesítésének és

⁴⁸ Szászszentgyörgy (Sankt Georgen) Beszterce vidéki szász falu (ma: Sângeorzu Nou, RO)

egyik pásztor a elfogásának ügyében a törvény szerint járjanak el, rendezvén helyzetüket.– 3. A városban tartott darabant ügye is úgy alakuljon, hogy a fejedelmasszony kárt ne valljon.– 4. Az elmaradt számlákat az udvarbíró, amint ha zaér, rendezzi.– 5. A városban léte során rendelt gyalomra is legyen gondjuk, hogy minél hamarabb elkészüljön.

Szolgálatomat ajánlom kegyelmednek és Istentől minden jókat kívánok kegyelmednek megadatni.

[1.] Az mint kegyelmednek oretenus is emlékeztem volt, egy asztalos felől, hogy Örményesre küldjön, mivel énnekem az mi kegyelmes Asszonyunk ő Nagysága aemandalt felőle. Kegyelmedet kérem, mennél hamarébb küldje el, ugyan ő tőle küldjön kegyelmed egy fant [!] ⁴⁹törött miniumot és egy darab alabástrumot. Az áráról certificálván ugyan az asztalastól megküldem. [2.] Az mi pedig az mi kegyelmes Asszonyunk ő Nagysága jobbágyának megsebesítését, és pásztorának megfogtatását [!] illeti, azoknak, Uram, törvénynek és eligazításának solicitálását eluntom: én ő Nagyságának az dolgot értésére adom, mit cselekeszik az kegyelmekek jóakarattja. Harmadnapnál tovább az kegyelmekek városában nem várakozhattam, mivel takarodásnak ideje vagyok. [3.] Én, Uram, úgy tudom, hogy az darabont azért tartja kegyelmekek, hogy városában oltalmazzon, ne seditiot^{xx} moveáljon, és ő Nagyságának kárt tegyen. Az még ő Nagyságától kegyelmekeknek válasza leszen a' felől, lássa kegyelmed, ha mindaddig detentióban tartja-e, avagy elbocsátja. [4.] Az mi az quietantia dolgát illeti, hazamenvén és az számtartómmal eligazítván az mennyiről nem adtam quietantiat, megadom. Isten tartsa meg Kegyelmed sok esztendeig kedves jó egészségben. Bisticii die 26 Augusti Anno 1641.

Kegyelmednek jóakarattal szolgál: Paulus Alvinczi mpria.

[5.] P. S. Egy gyalomra való kötél felől szóllattam volt az szállásom mellett lakó kötéilverőnek, mely legyen százhét öl. Kegyelmed parancsoljon az Céhmasternek, csinálják meg mennél hamarébb, az árát megadom. Az kötél ne legyen tömérdekebb embernek az kis ujjánál, gyepplő-forma.

Címzés: Prudenti ac Circumspecto Domino Simoni Uczassy Civitatis Biztriciensis Judici primario etc. Domino observandissimo.

Allatae 16 Augusti.

52.

Alvinczi Pál Utcási Simon besztercei főbírónak

Örményes, 1641. szeptember 16.

(B-lt. 458, 1641/167.)

A fejedelmi udvartartás érkezése jövő péntekre várható, addig a rendelt halászhálóra való kötél készüljön el. A festékek árát is megküldte. A szökött jobbágyot fogják el és a törvény szerint ítélezzenek felette.

⁴⁹ Valószínűleg *Font*, így a mondatrész jelentése: egy font törött miniumot.

^{xx} kihúzza: pr.

Prudens ac Circumspecte Domine mihi observandissime. Salutem et servitorum meorum paratissimus semper oblationem. Áldja meg Isten kegyelmedet Uram minden kívánsága szerint való jókkal etc.

Azz [!] mely százhet öl hálóra való gyeplyü-forma kötél csináltatása felől írtam vala kegyelmednek, mostan csak szintén azért kellet fárasztanom, mivel ő Nagyságokat ez jövődő péntekre idevárom. Anélkül semmiképpen nem halászhatom. Kegyelmedet azért kérem megértvén az dolgot, ez levelem praesentáló emberemnek adassa kezében, mennél hamarébb hozhassa el, hogy convertálhassuk ususra. Az árát, úgymint fl: 3. megküldettem érette, noha elég drága, mert öletül elég volna két-két pénz az limitáció szerint. Az festékeknek az árát az ratione szám megküldettem volt, azt mondja. Az kötélből késedelem ne essék, mivel ő Nagyságoknak indignatióját fogjuk magunkra vállalni. Annakfelette az mi kegyelmes Asszonyunknak ő Nagyságának Paszmos nevő falujából búdosott el egy Ettfel Georgi nevő jobbágya, mely most az besenyei⁵⁰ malomban molnárkodik. Kegyelmed parancsoljon, adják kézhez az ország törvénye szerint, és ő Nagysága mandátuma szerint. De reliquo eandem Prudenti ac Circumspecto D. V. foeliciter valere desidero. Jn Eorményes die 16 7bris Anno 1641.

Prudentis ac Circumspecti Dominationis Vestrae Servitor Paratissimus: Paulus Alvinczi mpria.

Címzés: Generoso Prudenti ac Circumspecto Domino Simoni Uczasj Civitatis et Districtus Bisztricensis [!] Judici primario etc Domino observandissimo.

Allatae 16 7bris de Örményes.

53.

Rákóczi György a besztercei tanácsnak

Örményes, 1641. szeptember 21.

(B-lt. 458, 1641/172.)

Gaudi András gyalogkapitány Lengyelországba megy, a három lovát Besztercén hagyja, gondoskodjanak róluk.

Georgius Rakoci Dei gratia Princeps Transilvaniae partium regni Hungariae Dominus et Siculorum Comes etc.

Prudentes et circumspecti fideles nobis dilecti salutem et gratiam nostram. Vitézlő Gaudi Andras⁵¹ egyik német gyalogink kapitán[yunk]^{xxi} magunk dolgainkban Lengyelországban lévén expeditus, ez három lovait rendeltük hűségtek székiben⁵² tartásnak okáért. Parancsoljuk azért hűségteknek serio ez levelünket vevén, rendeljen helyet megírt három lovainak, szénával s abrakkal gazdálkodjék is nekik, mind penig mellette lévő székáljának illendőképpen gazdálkodjék. Secus

⁵⁰ Besenyő, Beszterce-vidéki falu, Besztercétől délkeletre (Vișoara, RO)

⁵¹ A két Rákóczi György skót származású híres hadvezére, aki 1657-ben a lengyelországi Breszt kapitánya volt.

^{xxi} átírva és áthúzva, nehezen vehető ki

⁵² ti: Beszterce vidéke

non facturi. Datum in Curia nostra Eormeniesense, die 21 mensis Septembris Anno 1641.

G. Rakoci mpria

Címzés: Prudentibus ac Circumspectis Judici primario, caeterisque Juratis Civibus Civitatis nostrae Bistriciensis etc. fidelibus nobis dilectis.

54.

Alvinczi Pál Utcási Simon besztercei főbírónak

Örményes, 1641. szeptember 30.

(B-lt. 458, 1641/178.)

A fejedelem Besztercén elfogott jobbágját hozzák Örményesre.

Prudens ac Circumspecte Vir, Domine observande, post salutem plurimam et officiorum meorum Commendationem: Isten kegyelmedet minden kívánsága szerint való jókkal áldja meg etc.

Elvöttem az kegyelmed levelét, melyben írt az Urunk ő Nagysága ott megfogott jobbágya felől. Ím azért Uram bizonyos emberemet küldöttem Kegyelmedhez ez levelemmel. Kegyelmed azért jó módjával adja kezéhez, hogy jó őrizet alatt az megírt jobbágyot kezemhez hozhassa. Kegyelmed is nekem parancsoljon, az mi-ben tudok, örömet szolgállok. Isten tartsa meg kegyelmedet jó egészségben. Datum ex Örményes, die ultima Septembris, Anno 1641.

Prudentis ac Circumspecto Dominationis Vestrae Servitor semper paratissimus: Paulus Alvinczi mpria.

Címzés: Prudenti ac Circumspecto Domino Simonj Uczassy Civitatis Biztriciensis Judici primario etc Domino mihi semper observandissimo.

55.

Alvinczi Pál Végh András besztercei főbírónak

Örményes, 1642. január 10.

(B-lt. 458, 1642/5.)

Lázár Vaszilia nevű örményesi ifjút, akit lopás miatt elítéltek, de a bitófát túlélve kegyelmet nyert, most újabb lopás miatt megint keresték és Beszterce vidékén, Ilván találták meg. Fogassák meg és adják ki az örményesi udvarbírónak.

Prudentissime ac Circumspecte Domine mihi observandissime, Salutem et servitiorum meorum paratissimam oblationem. Áldja meg Isten kegyelmedet minden kívánsága szerint való jókkal.

Kegyelmedet Uram kellették ez levelem által ilyen dologbul megtalálnom, hogy ennek előtte esztendővel egy idevaló örményesi orv lopott. Láncra felakasztatván, hogy az akasztófáru el ne lohassák, az akasztófán igen sokáig kínlódván – magam hon nem lévén – az ratione szám [?] levetette volt, interim gratiát nyertek neki ő Nagyságától, ilyen conditióval, hogy ha ennekutána két pinz érő lopásban találtnék, menten felakasztassék. Ennek előtte mintegy hét héttel, nem két pinz érőt,

hanem csak két lovat lopott, jóllehet az egész falu kezes is volt érette ötszáz forintig. Ő Nagysága sok supplicatiójokra condonálta az kezességet, hac conditione, hogy öt hétre valahol lészen, kezemben hozzák az exequáltatásra. Ezek nyavalyások Molduvára is eljártak, onnan kikergették, nyomát Monykra⁵³ vitték, onnan elszaladott. Most bizonyosan úgy értették, hogy az Havas⁵⁴ alatt vagyon az kegyelmekek Jlua⁵⁵ nevű oláh falujában, Stephan Bukurezkul házánál vagyon ugyan bizonyosan. Kegyelmed azért, Uram, értvén az dolgot, s az ő Nagysága kegyelmes akaratját is, és énnekem aló parancsiolatját, kegyelmedet kérem, valami mesterség alatt küldjön igen hű szolgálót oda, aznak [!] az embernek házához, s igen igen jó vigyázás és erős fogság alatt hozzák Besztercéig, el ne szalasszák. Besztercén énnekem lesznek emberim, Kegyelmed azoknak adassa kezekben. Az orv ifjú, veres bajuszú legény, igen erősen megsütegettettem volt, Lazar Vasziliának hiák. Ha tagadná is magát, az sütésről megismerik. Kegyelmedet meg is igen kérem valami mesterséggel keríttesse kézben, mert felette nagy orv. Isten tartsa meg kegyelmedet jó egészségben. In Eormenjes die 10. Januarii: Anno1642. Prudentis et Circumspecti dominationis Vestrae Servitor paratissimus: Paulus Alvinczi mpria

[Külön cédulán:] P. S. Én nem merek Uram oda embereket küldeni, mivelhogy fél, s ezeket megesmervén előbb allatnak, ha kiket oda küld kegyelmed oly instructióval küldje, hogy az orv őket eszében ne vegye.

Címzés: Prudentissimo ac Circumspecto Domino Andreae Uegh Civitatis Biztricien-sis Judici primario etc. Domino mihi semper observandissimo.

56.

Alvinczi Pál Szappanos András besztercei főbírónak

Örményes, 1642. március 14.

(B-lt. 458, 1642/33.)

Zágrai Andréka Deák elvette az örményesi Grama Tódor tanító könyveit, valami adósság címén. Intézkedjenek, hogy a könyveket visszaadja, ha pedig adós, törvény szerint rendezzék el.

Generose Prudens ac Circumspecte Domine mihi semper observandissime. Salutem et servitorum meorum paratissimam semper oblationem. Áldja meg Isten kegyelmedet minden kívánsága szerint való sok jókkal etc.

Ez levelem praesentáló örményesi Todor Dascal n[evő]^{xxxii} Grama jüvén hozám, jelenté hogy Zagrán⁵⁶ lakó Andreka Diak n[evő] kegyelmekek jobbágya vette volna el nemű-nemű könyveit azt praetendál[ván], hogy adós volna nekie az megírt örményesi Thodor Gra[ma]. Kegyelmedet annak okáért kérem, parancsolja meg annak az Zagrán lakó Andreka Diaknak, hogy az elvött marhát adja meg az Gramá-

⁵³ Mányik, Doboka vármegyei falu (ma: Manic, RO)

⁵⁴ borgói havasok

⁵⁵ Beszterce-vidéki falu, Nagyilva (ma: Ilva Mare, RO)

^{xxxii} a hajtás mentén nem olvasható

⁵⁶ Zágra besztercevidéki falu (ma: Zagra, RO)

nak, ha mivel adós ezért keresse suis modis, aliq[ue] én is másképpen gondolkodom felőle mert törvény nélkül nem szabad volna mentén tartani. Kegyelmed is ha miben nekem parancsol, mint jóakaró Uramnak, ügyekezem kegyelmednek szolgálni. De reliquo eandem Generosum Prudentem ac Circumspectum dominationem Vestram foeliciter valere desiderans In Eörmenyes die 14 Martii Anno1642.

Generosi Prudentis ac Circumspecti dominationis Vestrae [Servitor semper paratissimus]: Paulus Alvinczi mpria.

Címzés: Generoso Prudenti ac Circumspecto Domino [Andre]ae Zappanos Civitatis Bisztriciensis Judici [pri]mario etc. Domino mihi obser[va]ndissime].

57.

Alvinczi Pál Szappanos András besztercei főbírónak

Örményes, 1642. április 12.

(B-lt. 458, 1642/58.)

A gabonás ház fedésére 10 000 zsendely kell minél hamarabb, továbbá 20 000 zsendelyszeg is. Ha lehet, még az ünnepek előtt küldjék.

Generose Prudens ac Circumspecte Domine mihi observande. Salutem et servitorum meorum paratissimam semper oblationem. Áldja meg Isten kegyelmedet minden kívánsága szerint való jókkal.

Mostan építvén egy öreg gabonás házat, kényszeríttem kegyelmedet megtalálnom ez levelem által, kérvén kegyelmedet azon, hogy szereztetne annak megfedetésére tízezer zsendelyt,^{xxiii} mennél hamarébb lehetne, hogy én is az ő Nagysága kegyelmes parancsolatja szerint hováhamarébb annak megzsendelyeztetését végeztetném el, mivel csak az hiá. És vagy húszezer zsendelyszeg felől is parancsolná kegyelmed, vennének az vajdák fizetésért. Kegyelmedet pedig kérem,^{xxiv} hogy ez levelem praesentáló emberem által tudósítani engemet ne difficultálja, tudjam én is magamat mihez tartani, mivel ő Nagyságokat is az innepek után mentén idevárom, tudjam ő Nagyságát is informálni arról, de ha lehetséges volna az zsendelyeket és szegeket még az innepek előtt ide akarván szállíttatni. Isten tartsa meg kegyelmedet sok esztendeig kedves jó egészségben. In Eörmenyes die 12 Aprilis, Anno1642.

Generose Prudentis ac Circumspecti D. V^{rae} Servitor semper paratissimus: Paulus Alvinczi mpria

Címzés: Prudentibus ac Circumspectis Dominis Andreae Szappanos Judicii Primario Caeterisque Juratis Civibus Civitatis Bistrizensis etc. Dominis et Vicinis mihi observandis.

^{xxiii} eredetiben: sendejllt

^{xxiv} kihúzva: érte

58.

Alvinczi Pál Szappanos András besztercei főbírónak

Örményes, 1642. szeptember 15.

(B-lt. 458, 1642/155.)

Gyulafehérvárra készülvén a kocsit beküldte Besztercére, kerekeit csináltassák meg minél hamarabb.

Generose Prudens ac Circumspecte Domine mihi observandissime. Salutem et servitiorum meorum paratissimam oblationem. Áldja meg Isten kegyelmedet minden kívánsága szerint való sok jókkal, jóakaróival egyetemben.

Emendálásnak okáért egy hitván kocsiskámot küldtettem be az kerekes mesterekhez, mivel ő Nagysága Kegyelmes parancsolatjából Fejérvárra kel mennem, Kegyelmedet igen kérem mint jóakaró Uramot parancsolná, mennél hamarébb csinálnak meg fizetésemért, hogy én is mennél hamarébb indulhatnék meg, kegyelmedtől igen kedvesen veszem. Én is ha miben tudok igyekezem kegyelmednek szolgálni mint jóakaró Uramnak. De reliquo [---]^{xxv} Generosum Prudentem ac Circumspectum dinem V^{am} foeliciter valere desideramus. In Eormenyés die 15 7bris, Anno 1642.

Generosi Prudentis ac Circumspecti Dominationis Vestrae Servitor paratissimus: Paulus Alvinczi mpr.

Címzés: Prudentibus ac Circumspectis Dominis Andreae Szappanos Judicii Primario Caeterisque Juratis Civibus Civitatis Bistriczensis etc. Dominis et Vicinis mihi observandis.

59.

Alvinczi Pál Szappanos András besztercei főbírónak

Örményes, 1643. január 1.

(B-lt. 459, 1643/1.)

Az udvarbíró tizennégy szekeret kér, mert Huszár Mátyás⁵⁷ királyfalv⁵⁸ tavánál halászathoz kezd, és a halaknak a gyulafehérvári lakodalomra⁵⁹ való szállításához szükség lesz. Mindenik szekér előtt 8-8 ló legyen, hogy bajuk ne essék.

60.

Alvinczi Pál Végh András besztercei főbírónak

Örményes, 1643. április 12.

(B-lt. 459, 1643/48.)

Ifj. Rákóczi György érkezésére, a jövő szerdára az udvarház földszintjén a szobákat össze akarják nyitni. A falak átvágásánál a kőművesek már dolgoznak. Küld-

^{xxv} kibetűzhetetlen rész

⁵⁷ Huszár Mátyás, erdélyi főúr, fejedelmi tanácsos, étekfogó és Marosszék főkirálybírája (MOL P 917, 1.cs., f.34., 1635. aug. 31.), Torda vármegye főispánja (MOL F17, 1.cs., f.160. 1650.).

⁵⁸ Királyfalva, Örményessel kelet felől határos falu: Mezőkirályfalva (ma: Crăiești, RO).

⁵⁹ Ifj. Rákóczi György és Báthori Zsófia 1643. február 3-án, Gyulafehérvárott megtartott esküvője.

jenek sürgősen két asztalost, minden szerszámukkal együtt, az ajtók elkészítéséhez, és hozzanak egy zárt is. Szombatra a fejedelem is megérkezik.

Generose Prudens ac Circumspecte Domine mihi observandissime Salutem et seruitiorum meorum paratissimam oblationem. Áldja meg Isten kegyelmedet minden kívánsága szerint való jókkal.

Kénszeríttetem kegyelmedet igen hamarsággal az levelem által requirálnom, mivel az mi Kegyelmes Asszonyunk azt parancsolja, hogy az örményesi alsó rendházokban egynéhány házot által vágassak, melyekben legyen Ifjú Urunk⁶⁰ szálláson. Most az kőművesek azon laborálnak, mivel azért ajtók is kellenek reá. Kegyelmedet igen kérem küldjön igen sietséggel két asztalost, hozzanak ahhoz való szerszámokat vellek, csinálhassanak mennél hamarébb ajtókat, asztalokat, és ha mi egyéb kívántatik. Munkájokat megfizetem. Az lakatosaknál kerestessen kegyelmedek egy ajtóra való zárt is, minden szerszámával. Valami léssen az ára, ugyan az asztalosoktól mentén megküldem. Kegyelmedet kérem, az asztalosok elküldésében mora ne essék, mivel Asszonyunkat Ifjú Urunkkal együtt az jövendő szeredára idevárom, szombatra Urunk is ide érkezik. Isten tartsa meg kegyelmedet jó egészségben. In Curia Eörmenjessiensis die 12. Aprilis Anno 1643.

Generosi Prudentis Circumspecti dominationis Vestrae Servitor Paratissimus: Paulus Alvinczi mpria.

Címzés: Prudentibus ac Circumspectis Dominis Andreae Vegh Judicii Primario Caeterisque Juratis Civibus Civitatis Bistriczensis etc. Dominis et Vicinis mihi observandis.

61.

Alvinczi Pál Vég András besztercei főbírónak

Örményes, 1643. június 24.

(B-lt. 459, 1643/88.)

1. Az uradalmi búzából hét szekérrel küldött Besztercére eladásra.– 2. Szükség van 20.000 zsendelyre, azokat megszerezvén, a búzavivő szekerekre rakassák fel.– 3. A zsendelyekért 30 forintot küldött az udvarbíró. Ami hátramarad, arról tudósítsák. A korábbi adósságról az udvarbíró elismervényt küldött.– 4. Az alsó rendházakban a mennyezeteket javítani kell, ahhoz küldjenek három jó ácsmestert szerszámokkal, akik elkészítik és berakják a faragott mestergerendákat.

Generose Prudens ac Circumspecte Domine mihi observandissime. Salutem et seruitiorum meorum paratissimam oblationem.

[1.] Az mi Kegyelmes Asszonyunk ő Nagysága számára mostan is küldöttem Besztercére az Kegyelmedek városában eladni hét szekér búzát. Kegyelmedet annakokáért kérem, parancsolja az előbbéli szállásra engedjék betölteni, míg eladhatják. [2.] Ennek előtte is requiráltam volt Kegyelmedet az ide való szükségre húszezer zsendely szerzése felől, melynek megszereztetésére ígérte volt is Kegyelmed magát, amire ezért, Uram, ő Nagysága az mely épületet parancsol serio continuáltatni, annak nem létele miatt abban nem mehetünk elő. Kegyelmedet annak okáért most is kérem, hogy ha

⁶⁰ ifj. Rákóczi György.

mit elkészítettek benne, az búzavivő szekerekre adassa fel. [3.] Mostan küldtettem annak árában harminc forintot, i.e. fl. 30. Az mi hátramarad benne, arról tudósítván absque ulla difficultate, megküldöm, hogy ha pediglen készen nem volna, mennél hamarébb Kegyelmed parancsoljon elkészíttetni. Az mely adósság felől Kegyelmed nekem írt volt, arról Kegyelmednek signaturát küldöttem, abbul megtetszik az adósság. Kegyelmed conferálván az Kegyelmeteknél levő signaturával, s ha külömben lészen, s adó[sa]^{xxvi} maradok, az ő Nagysága pinzéből örömet contentálom Kegyelmeteket. [4.] Kegyelmedet ilyen dolog felől is kellett requirálnom, hogy az felső rendházak menyezetében fogyatkozások esvén, mennél hamarébb meg kell emendáltatnom, mivel ő Nagyságokat rövid üdön errefelé várom. Minekokáért Kegyelmedet kérem, késedelem nélkül küldjön vagy három jó ács mestereket, kik egynéhány mestergere[n]dák[al]t vonjanak fel. Hozzanak magokkal oly szerszá[mok]at mellyekkel völgyesen és párkányoson csinálhassá[k av]agy gyalulhassák az mestergerendákat. Fizetések és praebendájok elsende [?] leszen. Isten tartsa meg Kegyelmedet sok esztendeig kedves jó egészségben. In Eormenyés die 24 Junii, Anno 1643.

Prudentis Circumspecti dominationis Vestrae Servitor ad obsequ[endi] paratissimus: Paulj Alvinczi mpr.

Címzés: Prudentissimo ac Circumspecto Domino Andreae Weegh Civitatis Bistriensis judici primario etc. domino mihi Obserua[nde]

62.

Bálpataki János Vég András besztercei főbírónak

Örményes, 1643. július 23.

(B-lt. 459, 1643/108.)

Az aratás tovább nem késhet, ezért segítségül egyhetes munkára száz aratót kér.

Generose prudens et Circumspecti Domini mihi observande. Salutem et servitorum meorum paratissimam commendationem etc. Isten ő felsége minden idvességel jókkal áldja Kegyelmeteket.

Az mi Kegyelmes Asszonyunk ő Nagysága tekintvén ide örményesi jószágába, Isten áldásából az ő Nagysága búzái, kik felesen vadnak, igen megért állapotban vadnak. [-], hogy káros leszen ha kése[delemmel] learattatának. Azért én általam ő Nagysága kegyelmekeket kegyelmesen kéreti mint jó szomszéd híveit, ne neheztelje kegyelmeke az itt való ő Nagysága arattatását, bátor csak egy hetes, vagy száz aratóval megsegíteni. Mellyért ő Nagysága is kegyelmekeknek minden kegyelmességgel fog lenni. Ezek után Isten tartsa kegyelmekeket fejenként jó egészségben. In Eörményes. 23. Julii. Anno. 1643.

Generosorum Prudentium et Circumspectorum Dominationum Vestrarum Frater et Amicus Servire paratus: Johannes Balpataky mpria. Aulae Magister Curiae Illustrissimae Dominae Dominae Principissimae Regni Transilvaniae.

P. S. Ím címeres Pópától küldöttem el a levelet, hogy kegyelmekek bizonyos választ írván, megérthesse útban Asszonyunkat ő Nagyságát.

^{xxvi} itt és a továbbiakban egy tintafolt miatt nehezen olvasható

63.

Bálpataki János Vég András besztercei főbírónak

Örményes, 1643. augusztus 15.

(B-lt. 459, 1643/129.)

Bálpataki János hatlovas szekérre való hámost kér, de jók legyenek, olyanok, „amiket Pál Deák, örményesi udvarbíró elvitetett volt, avagy ha azt visszaadta, s még el nem adták volna, akár azt küldje.”

64.

Bálpataki János Vég András besztercei főbírónak

Örményes, 1643. szeptember 6.

(B-lt. 460, 1643/146.)

Bálpataki János lóhámost kért Besztercétől, de az árához képest túl egyszerűnek találta, így visszaküldte, hogy cseréljék ki.

Generose Prudens et Circumspecte Domino mihi observande consideratis. Servitiorum meorum paratissimam commendationem. Isten ő felsége minden idvesség jókkal áldja meg kegyelmedet.

Az el múlt napokban küldötte vala Urunkhoz ő Nagyságához kegyelmetek egy becsületes városi atyafiát, akiről írásomra küldött vala énhozzám is mutatoul egy darab részhámost. Melyet meglátván, ugyanazon emberséges ember által ismét vissza küldöttem, kiről izentem is kegyelmednek. Melynek árát is, úgymint huszonnégy forintot érttettem, de mivel felettebb drága, mert csak paraszt hámost. Kegyelmedet kérem, ez aránt való atyafiságos barátságát mutassa hozzám, s azon hámost olcsóbb áron küldje ide, minél hamarébb, örményesi udvarbíró Uram kezében. Én is tehetségem szerént más dolgokban igyekezem kegyelmeteknek kedveskednie; mert erre most felettebb való szükségem vagyon. His eandem Generosum Prudentem et Circumspectum D^{nem}. V^{ram}. Domini valere desidero. Datum in Eorményes. Die 6. Mensis Septembris. 1643.

Generosarum Prudentium Circumspectarum D^{nis} V^{rae} Frater et amicus benevolus: Johannes Balpataky mpria.

Címzés: Generoso Prudenti ac Circumspecto Domino Andreas Végh. Judici Primario Civitatis Bistriciensis etc. Domino observandi Confidenti.

65.

Alvinczi Pál Vég András besztercei főbírónak

Örményes, 1643. december 10.

(B-lt. 460, 1643/176.)

Az udvarbíró érdeklődik, hogy a beküldött búzát eladták-e már. Mindenesetre most is küldött 10 köbőlnyit. Igyekezzenek eladni. A hátramaradt zsindelet a búzavivő szekereken elhozhatják, írják meg az árát.

Generose Prudens ac Circumspecte Domine mihi observande, servitiorum meorum semper paratam commendationem. Áldja meg Isten kegyelmedet, Uram, minden kívánata szerént való sok jókkal.

Mivelhogy az elmúlt napokban küldöttem oda, az kegyelmetek városában, az mi kegyelmes Asszonyunk ő Nagysága bizonyos számú búzáját eladni, melyet nem tudom, ha mindeddig is adtak-e el avagy nem. Azért Uram ím most is küldöttem, úgymint cub. nnor. Nro. 10, –. Kérem azért mint jóakaró Uramat, szomszédomat, hogy az mi kegyelmes Asszonyunk ő Nagysága tekintetéért előtte viselvén, mutasson módot és alkalmasságot az eladására, ne álljon sokáig ott egy helyben. Vékáit pedig [--] kellették eladni. Az bizonyos gabonákat megírtam, annak felette az hátra maradt zsendelyt is, melynek egyik részét kegyelmed elküldette volt, most ez alkalmatossággal az búzavivő szekereken elhozhatják. Kegyelmed ezért adassa fel az megírt zsendelyt, meg is írja ezért, mint vette, hogy vehessem s hány forintot vette. Kegyelmed is, Uram, jóakaró szomszédjának parancsoljon, örömet igyekezem szolgálni. De reliquo Generosum ac circumspectum V^{ram} D^{nem} servitor valere desidero, Datum In mezeő Eörmenyes die 10 Xbris Anno 1643.

Generosi Prudentis ac Circumspecti D^{nis} V^{rae} seruire paratus: Paulus Alvinczi mpria.

Címzés: Generoso Prudenti ac Circumspecto Domino Andreas Végh. Judici Primario Civitatis Bistriciensis etc. Domino observandi Confidenti.

66.

Alvinczi Pál Lorántffy Zsuzsannának

Örményes, 1644. június 2.

(MOL E190 Rákóczi–Aspremont-lt. 11. cs. 3346, 124-125.)

Az elmúlt napon Örményesre lecsapott hatalmas, jégesővel kísért vihar által okozott károk ismertetése.

Alázatos hűséges szolgálatomat ajánlom Nagyságodnak mint kegyelmes Asszonyomnak etc. Istentől való minden kívánsága szerint való jókat, jó szerencsés és hosszú ideig való egészséges életet kívánok Nagyságodnak.

Isten ő szent felsége sokszori bőséges áldása után tegnap, úgymint 1. Junii, délután két avagy három óra tájban minemű rettenetes nagy ostorát avagy látogatását bocsátotta legyen, az többi között ide, az örményesi határra is, voltaképpen Nagyságodnak nem describálhatom, mivel nagy hertelenséggel oly jégeső lőn, az mine-műt löttének lenni soha nem emlékeznek. Az nagysága volt egy tyúk haszonnyi, némely esmét, mint egy örög dió, mely mind ősz és tavasz vetéseket, Nagyságodét, s az szegény emberekét az Dári-tónak innetső felén az ősz árpa vetésig annyira elvert, elrontott, hogy csak tíz kalongyáig való aratáshoz is nem lehet reménség. Búzája Nagyságodnak csak az árpa mellett maradt egy darabocska, ötszáz kalongya ha lehet rajta Isten azt megtartván. Az szőlőket annyira elvesztegette, és az gerezdektől s egyéb zöldségtől úgy megfosztotta, hogy csak feketén áll. Az fáit is nem külemben hasogatta meg, miat ha fize [?] fokkal rontották volna meg. Semmiféle kerti vetemény nem maradt, annyira megsimította az földet, nem is tesszik, hogy vetemény lött volna benne, az fűvel az szerint bánt. Az házaknak az csepepeiben sokat által lyukasztott, s az ablakokban sem maradt épség. Mind az örög zsendelyes csúrt, s mind pedig az Dombon levőt tőből fel forgatta, és annyira öszve rontotta minden fáit, hogy az talpfák sem maradhattak helyekben, földig

romlattanak le minden eszközi, müben azoknak fáiban nem sokat csinálhatni. Az falubeli szegény embereknek sok bárányokat ölte oda az dombon való csűr. Az zsendelyes csűrből az csűrbíró holt számban vontak ki, rosszul vagyon. Az major-beli tyúkokban, tyúkiakban, kappanokban sokat ölt meg, és külömb külömbféle madaraknak sok károkat tött. Noha fél óránál tovább ez rettenetes üdő nem tartott, néholt most is vagyon az földön való jégnek két arasznyi az tömérdeksége. Itt, kegyelmes Asszonyom, az szegény emberek annyira elrémültek és félnek az éhségtől, hogy most olcsón is eladnák marhájakat, de senki nem veszi. Cséplett búzája itt Nagyságodnak elég vagyon, melyről az Nagyságod Kegyelmes parancsolattját^{xxvii} várom alázatosan, ha el kellessék-e adni most, jüvendőre nézve. Istennek hála, Nagyságodnak semminemű lábos marháiban ez rettenetes üdő miatt kár nincsen, mivel ők is látván, avagy megérezvén erdőkre futattanak, kik pedig az rekeszekben. Az csüreket, kegyelmes Asszonyom, mindnyálag [!] kell megépíteni, s mind pediglen az házak fedelét is tatarozni. Az ablakokat újonnan csinálni, s az házak falait is megvakolni. Isten azt engedvén, holnap, kegyelmes Asszonyom, esmét Zent Martomban⁶¹ megyek, ha arra is kárt tött az jégeső, Nagyságodat mentén tudósítom. Isten tartsa meg Nagyságodat, Kegyelmes Asszonyom sok esztendőig, kedves jó egészségben. Jn Eormenyés, die 2 Junii. Anno 1644.

Nagyságodnak alázatos szolgája: Paulus Alvinczi mpria.

Címzés: Illustrissimae ac Celsissimae Principissae Dominae Dominae Susannae Loranthffy Dei gratia Transyluaniae Principissae, partium Hungariae Dominae et Siculorum Comitissae etc. Dominae mihi semper clementissimae.

67.

Alvinczi Pál Vég András besztercei főbírónak

Örményes, 1644. június 3.

(B-lt. 460, 1644/43.)

1. A vihar és a jégeső által okozott károk leírása.– 2. A fejedelemasszony a jövő hét végén várható, ezért sürgősen küldjenek cserepező mestereket és tölcseréseket a megrongálódott tetők és ablakok kijavításához.– 3. A zágrai orvost, aki a fejedelmi tárházat lopta meg, ha kiváltják, nem idézi törvény elé.

Generose Prudens et Circumspecte Domine mihi observandissime Salutem et servitiorum meorum Commendationem. Áldja meg Isten kegyelmedet minden kívánsága szerint való jókkal, jó szerencsés és hosszú ideig való egészséges étellel.

[1.] Isten ő szent feldjén minemű rettenetes nagy csapását és ostorát bocsátotta legyen reánk, Kegyelmednek el hittem, lehet hírével, mivel oly nagy jégeső lévén, az mineműét létének lenni a Memoria hominum soha nem tudnak. Mind ősz, tavasz gabonákat és szőlőket annyira elvert, hogy csak egy keveset is ember hogy arathasson nincs remenség. Ha Isten ő szent feldje ingyen való kegyelméből meg nem szán, errefelé az szegénység mind éhel halova lészen. Az kertekben, hogy vetemény lett

^{xxvii} kihúzza: nál

⁶¹ Kőrödszentmárton, udvarházas Maros megyei falu, az örményesi–kőrödszentmártoni uradalom másik központja (ma: Coroisânmartin, RO)

volna nem is tetszik. Az jégesőnek quantitása volt némely egy tyúkmonnyi, közönségesen pedig az ki volt egy örög diónyi, mely az házok cserepeit is igen által lyuggotta, s az üveg ablakokban sem maradott épség. [2.] Mivel azért Asszonyunkat ő Nagyságát ez jövő hétnek vége felé ide várom mindenestől, kegyelmedet kérem, küldjön vagy két cserepező mesterembereket, és tölcserest is kettőt. Magával hozzon ahhoz való szerszámokat, fekete ónunk léssen, de fejjr nem, munkájával mind az két rendbelit emberségesen contentálom. [3.] Az mely zágrai orvot itt fogva vadnak, noha törvény szerint megérdemlené az akasztófát, mivel az ő Nagysága korcsomaházát lopta meg, csak addig még az korcsomáros az bent merete egy hosszú szántó vasat, egy vésőjét és szaluját lopta volt el, melyeket mind kezében kaptunk. Mindazonáltal, ha többször efféle dolga nem volt, az Kegyelmed tekintetiért depositis tantum fl: 20 törvént nem láttatok, de ha Kegyelmed írását nem láttam, volna az jövő héten, bizony felejtettem [!] volna. Az korcsomaház ő Nagyságak egyik tárháza az többi között. Kegyelmedet kérem, az mesteremberek elküldéséből fogyatkozás ne legyen. Én is ha miben tudok ügyekezem Kegyelmednek gratificálkodni. Isten tartsa meg kegyelmedet sok esztendeig kedves jó egészségben. In Curia Eormenyas die 3 Junii, Anno 1644.

Generosi Prudentis et Circumspecti D^{nis} V^{rae} Servitor paratissimus: Paulus Alvinczi mpria.

68.

ifj. Rákóczi György (címezett nélkül)

Örményes, 1644. július 6.

(MOL E190 Rákóczi–Aspremont-lt. 18. cs. 5468.)

Ifj. Rákóczi György „censurát” kér a levél címezettjétől, közben ismerteti a Felső-Magyarországon zajló hadi eseményeket.

69.

Alvinczi Pál Vég András beszercei főbírónak

Örményes, 1644. augusztus 15.

(B-lt. 460, 1644/71.)

A szászszentgyörgyi jobbágynál lévő kancáról úgy tűnik, mintha a fejedelemszszonyé lenne, pedig a jobbágy egész faluval tanúsítaná, hogy a sajátja.

70.

Alvinczi Pál Vég András beszercei főbírónak

Örményes, 1644. augusztus 25.

(B-lt. 460, 1644/76.)

Az örményesi építkezésekre 40 000 zszindely és 25 000 lécz kell.

Generose Prudens ac Circumspecte Domine mihi observandissime. Servitorum meorum paratam semper Comendationem. Istentől kegyelmedet megáldatni szív-ből kívánom.

Kegyelmedet szeretettel kérem, ha valahonnan zszendelt hoznának, ide az Örményesi házok épületire kívántatik vagy negyvenezer. Ezért Kegyelmed ő Nagy-

sága számára foglaltassa el, és vagy 25 ezer lécet ez levelem praesentáló szolgálomnak meghadtam, hogy az áráról contentáljak, mivel felette igen szükséges mindenik. Kegyelmed Nekem is parancsoljon, jó szívvel szolgálok Kegyelmednek. V. G. D. domino feliciter valere et desiderans. In Mezo Ormenyes, die 25 Augusti Anno 1644.

Generosi ac Prudentis vestrae D^{nis} Servitor Paratissimus: Paulus Aluinczi mpr.

Címzés: Generoso Prudenti ac Circumspecto Domino Simony Uczios judici Primario Civitatis Bistriciensis etc. Domino mihi observandissimo.

71.

Lorántffy Zsuzsanna Rákóczi Györgynek

Örményes, 1645. április 5.

(MOL E190 Rákóczi-Aspremont-lt. 13. cs. 3907)

Rendben megérkeztek, a narancsot és a körtét köszöni.

Szolgálom kegyelmednek mint szerelmes Uramnak, az Úr Isten áldja meg kegyelmedet szerelmes boldog hosszú élettel.

Legyen hála Istennek, ma jókor ide egészségbe jöttünk. Kívánom az Istentől kegyelmed felől is hallanunk örvendetes híreket. Ide jól meg fáradt az út, az búzák is, hála Istennek, itt szépek. Az narancsot meg körtét megszolgálom kegyelmednek. Ezek után Isten oltalma alá ajánlom kegyelmedet, adja Isten, édes Uram, lásuk egymást jó egészségbe. Költ Eörmeniessen 5 aprilis Anno 1645–

Kegyelmednek jó szívvel szolgál: Susanna Lorantffi mpria.

Címzés: Illustrissimo Domino Principi Georgio Rakoci Dei gratia Principi Transilvaniae Partium Regni Hungariae Domino, ac Siculorum Comiti etc. Domino et Marito nobis charissimo.

72.

Alvinczi Pál Vég András besztercei főbírónak

Örményes, 1645. május 5.

(B-lt. 460, 1645/21.)

Egy eltévedt mátéi⁶² jobbágy véletlenül négy fát vágott ki a vermesi⁶³ erdőben. Az ügyben méltányos eljárást kér a beszterceiektől.

⁶² Szentmáté (Matei, RO)

⁶³ Vermes (Vermeş, RO)

73.

Alvinczi Pál Vég András besztercei főbírónak

Örményes, 1645. június 6.

(B-lt. 460, 1645/45.)

Vicérő⁶⁴ lovakat loptak, ezeket Tacson⁶⁵ találták meg. Az ügyben kivizsgálást kér.

74.

Alvinczi Pál Vég András besztercei főbírónak

Örményes, 1645. június 14.

(B-lt. 460, 1645/50.)

Az udvarbíró megírja a lótolvajláson kapott tacsiaik ügyét, amelyben a helyi román pópa is érintett volt.

75.

Rákóczi György Vég András besztercei főbírónak

Örményes, 1645. október 8.

(B-lt. 460, 1645/93.)

Syemiczki Sándor lengyel étkefogót a fejedelem bizonyos dolgai végett Lengyelországba küldi. Két paripáját megjöveteléig szolgástól együtt gondozzák.

76.

Rákóczi György Debreczeni Tamásnak

Örményes, 1645. november 13.

(MOL E190 Rákóczi–Aspremont-lt. 13. cs. 4110.)

Rákóczi György kéri Debreczeni Tamást, hogy a serket⁶⁶ jószágból rezeket hozasson Gyulafehérvárra.

77.

Alvinczi Pál Vég András besztercei főbírónak

Örményes, 1645. november 17.

(B-lt. 460, 1645/109.)

Bornemissza kisasszony és Nagy Pál november 27-én tartandó esküvőjére borok kívántatnak, amelyek szállításához tíz szekér kell.

⁶⁴ Vice (Vița, RO)

⁶⁵ Tacs (Tonciu, RO)

⁶⁶ Serke (ma: Širkovce, SK), falu Rimaszombat közelében, egykori Rákóczi-birtok.

78.

Alvinczi Pál Schultz Márton besztercei főbírónak

Örményes, 1646. január 14.

(B-lt. 460, 1646/21.)

Tizenkét darab vörös kötőféket kér a frissen befogott gyermeklovakhoz. Szükség lenne 10 000 zsendelyre is.

Generose Prudens et Circumspecte Domine mihi observande. Salutem et servitiorum meorum paratissam oblationem. Áldja meg Isten kegyelmedet minden kívánsága szerint való jókkal és ez Új esztendőnek minden részeit tegye boldoggá és szerencsésé.

Az itt való ellésnek közöl fogván ki tizenkét számú gyermeklovakat, ő Nagysága kegyelmes parancsolatjából, minekokáért kelletek kegyelmedet requirálnom, kérem azon hogy eleiben hivatván az szíjgyártók Céhmasterét, parancsolja meg Kegyelmed, csináljanak vörös állatbeli kötőfékeket, tizenkettőt, minél hamarébb, napjáról tudóssítván. Az árát megküldöm és az kötőfékeket kihozatom. Tízezer zsendelyre is nagy szükségünk volna az ide való épületekhez. Kegyelmedet kérem, szereztessen. Az áráról contentálom menten kegyelmedeket. Az mely Kegyelmeteknél lévő restantia pénz felől requiráltam vala kegyelmedeket, hogy hűtelesebb legyen, arról való leveleket beküldtettem vala, melyeket kegyelmedek be is [?] tartóztatott. Odaküldött szolgáló könnyű válasszal eresztvén, mivel azért Uram azokat az leveleket ratiom]^{xxviii} mellet producálnom és exhibeálnom kell, pro quibusdam testimoniis, kegyelmedek küldje vissza, mert miattok ha kárban maradok, én sem szenvedhetem káromat könnyen. Isten tartsa meg kegyelmedeket sok esztendőig kedves jó egészségben. In Curia Eormenyas, die 14 Januarii Anno 1646.

Prudentes et Circumspectas D^{nis} V^{rae}

Ad seruiendum paratissimus: Paulus Alvinczi mpria.

Címzés: Prudenti ac Circumspecto Domino Martino Schultz Civitatis Bistriciensis Judici primario etc Domino mihi semper celendissimo.

Allatae 16. Januarii Alvinczi Uram ír 12. kötőfékek felől és valami zsendely felől

79.

Alvinczi Pál a besztercei főbírónak

Örményes, 1646. március 29.

(B-lt. 460, 1646/41.)

4000 szál mogyoróvesszőt kér a kóródszentmártoni és az örményesi uradalomba. Szükség van 8000 zsendelyre is.

Generose Prudens et Circumspecte Domine mihi observande. Salutem et servitiorum meorum paratissimam oblationem. Áldja meg Isten kegyelmedet Uram minden kívánsága szerint való jókkal, kedvesivel és jóakaróival egyetemben.

^{xxviii} alig olvasható egy nagy tintapaca miatt

Az örményesi és kóródszentmártoni udvarházakhoz lévén egynéhány ezer abroncsfákra szükség, minekokáért kellettek Kegyelmedet requirálnom. Kérem mint jóakaró Uramat, mivel annak most az ideje, az kegyelmekek székiben, az hol talál-
nak [kez?]djen négyezer^{xxix} szálíg való mogyoró vesszőket abroncsnak valókat vá-
gatni, ő Nagysága is, Asszonyunk kegyelmesen veszi Kegyelmedtől. Zsendely felől
is requiráltam vala Kegyelmedet, kérem az ide való szükségre szereztessen nyolc
ezerig valót. Az ára a mi lészen, menten kegyelmed kezében szolgáltatom. Amel-
lett, ha miben tudok én is ügyekezem Kegyelmeteknek gratificázkodni. Isten tartsa
meg Kegyelmedet sok esztendőig kedves jó egészségben. In Curia Eormenyese
die 29 Martii. Anno 1646.

Generosi Prudentis et Circumspecti D. V^{ra} Serviens paratissimus: Paulus Alvinczi
mpria.

Címzés: Generoso Prudenti ac Circumspecto Domino iudicii primario Civitatis
Bistriciensis Domino mihi semper obervandissimo.

80.

Alvinczi Pál a beszercei főbírónak

Örményes, 1646. május 9.

(B-lt. 461, 1646/62.)

*Az örményesi épületek cserepei igen rossz minőségűek, ezért minden tavasszal
cserélni kell. Küldjenek két cserepező ácsot, hogy minél gyorsabban megjavítsák,
hogy az esős idő ne tegyen kárt a boltozatokban. Zsendelyt is szerezzenek, hogy
küldhesse a szekereket értük.*

Prudens et Circumspecte Domine mihi celendissime. Salutem et seruitiorum meo-
rum paratissam oblationem. Áldja meg Isten kegyelmedet minden kívánsága sze-
rint való jókkal.

Mivelhogy Uram az örményesi házokon levő cserepeket igen rosszul égettek
volt, felette igen elromladozván, minden tavaszon tataroznom és emendálnom
kell. Minekokáért kénszerítettem kegyelmedet megtalálni, kérem azon, hogy kül-
dene kegyelmed két cserepező ácsokat, melyek minél hamarébb renoválhatnak az
házok fedelét. Mert ha esős üdő talál lenni, sok kár lészen az mennyezetekben és
bolthajtásokban. Pünkösztig, avagy még annak előtte hármadnappal véghez vihe-
tik. Munkájokról contentálok őket. Kegyelmed is nekem parancsolván, ha miben
tudok ügyekezem szolgálni mint jóakaró Uramnak. Isten tartsa meg kegyelmedet
sok esztendőig kedves jó egészségben. In Curia Eormenyese die 9 Maii Anno 1646.

Prudentis et Circumspecti D. V^{ra}. Ad serviendum paratissimus: Paulus Alvinczi
mpr.

P. S. Zsendelyre húsz forintot küldtettem kegyelmed kezéhez, kérem kegyelmedet
mennél hamarébb megszerezvén, tudósítson felőle, küldhessek szekereket éret-
tek. Hogyha Uram az Innep előtt el nem jühetnek az cserepező ácsok, az innepek
után menten jüjjenek el, kérem kegyelmedet.

^{xxix} nehezen kibetűzhető rész, de a négyezer biztos

Címzés: Prudentissimo ac Circumspecto Domino, iudicii primario Civitatis Bistri-
ciensis etc. Domino mihi semper celendissimo.

Allatae 13. Apr.[!] 1646. Ácsok és zsendely felől való levele

81.

Alvinczi Pál Lorántffy Zsuzsannának

Örményes, 1647. február 22.

(MOL E190 Rákóczi-Aspremont-lt. 16. cs. 4737, 49r-50v)

Az uradalom gazdasági hírei. A solymosiak által elfoglalt határ ügye.

Alázatos hűséges szolgálatomat ajánlom Nagyságodnak mint Kegyelmes Asszo-
nyomnak. Istentől minden jókat, jó szerencsés és hosszú ideig való egészséges
életet kívánok Nagyságodnak.

Istennek legyen hála, Kegyelmes Asszonyom, itt Nagyságodnak minden mar-
háji jól vadnak. Az első hasú teheneket mindennap szoktatják az fejszre, de olya-
nok is vadnak közöttök, melyeket semmiképpen meg nem taníthatni. Affélékkel,
Kegyelmes Asszonyom, haszontalan bajlódni. Praefectus Uram ő kegyelme paran-
csolt, hogy Fejérára ludokat, vaját, hagymát és gyümölcsöt küldjek. Küldtettem
azért Kegyelmes Asszonyom ez jedzés szerint, az mit küldhettem, az itt való szük-
ségre is elegendőt hadtam, Kegyelmes Asszonyom. Az eladó vaj felől, noha ré-
gen írtam volt az fogarasi udvarbírónak, hogy árost szerezne reá, de maga^{xxx} Foga-
rasban nem lévén, az számtartó csak szóval izent, hogy keres árost, de még eddig
semmi bizonyos válaszom nem jűne. Az mint értem, Kegyelmes Asszonyom, az
brassaiaknak⁶⁷ nemigen szabad kijárni, más szász városbeliek sem igen kapnak raj-
ta, amiatt, hogy mirigyes üdőben gyűlt. Kolozsváratt is megpróbáltam, Kegyelmes
Asszonyom, de tudom készpíntz nem adnak érette, mivel szokások, sőt ugyan tör-
vények az Kolozsváriaknak, hogy ha kit megcsalhatnak, megcsalnak, és törvény-
kezevén vélek, hol mi hitván marhája vagyon, azt böcsülik el érette. Az búza árával
is így járánk. Az solymasiaknak cselekedetek felől ha Kegyelmes Asszonyom
Nagyságtok inquiráltatni akar, az mely Cancellaristák annak előtte inquiráltanak:
Arkosy Mate és Janos,⁶⁸ ha Nagyságtok kegyelmessége mostan is ugyan azok jűje-
nek ki.

Az mely darab határt ugyan az solymasiak⁶⁹ foglaltanak volt el az szentmártoni-
aktól⁷⁰ és zágoriaktól,⁷¹ azt Nagyságtok ki akarván jártatni ennek előtte három esz-
tendővel, arról való levél mellett, Director Urammal, kolozsvári káptalannal és Ko-
lozs vármegye tiszteivel, az solymasiak meg nem engedvén, repulsiót tevének,
melyért az megholt Director evocáltatta vala is őket Táblára. Ha az alkalmatosság

^{xxx} kihúzza: az

⁶⁷ Brassó (Braşov, RO) város Dél-Erdélyben.

⁶⁸ Árkosi János és Árkosi Máté, a kancellária írnokai.

⁶⁹ Kissolyos, Oláhsolyos, az örményesi–kóródszentmártoni uradalomhoz tartozó falu, Kóródszent-
márton mellett (ma: Şoimuş, RO)

⁷⁰ Kóródszentmárton (ma: Coroisánmartin, RO).

⁷¹ Zágor, az örményesi–kóródszentmártoni uradalom egyik faluja Kóródszentmártontól délre (ma:
Zagăr, RO).

hozna, Kegyelmes Asszonyom, nem kellene elfelejteni, mivel szép darab és hasznos hely. Isten tartsa meg Nagyságodat, Kegyelmes Asszonyom sok esztendőig kedves jó egészségben. Eormenyésreöl, die 22 Februarii Anno 1647.

Nagyságodnak alázatos szegény szolgája: Alvinczi Pal Deak mpria.

Címzés: Illustrissimae ac Celsissimae Principissa Dominae Dominae Susannae Lorantffy, Dei gratia Transilvaniae Principissae, Partium regni Hungariae Dominae et Siculorum Comitissae etc. Dominae dominae mihi semper clementissimae.

82.

Alvinczi Pál Lorántffy Zsuzsannának

Örményes, 1647. március 4.

(MOL E190 Rákóczi-Aspremont-lt. 16. cs. 4714, 124.)

Az időjárás leírása, az uradalom gazdasági hírei. A Sárospatakra szánt küldeményt összekészítette, küldjön útlevelet, és el is indítja.

Alázatos hűséges szolgálatomat ajánlom Nagyságodnak mint Kegyelmes Asszonyomnak etc. Áldja meg Isten Nagyságodat jó szerencsés, és hosszú ideig való egészséges étellel etc.

Mostan, Kegyelmes Asszonyom, erre igen rűt zűrzavar üdők járnak, sőt ez télen ilyen erős szelekkel és bő hóval való üdő nem is volt, de Istennek legyen hala borjúkban, bárányokban, malacokban semmi kárt sem tött, mivel jó helyen voltak. Egyébféle marháknak is nincs semmi bántódások, mind az két rendbeli gyermeklovak jól vadnak. Az ménesben való lovakot ideje volna, Kegyelmes Asszonyom, ide hozatni, tartanók itt helyben jól. Az itt való sötétszürke moldvai lovat ha Pocsajban⁷² kell vinni, most volna az ideje, mivel kövér és felette vad gonosz lévén, igen nagy bajjal indíthatni meg, s meg is hitvánkozik még kijutnak vele, hogy még ott megkívántatnék hízhatnék meg addig. Ugyan az gyermeklovak mellet való lovaszt kell kiküldenem mellette, mert mást közel sem hagy feléje menni. Borsó vagyon, Kegyelmes Asszonyom, harmincnyc kis köből, lencse Cub: 25, meneműek legyenek, mindenikből küldtetem, Kegyelmes Asszonyom, az Nagyságod kezében. Patakra mennyit parancsol küldenem, készíttetem, Kegyelmes Asszonyom, két szekeret, mindenik eleiben nyolc ökröt. Nagyságod azért kegyelmesen parancsolván, menten megindítatom. Nagyságod adjon salvus conductust, mert anélkül el nem mehetnek, se az szekerekkel, se az lóval. Ezeket azért, Kegyelmes Asszonyom, megindítván, az proventust aláküldöm, avagy viszem, mivel az szegénység is az besztercei sokadalomkor, ha mi pinzt teremphet [!] és adhat. Isten tartsa meg Nagyságodat, Kegyelmes Asszonyom, sok esztendőig kedves jó egészségben.

Eormenyésreöl 4 Martii, Anno 1647.

Nagyságodnak alázatos szolgája: Alvinczi Pal deak mpria.

Címzés: Illustrissimae ac Celsissimae Principissa Dominae Dominae Susannae Lorantffy, Dei gratia Transilvaniae Principissae, Partium regni Hungariae Dominae et Siculorum Comitissae etc. Dominae dominae mihi semper clementissimae.

⁷² Pocsaj (H)

83.

Alvinczi Pál Schultz Márton besztercei főbírónak

Örményes, 1647. március 17.

(B-lt. 461, 1647/51.)

A korábban kért kötőfékekről hallotta, hogy elkészültek, ezért adják az odaküldött szabados kezéhez. Összesen négy forintot küldött érte.

84.

Alvinczi Pál Schultz Márton besztercei főbírónak

Örményes, 1647. május 3.

(B-lt. 461, 1647/84.)

A gyermeklovakhoz pányvakötelek, kötőfékek és istrángok kellenek, ezért csináltassanak 35 pányvakötelet, 20 kötőféket és 40 istrángot. A kötőfék erősebb legyen, mint a korábbiak.

Prudens et Circumspecte Domine mihi observandissime. Servitiorum meorum paratissimam commendationem praemissam. Áldja meg Isten kegyelmedet minden kívánsága szerint való sok jókkal, jó szerencsés és hosszú ideig való egészséges étellel.

Az mi kegyelmes Asszonyunk ő Nagysága örményesi majorságbeli gyermeklovakhoz kívántatván bizonyos számú pányva kötölök, kötőfékek és azokban való istrángok, melyeknek vásárlására küldtettem be bizonyos emberemet. Kegyelmedet annakokáért kérem az kötélverő Céhmaster eleiben hívatván, parancsolja meg, adjon 35 szál pányvaköteletet, és húsz kötőfékekben való 40 szál istrángot. Az^{xxxI} Szíjgyártó Céhmasternek is parancsolja meg, minél hamarébb csináljanak 20 jó erős kötőfékeket, mivel az melyeket az minapiban csinált volt, mind elszaggatták az gyermeklovak. De azoknál jobban és erősebben csinálják, egy-egy szál ponyva kötelet és istrángot, s kötőféket mennyiért fognak venni, kegyelmedet kérem írásában engemet tudósítani ne difficultálja. Isten tartsa meg kegyelmedet sok esztenkedig kedves jó egészségben. In Curia Eormenyessiensis die 3 Maii, Anno 1647.

Prudentis et Circumspecti: D^{nis} V^{rae}. Ad serviendum paratissimus: Paulus Alvinczi mpria.

P. S. Mivel ő Nagyságokat rövid nap idevárom, igen megtörödezvén az üvegalakok és az ház^{xxxII} héjazatjárul lehullván az cserepek, kegyelmedet kérem, küldjön egy üvegest és cserepező ácsot, mesterségekhez való instrumentumokkal. Szekeret küldtettem alájuk.

Címzés: Prudenti ac Circumspecto Domino Martino Schulttzio,⁷³ Civitatis Bistriciensis judici primario etc. Domino vicino mihi celendissimo.

^{xxxI} kihúzza: Czeh

^{xxxII} kijavítva: házhely

⁷³ Martin Schultz vagy Schultz Márton, besztercei főbíró.

85.

Rákóczi György a beszercei tanácsnak

Örményes, 1647. július 14.

(B-lt. 461, 1647/119.)

Rákóczi György hat mázsa spárga madzagot kér Szamosújvárra.

86.

Alvinczi Pál Lorántffy Zsuzsannának

Örményes, 1647. augusztus 3.

(MOL E190 Rákóczi-Aspremont-lt. 16. cs. 4898, 178-179.)

Az uradalom gazdasági híreinek ismertetése, a kóródi és kóródszentmártoni osztatlan községhatár ügye. Abroncsnak való vesszők beszerzése Medgyesről.

Alázatos hűséges szolgálatomat ajánlom Nagyságodnak mint Kegyelmes Asszonyomnak, Istentől minden jókat, jó szerencsés és hosszú ideig való egészséges életet kívánok Nagyságodnak.

Istennek legyen hála, Kegyelmes Asszonyom, az árpa, rozs és búza aratást elvégeztük, melyeknek számaikat ez inclusában el is küldettem Nagyságodnak. Az vetésnek és helynek nagy voltához képest három ennyit is remélhattünk volna, de ő szent felsége áldását megvonván, kiváltképpen való ostorul egereknek hallatlan sok voltát bocsátván reája, itt az harmadát is alig hadta meg. Az magnak valót, Kegyelmes Asszonyom, behordattam, hétben kelve Isten üdőt adván, mind búza és szénahordást, mely hátramaradott elvégeznék. Egyéb tavasz gabona is elérkezvén, annak betakarítására is szorgalmatos gondom leszen. Istennek legyen hála, még eddig az zabnak, kölösnek, haricskának semmi ártása nincs, valóban jók. Ha Nagyságodnak is tetszik, Kegyelmes Asszonyom, talám az csűrös kertben kellene rakni az asztagokat, az egerektől talám bátorságosban állanának, de tűzre nézve (kitől Isten oltalmazzon) jobb volna másutt is lenni. Az Nagyságod kegyelmessége mit parancsol felőle, mindenütt ő szent felsége hatalmában leszen. Mindenféle marhák, Istennek hála jól vadnak. Az gyermeklovakot benn tartatom, füvet szekereken hordnak, az üdő megkevesedvén, sarjúra kell veretni, de mivel, Kegyelmes Asszonyom, itt megesővén volt, ménesében igen megbántódik. Mostan, Kegyelmes Asszonyom, magnak való új búzát csípéltetik. Az kóródi és kóródszentmártoni berek nincsen, Kegyelmes Asszonyom, felosztva, még eddig mind az két faluban lakó emberek közönségesen éltek, és sok károkat tött az parasztság benne, mivel erőtlenekek lévén az nemes emberek, nem bírhattanak véllek, most is nem hasznos, Kegyelmes Asszonyom, felosztani, mivel az Nagyságtok szükségére malomhoz és egyéb épületre az hol találni fát, abban az erdőben, onnan vitetünk, de az parasztembereket ugyan el kel tiltani, az két faluban lakó nemes embereket is pedig úgy, hogy ne legyen szabad az kóródi és kóródszentmártoni berekből mogyoróvesszőt hordani egyéb szükségre, hanem csak szintén hordó kötni abroncsnak. Sőt, annak színe alatt is vesztegetni, avagy másnak adni ne merészeljének. Mostan, Kegyelmes Asszonyom, kívántatnék comissió az medgyesi⁷⁴ Polgármesterre, adna az szék-

⁷⁴ Medgyes (ma: Mediaș, RO)

ben abroncsnak való vesszőket, mivel, Kegyelmes Asszonyom, Praefectus Uram ő kegyelme írására nem adnak. Másutt, Kegyelmes Asszonyom, nehezen tehetni szerit. Isten tartsa meg Nagyságodat, Kegyelmes Asszonyom, sok esztendőig, kedves jó egészségben. In Curia Eormenyessiensi, die 3 Augusti. Anno 1647.

Nagyságodnak alázatos szolgája: Alvinczi Pal mpria.

Címzés: Illustrissimae ac Celsissimae Principissa Dominae Dominae Susannae Lorantffy, Dei gratia Transilvaniae Principissae, partium regni Hungariae Dominae et Siculorum Comitissae etc. Dominae dominae mihi semper clementissimae

87.

Alvinczi Pál Schultz Márton besztercei főbírónak

Örményes, 1647. augusztus 28.

(B-lt. 461, 1647/143.)

A sokadalom során az udvarbíró egy szökött jobbágyot fogatott meg Besztercén. Most el szeretné hozni, így adják a levelet bemutató ember kezébe. A váltáságot érte megadja.

88.

Alvinczi Pál Lorántffy Zsuzsannának

Örményes, 1647. október 12.

(MOL E190 Rákóczi–Aspremont-lt. 16. cs. 4929.)

Az uradalom híreinek ismertetése, az időjárás leírása. A bortermés kevés, de jó lesz, a szüret jól halad stb.

89.

Alvinczi Pál Lorántffy Zsuzsannának

Örményes, 1647. október 28.

(MOL E190 Rákóczi–Aspremont-lt. 16. cs. 4935, 252-253.)

1. Az uradalom híreinek ismertetése, az időjárás leírása, még mindig szárazság van.– 2. Az uradalmi kimutatást majd Szent Márton napja után készíti el.– 3. A gyermeklovak és más marha rendben van.– 4. A búza ára emelkedik, kérdezi, kell-e még csépelteni eladásra.– 5. A borok eladása és a dézsmaborok ügye.– 6. A cserepezést még nem újíthatta meg, mert az ácsok Déván az időt elhúzták, itt már hideg lett, és nem mernek belekezdeni.

Alázatos hűséges szolgálatomat ajánlom Nagyságodnak mint Kegyelmes Asszonyomnak, és Istentől üdvességes minden jókat, jó szerencsés és hosszú ideig való egészséges életet kívánok Nagyságodnak.

[1.] Errefelé, Kegyelmes Asszonyom, az üdő igen szározan viselé magát. Nagyságod Örményesről való elmenetelétől fogva derekas eső nem volt. Mindazonáltal, Kegyelmes Asszonyom, az vetésnek nagyobb része szép zöld. Most esmét az újságra hóval elegyes eső lévén, az földet alkalmasint megáztatta, mely után kemény derek is vadnak. Az zöldségének egyfelől az dér, másfelől, Kegyelmes Asz-

szonyom, az egér árt. Úgy tetszik, Kegyelmes Asszonyom, Istennek ebbéli ostora nem csendesedik, sőt nevededik. [2.] Az új borról és vetésről, Kegyelmes Asszonyom, küldettem extractust, de hogy mindenekről generalis extractust írhattam volna, abban, Kegyelmes Asszonyom, mód nem volt, mivel az pásztoroktól Szent Márton napig számot nem vehetni. Az adósak is pedig úgy kéredzkedtek ki, hogy Szent Márton napjára adminisztrálják az restantiákat. Isten azért azt az üdőt adván érni, az alatt én is, Kegyelmes Asszonyom, az marhákat megszámlálván, borokat, mindeneiket, annak módja szerint bevévén és elrendezvén, generalis extractust készítettetek, és az proventussal együtt Nagyságodnak elküldöm. [3.] Az gyermeklovakat, Kegyelmes Asszonyom, benn tartatom, az harmadfűnek az seriem [?] valóban épültenek és szépültenek. Egyéb marhák is, Istennek hála, mind jól vadnak, az juhoknak és teheneknek fejéseket elhadták az borjuk kedvéért. [4.] Itt, Kegyelmes Asszonyom, az búzának ára nevededik, vékája di. 25 és di. 28. elmegyén. Az Nagyságod kegyelmessége mit parancsol, kelletik-e eladni valót csipeltetni. [5.] Óbort, Kegyelmes Asszonyom, eddig küldettem Gyaluban, Görgényben és Besztercére ur: 782. Ha több kívántatik, többet is küldök, Kegyelmes Asszonyom, oda, az hová Praefectus Uram fogja parancsolni. Ő kegyelme Medgyes székből ötszáz veder (252v) dézsmabort deputált, de elég nem leszen, Kegyelmes Asszonyom, mivel az Szent Mártoni jószágbeli⁷⁵ borok is moston igen jó borok, noha kevés, de áros leszen. Örményesen, Kegyelmes Asszonyom, az mi kevés lött, az az tavalyinál sokkal jobb, apró új általagokban szürettem be. [6.] Az házak cserepezését, Kegyelmes Asszonyom, még nem újíthatám, mivel az még Déván⁷⁶ dolgokat elvégezhettek, és idejühettenek az ácsok, igen meghidegedék az üdő, nem merének hozzá fogni, mert csak haszontalan munka lött volna. Isten tavaszt adván érni, Kegyelmes Asszonyom, mind egyéb épületekkel együtt végben kell menni. Isten tartsa meg Nagyságodat, Kegyelmes Asszonyom, sok esztendőig, kedves jó egészségben. In Curia Eormenyessiensis, die 28 Octobris Anno 1647.

Nagyságodnak alázatos szegény szolgája: Alvinczÿ Pal Deak mpria.

Címzés: Illustrissimae ac Celsissimae Principissa Dominae Dominae Susannae Lorantffy, Dei gratia Transilvaniae Principissae, Partium regni Hungariae Dominae et Siculorum Comitissae etc. Dominae dominae mihi semper clementissimae.

90.

Alvinczi Pál Böhm György besztercei főbírónak

Örményes, 1648. március 5.

(B-lt. 462, 1648/43.)

Az egyik épület pohárszékeinek elkészítéséhez kér festékeket, és az épületekre 10 000 zsindelet. Az áráról tudósítsa.

Prudens ac Circumspecte Domine Vicine mihi semper benevole etc. Servitiorum meorum paratissimam Commendationem. Istentől kegyelmednek kívánsága szerint való jókat, és egészséges hosszú életet megadatni kívánok.

⁷⁵ Kóródszentmárton

⁷⁶ Déva (Deva, RO)

Az mely asztalost Asszonyunk ő Nagysága parancsolatjából, az kegyelmetek városából ide kihívtam volt, immár az egyik házba való pohárszékét nemsokára elkészítik, melyhez holmi szükséges egyetmás és festékek kívántatnak. Minek okáért kérem kegyelmedet, hogy ez levélben includált jedzés szerint kerestessen kegyelmed afféle festékeket. Az kinél találtatik, megküldöm az árát ezen asztalosoktól annak az emberséges embernek, csak tudósítson róla, mit kellessek küldenem érte. Kegyelmednek megszolgálom, vagy tízezer zsendelyt is kegyelmed szereztessen az ide való szükségre, az ára felől tudósítván kegyelmed, megküldöm. His Eandem Prudente ac Circumspecta D^{ne} V^{rae} feliciter vivere desidero. Datum in Curia Suae Celsitudinis Mezeő Eörmenyesiensi, die 5. Martii. Anno D[omini] 1648. etc.

Prudentis ac Circumspecti: D^{nis} V^{rae} Vicinus servire semper paratissimus: Paulus Alvinczi mpria.

P. S. Az zsendelynek ezerét hány forinton vehetni, kegyelmed tudósítson felőle, mindjárat pénz küldök reá.

Címzés: Prudenti ac Circumspecto Domino Georgio Bim,⁷⁷ Judici Primario Civitatis Bistriciensis etc etc Domino Vicino mihi semper observandissimo.

Allatae 6. Martii 1648 Alvinczi Uram tízezer zsendely felől, egyéb egyetmás felől

91.

Alvinczi Pál Böhm György beszercei főbírónak

Örményes, 1648. március 22.

(B-lt. 462, 1648/55.)

A rossz időjárás miatt a kőműveseket hazaküldte, majd az asztalosokat is. Az Ördög nevű kőműves igen rosszul dolgozik, máskor ne küldjék. Az asztalosok által vitt ajtósarkok mértékei szerint készíttessenek.

Prudens ac Circumspecte Domine Vicine mihi benevole etc. Servitiorum meorum paratam Commendationem. Istentől sok jókat, és kívánsága szerint való jó egészséget megadatni kívánok kegyelmednek.

Az minap az gonosz időre nézve, az kőműveseket hazabocsátám, mivel nem is volt ideje, hogy dolgozhattak volna. Már azért Isten jobb időt adván, kegyelmednek megszolgálom, elkezdett munkájoknak véghezvitelére ismét küldje ki őket. Ím az asztalosokat is hazaküldtem, mivel itt dolgokat elvégezték. Ugyanezen szekéren, parancsoljon kegyelmed, az kőművesek hadd jöjjenek ki. Az egyik kőműves, az Eördeogh nevű, igen gyarló módon munkálódik, bár kegyelmed mást küldjön helyiben. Kegyelmedet kérem, ebből is meg ne fogyatkoztasson. Az asztalosok valami sarkok mértékét vittek, kegyelmedet kérem az lakatosok Céhmasterének hagyja meg kegyelmed, mennél hamarébb lehet készíttesse el, és mikorra kellessek érette küldeném, azt is hadd tudhassam. Ugyanitt megfizetek az lakatosnak munkájától, mivel az felszegezéshez magának el kelletik ide jönni. Kegyelmed nekem is parancsolván, jó

⁷⁷ Böhm György beszercei főbíró

szívvel igyekezem szolgálni. Tartsa meg Isten kegyelmedet jó egészségben. Datum in Curia Suae Celsitudinis: Mezeő Eörményesiensi, die 22 Martii. Anno Domini 1648.

Prudentis et Circumspecti: D^{nis} V^{rae} ad serviendum paratissimus: Paulus Alvinczi mp.

Címzés: Prudenti ac Circumspecto Domino Georgio Bym Civitatis Bistriciensis iudici primario etc. Necnon vicino mihi obsseruandissimo.

Allatae 24. Martii, Kőműveseket kapna Örményesre Alvinczi Uram.

92.

Kávási Ferenc⁷⁸ Böhm György besztercei főbírónak

Örményes, 1648. május 8.

(B-lt. 462, 1648/100.)

Az udvarbíró otthon nem lévén, Kávási Ferenc olvasta el a levelet. Örményesre holnap jön Rákóczi Zsigmond, aki vasárnapra is itt marad. A fejedelemtől és ifj. Rákóczi Györgytől nem tudja, hogy eljönnek-e.

Prudens, ac Circumspecte Domine mihi plurimum observandissime. Servitiorum meorum paratissimam Commendationem. Istentől kegyelmednek jó egészséget, és kívánsági szerint való sok jókat megadatni kívánok.

Az mely levelet Uram kegyelmed udvarbíró Uramnak küldött, ő kegyelme hón nem lévén, megolvastam, értem Uram mi felől tudakozik kegyelmetek. Azt bizonynyal írhatom kegyelmednek, hogy öreg Urunk, se Asszonyunk ő Nagyságok most ide nem jönnek. Hanem úgy volt értésünkre, hogy Ifjú Urunk, és Rakoczi Sigmond Uram, ő Nagyságok jönnek erre Fogarasból, ki akarván menni ő Nagyságok. Tegnap előtt estve érkezék Asszonyunknak ő Nagyságának levele, Udvarbíró Uramhoz, ő Nagysága ír csak az Úr Rakoczi Sigmond Uram jövetele felől. Ma Kóródszentmártonban kellett ő Nagyságának érkezni, az Asszonyunk írása szerint. Udvarbíró Uram is odamené tegnap, minthogy az is az ő kegyelme inspectiója alatt vagyon. Holnap ideérkezvén, vasárnap is itt fog múlatni. Mivel Asszonyunk ő Nagysága semmit nem emlékezik levelébe Ifjú Urunk jövetele felől, arra képest nem ítilem, hogy ő Nagysága is most idejőne, csakugyan az Úr Rákóczi Zsigmond Uram ő Nagysága. His Eandem Prudente ac Circumspecto V^{ra} D^{ne} feliciter vivere desidero. Datum in Curia Suae Celsitudinis: Mezeő Eörményesiensi: die 8. Maii. Anno Domini 1648. etc.

Prudentis ac Circumspecti: D. V^{rae} ad serviendum paratissimus: Franciscus Kauassy mpria

Címzés: Prudenti ac Circumspecto Domino Georgio Bihm; Iudici primario Civitatis Bistriciensis, etc. Domino mihi semper observandissimo.

Allatae 9. Maii. 1648. Kávási örményesi tisztartó ír Rákóczi Zsigmond Ő Nagysága Örményesre való^{xxxiii} jövetele felől.

⁷⁸ Kávási Ferenc, Alvinczi Pál helyettese, örményesi tisztartó
^{xxxiii} a sor fölé beszúrva: való

93.

Rákóczi Zsigmond Lorántffy Zsuzsannának

Örményes, 1648. május 10.

(MOL E190 Rákóczi-Aspremont-lt. 17. cs. 5255.)

Rendben megérkezett, az uradalom terményei szépek, de máshol igen szegények. Innen hétfőn indul tovább Szamosújvárra.

Éltemig való fia, engedelmes alázatos szolgálatomat ajánlom Nagyságodnak, mint szerelmes Asszonyom Anyámnak. Istentől kívánok Nagyságodnak minden lelki-
testi jókat, egészséges hosszú életet.

Istennek hála, Kegyelmes Asszonyom, ide egészségben érkeztem szintén most. Nagyságtok felől^{xxxiv} minden öröndetes híreket hallani szívből kívánván. Az mint látom, az Nagyságod itt való vetési szépek, de egyebütt közönségesen ugyan szegények az nagy szárazságban. Isten engedelmebűl innét hetfűn megindulván, kedden ebédre Szamosújvárra igyekezem, onnét melyfelé megyek, Nagyságodtokat [!] alázatosan tudósítom. Engedje Isten Nagyságodtok [!] felől halhassak minden öröndetes híreket. Örményest 9. Mai. 1648.

Nagyságodnak alázatos engedelmes fia és szolgálja míg él: Rakoczy Sigmond mpria.

Címzés: Celsissimae Principissae Dominae Dominae Susannae Lorantffy, Dei gratia Principissae Transylvaniae, partium Regni Hungariae Dominae, et Siculorum Comitissae etc. Dominae Dominae et Matri mihi charissimae etc.

94.

Alvinczi Pál Lorántffy Zsuzsannának

Örményes, 1648. május 10.

(MOL E190 Rákóczi-Aspremont-lt. 17. cs. 5214.)

Rákóczi Zsigmond tegnap Örményesre érkezett, Kóródszentmártonba nem ment, hanem Zágoron keresztül Kissolyosnál kelt át a Küküllőn. Még mindig tart a szárazság. 80 ökröt hajtattott ki.

Alázatos hűséges szolgálatomat ajánlom Nagyságodnak mint Kegyelmes Asszonyomnak. Istentől jó szerencsés és hosszú ideig való egészséges életet kívánok Nagyságodnak.

Az Úr ő Nagysága tegnap szombaton vacsorára jó egészségben érkezvén Örményesre, itt vagyok. Az gazdálkodásból semmi fogyatkozást nem tudok, Kegyelmes Asszonyom, lenni. Szentmártonban⁷⁹ nem jut volt be ő Nagysága, hanem Zágorban evén ebédet pénteken, Sólumosnál ment ő Nagysága által az Küküllőn, de aznap mind ebédre vacsorára szép halakkal gazdálkodtam ő Nagyságának. Eső, Kegyelmes Asszonyom, mostanság itt nem volt, valóban nagy szároztság vagyok, nevesebben mind az vetés s mind az fű igen megállapodék. Az mely 80 számú ök-

^{xxxiv} eredetiben: felölre

⁷⁹ Kóródszentmárton

röket kihajtottam, azok, Kegyelmes Asszonyom, mind jó örög ökrök voltak, régi botos legény vagyon mellett, az mind igen javallatta őket, s István Deák is látta. Egyéb marhák is, Istennek hála, jól vadnak, Kegyelmes Asszonyom. Az Nagyságtok idejüvetelit hamar üdön hallom lenni. Nagyságtok mikorra rendelte, örömet érteném, Kegyelmes Asszonyom, tudnám magamat én is ahhoz alkalmaztatni. Isten tartsa meg Nagyságtokat, Kegyelmes Asszonyom, sok esztendőig, kedves jó egészségben. In Curia Eormenyessiensis, die 10 Maii Anno 1648.

Nagyságoknak alázatos szegény szolgája: Alvinczÿ Pal mpria.

Címzés: Illustrissimae ac Celsissimae Principissa Dominae Dominae Susannae Lorantffy, Dei gratia Transilvaniae Principissae, Partium regni Hungariae Dominae et Siculorum Comitissae etc. Dominae dominae mihi semper clementissimae.

95.

Rákóczi György a besztercei tanácsnak

Örményes, 1648. május 25.

(B-lt.462, 1648/109.)

A fejedelem muskétákat készített Besztercén.

96.

Alvinczi Pál Lorántffy Zsuzsannának

Örményes, 1648. július 10.

(MOL E190 Rákóczi-Aspremont-lt. 17. cs. 5192)

Az időjárás nagyon alkalmatlan az aratásra, alig tudnak haladni vele. A juhokról szóló kimutatást elkészítette. A köbölkütiak panaszkodnak az újonnan odatelepített lakosokra. Az örményesi garádicskövek mérete.

Alázatos hűséges szolgálatomat ajánlom Nagyságodnak mint Kegyelmes Asszonyomnak. Áldja meg Isten Nagyságodat jó szerencsés és hosszú ideig való, egészséges étellel.

Takarodásra való üdő, Kegyelmes Asszonyom, igen alkalmatlan szolgál. Mindennap egynéhány versben és mind is ötszáz kalongya búzánál nem sokkal arathattak le. Ha azért ő szent felsége jó üdőt szolgáltat, élek az alkalmatossággal. Sárkányból⁸⁰ másfélszáz forintot hoztak, azon kívül, Kegyelmes Asszonyom, az mi nek szerét tehettem, elküldöttem, mely teszen fl: 400. Az juhokról való extractust én, Kegyelmes Asszonyom, az szerint írtam le, az mint ennek előtte nem régen be adtam volt Nagyságodnak. Az mi Kegyelmes Urunk ő Nagysága csak az juhokról parancsolta extractust küldenem. Az köbölküti jobbágyok, az mely moston szállott ott lakos emberekre panaszkodtak suplicatiojok [!] által, kiktől sok injuriákat szenvednek, nem tudom, Kegyelmes Asszonyom, miben múlték dolgok, még Nagyságod Örményesen létében adták be suplicatiojokat, azólta nem jüve ki. Az alkalmatosság hozván én, Kegyelmes Asszonyom, az itt való állapotokról Nagyságodat alázatosan tudósítani el nem múltatom. Isten tartsa meg Nagyságodat, Kegyelmes

⁸⁰ Sárkány (Șercaia, RO).

Asszonyom sok esztendőig, kedves jó egészségben. In Curia Eormenyessiensis die 10. Julii, Anno 1648.

Nagyságodnak alázatos méltatlan szolgálója: Alvinczy Pal Deak mpria.

P. S. Az örményesi garádics orsókövének az magassága másfél sing.

Címzés: Illustrissimae ac Celsissimae Principissa Dominae Dominae Susannae Lorantffy, Dei gratia Transilvaniae Principissae, Partium regni Hungariae Dominae et Siculorum Comitissae etc. Dominae dominae mihi semper clementissimae

97.

Alvinczi Pál Lorántffy Zsuzsannának

Örményes, 1648. augusztus 26.

(MOL E190 Rákóczi-Aspremont-lt. 17. cs. 5175, 81-82.)

1. A pocsjai kőfaragványok elszállítása Gyaluból gondot okoz, mert még van betakarításra váró zab.– 2. Eddig csak a búzát aratták le.– 3. A szarvasmarhát száj- és körömfájás fertőzte meg, tejet nem adnak.– 4. A szőlők helyzete és Dokos nemesi szőlőjének ügye.

Alázatos hűséges szolgálatomat ajánlom Nagyságodnak mint Kegyelmes Asszonyomnak. Áldja meg Isten Nagyságodat jó szerencsés és hosszú ideig való, egészséges étellel.

[1.] Ez jelen való Augustusnak 3 napján, Munkácsról költ Nagyságod Kegyelmes commissióját vettem alázatosan Augusti die 24, melyben több dolgok között parancsol Nagyságod Kegyelmesen, Gyaluból az pocsjai épületnek való faragott kövek Périg való elszállítása felől. Mely szintén most, hogy lehessen, Kegyelmes Asszonyom, nem tudom, mert noha tehetségem szerint az hordáson váltig serénkedtem, [2.] és jóllehet az búzát az időnek javán minden kár nélkül betakarítottam, de az zabban még vagon künn kétezer kalongyág való. Az szegény ember pedig háza népestül hátán hord be csűriben mindennap életre való búzát, és ha tíz marhás emberek között két egészséges vonó ökröt találni, úgy segítik egymást. [3.] Istennek csudálatos látogatása az embereken, elsőbben az szájokban lévén nyavalyájok, mely miatt elaszván száradván az marhák, immár most az lábokban szállott nyű teremvén az körnök alatt, egyenlőképpen vagon mind ökr-, tehén-, borjú-, juh-, sertésmarha. Az Nagyságod marhái is inkább mind úgy vadnak, és ezen nyavalyában sínylődnek. Istennek hála még eddig nemigen holtak, ezután mi következzék, Isten tudja. Nyolcvan-kilencven fejős tehén teje, mind is négy-öt fazék teje szállott, mivel csak azokat fejhetni, az ki egészséges. Az juhok és sertés marhák csoportonként hevernek imitt-amott széllal. Nagyságod Kegyelmesen megítilheti ez csudálatos nyavalyát, most mind is 16 ekével szántatok-vettetek. Ma, Kegyelmes Asszonyom, reá telik az vetés másfélszáz köbölre. Azon leszek mindazonáltal, Kegyelmes Asszonyom, hogy ilyen alkalmatlanság is ne vádoljon gondviseletlen restséggemmel, ami lehető, végben viszem, Kegyelmes Asszonyom. Ide, Kegyelmes Asszonyom, inkább minden két-, harmadnap után eső jár. Az zab berakásának ideje lévén, el nem múlatom, Kegyelmes Asszonyom, az alkalmatosságot. Magnak való búzát Praefectus Uram ő kegyelme deputált Cub. 322//2, melyért mást adtam. Mag

búzából, Kegyelmes Asszonyom meg nem fogyatkozom. [4.] Az szőlők, Kegyelmes Asszonyom, mindenütt szépen vadnak, de az kövér szőlőt csudálatos, mint eszi az darázs, és hogy – noha csak sendülésében vagyon – de veszni tért, hasadoz és rothad. Félő, az többféle szőlőnek is hasonlóképpen leszen dolga. Dokos^{xxxv} Kamuthi idejétől fogva nemesi szabadsággal bírván minden ökökségit [!] az falunak nagy kárára, perlettek véle, de nemességétől semmi igazságát nem producalhatván, hasonló paraszt lévén az többihez, jobbágy állapotban maradt. Szőlőjében mindenkor sok bor terem, még eddig dézsmát nem adott, de az mint énnekem kevésből meg kell adnom, ő is megadhatja úgy. Mindazonáltal Nagyságod szabad akaratjában áll, kegyelmességét kinek, mint osztogatja. Az makk-kereső emberim még, Kegyelmes Asszonyom, meg nem érkezének, de leszen gondviselésesem felőle. Isten tartsa meg Nagyságodat, Kegyelmes Asszonyom, sok esztendőig, kedves jó egészségben. In Curia Eormenyessiensis, die 26 Augusti Anno 1648.

Nagyságodnak alázatos szegény szolgája: Alvinczy Pal Deak mpria.

Címzés: Illustrissimae ac Celsissimae Principissa Dominae Dominae Susannae Lorantffy, Dei gratia Transilvaniae Principissae, Partium regni Hungariae Dominae et Siculorum Comitissae etc. Dominae dominae mihi semper clementissimae.

98.

Alvinczi Pál Böhm György besztercei főbírónak

Örményes, 1648. november 21.

(B-lt. 463, 1648/156)

Tizenhat gyermeklovat hozott be az udvarbíró a mezőről, számukra kér kötőfékeket.

Az mi kegyelmes Asszonyunk ő Nagysága itt lévő majorságabéli gyermeklovai számára keltvén valami állásbeli kötőfékek, úgymint No: 16, melyeket csak mostanság hozattam be az mezőről. Kegyelmedet azért kérem, hogy parancsoljon az szíjgyártó Céhmasternek felőle, csináltasson mennél hamarébb kétszeres igen jó vastag kötőfékeket, mert az gyermeklovak igen szaladoznak, egymást meg is sérthetik. Az ára felől tudósítván Céhmaster Uram, mi legyen, megküldöm az árát, mikor érettek küldök, csak tudhassam mikorra készülnek el. His Eandem Prudente ac Circumspecti D. V^{ra} feliciter vivere desidero, Datum in Curia Mezeő Eörmenyessiensis, die 21. Novembris Anno D[omini] 1648.

Pruden et Circumsp. D^{nis} V^{ra} Vicinus ad obsequia paratissus: Petrus Alvinczi mpria.

P. S. Kegyelmedet kérem az kötőfékek elkészítésében haladék ne legyen, mivel igen káros.

Címzés: Prudenti ac Circumspecto Domino Geörgio Bihm; Judici primario Civitatis Bistriciensis, etc. Domino mihi semper observandissimo.

Allatae 23. 9br. Alvinczi Uram ír tizenkét állásbeli kötőfékek felől.

^{xxxv} olvasható *Dekesnek* is

99.

Alvinczi Pál Böhm György beszercei főbírónak

Örményes, 1648. november 26.

(B-lt. 463, 1648/165.)

A rendelt kötőfékekért 45 forintot küldött az udvarbíró. Kell 25 vászonpokróc-heveder; gyalom⁸¹ foltozására spárga.

Prudens ac Circumspecte Domine Vicine mihi observandissime etc. Servitiorum meorum paratissimam Commendationem. Istentől kívánok kegyelmednek sok jókat és kívánsága szerint való egészséges hosszú életet megadatni.

Ím Uram, az állásbeli kötőfékekért beküldtem, és az kegyelmed inasa szerint negyvenöt-öt pénzt küldtem, külön-külön váltságokban, csakhogy legyenek kétszeresek, és igen jó vastagok, mind szíja, s mind pedig forgó karikái, mivel igen délcegek az gyermeklovak az kiknek kellenek. Ha gyengék lesznek igen elszaggatják az fékeket. Vagy huszonhatig való vászonpokróc hevederek is kívántatnak, kegyelmedet megszolgálom, parancsoljon arról is, hogy készítsék el, az árát annak is megküldöm, csak érthessem mennyi legyen. Efféle spárgamadzag is vagy háromszáz ölig való kellene az gyalomnak foldozására, mivel az temetésre⁸² halásztatnom kellett. Az[ért] kegyelmed parancsolja meg az kötélverők Céhmasterének, hogy csináltasson mindjára ez szerű spárgát, mint ez az mustra vagy jel,^{xxxvi} kit odaküldtem, háromszáz ölig valót, legyenek külön-külön végekbe. Annak is, ami az ára léssen megküldöm. Tartsa meg Isten kegyelmedet jó egészségben. Datum in Curia Mezeö Eörmenyesiensi, die 26. Nouembris. Anno 1648 etc.

Prudentis et Circumspecti D. V^{rae} ad serviendum obsequentissimus: Paulus Alvinczi mpria.

P. S. Az gyalomnak elszakadozása miatt az halászatot mostan is félben kellett hadnom,^{xxxvii} egynéhány szekér várakozik ott Fejérvárról. Kegyelmedet azért kérem, az spárgát készítsék el mindjára, hadd hozhassa meg az szabados.

Címzés: Prudenti ac Circumspecto Domino Martino Schulcz; Judici primario Civitatis Bistricziensis etc etc Domino Vicino mihi observandissimo.

Allatae 27. 9bris Alvinczi írása kötőfékek és spárga felől.

⁸¹ gyalom (tör.) = leginkább állóvízekben használt 70-100 méter hosszú, középen zsákkal ellátott kerítő öregháló

⁸² I. Rákóczi György temetése.

^{xxxvi} a sor elé besúrvva

^{xxxvii} javítva *haladnomból*

100.

Alvinczi Pál Böhm György beszercei főbírónak

Örményes, 1649. február 9.

(B-lt. 463, 1649/22.)

Az udvarbíró lószerszámokat kér szekérhúzó lovakhoz és megcsináltatja a régebbi hámokat.

Prudens ac Circumspecte Domine, Vicine mihi semper observandissime etc. Servitiorum meorum paratissimam Commendationem. Istentől kívánok kegyelmednek jó egészséget az Új Esztendőben, és mind idvességés jókat megadatni.

Az mi kegyelmes Öregbik Fejedelem Asszonyunknak⁸³ ő Nagyságának [--] Örményesen egynéhány rendbeli szekeres [lovaihoz ? --]^{xxxviii} való holmi szükséges szíjszerszámok is kívántatván, kellették kegyelmedet ez inasom által requirálnom felőle, kérvén azon mint jóakaró Szomszéd Uramat. Kegyelmed parancsoljon felőle az szíjgyártók Céhmasterének, ő kegyelme az oda vitt hámokat varrogassa és foldozgattassa meg, az mint az vélek lévő kocsis megmutogatja. Annak felette az új szerszámokat is készíttesse el, hová hamarébb, ez levelemben includált signatura szerint, ha készen nem találatnák afféle, az szíjgyártó uraimnál. Az ára mennyit tegyen, mind az hámok körül való foldozgatásnak, s mind pedig az új szerszámok csinálásának, Céhmaster Uram írása által tudósítván felőle engemet. Ő kegyelmedet emberségesen contentáltatom munkájokról, csak késedelem és fogyatkozás ne essék az dologban, mivel azt sem tudom, mely órában fog ő Nagysága az kocsisoknak utat parancsolni, bánnám ha készületlen találatnánk. Kegyelmed is nekem parancsolván, más dologból jó szívvel igyekezem szolgálni. His Eandem Prudentem ac Circumspectum D. V^{ram} feliciter vivere desidero. Datum in Curia Mező Öörmenyessiensis die 9. Februarii. Anno D1649. etc

P. S. Mikor az hámok elkészülnek és érettek mennek, akkor megküldöm az árát emberségesen.

Prudentis et Circumspecti: D^{nis} V^{rae} ad serviendum paratissimus: Paulus Alvinczi mpria.

Címzés: Prudenti ac Circumspecto Domino N.N. Judici Primario Civitatis Bistriensis etc. Domino vicino mihi semper observandissimo.

Allatae 12. febr. Örményesről vett levél az hámok foldozása felől.

⁸³ Lorántffy Zsuzsanna, ekkor a fejedelemasszony már II. Rákóczi György felesége, Báthory Zsófia volt.

^{xxxviii} a hajtás mentén két sor nem olvasható

101.

Alvinczi Pál Sárdi Budai Péternek

Örményes, 1649. július 14.

(MOL E190 Rákóczi–Aspremont-lt. 18. cs. 5501.)

Ötven kaszást kértek segítségül a fogarasi udvarbírótól, de ő 77-et küldött, és százra akarja kiegészíteni. Amíg nem ír, ne küldjön többet.

Szolgálatomat ajánlom kegyelmednek mint jóakaró Szomszéd Uramnak, és Istentől jó szerencsés és hosszú ideig való egészséges életet kívánok kegyelmednek.

Elsőben requirálván kegyelmedet ötven kaszások küldése felől, írtam vala, hogy az elsőknek megindítása után egy héttel küldené esmét kegyelmed ötven kaszást, de kegyelmed No: 77. küldött, s írja kegyelmed hogy százza tölti. Én Uram, in Summa száz kaszással contentus löttem volna; mivel Uram az árpa aratást elvégeztettem, s az sok eső miatt az sarlósoknak dolgot nem adhatok. Az búza aratáshoz pedig két hétig nem kezdhetek, kegyelmedet kérem mindaddig is még levelemmel nem requirálom kegyelmedet, egyet se küldjön kegyelmed. Mikorra és hány, s mi csoda szerszámmal kívántassék küldeni, én kegyelmedet idején requirálom. Isten tartsa meg kegyelmedet jó egészségben. In Curia Eörményessiensi, die 14 Julii, Anno 1649.

Kegyelmednek jóakarattal szolgál: Alvinczy Pal Deak mpria.

Címzés: Generoso Domino Petro Budaÿ de Sard,⁸⁴ universonum bonorum Arcis et Praesidy Fogarasiensis Prouisorj etc. Domino vicino mihi observandissimo.

102.

Bojér István Szabó Márton besztercei főbírónak

Örményes, 1650. március 8.

(B-lt. 463, 1650/11.)

Paszmosi András Magyarországon létében itthon egy ökrét ellopták, ennek szarvát és bőrét Besztercén találta meg. Az udvarbíró kéri a tanácsot, hogy járjanak el igazságosan az ügyben.

Szolgálatomat ajánlom kegyelmednek mint Uramnak. Isten kegyelmedet minden üdvességes áldásokkal áldja meg kegyelmedet.

Paszmoson lakó Paszmosi András, Öreg Asszonyunk ő Nagysága szabadosa adá értésemre, hogy ez elmúlt esztendőben Magyarországbán kellett fáradni ki, és míg oda volt az ő Nagysága szolgálatjában, addig itthon egy ökröt elloptak, és sok fáradsága között mindaddig, hogy az ellopott ökrének az bőrit feltalálta szegény az kegyelmedtek [!] városában egy vargánál, mind szarvastól. Melynek nagyobb bizonyására az szarvát is elhozta, akkor azon kérte az szabados az vargát, hogy ne metélje fel azt az bőrit, mert ő arra az szarvára^{xxxix} reá esküszik egész faluval, hogy az ő ökre szarva az. Azért kegyelmedteket [!] kérem, hogy kegyelmed te-

⁸⁴ Sárdi Budai Péter, fogarasi udvarbíró.

^{xxxix} a két szó sor fölé beszúrva

tessen igazat szegénynek vele, hogy ne maradjon kárban az ő Nagysága szabadosa, mert az Uram éjjel-nappal csak az ő Nagysága foglalatos[!]. Az Úr ő Nagysága méltóságos tekintetiért cselekedje meg kegyelmedtek. Ezeknek utána Isten tartsa meg kegyelmedteket sok esztendeig jó egészségben. Datum in Curia Eörményes, die 8 Marti 1650

Kegyelmedteknek jó szívvel szolgál: Bojyer Istuan⁸⁵ mpria.

103.

Bojér István Szabó Márton beszercei főbírónak

Örményes, 1650. május 9.

(B-lt. 463, 1650/15.)

Cserepezni tudó ácsot küldjenek, mert cserep van, csak nem tudják felrakni. Akiket küldtek, csak cserepet készíteni tudnak. Ha búzáat akarnak vásárolni, itt lehet kapni.

Szolgálatomat ajánlom kegyelmednek mint jóakaró [Uramnak.]^{XI} Isten kegyelmedet minden üdvességes áldásával szeren[csé]sen boldogul áldja meg.

Kegyelmednek, Uram, az minapiban is írtam vala, hogy egy csereplezni való mesterembert küldjön. Minekünk itt elég cserepünk[kel] vagyunk, csak fel kellene rakni az házakra, kegyelmed ezért [?] küldött egyet, de ő azt mondja, hogy ő nem tud ahhoz, hanem csak cserepet tud csinálni. Én [-] hazabocsátottam, mert elég cserepünk vagyon. Az[ért] kérem mint jóakaró Uramot, hogy küldjön kegyelmed olyan mestereket, az kik tudnak cserepezni [is]. Ő Nagysága is tudom, hogy kedvesen veszi [Kegyelmetektől], én is az jámbornak munkáját megfizetem emberül. Azt is akarám kegyelmednek értésé[re adni], hogy ha valaki ott az kegyelmetek városában [búzáat] akarna, jöjjön ide, adunk, Uram mü [-] száz köböllel vékáját pjk 1//15. – forinton s tizenöt pénzen vékáját. E[zeknek] utána Isten tartsa meg kegyelmedteket so[k] elsztendekig jó egészségben. Datum in Eörményes, die 9. Maii Anno 1650.

P.S. Az kinek [-kel]ne készek [-----] árát [-----] akaró [-----]: Bojyer Ist[uan]^{XII}

104.

Rákóczi Zsigmond Klobusiczki Andrásnak⁸⁶

Örményes, 1650. november 10.

(MOL E190 Rákóczi-Aspremont-lt. 19. cs. 5750.)

Rákóczi Zsigmond Örményesen tartózkodva beszámol Hunyor György lengyelországi követ visszaérkezéséről, Comenius⁸⁷ conventiójáról és ír Forgács Zsigmondné ügyében.

⁸⁵ Bojér István, örményesi udvarbíró, Alvinczi Pál leváltása után foglalja el a tiszteket, valamikor 1649/1650 telén.

^{XI} Az egész levél erősen kopott, sok helyen alig kivehető, nem olvasható.

^{XII} A címzés nehezen olvasható, Szabó Márton beszercei főbíró neve azonban kivehető.

⁸⁶ Klobusiczki András, a magyarországi Rákóczi-birtokok főintézője.

⁸⁷ Comenius (Jan Amos Komenský, Nivnice, 1592. március 28.–Amszterdam, 1670. november 16.), cseh pedagógus és író, Lorántffy Zsuzsanna és fia, Rákóczi Zsigmond meghívására Lengyelországból 1650-ben érkezett Magyarországra.

105.

Bojér István Szabó Márton beszercei főbírónak

Örményes, 1651. május 6.

(B-lt. 464, 1651/20.)

Az udvarbíró beszámol az uradalmi erdőben zajló vadászatról, az elejtett róka bundájából magának rendel szép prémbundát.

106.

Az örményesi ingóságok összeírása

H. n., 1675. június 20.

(Bánffy-lt. c. 721, f. 1–3.)

Az örményesi udvarházakban, kertekben, mezőben s egyebütt is feltaláltatott res mobilisseknek regestruma. Anno 1675. die 20 Junii.

Az alsó rend palotákban találtunk:

Fogast hatot	nr. 6.
Három deszkás ágyat	nr. 3.
Két lábas öreg asztalt	nr. 2.
Egy kis karszéket	nr. 1.
Paraszt padszéket kettőt	nr. 2.
Egy kemence eleibe való zöld fészek deszkát.	
Ablakot egyet sem, az ajtókat zár s sarok nélkül.	
Ez házakban találtunk szemiben búzát cub. Sax. nr. 979//1.	

Az felső palotákban találtunk:

Festett fogast	nr. 5.
Paraszt fogast	nr. 4.
Őszvejáró asztalt az ebédlő palotában	nr. 1.
Másféle jó lábas asztalt	nr. 3.
Ágyat pusztán	nr. 2.
Karszéket	nr. 1.
Padszéket	nr. 3.
Egy festett almáriumot fél ajtó nélkül. Egy kis asztallábot. Ablakot egyet sem, ajtókat zár s sark nélkül.	

Az mosóház udvarán találtunk:

Egy viaszajtolót minden készségével. Egy rossz feneketlen kádacsát.

Az virágos kertben:

Zöld kályhát	nr. 68
Két új tilót.	

Az udvaron lévő gabonás ház előtt:

Egy fürdőkádacsát.
Egy rossz tekenőt.

Az gabonás házban:	
Búzát szemül, Cub. Sax. ⁸⁸	nr. 8.
Búzalisztet Cub. Sax.	nr. 8.
Ucsút ⁸⁹ Cub. Sax.	nr. 39.
Búza utolját Cub. Sax.	nr. 14/3.
Az szalonnás bástya előtt:	
Egy új szuszéket	nr. 1.
Kádat	nr. 9.
Sót kilenc kűt [!]	nr. 9.
Két vizes hordót	nr. 2.
Vízfordó csebert	nr. 1.
Egy korcsolyát	nr. 1.
Az sütő házban:	
Két öreg lábas dagasztó asztalt	nr. 2.
Egy öreg lábas dagasztó tekenőt	nr. 1.
Egy szitát	nr. 1.
Egy csebert	nr. 1.
Egy tányért	nr. 1.
Két mosótálat	nr. 2.
Az konyhán:	
Egy hosszú lábas asztalt	nr. 1.
Két vagdaló deszkát	nr. 2.
Az kerítés mellett mintegy 125tig [!] való zsindelet.	
Az új házakban:	
Egy új sarkatlan ajtót	nr. 1.
Egynéhány darab faragott követ, egy rossz karszéket.	
Az tömlöcház előtt:	
Egy jó sóórlót kövestül	nr. 1.
Egy jó darab sót, egy sajtnyomót.	
Az számtartó házban:	
Két karszéket	nr. 2.
Egy lábas asztalt	nr. 1.
Egy deszkás ágyat	nr. 1.
Két üvegablakocskát	nr. 2.
Két fogast	nr. 2.
Körülb[!] együtt s másutt találtunk:	
Üres hordót, kik közül sok feneketlen, harminchatot	nr. 36.

⁸⁸ cubulis saxonialis = szász köből

⁸⁹ ocsút

Üres átalagot	nr. 4.
Fűrész deszkát	nr. 65.
Dirib-darab deszkát	nr. 15.
Az nagy pincében:	
Öreg korcsolyát	nr. 1.
Kisebbet	nr. 2.
Ajtóra való pléhet (de csak az egyik jó)	nr. 2.
Egy l[-]t ^{xlii}	
Egynéhány öreg ászokfát	
Az kertben:	
Két tábla fokhagymát	nr. 2.
az egyiket 53 ágyban,	
az másikat 5 ágyban.	
Egy tábla mogyoróhagymát	12 ágyban.
Két tábla petrezselymet.	
Egy tábla kaprot.	
Egy tábla salátát.	
Az csűrben találtunk:	
Egy öreg hajót.	
Négy búza asztagot, Acer. Tnt. 4.	
Az öreg gabonás házban:	
Búzát szemében Cub. Sax.	nr. 624.
Búza utolját ucsúval együtt Cub. Sax.	nr. 31.
Zsindelyt ezerháromszázat	nr. 1300.
Az mezőben:	
Búza asztagot	nr. 8.
Az csűrbeli négy búza asztaggal együtt in summa	nr. 12.
Búza szalmát az mezőben három kazalt.	
Vetéseket:	
Az örményesi s szilvási ⁹⁰ határon ősz búza vetést három dombot, melyekben	
vagyon Cub. Sax.	nr. 624/2
Zabvetést egy holdban Cub. Sax.	nr. 34/2
Köles vetést Cub. Sax.	nr. 1/2
Borsót Cub. Sax.	nr. 1.
Lenmagot mérő	nr. 3.
Kendermagot Cub. Sax.	nr. 1.
Az örményesi malomban egy alsó malomkövet.	

^{xlii} kibetűzhetetlen szó

⁹⁰ Mezőszilvás (Silvașu de Câmpie, RO), Örményes nyugati szomszédja

Ezekben az Asszony Ő Nagysága elvitetett:

Egy viaszsajtót egészlen.
Egy ágyat fenék nélkül, egy öszvejáró öreg asztalt.
Egy öreg dagasztó tekenőt.
Egy vizes hordót.
Fűrész deszkát 27 szálát.
Egy káposzta gyalut vas nélkül.
Egy asztalt lábastul.
Egy jó ajtóra való pléhet.
Hét üres hordót.

In Summa búza vagyon Örményesen szemében Cub. Sax.
Asztagban búza acervi

nr. 1611/1.
nr. 12.

Datum in Curia Eörményesiense, A[nn]o et die prae[n]otat[is]
J. Komaromj mpria Nicolaus Gyöngyösi mpria

107.

Bánffy György⁹¹ a besztercei főbírónak

Örményes, 1688. október 27.
(B-lt. 455 1638/297)

Országgyűlésre készülvén a gubernátor 12 felszerszámozott postalovat rendel szombat estére vagy vasárnap délre. Kerestessék meg azt a lovat, amelyet a segesvári szászok vittek el magukkal.

Ajánlom Kegyelmednek szolgálatomat.

Segesvárra kellelvén a Gyűlésre mennem, tizenkét jó hámos postalovakra volna szükségem, szolgálmat küldöttem oda. Kegyelmedet kérem, disponáljon úgy, szombaton estvén, avagy vasárnap délre lehessenek itt a postalovakkal. A minapiban, amely posta szászok velem voltak, egy Segesvár-széki barna pej gyermekded postalovat vittek el magokkal, Kegyelmedet kérem kerestesse fel, küldje ide azt is. Ha pedig Beszterce-széki postaló volna, van egy itt nálam, jöjjenek utána mert itt megadatom. Éltesse Isten Kegyelmedet. Örményes. 27. octobris 1688.

Kegyelmednek szolgáló szomszédja: Banffi György

Címzés: Besztercze Várossa Birájának, jó akaro szomszéd Uramnak adassék.

⁹¹ Bánffy György 1661–1708, Erdély első főkormányzója (gubernátor)

Rövidítések és irodalomjegyzék

1. Kiadatlan források

- B-lt. Beszterce város levéltára, Missiles. Magyar Országos Levéltár, Mikrofilmtár. (Eredetije: Arhivele Naționale ale României. Direcția Județeană Cluj).
- Bánffy-lt. Bánffy család levéltára. Arhivele Naționale ale României Direcția județeană Cluj. 320. Fond familial Bánffy de Lozoncz.
- Mvh-lt. Marosvásárhely város levéltára (Fondul Orașul Târgu-Mureș), Marosvásárhelyi Állami levéltár (Arhivele Naționale – Direcția Județeană Mureș).

2. Kiadott források és szakirodalom

- BERGER
1986 *Urkunden-Regesten aus dem Archiv der Stadt Bistritz in Siebenbürgen.* I–II. Hrsg. Albert BERGER. Köln–Wien, 1986.
- 1995 *Urkunden-Regesten aus dem Archiv der Stadt Bistritz in Siebenbürgen.* III. Hrsg. Albert BERGER. Köln–Wien, 1995.
- BETHLEN
1993 BETHLEN János: *Erdély története 1629–1673.* Szerk. JANKOVICS József, ford. VÁSÁRHELYI Judit. Budapest, 1993.
- B. NAGY
1970 B. NAGY Margit: *Reneszánsz és barokk Erdélyben. Művészettörténeti tanulmányok.* Bukarest, 1970.
- 1973 B. NAGY Margit: *Várak, kastélyok, udvarházak, ahogy a régiiek látták. XVII–XVIII. századi erdélyi összeírások és leltárak.* Bukarest, 1973.
- DÉTSZY
2002 DÉTSZY Mihály: *Sárospatak vára.* Sárospatak, 2002.
- HORN–KREUTZER–SZABÓ
2005 *Politika és házasság. Menyegzőre hívogató levelek a 16. századi Erdélyből.* Szerk. HORN Ildikó–KREUTZER Andreea–SZABÓ András Péter. Budapest, 2005. (*TDI Könyvek, 2.*)
- KOVÁCS
2000 KOVÁCS András: *I. Rákóczi György fejedelem erdélyi építkezéseiről.* In: TAMÁS Edit (szerk.): *Erdély és Patak fejedelemasszonya Lorántffy Zsuzsanna. II. Tanulmányok születésének 400. évfordulójára.* Sárospatak, 2000. 63–96.
- KOVÁCS Zs.
2000 KOVÁCS Zsolt: *A két Rákóczi György fejedelem görgényi építkezései.* In: TAMÁS Edit (szerk.): *Erdély és Patak fejedelemasszonya Lorántffy Zsuzsanna II. Tanulmányok*

- születésének 400. évfordulójára. Sárospatak, 2000. 97–122.
- KRAUS
1994
KRAUS, Georg: *Erdélyi krónika 1608–1665*. Szerk. VOGEL Sándor. Budapest, 1994.
- MAKKAI
1954
MAKKAI László: *I. Rákóczi György birtokainak gazdasági iratai (1631–1648)*. Budapest, 1954.
- MORDOVIN
2008
MORDOVIN Maxim: *Mezőörményesi udvarház. Adatok egy elfeledett fejedelmi építkezéshez*. In: *Kastélyok évszázadai – évszázadok kastélyai. Tanulmányok a 80-éves Koppány Tibor tiszteletére*. Szerk. FELD István–SOMORJAY Selysette. Budapest, 2008 (nyomdában).
- ROZSNYAI
1867
ROZSNYAI Dávid, az utolsó török deák történeti maradványai. Kiadta SZILÁGYI Sándor. Pest, 1867. (*Monumenta Hungariae Historica, II/8.*)
- SZALÁRDI
1980
SZALÁRDI János siralmas magyar krónikája. Szerk. SZAKÁLY Ferenc. Budapest, 1980.
- TELEKI M.
I–VIII
TELEKI Mihály levelezése I–VIII. Szerk. GERGELY Samu. Budapest, 1905–1926.